

Viața Românească

Directorii: C. STERE și P. BUJOR

SUMAR

- I. Al. Brătescu-Voinești . . . *Conu Alecu (schită).*
 N. Volenti . . . . . *Lui X (versuri).*
 G. Bogdan-Duică . . . . . *Scrisori de Grigorie Alexandrescu.*
 I. Agirbleeanu . . . . . *În Luptă (nucleu).*
 V. Loichiță . . . . . *Versuri.*
 P. Bujor . . . . . *Suflete chinute (schită).*
 G. Ibrăileanu. . . . . *Probleme Literare.*
 Horia Petra-Petrescu . . . . . *Badea Cărbăni (nucleu).*
 Aurel cav. de Oncul . . . . . *Evoluția Politică în Bucovina.*
 S. Secula . . . . . *Viața Românească în Ardeal (Teatrul).*
 M. Costea . . . . . *Din Basarabia (Românii și Chestia Agrară).*
 P. Nicanor & Co. . . . . *Miscellanee.*
 Izabela Sadoveanu (Evan) . . . . . *Cronica Literară. (Critica feminină).*
 P. Bujor . . . . . *Cronica Științifică. (Foame și Inbirsa în Lupta pentru Existență).*
 Dr. I. Simionescu . . . . . *Cronica Pedagogică. (Tot „O Dorință”).*
 Vintilă I. C. Brăteanu . . . . . *Cronica Internă. (Obștiile satești pentru Arendare de Moșii).*
 I. Russu-Șirianu și C. S. . . . . *Cronica Externă. (Falimentul Politiciei Maghiare.—Cum „pacifică” d. Stolypin Rusia).*

Recenzii: C. Dobrogeanu-Gherea: „În Ideile fundamentale ale Socialismului Științific”, Radu D. Rosetti: „Epigrama”, Tudor Pamfile: „Jocuri de Copii”.—G. I.: Const. Giurescu: „Contribuții la Studiul Croniceilor Mantene”—G. P.: N. Dobrescu: „Intemeierea Mitropolitărilor și a Celor dinți Mânăstiri din țară”, „Fragmente preitoare la Istoria Bisericii Române”—E. P.

Revista Revistelor: Luceafărul, Jumieca Literară, Revista Politică și Literară, Revista Idealistă, Arhiva, Statistica, La Nouvelle Revue, Mercure de France, La Revue, Revue de Metaphysique, Revue des Idées, Revue Latine, Revue Socialiste, Revue de Sociologie, Revue Scientifique, Nuova Antologia, Rivista d'Italia, Deutsche Rundschau, Deutsche Revue, Deutsche Monatshefte, Socialistische Monats-Hefte, Contemporary Review, North American Review, Positivist Review, Russkoe Dugatsvo.

Mișcarea intelectuală în străinătate.

Bibliografie.

I A Ș I

Redacția: Str. Română 4. — Administrația: Str. Manolescu 2.

1906

Viața Românească apare lunar cu aproximativ 130 de pagini. — Abonamentul în țară: nu an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 1.50. — Pentru învățători, prețuri de sat și studenți: un an 15 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 h. Numărul 1 cor. 50 h. — Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumătate de an 4 ruble. Numărul 50 de copiele. Pentru străinătate: un an 22 lei; jumătate de an 11 lei. Numărul 2 lei. — Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Viața Românească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcția D-lor Prof. Univ. C. STERE și P. BUJOR

Cu colaborarea d-lor: I. Agîrbiceanu, G. Bogdan-Duică, Dr. P. Bogdan (docent), C. Botez, I. Botez, Octavian Botez, I. Al. Brătescu-Voinești, Vintilă I. Brătianu, prof. univ. Dr. I. Cantacuzino, M. Carp, Dr. P. Cazacu, I. Ciocirlan, Prof. I. cav. de Cuparencu, Ana Conta-Kernbach, I. G. Duca, Izabela Sadoveanu, A. N. Gane, N. Gane, Octavian Goga, G. Ibrăileanu, V. Loichiță, Dr. N. Lupu, prof. univ. Dr. M. Manicatlăde, S. Fl. Marian, I. Mironescu, S. Măndrescu, Gh. din Moldova, Const. Morariu, St. Morărescu, V. G. Morțun, I. Nădejde, Dr. Aurel cav. de Onciul, G. Pascu, D. D. Pătrășcanu, Horia Petra-Petrescu, prof. univ. A. Philippide, Dr. D. Pompeiu, Matilda Poni, Sp. Popescu, Dr. St. Popescu (docent), Aurel C. Popovici, D. Popovici-Bayreuth, Dr. N. Quinez, I. Raiun, I. Russu-Șirianu, M. Sadoveanu, Sever Secula, prof. univ., Dr. I. Simionescu, A. Stavri, C. Șarcăleanu, Dr. D. Tețugescu, D. A. Teodoru, George Tofan, Al. Tzigara-Samurcaș, Al. Vlăhulță, N. Volenti și alții.

Condițiile de abonare

IN ȚARĂ:

Pe an	18 lei
Pe jumătate de an	9
Un număr	1 leu, 50 b.

Pentru învățători, preoți de sat, primari și secretari comunali rurali, studenți și elevi, pe an 15 lei.—Aceștia pot plăti în modul următor: la început trei lei, apoi cîte un leu pe lună cel puțin, până la achitare.

IN AUSTRO-UNGARIA:

Pe an	15 coroane
Pe jumătate de an	7 cor. 50 h.
Un număr	1 cor. 50 h.

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de cîte cinci coroane, din patru în patru luni.

IN BASARABIA:

Pe an	8 ruble
Pe jumătate de an	4 ruble
Un număr	80 copeici

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni cîte 2 ruble, până la achitare.

IN STRĂINĂTATE:

Pe an	22 lei
Pe jumătate de an	11
Un număr	2 lei

(vezi urmare pag. 3-a a copertii)

22 OCT. 2019

Viața Românească

22 OCT 2019

✓ 35626

BIBLIOTECA IN A. PED
P. 62000 34 INTELIGENȚĂ ROM. VIASĂ

Univ. "Petru Maior" Tg

09685826

Conu Alecu

(Schită)

Conu Alecu, măcar că e boer eget-beget, e de „prințipuri liberale“. Dă mîna cu ori și care;—celui mai umilit cînd vine la dînsul îi zice să-și pue căciula 'n cap și-l poștește pe scaun. Cînd se duce la moșie cu Iosif tinichigiul, ori cu Tilică fierarul, îi pune alături cu dînsul în trăsură. Odată, cînd i s'a îmbolnăvit Dincă, feciorul din casă și a intrat în spital, nu era zi să nu meargă să-l vadă și să-i ducă ba țigări, ba cite ceva de ale mîncării. Cum vă spusei, e de „prințipuri liberale“. Să te ferească însă dumnezeu să te'ntinzi mai mult decît socotește dumnealui că ți se cuvine, că numai decit ți-o tae, dar știi, scurt! Și în asemenea prilejuri chipul lui blajin și zimbitor, care îi dă o înfățișare de bătrîn bun și glumeț, așa se preface, încît nu-l mai cunoști. Mustata-i albă colilie ca și părul i se lasă în jos, sprincenele negre ca smoala i se ridică în sus, iar de sub ele sclipește o privire care te silește să faci trei pași înapoi...

În zilele în care nu e dus la vie ori la moșie, se adună cu alți ciți-va bătrîni de seama lui sub umbra teilor din grădina publică. Acolo stau de vorbă până la vremea mesei. Totdeauna are ceva de istorisit, iar ceilalți îl ascultă cu drag, că e om umblat și nimeni nu știe să istorisească mai frumos și mai cu haz ca dumnealui.

Iată-i. Risul stîrnit de căderea unui om care trecea grăbit, aduce aminte lui conu Alecu de o întîmplare.

— De ce i-o fi venind omului să riză cînd vede pe altul căzînd?... Sînt vr'o cițiva ani d'atunci, mă 'ntorceam cu nevasta de la Kissingen. Finareta, cînd o vedea pe cineva căzînd, moare... o apucă un ris de nu se mai poate stăpîni... Eram într'o gară de prin Austria. Stam amîndoi la fereastră... Un neamț înalt, mare cît un mal, venea grăbit să se urce în tren. Nu știu cum calcă și odată fleanc! se întinde cît era de lung drept înaintea ferestrei noastre;—pe urmă se scoală repede și intră în vagonul nostru. Pe nevastă-mea o apucase un ris cu istericale... și

rizi... și rizi... ridea cu lacrimi. Ii șoptesc : „Stăpînește-te dragă, asta nu se face“. Aș! mai rău. Iși pusese batista peste obraz și ridea, mă rog, de să clătina vagonul...

Cei șase bătrîni care ascultă pe conu Alecu rid și ei de se topesc. Ei cunosc pe coana Finareta și știu cît de drăgălașă e cînd ride, pînă și acum la bătrînețe.

În vremea asta se apropie doctorul Clopotescu, băiat bun de altminteri, dar cam prea îndrăsneț și adresîndu-se către cei care ascultau, le zice, bătînd pe umeri pe conu Alecu :

— Ce palavre vă mai spune boerul de rideți cu atita poftă ?

De-odată chipul rizător al lui conu Alecu se schimbă, dar știi ? la moment : mustața albă i se lasă în jos, sprincenele negre se urcă în sus,—aruncă mîna de pe umăr și cu o privire care face pe doctor să se retragă trei pași :

— Mă rog, rudă nu mă știu cu dumneata ;—de copilărit împreună n'am copilărit ; atunci se vede că-ți sînt dator ceva, de mă bați pe umeri și mă faci palavragiu ; că numai *cui cști dator, te ia peste picior*. Ce-ți sînt eu dator dumitale ?

Și duce mîna la buzunar să-și scoată portofelul.

Îndrăzneț e doctorul ; dar sub privirea dreaptă a conului Alecu e greu să nu-ți pierzi piuitul, mai ales cînd, pe chipul nici unuia din cei de față nu vezi vre-o încurajare. Bilbie cîteva cuvinte și pleacă incurcat.

— Fie, că bine i-o făcuși coane Alecule !

— Ei ! comedia ciorilor !... Imi pare rău că i-o făcui, dar te silește.

Asta e cusurul băeților ăstora : buni, deștepți, or fi știind carte multă, dar nu știu să se poarte. Nu se mai uită că ești cu părul alb. Pac ! pac ! mă bate peste umeri și mă face palavragiu. Păi aș pulea să-i fiu bunic, bată-l pustia. Asta e ca istoria cu Hristache Glavă ; d'ăia'l întrebai cît îi sînt dator.

— Dar ce istorie e aia, coane Alecule ? întrebă unul.

— Nu v'am spus'o ?

A mai spus'o, dar ori c'au uitat-o, ori că le place cum o spune conu Alecu, răspund toți într'un glas :

— Nu.

Conu Alecu, inseninat la față, de parcă n'a fost de cînd lumea supărat, incalecă pe un scaun și povestește :

— Trebuie să-l fi cunoscut dumneavoastră.... Bulgarul ăla, de umbla în mijlocul verii îmbrăcat în haine groase de dimie, legat la gît și'n cap cu o gogeamite birsană de căciulă fumurie.

Dumneata trebuie să-l știi, că ședea lângă dumneata, colo, peste drum de hanul roșu. Unul mare-mare cu mustățile tunse. Când vorbea, te uita în urma lui să vezi ce copil a vorbit. Nu-ți venea să crezi că vocea aia pițigăiată a ieșit din trupul lui. Să iei un trombon d'alea marile dela muzică, să-ți umfli bucele, să suflă cu putere și să sune: piiii! ca o piculină,—așa impresie îți făcea când îl auzeai vorbind.... E! ăsta era feciorul unuia Glavă, pripășit pe la moșia lui unchi-meu. Era cu vr'o cițiva ani mai mic ca mine. Țiu minte că-l trimetea unchi-meu la tata cu donicioarele de smeură;—venea cu picioarele goale. Dela o vreme nu mai știeam de el,—il pierdusem din vedere, când, hăt! peste vre-o douăzeci și mai bine de ani, m'am pomenit cu el la mine, ca să-i dau un petic de pădure de pe moșia mea. I l'am dat. D'atunci, om muncitor, i-a mers bine. Pământ nu putea să cumpere că era străin, dar îi mergea vestea că are bani. Imi părea bine că s'a pricopsit, săracul. Altminteri cuviincios, respectuos, trebuia să-i zic de trei ori: «șezi jos», când venea pe la mine, ca să se holărască să se așeze pe marginea scaunului.... Intr'o zi mă pomenesc cu vărul meu Vasilache Matraca.

— L'am cunoscut; de la Ploești... întrerupe unul.

— Țăla. Aman-zaman! să-l împrumut cu patru mii de lei. Eu bani n'aveam la mine, trebuia să mă duc la București să iau de la depunere. Nu și nu, că lui îi trebuia chiar atunci. Mă gindeam de unde să-i găsec napristan, când, cum eram în pridvorul casii, văd trecind pe uliță pe Hristache bulgarul. Îi bat în geam și se urcă sus. Zic: «Domnule Hristache, nu ți se întâmplă dumitale patru mii de lei în bani până luni, când m'oi duce la București să ți-i aduc?» Zice: „Ba da“; și-mi aduce patru mii de lei pe care i dau lui vărul Vasilache. Iau condeiful și-i dau o chitanță, pe cum că am primit de la el 4000 de lei cu soroc peste cinci zile.

Ca naiba! duminică imi vine vierul de la vie cu știre că s'a aprins magazia. Luni nu m'am putut duce la București, nici Marți... Marți seara întilnesc pe Hristache al meu. Zic: „Iartă-mă că nu m'am putut ține de cuvânt, c'a trebuit să mă duc la vie“. Unde mă scutură de mină și-mi răspunde: «Nu face nimica frate.» Mă uit la el... Mi s'a părut cam băut; n'am zis nimic.

A doua zi începea curtea cu juri și președinte nebunul ăla de Verusi, care te osindea la amendă și nu vrea să știe. N'am putut să plec nici Miercuri, nici Joi... Vineri mă întilnesc iar cu bulgarul. Zic: „Iaca și iaca de ce n'am putut pleca la București“.

Ei ! ce credeți dumneavoastră ? atunci am înțeles eu temeiul vorbii tatii (dumnezeu să-l ierte !):—*cui ești dator te ia peste picior*. Bulgarul, nici una nici alta, mă bate peste umeri, așa cum mă bătu doctorul : «Nu face nimica, nene Alecule». Auzi dumneta : Nene Alecule, el mie !!! Ptiu !

— Ei și ce-ai zis ? întreabă unul.

— Nimic. M'am întors repede acasă, cu gândul să apuc trenul... era prea târziu ! Toată noaptea uite așa m'am perpelit. Măcar că trenul pleca tocmai la 8, m'am sculat și m'am îmbrăcat de la 5, de grijă să nu-l scap. Nevastă-mea : «Lasă că te-oi duce luni ; te condamnă Verusi la amendă». Ași ! Să fi știut că mă condamnă la închisoare și tot plecăm... De când sînt nu mi s'a părut că umblă trenul mai încet ca la întoarcere. Imi venea să sai din el, s'o iau la fugă, s'ajung mai repede acasă. Cum am sosit, seara la 9, zic vizitiului : „Nu deshăma și du-te peste drum de hanul roșu la Hristache bulgarul și adu-l încoace. Să-i spui c'am zis eu să aducă și o chitanță”. S'a întors trăsura fără el ; se culcase. Trimet pe fecior : „Acu să mi-l aduci ! Să nu vii fără el”. In sfîrșit după o jumătate de ceas de așteptare sosește.— «Ce e cocoane Alecule ?» Zic : „Șezi jos și scoate chitanța”.— «Dar de ce atîta grabă ?» — «Șezi», zic. «Uite patru mii de lei. Uite și zece lei dobînda. Douisprezece la sută fac la 4000 pentru un an 480,— pentru o lună 40,— pentru o săptămînă 10 ; mai poftim și zece lei pe d'asupra». Se uita la mine nedumirit. Zic : «Acum să-ți spui și pentru ce atîta grabă. Nu vreau ca miine cînd mă-i întilni să-mi zici pe nume, că alaltăeri mi-ai zis „frate”, ieri „nene Alecule” și miine, dacă n'apucam să-ți plătesc acum, imi ziceai «Alecule» sadea și nu-mi place. Eu nu zic pe nume decît slugilor mele, încolo la nimeni. Ii vrea de-aci încolo să fii politicos și cuviincios ? bine, te primesc ca până acum cu dulceață și cu cafea ; nu ? Sănătate ! nu te cunosc, nu mă cunoști... Te-așteaptă trăsura la capul scării, poftim». D'atunci n'a mai dat pe la mine ; cînd îl întilneam mă saluta și trecea pe partea ailaltă...

Așa și cu firfisonul ăsta. Imi pare rău că i-am tăiat o ; dar iar mă gîndesc că dacă nu i-o faceam așa, miine mă bătea peste pîntice, poimine mă trăgea de mustață... Buni băeți, ăștia din ziua de azi... deștepți... or fi știind carte multă, dar nu știu să se poarte. Nu se uită la tine că ești cu părul alb. Pac ! pac ! te bate peste... Maică Precistă, doamne !...

Ioan Al. Brătescu-Voinești

Lui X.....

Te crede lumea, că 'noți numai în bine,
Ca val de bate, e val leșanator,
Ca bucurii și mîngieri de tine
Se țin șirag, sub ceruri fără nor.

Ascunzi în suflet sub mască zimbitoare
Dureri nespuse, nu vrei să desmîntești
Gîndirea bună ce lumea rîvnitoare
De tine-și face - naiv o amăgești.

Dar numai tu știi ce crudă ironie
E'n rolul groaznic ce'n chinuri joci rîzînd,
Ascunzi de milă cumplita comedie :
Cine-ar cunoaște-o, ar nebuni plîngînd !

N. Volenti

Scrisori de Grigorie Alexandrescu

INTRODUCERE.

Gr. Alexandrescu este un scriitor, pe care toți cetitorii îl iubim deopotrivă, și cei naivi și cei critici, și tineri și bătrâni, și liberali și conservatori, și buni și răi. De ce oare?

Mie mi s'a părut că una dintre cauzele cele mai însemnate ale popularității sale este cruțarea cu care el privește lucrurile omenești, zimbetul ce-l are încă pe buze și când spune adevărul cel mai crud, intimitatea ce-o acordăm conștient sau inconștient oricărui predicator de acest soi. Alexandrescu nu-i un trăsnet, când lovește; el nu poate fi, pentru-că iubește pe toți și pe toți îi bate ușor pe umeri în vreme-ce le spune înțepătoarele sale adevăruri. El te îngăduie să te-appropii; iar, după ce i-ai simțit superioritatea, te-appropii singur, nechemat; și el este vecinic îngăduitor: iubim mult omul și ni se pare că iubim numai pe artist.

Firea aceasta fericită se desvălește cu toată intimitatea, nestăpinită de nici o considerație, în scrisorile de față. Și de-aceea, chiar dacă n'ar avea și altă valoare, decît a documentului uman, merit să explice alcătuirea unui suflet din care au eșit și versuri celebre, ele merită să fie tipărite.

Nu se vor găsi, ce-i drept, analize întinse. Alexandrescu este sobru în expresie; dar atributele puține, pe care le dă întimplărilor și oamenilor, sînt totdeauna luminoase sau cel puțin nu lasă nici o îndoială asupra părerii și simțirii lui.

Viața omenească o cunoștea din toate părțile ei: El putea să pună piciorul în noroiul ei și în acelaș timp își simțea capul liber. Idealul rămînea deasupra, neatîns, nescoborit, cum stă Duhul-sfînt în icoane, întinzînd aripi blinde de porumbel asupra acelor, pe care cerul îi iubește. Cunoștea bine viața și de-aceea vorba lui este, totdeauna vorbă de dascăl înțeleghător.

Gusta viața și nu fugia niciodată de bucuriile ei : Un bal este un eveniment despre care ține să scrie și amicului său ; pantofii mici și ochii frumoși îl fac să tresară ; bucuros deschide ușa sa chiar și femeii ușuratece. Și totuși par'că-l vezi încrețind fruntea și par'că l auzi totdeauna întrebînd : De ce să nu poată fi și alții fericiți ?

Partea de scrisori, care vorbește despre fericirea altora—acești alții erau amicii lui, nația lui—va interesa firește mai mult: Cum era gata oricînd să sprijinească o faptă bună, să scrie, să informeze cu graiul și scrisul, să critice, să îndemne la luptă, toate aceste fapte bune se vor vedea scrisoare cu scrisoare.

Intimplător scrisorile încep cu anul 1842, cînd el avea un nume făcut deplin, iar Ghica începea a fi privit de toți ca om învățat, de care viitorul va ține seamă : Ei vorbesc deci și despre treburile țării, la început mai ales cum se reflectă în literatură, mai apoi cum se desvoltă cu preferință în politică. Despre literatură se vorbește mai cu seamă până în 1844, cînd corespondența se intrerupe, pentru a reîncepe la 1849, după plecarea lui Ghica la Constantinopol, și pentru a lua acum caracterul unei corespondențe de informație politică.

Epoca aceasta din urmă este discutată în două publicații istorice și cunoscute despre principii Bibescu și Știrbei. Se poate deci controla și cu ele cum vedea Alexandrescu. Eu nu voi controla, deoarece aici nu-i nici loc, și'n general nici grabnic să hotărîm dacă a văzut totdeauna bine sau nu. Aici lăsăm corespondența să vorbească neîmpiedecată de comentarul greoiu al istoriei prea conștientioase. Citeva note, pe ici, pe colo, au fost totuși de nevoie. N'am explicat însă nimic ce se poate bănui exact sau ce se explică dintr'o scrisoare prin alte scrisori.

Scrisorile au fost păstrate bine de Ghica, care le-a depus la Academie, unde au numărul 501 în seria manuscrisurilor. Cu toate acestea unele s'au pierdut.

Colecția lui Ghica o sporesc cu o scrisoare, care s'a publicat în *Gazeta de Transilvania* și care nu merită să rămînă îngropată acolo. Este o scrisoare relativă la încetarea *Propășirii* *).

București, 2. VI. 1906.

G. Bogdan-Duică

*) Datele scrisorilor, care sînt cuprinse între paranteze, sînt stabilite de mine. Din cauza aceasta ordinea scrisorilor diferă de-a manuscrisului.

S C R I S O R I L E

I.

București. 1842 Ghenarie 20.

Iubile prietene!

Știi că cu câteva zile înaintea plecării tale să vorbia de o partidă hotărâtă a să face la moșia polcovnicului Odobescu și că nu eram încă hotărât să mă duc ¹⁾

Dar cea ce nu știi sau cea ce trebuie să știi mai bine este că m'am dus și s'au împlinit cuvintele tale că adecă inima mea nu să pote înprotivi cind este vorba de pantofi mici și de ochi frumoși. Dar m'am dus. o mărturisesc spre umiliința mea și nu m'am căit. De am petrecut bine, te las să judeci tu, care cunoști persoanele acelei soțietăți și care te unești cu mine la părerea că din toate iluziile vieții cea mai plăcută este femea. Nu socoti însă că buna petrecere m'a făcut să te uit. Din protivă am vorbit sau ca să zic așa au vorbit foarte mult de tine, lucru ce cu tot prieteșugul nostru nu prea mi-ar fi venit la socoteală de te-aș fi știut mai aproape; însă pe morți și pe cei depărtați nu trebui să-i pizmuim. Așa ia seama să nu te întorci, căci atunci voi fi silit să te omor însu-mi.

Scrisoarea ta ²⁾ am priimit-o la țară, dar să vedea că a zăbovit o lună la Focșani, căci coconu Take ³⁾ a priimit-o deodată cu scrisoarea de la Iași.

N'am perdut nici o zi după întoarcerea mea ca să cant dovezile învățaturii tale pe care abia le-am descoperit într'un colț al dulapului. Crez că n'ai fi avut așa mare trebuință de ele și că singură înfățișarea ta a fost destulă ca să mărturisească în favorul științelor ce ai.

Aștept cu nerăbdare să mă înștiințezi de poziția în care te afli și de nădejdele ce ai, căci singura idee că soarta îți e plăcută poate îmbunătăți pe a mea. Intre noi este o legătură nu numai de obicei, dar de gândiri și de sentimente care însuflă adevăratul prieteșug și desăvârșita încredințare.

Înștiințează-mă pă larg de toate; spune-mi de ai dat acele versuri ⁴⁾, de ai avut prilej a face vreo propoziție ⁵⁾; ferești-te

1) „Cavalerul” Ioan Odobescu era pe atunci „ajutorul șefului oștirii”; bărbat de vreo 49—50 ani (se născuse în 1792). Soția lui († 16/28 Nov. 1886) se născuse la 1810; ea era din familia Caracaș. Domnișoara Odobescu a devenit baroneasa d'Avril.

Odobescu înaintează abia în 1845, după dimisia șefului C. Ghica, spătar ad interim (11 Iulie). *Domnița lui Bibescu* de G. Bibescu, I, p. 571.

2) Din Focșani, din drum.

3) Tatăl lui Ghica.

4) Le dase. *Calendarul pentru poporul român* al lui Cogălniceanu, pe 1842, deci cel puțin din Dec. 1841, anunța (p. 54) că „ediția miniatură” a lui Gr. Alecsandrescu este sub tipar. A și apărut în 1842.

5) Guvernului și Domnului.

însă de a cere pentru mine vre un loc la școală : sînt multe cuvinte care nu m'ar ierta să primesc și aș vrea mai bucuros un post în slujba administrativă sau judecătorească.

Iancu Văcărescu este să vie peste citeva zile acolo. Așa, de aș ști ceva hotărît, aș putea veni cu dînsul, fiind-că mi-a propus.

Daca poeziile mele nu s'au tipărit încă, roagă pe d. Cogălniceanu să pue versurile de mai jos, peste care didei din întimplare în niște îndreptări ce voiam odată să fac ; să le pue, zic, cel dintîi, cele două dintîi în *Epistolă către Cantacozino sau viața câmpenească*, cel de al doilea în *Mingiarea* adresată unei tineri femei și cel de al treilea în elegia *Cînd dar o să guști pacea, o inimă mîhnită*, să înțelege că fleșcare în locul altui vers, care îl veți găsi cu ochi închiși ¹⁾. Iată și versurile.

Departo d'ai puterii
Tovarași nelegiuți,
De cursele nedreptății.
De oameni neomeniți.

Versurile acestea s'au prefăcut așa, căci m'am gîndit că nu trebuie să vorbesc de frînghie în casa spînzuratului, mai ales dacă soarta mea va voi să rămîi aici.

2. Glasu-ți este esența cereștei melodii...
3. Cînd omul nemurirei, al veacurilor far....

De o camdată n'am vreme să-ți scriu mai mult. Nădăjduesc că nu vei zăbovi a-mi răspunde.. Silește te asemenea să-mi trimiți și bani ²⁾, căci știi de am trebuință.

Adio, iubite Iancule. Minutul cînd voi afla că putem fi nedespărțiți, va fi unul din cele mai plăcute ale vieții mele. Al tău.

G. Alexandrescu.

P.S. Miine es'e nunta Predescului.

II.

București, 1842 Februarie 10.

Iubite Iancule !

... Elenca n'a venit pe la mine s'o spovedesc. Și această pagubă o sînt dator poate lipsii mele la țară. Dar zilele astea am

1) Rectificările cerute de poet nu s'au făcut la pag. 75, unde rămăseră versurile :

Departo d'ai tiraniei
Miniștri nelegiuți.
De cursele vicleniei
De oameni neomeniți ;

dar s'au făcut la pag. 127 și 133, pentru care pagini schimbările sosiseră la timp.

2) Onorarul de autor !

de gînd să o poftesc formal, ca să-i spui din parte-ți ceva d'ale lumii ș'apoi să-i arăt un joc ¹⁾).

Cluburile sînt după cum le cunoști, ba încă și mai monotone, col puțin pentru mine, dar mă duc de urît, căci n'am ce să fac.

Obșteasca a făcut o doleanță către prea înălțatul, arătîndu-i nenorocirea țării și starea în care se află ²⁾. Ei au vrut să o facă pã taină, dar știi cum să păstrează tainele între Dumnealor, așa încît a ajuns să să facă propunerea de față. Pînă acum nu să trimesese ³⁾. Bine ar fi să nu prea vorbești de aceasta sau cel puțin să nu o dai ca veste de la mine. De ispravă te voi înștiința...

G. Alexandrescu

III.

1842, Martie 17.

Iubite Ghica!

... Voinescu ⁴⁾ mi-a spus cele ce îi scrii pentru mine. Bănuiala ce ai că D. Donici nu mi-a trimis bani e prea întemeiată. Mă gîndesc dacă nu trebuie să stric învoirea și să nu mai tipăresc poeziile sau să le opresc toate, pã seama mea, de vreme ce unul din noi n'a păzit condițiile, căci este mai mult de un an de cînd i-am trimis manuscriptul și banii trebuia să mi-i trimiță îndată. Spune-i, te rog, că mi-ai scris și că l'aș pofti să-mi însemneze prin cine mi-a trimis banii, ca să-i ceiu de la acel om judecătorește sau în sfîrșit îl rog să-mi spue pricina pentru care nu mi-i plătește. Mi-ar părea însă foarte (rău) să mă stric cu acei d-ni pentru o pricină așa de mică.

Dacă numai tipărirea să va fi isprăvit, atunci adu-ți aminte însărcinarea ce ți-am pus să legi două exemplare frumos și să le infățișezi prințului. Ba încă ar fi fost bine să tipărești o foae cu adresa cuviincioasă ⁵⁾).

Vream să-ți trimiț adresa obșteștii adunări, care din scri-soarea taică-to am înțeles că nu ați văzut-o. Dar să spui drept, mi-a fost teamă să nu să rătăcească. O mulțime de lume să grămădește în toate zilele la ușile adunării ca să asculte răs-

1) Poate artista Elenca, despre care bătrînul Ollănescu spune lui D. Ollănescu (în *Teatru la Romîni*, II, I, p. 62 (nota) și 89), că „ochii ei șireți și minlea ei fluturatecă o purtau mai cu drag la alte îndeletniciri“, decît la artă. Ar fi fost o cunoștință din epoca Filarmoniceii!

2) În „doleanță“ Adunarea obștească folosia aceleași cuvinte: „starea cea tristă, întru care să află astăzi țara“. Era adresa către Domn, votată la 12 Februarie 1842 (*Analele parlamentare*) vol. 11, p. 21 și (23). Să pare că poetul îi cunoștea cuprînsul înainte de-a fi fost depusă în adunare.

3) S'a trimes cu data 14 Febr.

4) Ioan Voinescu II.

5) De așezat în fruntea volumului, ca dedicație.

punsul M. Sale, care să așteaptă de atita vreme și care trebuie să fie prea frumos de vom judeca după zăbava cu care să lucrează...

Eu petrec cum dă Dumnezeu, mai mult rău decît bine. Plăcuta familie¹⁾ a plecat iarăș la țară și așa mă aflu ca un pește pã uscat.

Arată închinăciunile mele D. D. Cogălniceanu, Negri, Alexandri, Negruți și cl... Al tău prieten

G. Alexandrescu

IV

(Stampila poștei este din 10 Martie 1842).

Iubite Iancule!

Zici că mi-ai scris mai mult de zece scrisori, în vreme ce eu n'am priimit decît una dela Focșani. Aceasta mă face să intru la bănuială că poate le-o fi prins cineva din voitorii noștri de bine. Apoi nu pociu să înțeleg cum nici de la mine n'ai mai luat alta, de vreme ce ai priimit atestaturile care m'ai însărcinat să le caut și cu prilejul cărora ți-am scris. Dar să le lăsăm acestea fiindcă știu că ești în favor lingă unele rochi și prin urmare ocupația ce îți dau te face să uiți numărul scrisorilor trimise sau priimate.

Eu sînt hotărît după indemnul tău să întreprinz voiajul ; aștept numai să-mi trimiți banii de la Donici, fără care nu pociu pleca și să mă înștiințezi de te-ai mutat și unde, ca să trag acolo. Vezi să n'apuce Donici să plece iar la țară și atunci adio pentru mai multă vreme bani și voiajuri.

*Scrisoarea către pulăi și șarle*²⁾ n'am dat-o, fiindcă polcovnicu n'a găsit-o cu cale și mi sã pare că are cuvînt ; îți va scri singur pentru ce....

După cum auz, să mașinează niște lucruri drăcești, în care spun că Iliad este comprometat. Dar Dumnezeu știe în capu cui s'or sparge. Ce oi afla ți-oi mai scri³⁾.

Numirea ta de profesor⁴⁾ a făcut plăcere la toți.

Grăbește-te a-mi răspunde mai curînd, și a-mi trimite bani, căci arz de dorința de a pleca⁵⁾. Al tău prieten.

Gr. Alexandrescu

1) Odobesru.

2) Versuri.

3) Era vorba de-o conspirație, în care după rapoartele consulului francez Eliade ar fi jucat rolul de agent provocator (Rapoartele inedite, la Academie, vol. X, p. 181 și urm.), iar stăpînirea lui Ghica era să aibă glorie de-a fi suprimat niște revoluționari, lucru plăcut Rusiei. Eliade s'a explicat în *Curierul românesc* dela 11 Mai 1842.

4) La Academia mihailleană, ca profesor de inginerie. V. A. Urecke, *Istoria școalelor*, II, p. 217—219.

5) Din adresa acestei scrisori să vede că I. Ghica locuia la Iași în casele spătarului Alexandri.

V.

București, 1842 Aprilie 15.

Iubite Iancule!

Afurisite să fie acele poale curate, de care îmi vorbești și care negreșit trebuie să fie pricina nevenirii tale. Dar ce să zic, asta este o boală de care însu-mi am pățimit adesea și prin urmare sînt iertător pentru cei ce să află în asemenea stare. Crede însă că mi-a părut foarte rău de această împiedecare, mai ales că vreau să mergem împreună la nunta Dohtorului.

Pă Elenca asemenea trebuie s'o fi costisit mult. Adevărat că n'am întilnit-o ca să-i spui de venirea-ți. Dar de voi pune mîna pã dînsa, nãdãjduesc sã o mîngii cum se cade.

Eu nu viu în sãrbãtori, de vreme ce sãrbãtorile nu le petreci în oraș; ba, ca să te imitez, mă duc și eu a petrece sãptãmîna mare la moșia Nimfelor pe care le cunoști¹⁾. Apoi la Dumineca Tomii adio Nimfe și București!

Banii de la Donici i-am pãrimit și i am chieituit sãnãtos. Dar Sali, prietena d-le nu s'a învrednicit sã ia mãcar o para....

De poci sã mai îmi scrii înainte plecãrii, nu faci rãu. Cit pentru comisoana de a-ți aduce ceva parale pãrintești, fi sigur cã nu voi uita (daca mi le vor da), cãci am o presimțire cã o sã ne fie de mare folos. Foile de geometrie le voi cãuta și ți le voi aduce.

Dupe aici nimic interesant. Obșteasca adunare s'a închis pînã dupã sãrbãtori și deputații au plecat pe la moșii ca sã vazã ce mai face țara.

Tudorache Popescu a scris M. Sale o scrisoare cerînd despãgubire pentru vre o patru sute de mii lei ce zicea cã a dat rușfep postelnicului și Bălăceanului ca sã-i facã niște mici slujbe. Vodã a orînduit comisii și pentru cã Popescu n'a avut dovezi a poruncit sã sã scoatã din slujbã....

Gr. A.

VI

București, 1842, Mai 6.

Iubite Iancule,

...La moșia unde am fost de paște ți-am gãsit o mireasã și ți-am hotãrit nunta. I-am propus încã sã mă cuñun în locu-ți, *par procuration* și sã pãrimesc zestrea, ca sã opresc aurul și sã-ți aduc mireasa. Adio! N'ain vreme sã-ți scriu mai mult, dar te iubesc și te doresc și aceste simțiri plãtesc cit toate scrisoriile.

1) Odobescu.

VII

București, 1842 Mai 18.

....In zilele acestea a sosit aici un general din suita împărătească; nimeni nu știe de ce a venit, dar lumea vorbește multe.

Ieri am întâlnit la obșteasca adunare pă Anagnosti ¹⁾, care m'a întrebat despre tine și m'a însărcinat să-ți scriu din parte-i multe închinăciuni...

VIII

București, 1842, Iunie 10.

....Eu încă n'am priimit eczampleru de poezii, care zici că mi l-ai trimis și n'ar fi rău să cercetezi acolo ce s'a făcut ca să mă scapi de o grijă care mă supără. Scrie-mi asemenea ce îndreptări au să să facă și de către cine.

Voinescu printr'o scrisoare ți-a trimis o nuvelă intitulată *Farcaș* și tot de odată te-a rugat să spui la redacția *Glanerului* ²⁾ că a priimit numai numărul din urmă și că ar dori să aibă colecția întreagă. Dar nu știe de ai luat scrisoarea, căci n'a priimit răspuns. El îmi zise asemenea să-ți scriu că atlasu lui Vese ³⁾ este pe sfârșit și ar dori să întreb pe Asachi prin ce mijloc să-l trimită, căci prin poștia ordinară este foarte cu greu.

Pe aici fierbe lumea; Turcu ⁴⁾ a sosit astăzi, dar nu să știe ce o să iasă din venirea lui. Să zice că el a adus prințului o sabie de mare preț; de va fi să ne tae cu dinsa, cel puțin capul tău este la siguranție. Să sună asemenea că cea mai mare parte a boerilor de opoziție au făcut o jalbă tainică către Rusia. Dar s'a găsit unul din ei care i-a trădat. Orcum va fi, nu vorbi despre aceasta.

Nenea Gogu în sfârșit a plecat astăzi ⁵⁾.

Nu mă aflu în dispoziție să-ți scriu mai mult, căci sînt nemulțumit de mine și de lumea cealaltă. Ți-aș spune pentru ce, dar nu voi să turbur plăcerile tale. Mă mărginesc numai să înprospătez încredințarea prieteșugului care îl meritezi atîta de bine și cu care să va mingiia totdeauna al tău prieten

G. Alexandrescu

1) M. Anagnosti era un literat, care făcea parte din *Societatea literară*, condusă de I. Voinescu II. M. Anagnosti scrisese la 1837 broșura *La Valachie et la Moldavie* (Paris) și la 1841 o carte *Les idées de la Revolution et les affaires d'Orient* (Paris). Il influențase, între alții, Lammennais. Orientul îl da pe mina Rusiei, înțeleasă însă cu Franța, deoarece chestiunea Orientului *n'est plus seulement russe, ci européenne* (p. 228).

2) *Le glaneur moldo-roumain. Spicivitorul moldo-roman*, 1841. Iași. Despre nuvela *Farcaș* n'am nici o știre.

3) Dr. Eduard Vehse, *Table istorice*, apărute în București cu data 1841, nu cu data cînd s'a terminat tipărirea.

4) Era Esc. Sa Harizighi Mustaseri Șehib-Efendi, mădularul sfatului imperiului otoman și director al ministeriului treburilor din năuutru, care trase în gazdă la logofătul I. Manu, cum scrie *Curierul* din 12 Iunie.

5) Pleca la Paris cu un ajutor de studii din fondurile mitropolitului Dosotei. Cf. și manuscrisul p. 6. v.

IX

(1842, toamna).

... Ne aflăm încă la vii, unde poate să mai zăbovim vreo două săptămîni. Aici fiind silit să șaz în casă, am scris cîtva la voiajul nostru și aștept notele mineralogice ¹⁾. Vezi să fie cit să va putea mai deslușite și mai lesne de înțeles pentru tot felul de cititori.

De vrei să ne scrii aici, adresează scrisorile la Niculache Lahovari, noul otcircuitor ²⁾..

Silește pă D. D. editori să-mi trimiță mai curînd rămășița de 40 eczemplare, oprînd cite îți trebuiesc sau trimite-mi-le însuți prin poștia rusească recomandîndu-le D-nei Iacovencu ³⁾.

M'am mirat indestul negăsînd în album portretul Cămărășoaii ⁴⁾. În necazul meu am adăogat la voiaj cîte-va rînduri în care critic amar talentul tău de zugrav. Iată ce zic în articolul Ocnelor mari :

„Iancu Ghica, încîntat atît de manierele, cit și de frumusețea gazdei noastre, i-a scos pe furîș portretul. E de prisos să laud aplecarea ce are la desen, căci poate ca prieten să fiu bănuît că îl pîrtinesc și că am privit lucrarea cu ochii amorului. Atîta numai spui că după ce mi-a arătat portretul, făcînd jurămint că este femea cămărășului, pă care o vedeam în tot ceasul, m'am incredîntat că tovarășul meu are un talent deosebit pentru... mineralogie” ⁵⁾.

Îți place ? Și mai furi altă dată portreturi ?

Iar mai adaog să nu uiți a da persoanei știute două eczemplare bine legate, îndată după sosirea sa și să ne scrii mai curînd... Al tău prieten

Gr. Alexandrescu.

X.

1842. Noemvrie 23.

Iubite Iancule!

Am văzut răvașul D. Donici și te rog să-i răsponzi că nu

1) Voiajul e descris în *Memorial de călătorie*. (Ed. III a poeziilor lui Alexandrescu, p. I și urm.) Gh. și Al. îl făuseră în August 1842.

2) Nicolae Lahovary era ocircuitor în județul Buzău.

3) Ignatie Ia(n)covencu era „cavaler” rusesc de-al treilea clas (*Domnia lui Bibescu*, II, p. 58). El voia să caute pela 1845 metale, ca și Trandafilloff, dar cererea nu i s'a admis. Doamna Ecaterina Iacovenco și fiica ei, Sofia, erau la 1845 membre ale *Societății literare* din București. Sofia Iacovenco s'a maritat după Nicolae Kretzulescu, membru al Academiei și fost-ministru. Iacovencii erau înrudiți și cu Odobeșcii, ceilalți prieteni ai scriitorilor noștri. De cînd și cum nu știu

4) Albumul era o publicație a lui Cogălniceanu și ecrcului său. (La Academie nu s'a aflat).

5) Gluma se află și în memorial în ediția dela 1863, p. XII—XIII.

știm dacă subț Domnia viitoare poeziile vor avea soarta ce au avut subț Ghica. Dar nădăjduim că nu.

Cit pentru acelea ce mi se cuvin D-lui n'are de cit să ți le dea și apoi este treaba ta să mi le trimiți cum vei putea. Incredințază-l că n'am de gînd să le vînz, ci să le dăruiesc pe la unele persoane care nu obișnuiesc să cumpere nici odată cărți ruminești și că prin aceasta poate să înlesnesc D. D. editori slobozenia de a trece cite vor voi spre vînzare.

D-lui Cogălniceanului arată-i că mă voi sili cit îmi va fi prin puțință să i împlinesc cererea.

Te plîngi că nu-ți scriu nimic despre intrigile politice; în adevăr ele sînt atît de încurcate încît nu știi de unde să le iei căpățiul. Iorgu Bibescu a sosit mai alaltăeri și a reclamat în protiva scoaterii sale din listă, de unde îl șterseseră subț cuvînt că nu are 40 de ani. ¹⁾ Să zice că sînt multe probabilități în favorul lui. Dar în starea lucrurilor nimeni nu poate fi sigur de nimic. Cit pentru mine sînt din partida aceluia care va izbuti să să facă. Tata Ioniță Fălcoianu are mari nădejdi, pentru că s'a tocmnit cu un *escamateur* anume Rodolf, ²⁾ ce să află aici, să escamoteze colora neagră a bilelor ce să vor pune la dînsul și să le albească pe toate....

Aștept cu nerăbdare numărul I iu al jurnalului vostru, ³⁾ dar îmi pare cam rău că o să văz și versurile mele, care ați fi făcut mai bine să nu le tipăriți, căci nu plătesc nimic. Nădăjduiesc că voi profita mult din critica d-lui Alexandri, pe care te însărcinez să l imbrățișezi de trei ori din parte-mi.

Văz că nu-mi spui de ai înfațișat Prințului eczemplarile ce aveai de gînd să cumperi. Oare nu te-o fi incredințat cineva că și aceasta este supărător la reputația mea? Răspunde-mi, căci voi să știu ce ai făcut.

Polcovnicu zice să-i trimiți caleașca, că prea chiețuește mult cu birjile.

Aseară am petrecut cu niște pantofi frumoși care mi-au vorbit de tine și mi-au întărit jaluzia. Al tău prieten

Gr. Alexandrescu.

XI.

1842, Decemvrie 4.

.....Nu știu de ați auzit pă acolo de o broșură satirică ce s'a răspîndit pă aici înprotiva unor persoane puternice și al căreia rezultat poate să pue ură între oameni, ba încă să și com-

1) Bibescu a fost înscris de Adunare în lista boerilor eligibili la 27 Nov. 1842.

2) Rodolfo era scamatorul, căruia Eliade i-a adre-sat (1843, 1 Ian.) o odă *Lu Rodolfo*.

3) *Propășirea* ce se prepara de-acum.

prometeze, pă cum zic unii că ar fi făcută de Valian: să te fe-rească Dumnezeu de asemenea prieteni... ¹⁾

Gr. A.

XII.

București, 1842, Decembrie 15.

Iubite Iancule

Nu știu pentru ce m'ai pus la uitare. Să vede că ai învățat cochetăria de la femei și socotești că scriindu mi rar te faci mai dorit. Dar aceasta e anevoe. Or cum va fi, te rog să te întorci la obiceiul cel vechiu, care este și cel mai bun. Ți-am scris mai deunăzi o coală întreagă; ți-am scris asemenea și în scrisoarea coconului Take, dar la nici una nu mi-ai răspuns. Gîndești-te că n'o am întru nimic să fac o satiră asupra tăcerii tale.

Am auzit că ai scris polcovnicului că nu poți veni în sărbători, după cum ne făgăduiai și imi pare rău, căci imi făceam o idee plăcută de petrecerea ce era să avem pă aici; imi închipuiam cum era să te văz după perdea la Tarsița.

A propos dă Tarsița, trebuie să știi că acum s'a aruncat în politică și că tratează pricina orientului.

Am vorbit de tine cu postmeșterul de acolo, d. Pecold, ²⁾ vesel bătrîn și curtezan din cei mai de frunte.

Poenaru mi-a spus că manuscriptu asupra lui Carol să tipărește aici și prin urmare nu mi l-a dat. Nu știu de trebuie să crez că v'a răspuns despre aceasta ³⁾. Mi-a zis asemenea că după ce vor lua sfîrșit frămîntăturile politice să va apuca a scri cîte un articol pentru jurnalul vostru, din care nădăjdueste că ii veți trimete cîteva exemplere ca să le împartă.

Aș vrea să știu cînd o să iasă acel jurnal, căci mi s'a urit așteptînd; apoi am și nerăbdare să văz critica poeziilor mele din care sint sigur că voi profita mult.

Aleksandru Golescu s'a întors, dar de un ochiu nu vede. Iancu Florescu a venit asemenea. L'am întîlnit la vre o doă baturi și la cea dintii vedere am priceput că trebuie să fi avut la Paris cel mai bun profesor de joc.

Simbătă să face alegerea Domnului, dar nu socoti că o să te înștiințez cine s'a ales pînă nu mi-ai răspuns la scrisoarea trecută.

Imi pare foarte (rău) că nu poți să-mi trimiți poeziile, căci acum ar prinde mare loc. Dar mai fă vre-o cercare; pune și pă

1) Broșura lui Vaillant are titlul *Épisodes de la question d'orient: Russie, Valachie, Moldavie. Paris 1842*. Fiînd cu neputință să să aleagă Cimpineanu Domn, broșura recomandă pe—Ștefan Balăceanu și critica pe alți candidați, crușînd intrucitva pe G. Bibescu.

2) Era Neamț.

3) Despre Carol XII vezi V. A. Ureche, *Istoria școalelor*, II p. 227.

d. Cogălniceanul care poate să aibă mai multă influență asupra lui Donici. Cere asemenea și *Spovedania*.

Înștiințează-mă de ai dat cele două eczemplare.

Mai alaltăeri, aflindu-mă la d. Vilara, îmi spuse cu un fel de mirare ¹⁾ că Valian s'a întors și că a venit pînă în zio să-i facă vizită. Nimeni nu putea înțelege cum un om gonit peste graniță a avut corajul să se întoarcă. Dar el nici că să turbură cu asemenea idei și mergea pă la toți, zicînd că a venit să să așaze aici. Însă Costache Dorobanțul, ce era pornit la vînătoare după dinsul, îl întilni în seara acea și îl porni de unde venise ²⁾.

S'a isprăvit hîrtia, dar tot ți aș mai scri.

. Multe închinăciuni D. D. Alexandri și Cogălniceanu.

Al tău prieten

Gr. Alexandrescu.

XIII. ³⁾

(1842, iarna).

Je t'écris à la hâte. Je suis sûr que tu ne m'en voudras pas; mais que veux tu, cher ami, j'ai reçu ta lettre aujourd'hui matin et je n'ai pas eu le temps de copier des vers. Patience! ça se fera la semaine prochaine.

Tu me demandes ce qu'on parle de toi; rien, absolument rien et pour une raison très simple, c'est que je ne vois personne. Depuis ton départ je n'ai été ou plutôt je n'ai trouvé qu'une seule fois la Pernet. Elle a été malade; mais à présent elle est bien.

Tu sais qu'on préparait un grand bal à la cour. Il a été donné et j'y ai assisté par curiosité. Mr Stirbei voyant un jeune homme dans la foule l'a accosté en le prenant pour toi et a causé quelques instants avec lui, j'ai été enchanté de la méprise...

Il faut savoir que depuis ton départ je ne fais que flaner toute la journée, tant je m'ennuie!

Embrasse de ma part nos chers amis et fais mes compliments à Mr. Pecolt ⁴⁾.

Écris-moi aussi pour la négociation dont je t'ai chargé.

Tu m'obligeras beaucoup en empêchant qu'on imprime mes vers et en m'envoyant le plus tôt les premières feuilles de l'Album. Ton ami

Gr. Alexandresco.

1) În broșura *Episode* etc., Vaillant îl numise pe Vilara un intrigant în serviciul Rusiei. Avea deci de ce să să mire omul!

2) Vaillant părăsise țara în urma complotului (încă nelămurit bine) dela 1840. În 5 Nov. plecă din București, în 13 Iulie 1841 din Moldova. (Cele două date după un memoriu al lui, foare volantă, la Academie).

3) Cu ortografia corectată, ca și celelalte franțuzești ce urmează.

4) Poștarul.

XIV.

1843, Martie, 2.

Să vede că este o fatalitate pentru toate lucrurile care le anonarisești și că să află scris în cartea soartei ca nici una să nu le împlinească. De pildă : mi-ai scris că poeziile mele vin nu știu cu cine și n'au venit ; mi-ai scris că îmi trimiți *Spovedania* și nu mi-ai trimis-o ; mi-ai scris că ești gata să dai priunțului eczemplarile cete-am rugat și nu i le-ai dat ; în sfârșit îmi făgăduiești o zină, o pianistă frumoasă și aici ea nu vine ! Dracu să ia făgăduelile omeniești.

Mărturisesc că astădată n'aveam de gând să-ți scriu, ca să nu-ți fac reproșuri ; dar, vorbind eri despre tine cu D. Beldiman, cu care am avut cinstea a prînzii la D. Știrbei și găsindu-l dispozat să se încarce cu o scrisoare, nu mă putui înprotivi la o asemenea ispită ¹⁾.

Mă mir cum zici că n'ai primit de o lună scrisori în vreme ce nu e doă săptămîni de cînd ți-am trimis proiectul mănăstirilor.

Cărți nu s'au tipărit mai nici una în anul trecut, iar cît pentru forma alegerii mitropolitului caută'n regulamentul organic care negreșit trebuie să să fi afind și acolo.

Îmi pare rău că n'a mai eșit până acum jurnalul vostru, căci am făgăduit la niște dame să le citesc critica poeziilor mele.

Păcat că nu ești aici să vezi mulțimea versurilor în formă de ode care să fac pe toate zilele pentru priunțul nostru. Dar ș'au găsit poezii pe dracu, căci mi să pare că nu le plătește și nici nu prea îi plac. Mai deunăzi m'am dus și eu cu lumea la palat, spre închinăciune. M. S. după ce îmi adresă cîteva vorbe îmi zise : «Mi-a adus D. Genilie versuri ²⁾». Dar părerea mea este că nu trebuie să facă nimeni versuri, cînd nu are darul acesta de la natură». Slabă incurajare pentru D. Genilie care să afla de față...

Eu o să mă mut de la voi..

Sărută din partea mea miinele Doamnei Marii Rîjnovanu și demoazelii și iarăș din partea mea înbrățișază pe D. D. Coğălniceanu și Alexandri, silindu-i să-mi trimită poeziile. Adio ! Al tău prieten

Gr. Alexandrescu

P. S. Uитай să te heretisesc pentru rangul ce ai priimit.

1) Vornicul Beldiman adusese lui Bibescu scrisoarea de salutare a lui Mihai Sturza și invitarea de-a se înîlni cu Domnul Moldovii. *Domnia lui Bibescu* de G. Bibescu, I, 187.

2) I. Genilie era profesor de geografie și hronologie la Sf. Sava.

XV.

(Fără dată. Scrisă înainte de 12 Februarie 1843).

Iubite Iancule!

.... Cit pentru cărțile tipărite în anul trecut, știi că nu sînt tocmai prieten cu Iliad, ca să-i ceiu o asemenea însemnare; apci sînt sigur că nu s'a tipărit mai nimic și nu știu de ce socotiți că jurnalul vostru nu poate eși fără a fi înbogățit cu asemenea sărăcii¹⁾.

Vineri la 12 să face întronarea Domnului nostru²⁾...

Cu expediția viitoare mă voiu sili să-ți trimit și celelalte însemnări și îți voiu scri mai pã larg, căci acum ideile mele sînt cu totul paralizate sau, ca să zic mai bine, împărțite pã ici, pã coala și mă aflu în aceeași stare a sufletului cu un prieten al meu din Moldova.

Recomandeză-mă la suvenirul afurisitei și al celorlalte cunoștințe și silește-te odată pentru totdeauna de împlinește dorințele prietenului tău

Gr. Al.

(Va urma)

1) Era vorba de reproduceri și critice în *Propășirea*. Interesantă este condamnarea cuprinsă în vorba „sărăcii”.

2) Intronarea s'a făcut Duminică în 14 Februarie.

In luptă

I.

S'au lăsat umbrele din dealul Tufelor de'mbrăcau pădurea până la piept. Mierlele galbine începură de la ojina cea bună să fluere răsfătate, ca niște voinici cari n'au nici o grijă de lumea asta. Invârteau flueratul cu întorsături de marșuri, vrînd par'că să deștepte și pe celelalte cîntărețe, ce stau ascunse în umbră, moleșite de căldura de peste zi. Dar acelea, abia după ce soarele trecu dealul, au prins să-și cerce glasurile mindre, clare. În lunca de la poalele pădurii brazde de iarbă groase, se înșiră dese una lingă alta. Șase romîni, în cămeși asudate ce li se lipeau de spate, în capul gol, se legănau înșiruiți unul după altul, povestind cu glas tare.

-- «Măi, ăla așa se duce de gindești că tae'n păsat cu cuțitul. Să fie după el, nu s'ar mai opri până 'n porțiță la Anuța Saftii.

— Cosește ca sașii. Măi, eu am cosit într'o zi cu Siminu Dărăbanului, da, toată ziua m'am tăvălit pe jos, de n'am făcut nici un spor. Acuma știți voi cumu-s ei la picioare: cocostîrci. Pe drum merg: bleanc—bleanc, bleanc—bleanc,—trăznitu-i-ar sfintu, că toată vara umblă 'n cizme, de li se putrezesc picioarele. Dar cînd cosesc așa se poartă măi, de stau să fugă după coasă. Acum fug ei cit fug, dar la cincisprăzece pași ar scoate limba să nu le fie rușine. Da n'o scot, numa asudă și se moaie, de rămîn călbejiți cu zece 'mpuscături după tine, și apoi tot coada o țin pînă aduce Dumnezeu și sfinta sară.

— Ce ști mă, Costea poate-o fi prăsilă de sas. De-aceia îi place lui așa de tare slălina de an».

Cel de care își băteau gura, era un flăcău voinic, harnic de să-î cauți păreche, cel mai bun cosăș din tot satul.

Zimbînd cu bunătaie la glumele lor cînd erau din voie bună,—întorcîndu-și capul într'altă parte cînd izvorau din răutate, un tînăr de vr'o douăzeci și șase, cu pălăria lată, plecată înainte, în haine închise, 'a tot stat pe lîngă ei de azi dimineață. Pălăria-i umbrește bine fața vorbitoare, încadrată într'o bogată barbă castanie, iar ochii-i privesc umezi, limpezi. Ochii lui au mult din verdele și adîncimea unei ape mari.

De-un răstimp tot cleampăne capacul orologiului: să stee să nu mai stee? Că romîniis harnici ei și cinstiți, dar dacă ochiul stăpînului nu-i vede, tot nu poți zice că nu s'ar mai opri din cînd în cînd să-și umple pipele și să povestească, răzimați de toporiștea coaselor. Și el știa mai bine ca oricine altul, că ziua de coasă-i cu 'n zlot bun și demîncare, iar un zlot nu-l arunci așa numai în vînt.

Ci acum au dat răcorile, și aerul proaspăt, mai subțire par'că, li îndeamnă pe oameni mai cu temeiu la muncă. Și chiar să nu-i îndemne, George Pîrvu nu mai putea să-și iee gîndul de la cineva, și nu mai putea deci să rămînă.—Spuse oamenilor cam pînă unde ar gîndi el c'ar putea să fie iarba culcată pîn' de sară, le pofti spor mult și eși în drum.

Calea umbrită se pierde printre iarba mirositoare, înaltă. Plouase primăvara din belșug, și țiriau grieri puțini. Cînd sint grieri mulți iarba-i rară și 'nspică cînd e de două palme. Las' să mai dee Dumnezeu și bine, că'n doi ani slăbiseră vituțele oamenilor de erau numai coaste și noduri.

George Pîrvu mergea prin mijlocul verdeții cu pălăria în mină, cu'n zimbet ușor pe buzele rumene, cu ochii aproape închiși de plăcere. Din spinii costițelor se purtau presurile cu cîntecul de seara, pe marginea pîrăului, pe lîngă rîpi, codobaturile se înieptau în zborul scurt, ca și cînd ar scăpa din mina cuiva, se așezau, dînd tactul cu cozile sure, lungi, pe vr'un bruș ori piatră, mîndre de picioarele lor de domnițe. Pe la marginea pădurii mierle, cu penele cumu-i tăciunele, făceau o gură, de gîndeai că s'a aprins ceva pe-acolo. Iar din tufișuri, adînc în pădure, cîntărețele măestre, gingașe, suspinau cu glasuri mîhnite, necutezînd să ese în luminiș, în sfîla lor curată: ca și cînd ar fi să se îndrăgostească copilițe de șasesprezece ani, să le tremure sufletul într'un cîntec abia auzit, și nici ele să nu știe, cum stau în umbra răcoroasă a grădinii, cu inima pătrunsă de-o mingăere dureroasă—de cîntă ele ori altcineva.—

George cum trecea prin sărbătoarea aceasta mîndră și

curată a înserării, părea că lunecă ușor, fără de trup, și tot mai mult i se desăvirșea în minte o icoană sfintă.—Zimbetul ușor de mai înainte îi trecu de pe buze, o liniște ce-ar însenina fruntea brăzdată a unui făcător de rele i se tipărește pe față și ochii i-s împaingeniți de unde călduțe de lumină.

Astă sară pe răcoare
Cînta o privighitoare
Cu glasul de fată mare...

Glasul dulce, mlădios îi înfioara tinerețele, îi aducea tot mai multă lumină, tot mai multă căldură în ochi.—Cu trupul legănat, suspina lin doina trăgănată, imbolnăvindu-și de fericire inima.

—Și mindră dorul de la tine
Peste multe dealuri vine
Cu lacrimi și cu suspine
Să mă usuce pe mine.

Mîndră, mîndră, dac' ai vrea
Dați-ar badea inima—
Tu s' o pui lingă a ta
Să nu mă mai poți uita!

Hei, dar de mergi tot așa cîntînd, tîndălești ciasuri pîn' s'ajungi acasă, și acolo Doamne cum va bate de tare inima ce așteaptă. De citeori va fi eșil cineva pînă la porțiță într'o haină ușoară, albă, cu pui negri. De citeori v'a fi pri vit în lungul drumului, și-apoi va fi intrat iarăși în curte, imbujo-rată la față, gîndind că poate-a văzut'o cineva. Drumul nu-i lung, iacă dealul, și sub deal satul, dar acum lui Pirvu, cum incetă de-odată din cîntec, îi păru că n'are s'ajungă pîn' la miezul nopții.

Și ferească Dumnezeu să 'nopteze Lia singură acasă! S'ar teme, Doamne cum i-ar fi de frică. Că sara dacă bizăia numai o goangă smălțată, ori un flutur cu ochii holbați sbîrnăia roată în jurul luminii, Lia se ascundea în brațele lui și sta așa să nu se mai deslipească de el, și dacă eșia singură în întunericul din curte îi povestea cu ochii mari și adînci, cu fața aprinsă, o mulțime de vedenii. Așa-i ea, fricoasă, ca toate nevestele tinere.—

Abia acum se gîndea el că ar fi trebuit să pornească mai

în grabă, că n'ar fi trebuit să-și lase femeia să aștepte așa de mult.

Nu știe el ce-i așteptarea? Cînd sta pe spini trei-patru zile pînă să-i aducă poșta slova mărunță de la Lia, cine era mai neliniștit ca dînsul? Că bătrînul și bătrîna—părinții lui—se purtau ca umbrele în lumina roșatică a focului pînă se găta cîna, și zicea o umbră cu glasul scăzut ca în șoaptă :

—«Tu hă! iar nu-i bine cu băiatul!

—Iar!»—Apoi cuvintele sîsăiau și mai încet și nu se mai auzia nimic deslușit.

Și vezi atunci Lia nu putea să-i scrie mai de grabă. Că Danciu era acasă, și cum e dînsul om încrunțat și asupru de fire, s'ar fi aprins cum s'ar aprinde un foc de vreascuri uscate, dacă afla că fata lui scrie unui tînăr. Așa se gîndia Lia totdeauna, și ar fi murit de rușine dacă tatăl său ar fi simțit numai ceva. Dar a plîns, așa cum n'a plîns în toată viața ei, cînd omul acela încrunțat, s'a apropiat odată de dînsa cu ochii plini de lumină, a îmbrățișat'o, a sărutat'o pe frunte, și i-a zis numai atîta : «Auzi tu, să nu-mi spună ea nimica!»—Genele i se umeziră și cerca s'o mîngăie : «Ce să plîngi așa? Asta nu i rușine, tu ești fată mare. Ce să plîngi? Tot așa să mă bată Dumnezeu cîte zile voiu mai avea! Auzi acolo! Dar' acela-i un tînăr brav tu!»

Și drept avea bătrînul Danciu. George era un om «brav» de care să te legi, să pornești cu el în puterea nopții, și să nu-ți pese de-ar fi să mergi pînă la capătul lumii. Atîta numai că era sărac. Dar oare ciți sînt avuți din tinerii cari mîntue școlile? Puțini, tare puțini. Cei mai mulți dintre ciți cu dare de mîină necunoscînd puterea vinului vieții din orașele mari, se ticăloșesc de nu mai fac nici o ispravă.—Așa se gindea bătrînul Danciu : omul nu-i sărac cînd poate să trăiască și are un suflet curat.

Și George Pirvu nu avea nici o pată și putea să și trăiască. Iată și acum, a dat Dumnezeu an bun. George va face la douăsprezece care de fin. Nu-i nimic asta : O iarnă întregă să aibă celea trei capete de vită—doi boi și o vacă—ce rumega cînd vor zăcea cu ochii închiși de jumătate pe așternutul de pae.

Poate să ese și mai mult. Bine că-s numai șase inși pe cari i-a lăsat în luncă, da's oameni harnici : cosesc de rad pămîntul. Și dac'a fi de întrecere un car-două de fin, colea la primăvară cînd se inmoaie zăpezile,—are să prindă bine.

Cum mergea grăbit spre casă, Pirvu trecea repede cu gindul de la puterea lui de agonisală, de la finațele, hoidele și lanurile de cucuruz ale lui, la nevastă, la bunătatea de copilă, cu fruntea curată și senină, și cu niște ochi de să te topești ca ceara de fața focului. Și totuși din ochii aceia privea vecinic un suflet cuminte, te linișteau cînd erai mai tulburat.

N'avea el un gînd hotărît cînd a luat'o : cum își vor croi viața? Dar anul trecu de cînd firea lor se deslușește tot mai bine, și se topește una într'alta. Și de cite-ori George făcea o ispravă nouă și bună, vedeau amîndoi mai clar drumul pe care vor merg...

Cînd ajunse acasă, sfințise soarele, numai voaluri ușoare de purpură se ridicau tot mai sus în văzduh, deasupra dealurilor de la apus.

Slujnica isprăvise cu mulsul, și Lia mingăia pe bărbie vițelul bălan.

Cînd se deschise portița, fugi sprintenă, cu capul plecat spre piept, și brațele moi se petrecură pe după gîtul lui George ca două mlădițe tinere.

«Gîndeam că nu mai vii. De ce ai stat atîta mă răule dragă?—Se înduioșă ca sufletul unui copil, ce-a așteptat ziua întregă să vie odată mama de la hotar, și acum, că a sosit, nu știa să ridă ori să plîngă.

—Vezi că a trebuit să stau. Știi tu cumu-i omul dacă nu-l vede ochiul stăpînului.—Da' tu ce mi-ai isprăvit astăzi căprioaro?—și el o depărtă puțin ca s'o poată vedea mai bine.

—Da... am făcut eu ceva! Cu capul plecat spre umărul stîng se uita la el cu ochii umezi.

—Si ce-ai făcut mă-rog, dacă-i slohod să știu?

—Vezi că nu-i ertat!

—Așaaa? Adică tu lucrî pe ascuns? Nu-i nimic! Tu crezi că azi am fost tot lingă cosași?—Și el cerca să facă o față serioasă.

—Se înțelege, unde să fi fost într'alt loc, zise ea rîzînd.

—Ba mă rog am mai fost. Din luncă pîn' la oraș e numai o jumătate de ceas. Așa la o glaje de bere.

—Așa, acum te-apuci să mințеști, că ție nici nu-ți place herea.

—Așa crezi tu. Da vezi c'a venit popa din Poiana pe acolo și a zis să-i țin de urît însoțindul!

Lia-l îmbrățișă zîmbînd: Mincinosule, că popa din Poiană a fost azi aici în sat. De ce vrei să mă năcăjești?

—Apoi tu cum de nu-mi spui ce-ai făcut astăzi?

—Vezi că nu se poate măi omule!» Și ea fugi iar sprintenă la vițel, care remase cu gîtul ridicat, așteptînd mina stăpînii. Incepu să-l mingăie iar.

George se apropie încet, și netezește și el vițelul pe spate.

Lia puse de-odată mina pe sub bărbia vițelului, îi ridică gura umedă de lapte: «Ui!» Apoi puse cealaltă mână pe nasul rece al bălanului și-i strinse gura în palme. Vițelul șovăie din cap, și zburdă spre grajd.

—«Făcutu-l'ai să fugă?

--Că zeu de-am strins tare!

—Ei nu, par'că n'am văzut eu. Vei vedea că nu mai vine la tine.

Nevasta se înciudi:

—Ba vine!

—O se vezi că nu mai vine. Vita nu-i ca omul, că pe om îl strîngi și tot vine!

—Mă șodenie dragă! și Lia îl îmbrățișe iar.

Da'mi spui ce-ai lucrat azi?

—Cum ești și tu, toate vrei să le știi.» Apoi, cu ochi cari așteptau o vorbă de mulțămire caldă—caldă: «Am plivit două straturi și... și am cusut florile pe străițuca cea de catifea neagră.»

El nu zise nimic, ci o sărută pe ochii umezi...

După cină nevasta aduse poșta: o gazetă și două scrisori, abia acum își aduse aminte să i le dea.

Intr'una protopopul trimitea un ordin sosit de la episcopul, să stărue toți preuții ca să se cunune oamenii cari trăesc în nelegiuire în parochiile lor. În ceea-laltă se aviza despre o restanță de dare pentru școală de două sute bune.

George după ce celi hîrțiile privea prin părete în colo. Își uitase de cosași, de iarba lui, de vitele lui, de tot. Simțea că i se ridică din suflet ceva, ce-l îndeamnă să stărue cu gîndul la el, la oamenii din satul acesta, la toate durerile și năcazurile lor. Nu i era nou simțămîntul. În anii cînd se pregătia pentru preoție, îndemnul acesta era strălucitor în frumuseța lui. Atunci se gîndea că poate să pătrundă printr'o stîncă de cremene. Și de cînd e aici în sat nu l'a părăsit avîntul măreț. Dar cînd ziua întregă trebuia să se gîndească cu totul la altceva, cînd era silit să și vadă de sămănăturile și de hotarul ce i da eclejia, cînd trebuia să și numere des banii să vadă, de are cu ce să plătească unde era de plătit, atunci i se părea că se risipește

oarecum. Gindul i se împărția, neștiind bine în ce parte să apuce, pân' ce în urmă nu se mai gîndea la nimic.

— «Ce zice acolo George, par'că te-ai supărat? Și nevasta se apropia sfioasă de scrisori: Doar nu va fi vr'o nenorocire?

— Păcate omenești Lio, ce să fie. Zice că să-i îndemni să se cunune pe cei ce trăesc în nelegiuire. Eu de ce mi bat gura în toate duminicile? Tot pentru asta. Ei, dar aici sînt cîteva cazuri desnădăjduite, de nu mai poți ajuta nimic.

— Dacă nu poți ce să faci, tu ești de vină?

— Ce să faci! Trebuie să faci ceva. Așa, ca dobitoacele nu pot să trăiască.»

Tac amîndoi și privesc la hirtiiile de pe masă.

— «Pe cîți nu i-am chemat aici acasă să-mi stee față. Dar ei se priveau cu ochi dușmănoși, și-și aruncau vorbe grele de mă lua o groază. E ușor să scrii, dar să faci ceva, asta-i!

Glasul femeii se făcea tot mai duios, tot mai bun:

— Bine dragă, de ce să te superi tu? Vezi, nu te muștră nime, numai scriu să faci ce poți.

L'am chemat pe unul. Intăi n'a zis nimic ci m'a tot ascultat. Și spun eu, și credeam că-l voiu îndupleca să-și alunge din casă spălătura și să-și primească nevasta adevărată. Dar la sfîrșit știi ce-a zis? A spus așa, ca și cînd ar vorbi cu vecinu-so: «Poți să-mi toci la ureche cit vei vrea! D ta nu știi ce iad am avut eu cu dinsa. N'o mai aduc, mai bine mă bag în foc să ard de viu!» Si a început să blasteme, să se jure pe cite-s în lume «de-i va mai trebui la casa lui».

— Aștia's proști, George, nu te înțăleg pe tine. Le poți tu vorbi că nu pricep.

— Ba pricep Lio, ba pricep dragă. Dar sînt patimi omenești cari nu cunosc stavili. Sînt tulburări adînci în sufletul omului, cari fierb neliniștite, ca un vîrtej de apă tulbure. Și dacă vîrtejul acesta a început odată, nu-l mai poate opri nici o inimă, bătă aceea în pieptul unui domn mare, ori în a celui din urmă țaran».

Pe fruntea lui George Pirvu se lăsă o umbră de tristeță mare. Glasul i se asprea, ca și cînd ar fi nemulțămît cu sine însuși, se înăsprea și era tot mai adînc.

Slujnica deschise incet ușa.

— «Mă rog oamenii de la coasă vreau să meargă. Au isprăvit cu cina.

El se trezi de-odată din tristeța în care căzuse :

—Ei vezi ! Stai că le plătesc îndată !

Eși cu capul gol în răcoarea de afară și le numără banii. Șase zloți fac șase inmortintări,—și douăzeci de ingropări abia de erau anul întreg,—cît șase cununii, dar de acestea de erau una-două la an.—Dar iarba trebuia tăiată, că era până'n brfu.

—«Ce zici dragă, va eși mult fin ? zise preuteasa, cînd George intra în casă după ce le-a plătit,—înseninat ca după o faptă bună.

—Vr'o două-treisprezece care. Va fi destul.—Pentru vițeluș va fi otavă. Să vezi numai cum are să crească de mare și frumos pân' la primăvară.»

—Părea că se sfiesc să vorbească mai mult despre avutul lor, și despre grijile cari sînt legate de viață.

Lia merse în chilia vecină și acum sta lingă George cu mîna ascunsă la spate.

—«Gîci ce am ?—Și ochi-i luminau ca două diamante negre.

--Ce să ai, ia un măr !

—Ba că nu-i măr !

—Dacă nu-i măr, apoi sînt nuci. Vezi că-s nuci din pod.

—Nu-s ! și ea se îndoi repede să nu-i prindă ori să-i vadă mina de la spate.

—Atunci n'ai nimic, că alta ce să ai !—Ochii ei îl priviau rugătoare, părea că zic : «Zău gîcește tu, mi-i așa de greu să-ți spun, și totuși așa aș dori să vezi ce am».

Dar Pirvu nu putea gici de loc.

—«Ce mai om și tu !» i se lăsă în brațe, și ca un copil, cu ochii în poală, ținea în mînă străițuca cea de catifea, pe care a cusut azi florile.

Era un buchet de număuita, albastre, adînci. Deasupra lor în galbin două litere mari I. H. și între ele o cruce roșie. Acum avea George în ce pune cutiuța cînd mergea la holnavi să-i grijască.

—«Și mai am ceva dar nu-ți arăt pînă mîine.

—Pentru ce să nu-mi arăți ?

—Mi frică să nu te superi.

—Ei bine, par'că tu ai putea să mă superi cu ceva. Arată-mi, nu mai fi copilă.

—Vezi că tu ești copil, că vrei să le știi toate ca murele». Ea îi dete o invitare, cu tipar frumos între două garoafe. Zise scurt : Să meargă împăratul și eu nu mă duc.

—Pentru ce să nu mergem ? Nu i departe, două ceasuri. Mai vedem și noi lumea. Lio !—Cerca să o convingă, însă umbra de tristețe iar i se lăsă pe frunte.

Dar nevasta se apropie cu scaunul de el, și-i zise :—«Vezi că te superi, știam eu că ai să te superi.—Apoi, cu glas foarte limpede și hotărît, adaugă :

—Uită-te la mine dragă. Copilă-s eu ? De ce să nu ne vorbim noi desfăcut, fără nici o sfială. De ce să ne temem, unul de gândul celuilalt ? Nu mergem pentru că n'avem bani. Atîta tot. Intr'asta nu-i nici o rușine că n'avem bani. Numai să fim noi sănătoși. Ce să ne sfim să ne spunem ce-i adevărat ? Dar pentru asta nu-i nici o supărare.

George își ridică ochii împaingeniți și o privește îndelung.

—Dragă tu Lio, n'are să-ți pară ție rău că ai venit într'un sat cu mine ?

Nevestei i se umplură ochii de lacrimi.

—De ce vorbești așa, spune-mi de ce vorbești așa ?

Își razimă capul de umărul lui, și-l privește cu o nețăr-murită dragoste.

—Să nu mă mai întrebî așa, puiule, să nu-mi mai zici așa că mă superi tare.—Așa-i că nu mai faci ? Și-l mîngăia cu mîna albă, mică,—ca pe un copil.

Glasul lui Pîrvu era înecat : «Nu, n'am să mai zic !»

Dar după ce s'a sculat, fără să vrea, tot aceasta îi venia în gînd. Lia, i-a spus vrînd să-l mîngăe mai tare, că nici nu-i mai place, că nici nu ar mai ști juca.

Ea, și să nu-i mai placă jocul. Asta nu se poate. Nu știa el bine că pîn' era fată—și ce-i de-atunci, abia un an—nu o întrecea nimeni în lunecarea ușoară, în adierea de vis a plă-cerii ce i se citea pe față ? O vedea și acum inclinîndu-și capul cu duioșie pe umăr, pe cînd în părul bogat îi ardeau în-tunecat doi trandafiri.—Așa a văzut'o el mai întăi, așa i s'a în-tipărit în inimă, și cînd se gîndea că 'ntr'un an de zile de cînd e cu el, abia o dată a putut să bată din aripi fluturașul acela, o durere mare i se pogoria în suflet, și părea că i se întărește ceva acolo lîngă inimă.

Ii veneau în minte cuvintele doamnei Virginia, mătușa fetei :

— «Numai de nu i-ar fi urit puiului, dacă ziceți, că-i așa de departe satul acela de orice centru !» Dar bătrînul Danciu n'o lăsa să zică mai multe : «Ce centru ? ce departe ? Om să

fie, ști colea un om brav, apoi de celelalte nici o grijă. Dă Dumnezeu, numai mințe să fie, dă Dumnezeu, numai dragostea să rămână».

Și iată a rămas și dragostea, și mințe era destulă, și totuși nemulțămirea începu să muște din inima lui Pîrvu. Nu pentru el, că el cunoștea bine dealurile, era datat cu tinile cleioase, știa cit e de bun un prînz și mai sărac, dacă are omul inimă bună. Dar îi era de nevastă! Ce știe ea de sbuciumul mare de luptă, prin care a trecut el până să ajungă să se hotărască pentru preoție? Părea că-l cheamă ceva, un glas adînc de durere părea că-l strigă să dea ajutor. Și el a pornit la luptă cu gândiri mărețe, cu idealuri mari de bine. Ea n'a știut, pe dînsa n'a minat'o la sat nimeni, numai dînsul. Dragostea mare ce-o lega de el.—Și iată, abea-i un an, și el a rămas de foarte multe ori dus pe gînduri. I s'a părut până a nu veni în sat, că el toată viața are să lupte pentru alții. Și cînd era odată mai năcăjit, îi veni așa ca din senin gîndul acesta înghețat: «Întăi *trebuie* să vezi din ce vei trăi tu!» I se părea de multe ori că 'n anii de pregătire îi filiiu mereu deasupra capului aripi nevăzute, cari l'au însoțit, l'au adus cu zborul lor închis până aici. Cînd s'a așezat în sat, aripile bătură de-odată mai repede, se înălțară tot mai sus, până ce nu s'a mai simțit nici o adiere.

Dar el poartă întreagă vina. Pentru ce a smuls din mijlocul indestulirii un suflet senin, și l'a adus în lipsa și sărăcia lui să-l întunece?

George se chinuia să-și ducă gîndul într'altă parte, dar nu putea. Că o vedea mereu așa cum i s'a întipărit mai întăi în suflet, și simțea că nu ar fi putut face altcum.

Emilia adormise de mult dar pe George nu-l prindea somnul. Se sculă și eși afară în lumina albă a lunei. Se așeză pe lavița de lîngă mărul din curte.

Era o pace adîncă de se auzea murmurul păraelor depărtate. Părea că'n întreg văzduhul s'a revărsat liniștea ce se așază pe fețele albe ale fecioarelor ce adorm fără nici o nădejde în izbîndirea visului ce le-a topit inima.—Două stele trec de-odată pe sub bolta înflorită și nu se mai văd, ca și cînd s'ar fi cufundat în nimic. În urma lor două linii de argint, se stînsă grabnic.

Afară pe cîmp plîng fluerele feciorilor ce-au mers cu vitele la păscut. În răstimpuri dangăt rupt, înădușit de clopot, de la vr'un bou ce rumegă zăcînd, se înalță ca o undă de vaet ce-a scăpat din pieptul unui om ce se chinue să moară.

Liniștea aceasta îl făcea pe George să-și simtă durerea și mai tare. Părea că numai acum pătrunde el pe deplin în adâncimea unei taine mari, pe care o vedea în noaptea aceasta, că stăpânește în toată firea, în taina suferinții.—Cînd intră în casă dinspre aluniș începu să plutească pe aripi pacinice cîntecul :

Doamne cum m'aș alina
 Inima de n'ar ofta,
 Doamne cum m'aș odihni
 Inima de n'ar mai fi !

II.

Un suflet nu se întunecă însă așa numai pentru gîndurile ce și le face cineva. Gîndurile vin și trec, de unele rizi chiar însuși după ce au trecut. Și o inimă nu se îndoia așa ca o lumină de ceară de ori ce undă de căldură.

Dimineața era o lumină ca aceea de te'nșenină să nu fi închis ochii toată noaptea. George Pirvu nu i-a prea închis azi-noapte,—și cînd îi închidea vedea mai tare ca și cu ei deschiși. Înciripă în grabă vr'o patru oameni, și la drum cu ei, că azi se pornește o așa căldură, de se va face finul tot cumu-i strămătura dacă vor răscoli bine iarba pe unde-i mai groasă.

Lia îl petrecu până la porțiță, și-l rugă frumos să vie pe seară mai de vreme acasă.

Preotul își răsuci o țigară, și mergea glumind cu rominii. Părea că-i foarte ușor, și așa o mincărime de vorbă îl prinse, de nu mai găta poveștile.

Cînd văzu lumina aceea mare dimineața, îi veni repede un gînd hotărît : «Satu-i gol și popa să stee acasă ! Ce să facă el într'un sat gol ? Moare lumea dintr'asta că popa se 'ngrijește de ce-i trebuie ? Ba nu moare de loc !»

Îi veniră așa de cîte-va ori în minte învățăturile unui dascăl : «Lunea te-apuci să aduni date pentru predica din Dumineca viitoare. Cetești cărți, tot cetești și tot însemni. Marția și Mercuria le ordonezi și scrii predica. Joia o înveți încet, iar Vinerea o zici cu glas tare. Pe urmă Simbăta grijești din cit poți să nu vorbești multe ca să-ți rămînă glasul curat».

Dar la cuvintele acestea, fără să vrea, îi venia să rîză acum. Și cu sufletul înviorat, fără nici un gînd rău, își zicea ca și cînd ar continua poveștile profesorului : Pe urmă Dumineca după ce ai gătat cu sfînta slujbă și cu predica, te pui și

flueri odată'n biserică să te lege oamenii. Atunci cel puțin te-ar ținea ei să nu mori de foame.

Nu-i mai veneau gindurile de asară, simția numai că trebuie să se'nvîrtă ca un prisnel după trebi, dacă vrea să-i meargă bine.—Bine-ar fi așa, nu-i vorbă, popa ca un părinte sufletesc la sute de oameni, să se'ngrijească de celea sufletești, să nu fie tot cu gîndul la ziua de mîne, la zilele lui până la moarte, să se'ngrijească de asta cei pentru cari ar fi să lupte.

Da' vezi că nu se'ngrijește nimeni. Că nația dacă-ți aduce o liturghie de prescuri la biserică Dumineca, gindește c'a făcut mult, foarte mult. Și cînd vine o femeie s'o slobozi din casă și-ți dă cinci creițari, ei i se pare că ți-a dat cinci zloți. La 'mormintări, la cununii să te tocmești cu el până ți-e acru sufletul, el tot: «Zău părinte să mai lași că n'avem». Ii spui: «Bade mie-mi dă vlădica drept să iau atita!» El: «Bine că dă, dar dacă nu-i, de unde să iei?»... Ecleja o lucră cum poți, mai cu plată, mai cu zile de-ale lor, dar tot mai mult cu plată.

Prescurile se găta Marța.—Dacă te pun păcatele să ai mai mult de trei guri: preuteasa, tuși slujnica, apoi Luni seara nici coji nu mai sint să dai la un puiu. Bani pe boteze, feștării, ajung pe sare, pe oțăt, și pe lumină. Dar dacă te-a bătut Dumnezeu să tragi și cu țigara, ii zvinți pe toți, care cumu-i apuci. Și domni mari de romîn se miră că sint preoți cari trag în pipă tăbac prost. Hm! s'or mira, ce să faci, ca să se mire și ei de ceva. După cum ați învățat la olaltă la școală și aveți aceeași cultură aproape, ar slobozi și ei fum tot așa de subțire ca și voi, dar' dacă nu le ajută puterile, cată să se mulțamească și cu noduri de fum gros.

Nația noastră-i năcăjită, n'ai ce zice. Cine cînește, trage de pe o zi pe alta. Vezi bine, pentru oamenii noștri e jertfă săracii și cînd dau zece bani.—Și cînd ai un suflet milos cum are Pîrvu săracu, te'nduioșezi, cînd vezi cum întinde mina să dea ceea ce poate creștinul. E supt el de multe lipitori, ce să-l mai sugi și tu. Și îți impietrești și inima de nu mai simți, cînd, certînd pe vr'unul pentru vr'o greșală, îți strigă în ulița mare: «Par'că el îi mai bun, par'că nu noi îl ținem. Voiu vedea eu cînd ș'a mai împlînta dinții în prescură de la mine!»

Dar G'orge Pîrvu cu alt ceva nu se putea împăca: Cum își pleacă poporul ăsta capul, ca o vită ingenunchiată, de cîteori vin aruncuri noi de la comună.

Ii spune notarul: «Ai să plătești cu atita mai mult». Și el,

o grămadă de om, stă înaintea lui, cu grumazii frinți: «Apoi dacă zici că-i lege, vom plăti, domnule, ce-om face, pe rînd, cum vom putea»...

O singură dată, ori ce nedreptăți li s'ar fi făcut, n'au zis nimic, numai au gemut înădușit. O scîntee, din care să se aprindă un foc care să lumineze departe, nu s'a ivit în inima nici unuia.—Ori doar e de tot adînc ascunsă scînteea aceea, așa că nu se poate vedea?

Pirvu făcea de multe ori o asemănare: Un animal rănit zace de multă vreme într'o pustietate. Pîn' era sănătos a fost o mîndrețe și o putere ca aceea! Acum, că-i străpuns de durerile rănilor vechi, vin dobitoace amărîte dar mînioase și îl izbesc, îl mușcă. Lui în fierbințelile bolii, cum n'a mai văzut dobitoacele acestea, îi par monștri, și ca să nu le mai vadă, de frică își îndeasă capul sub trupul rănit.—Vin apoi dobitoace din viața lui, poate neamuri, să-i aducă vr'o bucată ceva, să nu moară de foame. El le vede, le cunoaște, dar scotîndu-le de o greutate pentru el, se înfurie și vrea să-le muște. Acestea fug îngrozite, iar el moare de foame în loviturile străinilor.

De cite ori era pe cîmp afară în toiul muncii, în lumina mare a soarelui, ori în loviturile tari ale undelor de vînt, George Pirvu se însenina. Gîndurile i se limpeziau, și se vedea iarăși tinărul harnic și sirguincios de altă dată, de care a zis Danciu bătrînul: numai brav să fie omul, și dă Dumnezeu bine.

Și brav era George. Că treceau lunile și finul uscat, de te'mbăta cu mirosul, se așeza în clăile rotunde, înalte, în vîrf cu popa; miriștile se retezau scurt, și snopii grei se îndesau în stogul zdravăn; tullei de cucuruz cu boabele cumu-i jarul închis, străluceau printre lețele coșerului cînd bătea soarele acolo.

Afară putea să-și vadă mai bine de trebi ca acasă. Simțea de multe ori, că munca asta pe care o face el nu-i nici o virtute: ori ce om din sat poate să o facă, și o și făceau cari erau harnici și aveau unde să lucre. Pentru atîta treabă n'ar fi fost nici o lipsă să învețe doisprăzece ani numai în școlile din oraș. Acolo se pregătise el cu totul pentru o altă viață, mai ales pentru o altă luptă, pe care n'ar putea-o duce nici unul dintre oamenii din sat.

Nu mai cît lupta aceasta nu putea să prindă, nu putea să se nască în satul acela. Acolo nu se vedea altă țintă în viață, decît traiul de azi pe mîine, nu se știa de altă luptă, decît vecinica hărțuială amărîtă pentru o bucată de pîne. Oamenii aceș-

tia nu puteau să înțeleagă ori-ce le-ar fi spus mai înălțat, mai pentru suflet, căci ei știau atita: să se pue în brazdă Luni dimineța și să esă Simbătă sara, Scumpe-s, Doamne, de multeori cite-va cupe de făină!

Și popa lua pildă de la ei. Avea cunoștință, simțise chiar, de multe ori, o altă viață, deosebită—ca ceriul de pământ—de ceea pe care o ducea acum. Dar vedea el bine că piatra cea dintâi în zidirea vieții omenești e: să ai o bucată de pîne.

Până cînd aceasta nu-i asigurată, poți veni să propovăduiești oamenilor ideile cele mai luminoase și mai mîndre, ei nu vor înțelege și nu vor urma decît pe acelea, cari, - poate numai ca 'ntr'un vis depărtat—asigură acest traiu de pe o zi pe alta.

Cît se deosebia adevărul acesta rece și greoiu, de idealurile calde, luminoase, cari îi călăuziseră tinereța lui.—În răs-timpuri de gîndiri adinci vedea, că în curînd trebuie să se schimbe direcția educației de până acum din școli. Trebuie o pregătire mare, temeinică, pentru lupta cea mai grea, pentru lupta vieții.

Admiri un vultur care se înalță în slava ceriului, cu aripile întinse măreț, dar durerea îi sfășie inima, cînd vezi că se coboară ca o săgeată și prinde în ghiarele-i ascuțite o pasere din zbor, o mică pasere cîntăreață, ori se năpustește asupra unui biet de iepuraș, care zadarnic vrea să se apere.

Până cînd vulturul răpește numai, până ce atitea vieți tremură de groaza lui, tot zborul său în lumi de lumină, nu plătește nimic.

George Pirvu se indiuoșă de multe ori până la lacrimi, cînd se pierdea așa cu gîndul. Ca într'o lumină curată, vedea scris cu litere de singe, cite-va cuvinte, de unde vedea el că trebuie începută educația tuturor oamenilor de azi, nu numai a preoților, căci dintre oamenii luminați ei poartă mai mult povoaara învățaturii lor,—cuvintele Mîntuitorului: «Milă-mi de popor!» Milă care ajută, care muncește, nu mila care aduce lacrimi în ochi iar după aceea uită.

Și cu cit se gîndea mai mult popa cel tinăr în chipul acesta, părea că simte tot mai ușoară greutatea soartei sale. Pe oameni nu i-a fost nici cînd năcaz, vorbe aspre le spunea foarte rar. Dar acum se convingea tot mai mult, că sătenii aceștia nu poartă nici o vină că el trebuie să muncească ca ori ce om din sat. Cînd cel stors și lipit își bagă mina în șerpar să scoată

ciți-va bani pentru ca să plătească părintelui, pentru o slujbă ce i-a făcut, el jertfește. Și jertfa săracului tot-deauna e mare. Și și aducea aminte de văduva aceea din scriptură, care a jertfit doi porumbi.

Dar badea ori lelea aceea care ți-a dat bănuții poate că nici nu gindește, că ție—care ai o cultură, și dorințele celea mai modeste—nu ți-a făcut nici un bine cu asta, nu te-a ajutat, deși ar fi voit poate să te ajute. Cum să-i între în cap, că tu totuși trebuie să duci o viață cit de cit deosebită de a lor? Și chiar dacă s'ar gândi așa, putere-ar ei face minunea asta? N'ar putea!

Las' dar să se mîngăe cu credința și cu mulțumirea că ți-au făcut un bine. Pentru ce să li-o răpești?

Cu cit treceau lunile mai multe, George Pirvu se împăca mai ușor cu chipul acesta de gîndire și de traiu.—Și cînd vr'un biet de om, plin de nelegiuiri ca stupul, era certat de popă și striga în ulița mare, că nu mai duce nici o liturghie de prescuri la biserică, acesta nu-și mai împietrea inima să nu mai simtă, ci blăstăma otrava băuturii, care pătrunse inimile năcăjite ale celor mai mulți poporeni.

Era din firea lui om tăcut. Dar acum vorbea și mai rar, și o liniște plină de gîndire i se întipărea tot mai adînc pe față.

Chinurile vechi îl tăiau mai adînc numai cînd vedea,—deși preuteasa nu zicea nimic—că trebuie ceva la casă și n'are pe ce să facă.—Dar Lia din ce în ce era tot mai cumiute, și-l mîngăia cu vorbe dulci. Așa era de mare puterea de a liniști ce se desprindea din fața albă a nevestei, încît George de multe ori nu se putea răbda să nu-i zică :

—«Auzi dragă, tu ești mai tare decît mine.»

*

Anii trec așa pe nesimțite și te pomenești numai că ești demult într'un sat. Pirvu acum apucă a noua oară luna înflorită a lui Maiu de cînd păstorește și se năcăjește.

Năcaz da, era destul, dar și mîngăere era. Că patru copilași—îngerii, cum le zicea preuteasa puii,—cum le zicea popa—umpleau curtea de rîsul lor argințiu, și scrițiau portița cum eșau în uliță de gîndea c'o tot deschide vîntul.

Popa cînd venia acasă nu mai scăpa de ei, până ce lua pe cel mai mic în brațe și-l ducea la nevastă să-l sărute și ea. Cînd venia Danciu bătrînul zicea de la portița :

«Sănătate nepoților. Vezi asta-i avere odată»

Ii mulțămia pe toți pe rind cu gogoroane verzi și roșii, cu vr'o jucărie ca aceea, de să se bată copii care să pună mai întâi mina pe ea, și apoi ține-te cu întrebările. Ii descosia moșul de știa până a nu intra în casă ce face mama, unde-i dus tata, ce-au mâncat azi dimineață. Numai într'un loc se încurcau băieții cu răspunsurile tot-deauna.

— «Așa-i că voi nu plingeți nici odată?» și moșul, plecat, se uita la ei.

Copiii își lăsau capetele în pământ, și stau așa. De la o vreme priveau prin curte în colo.

Bunicul îi întreba iar :

— «Așa-i că voi n'ați plîns?»

Odraslele clătinau ușor din capete că nu, tot cu ochii în pământ. Dar cel mai mic se lipsește tot mai tare de bătrîn, și zice încet ca să nu-l audă ceilalți :

— «Ba Mia pins». Dar cum vede că moșu nu zice nimic, merge clătîindu-se și pune mînuța pe soru-sa cea mai mare.

— «Ia asta!» —

Cea dată pe față și cu plînsul și cu minciuna se cătrănește, incede să trîmbe și spune că și Ion și Victor și Nelia au plîns. Apoi se uită cu ciudă la trădător : «Mai zice și el, apoi el toată ziua plînge.»

Bătrînul îi ascultă pe toți, face între ei bună înțelegere, apoi spune iar : «Așa-i că voi nici unul n'ați plîns?» Copiii nu mai zic nimic, nici cel mic, ci se uită la moșu.

«Noa vezi așa-mi place mie, să nu plîngă copilul. Numai cei de țîgan plîng. Copiii oamenilor nu plîng pentru toată lumea asta. De-aceea v'am dat eu vouă gogoroane de zăhar».

Cînd venea preuteasa să vadă cine-i în curte de tac copiii ca 'n biserică, lui Danciu i se umpleau ochii de lumină vie : — «Vezi asta-i comoară odată Emilio!»

Știa preuteasa bine că-i comoară. Altfel pentru ce s'ar trudi ea să cruțe cit poate din toate, să-și țînă copiii în hăinuțe bune, curate, de să gindești că nu-s deci din sat, ci că a venit o căruță cu domni mari, și ș'au lăsat copiii să se joace aci pîn' se vor întoarce.

Simțea și părintele George că-i dar de la Dumnezeu, mare dar, simțea însă din ce în ce mai tare și greutatea unei case plină de copii. Că mai 'nainte mai vindea cite ceva din bucatele ce se făceau în eclejje. Ori-cum era ceva. Că la casa unui

domn par'că-i pustiu dacă nu-s ciți-va bani în pungă. Ți-e pare-că și greu să stai atunci acasă. Că'n toată clipa-ți poate sosi un domn în sat, un cunoscut, și atunci să n'ai pe ce pune mina să-l omenesti c'un litru-doi de vin, vine cam greu.

Dar de cînd răsăriseră copiii, nu mai era nimic de întrecut, și acum ar fi fost de lipsă și mai mult, că mai trebuiau patru să fie și îmbrăcați.

Și cînd se gîndia că peste doi-trei ani le vine rîndul la școală, pindea să-l furnice ceva prin spate.

Dar furnicarea aceasta era bună. Privirea visătoare de altă dată din ochii lui se ștergea încetul cu încetul, și în res-timpuri luminile lui aveau luciri tăcioase de oțal. Fruntea tot mai mult se umplea de linii gînditoare, și din liniile acestea și din creața adîncă, ce se ivea din cînd în cînd de-asupra nasului,—ceteai hotărîri tari.

Glasul îi era din ce în ce tot mai poruncitor, și preuteasa de multe ori eșia în pridvor:

— „Doamne, George, cum strigi tu! Gîndeam că te sfădești cu cineva.

— Se vede că m'am răzbunat prea tare Lio, dar las' că nu-i nimic. De ce ne-a dat Dumnezeu piept sănătos?“

Pe creștini îi purta mai aspru. Nu la plată, ferit'a sfîntul, că bani știa el bine că n'are de unde să iee. Dar cel puțin să-i lucreze o zi-două, că nu vor aștepta nici ei să li se facă toate de pomană.

Cînd avea la sapă, n'ai fi văzut un pui de romîn în toate trele crișmele din sat. Că pe cei ce i ardea lucrul lor și erau săraci, trebuia să-i lase să-și gate la ei. Dar cei bogati—și cei ce tindăleau vremea lui Dumnezeu—de doi ani încoace nu i-au ramas popii dator cu nimic. Cînd nu vreau să vină și vedea că pot veni, lua doi trei jurați de la comună și bate, părinte, la ușile oamenilor. Și creștinii cu capetele ploate mergeau înainte și popa după ei.

La sapă așa, la secere așa, la fîn tot așa.

De ce are el cu sutele zile de lucru la oamenii din sat?

Ca aceia să bată cinii ori să umplă crișmele?

Ar fi păcat de Dumnezeu așa ceva.

Dar Pîrvu vedea, că n'are acum eclejie destulă unde să folosească zilele.

Și dacă oamenii veneau acum, unii și de voe bună să facă claca, iar ar fi fost păcat de Dumnezeu să nu aibă ce le da de lucru.

Nu s'a gîndit mult, ci s'a dus într'o bună dimineață drept la curtea unul grof de ungar, ce sărăcise de mult satul acesta ce nu se mai întrema. Moșia era arendată unui jidan, că domniile erau tot „sus“ la Pesta lor. Jidanul, cu cîștig treizeci la sută, i-a dat în arindă loc de douăzeci de jugăre.

Acum avea părintele unde să-și bage zilele de lucru. De cînd începu să fie mai aspru, oamenii părea că și în biserică-l ascultă mai bine.

Simțeau că omul acesta, pe care atîta vreme l'au văzut bun și blînd și nespuse de iertător, nu e dintr'o pănură cu dinșii. Cine ia în arindă douăzeci de jugăre de loc, și încă dela un jidan plin de toate păcatele, se chiamă că are inimă odată!

Intr-o Duminecă însă tot satul se sculă în picioare. Jitarii aduseră o cireadă întreagă de vite prinse în ecleeja popii și în locul arendat dela jupînul. Le-au adus în sat, grămădite coala una într'alta, de numai tot coarne vedeai. Le-au închis la primărie.

Sătenii n'aveau pășune, decît vr'o cinci, șase ochiuri de pădure. Așa, le vărau pe moșia grofului, arendată la jidan, cu 12 zloți de cap.

Dar Iuda nu vrea să știe cu nici un preț de vitele închise. Era Duminecă după amiază, și mugetele dobitoacelor flămînzite umpleau satul.

Sătenii ziceau să le sloboadă, că le mor de foame. Dar popa nu și nu. Lui i-au făcut pagubă. Paguba trebuie plătită.

Vr'o patru bătrîni văzînd cinia popii au mers la jidan.

Și asta veni acum fluturîndu-și barba sură, de părea că el e Caiafa.

Popa-i zice scurt: „E cireada d-tale. Paguba d-ta o porți; cu d-voastră n'am nimic, oameni buni, d-voastră puteți merge.

Jidanul hirăi în barbă:—Vezi că-s vitele lor și n'a fost în contract să plătesc io pagubele ce le fac vitele lor.

— Pentru asta nu trebuie nici un contract, domnule. E legea de pășunat care zice așa cum ți-am spus eu! Dacă te învoești, bine, dacă nu, vitele rămîn și li se dă de mîncare tot pe socoteala d-tale și facem pira mai departe“.

Jidanul știa el bine legea, poate mai bine ca popa, dar în satul acesta nu ș'a bătut încă nimeni capul cu legile.

Iși ridică de pe piept barba sură, și cu ochii mici, galbini, a vrut să privească la popa. Privirea acestuia însă îl făcu să-și plece iar capul.

— «Apoi acum odată le scot», mormăi el «dar nu-s așa

de prost să plătesc eu. Io le-am grijit? Are ciurdarul două vaci. El să plătească.

— Asta-i treaba d-tale cum ai să-ți destorni banii!». Cînd să se ducă, jidanul tot nu putu să nu-și arăte veninul: «Să știi însă părinte, că nici arîndă dela mine nu vei mai căpăta».

— Să fi d-ta sănătos. Pe trei ani avem contract încheiat. După aceea vom vedea ce-a mai fi. Multe se pot întîmpla în trei ani».

Cu mustețile mari, îmborzoiate de mînie, ciurdarul, un ungur neaoș de pe pustă, injura în limba lor, scoțînd vitele din curte. Știa el că stăpinul său ăst nou nu glumește. Dacă ar fi aci Măria sa, ar face o glumă plătînd el paguba, și nu ș'ar lăsa neamul la năcaz că doar ș'a adus prăsila de departe. Dar jidovul cînd e vorba de bani nu știe de glumă, să fie chiar ta-tă-so.

Din Dumineca aceea oamenii se uitau cu sfială vădită la popa. Le părea bine că l'a fript pe jidan, și cu cît le părea mai bine cu atîta se sfiiau mai tare de popa.

Preuteasa acasă nu se putu răbda să nu-i zică:

— «Zău, George, ar trebui să trăești mai în pace cu oamenii. Să fi auzit cum strigau de tine pe uliță, că le omori vitele de foame, că n'ai inimiă».

Tu știi, Lio dragă, că eu nu pot face rău nici la un puin de găină. Ei n'au avut nici o pagubă. Asta așa trebuie să meargă».

Dar cînd veni Danciu bătrînul și auzi de ispravă, își bătu ginerele pe umăr: «Bine-ai făcut George, bine-ai făcut». Apoi cu glasul înduioșat cătră fată,—cînd rămînea numai cu ea: «Nu ți-am spus eu că-i un om brav? Om nu tufă, nu ți-am spus? Până-i mai tinăr băeatul iac'asa, să se uite în ochii muerii. Dar vine odată ce vine, ș'atunci se deșteaptă bărbatul în el».

Și drept avea bătrînul Danciu. Nici popa nu știa, dar negreșit a venit ceva, s'a deșteptat ceva în el.—În anii cei dintâi iac'asa: o ducea din gînduri. Mîndre cugete, frumoase cugete și judecăți, dar acelea numai îl chinue pe om. Vede că nu le poate face. Apoi gînduri grele, negre, despre soartea lui, despre idealurile de-odată, despre micimea lui de acum. Gînduri serioase, adevărate acestea, dar uscă pe om cum ar păli o floare viermănoasă la rădăcină. Și nu numai că nu-i ajutau,—ii întunecau viața.—De lucrat, lucra și atunci, că din vînt nu poți trăi. Dar nu era în el fiorul care-ți mișcă sîngele, nu era scînteia

care luminează din ochi, nu era hotărîrea care-ți brăzdează fruntea.

Proape nouă ani de zile a trăit fără să-și afle un rost hotărît. Lumea în care trăise ca tînăr a fost o lume de vis, pe care nu o află nicăiri în jurul său, viața ce i se deschidea i se părea o carte neagră, pe care n'o cunoaște, nu știe să citească în ea, și de aceea nu cuteza să o deschidă, nici dorința să o deschidă n'o avea.

Dar cînd văzu că-l umplu copiii, că trebuiesc acuși purtați la școli, ceva s'a trezit în el. Așa de-odată, ca din senin. Ca un fuior de flacără simți că i-a trecut prin toate încheeturile. Fără să-și dea seamă cum și de ce, s'a apucat virtos de lucru, fără ca să-i vie în cap una singură din teoriile la care se gîndia mai înainte.

Și în agitația mare, în clipele de repaus, avea senzația depărtată că el merge dus de ceva, și că se consumă încet-încet, neștiut de nimeni, numai o lumină trandafirie, ca un zorit de dimineată, rămîne în urma lui.

În sat, decînd cu închisoarea aceea de vite, vorbeau oamenii mult de popa : «Că i-a stat așa în fața jidovului !» Și încetul cu încetul, oamenii își luară inima în dinți, și se abăteau cu vr'o hîrtie pela popa : Cine știe, poate să le ajute și lor.

Și dacă la început trei-patru s'au folosit cu deslușirile și poveștele popii, creștinii cari veniau mai tîrziu stau cu căciulile în mîină, și ar fi fost gata să-i zică «Măria-Sa». Nici o mirare nu ar fi fost, căci și notarul era Măria-Sa înaintea lor. Ciudat neamnația noastră : cu cît e cineva mai străin de el, cu atît e mai mare domn. Și popa li era mai străin ca înainte cu zece ani.

(Va urma)

I. Agîrbiceanu.

Luminițele s'aprind.....

Luminițele s'aprind;—
Pe la căsi s'adun
Copilași ce truda lor
Mamelor și-o spun.....

Turme trec.... și turme vin,
Pulberi ridicînd,
Picuri dulci din doine lin
S'aud cînd și cînd....

Luminițele pe rînd
Tremur' și se sting.
Pace;—doar de pe vre-un scoc
Plîng apele, plîng....

Dureroase nostalgii.....

Dureroase nostalgii,
Firul mîngaierii
Mîi l-ați rupt și mi-ați strivit
Glasul primăverii....

Sufletul mi-i pustiit,
 N'are flori sărmanu! ; -
 Vestejitu-s'au pe rînd
 Căci acum e anul,

Decînd doru'n lume-l duc
 Și imi ud nălrăma.
 El mă doare, căci mă plîng
 Trei livezi și mama....

Inserare

E liniște, pe 'ntinsul șes
 Adorm trudite seceri, —
 Pe-al ceriului albastru șters
 S'aprînd pe rînd luceferi.

Pe drumuri plîng picate flori
 Sfirșitul primăverii,
 Cînd cern petalele ușori
 Treziți de vînturi, merii....

Talângi departe ruga-și spun.—
 Cu boarea sării line
 Uitate visuri iar s'adun'
 Și vine dorul, vine....

Cu vorba dulce, dragălaș,
 De mijloc mă cuprinde,
 Și mă tot duce drag partaș
 Să-i fiu pe la colinde!....

Suflete chinuite

(Schiță)

În minăstirea cea tăinuită de lume e o liniște dumnezească. Străjuită de aproape de munți îmbrăcați în mantie verde de brad și acoperită în sus de bolta înstelată, stă vechea minăstire de veacuri ca un cuib ascuns și bine păzit.

Mai toate maicile eșite noaptea lîrziu de la privigherea sfintei cruci, merg smerite înspre chiliuțele lor, strecurîndu-se ca niște umbre ușoare pe cărărușele minăstirii. Insuflețite de evlavia sfintă a maicii starite, încep cu încredere postul sfintei Marii.

La lumina tainică a candelii, Maica Starita, cu sufletul plin de dragostea Aceluia care și-a vărsat singele în zadar pentru binele omenirii se pregătește în liniște de culcare, rostind în gînd rugăciunea ei de sară....

Deodată ea rămîne ca împietrită cu un crîmpeiu de rugăciune pe buze... Ce să fie oare?... Ce șgomot?... Doamne! Mirenii aceștia nici noaptea nu mai au odihnă! Cîntă?...

Din depărtare, de sub muntele de strajă, veneau pîn' la ea, în ondulări molatice, glasuri de bărbați și de femei, armonizate într'un concert.

Fără să-și dea samă de ce, se simți atrasă cătră fereastra dinspre munte, îndreptîndu-și mai bine urechia și ținîndu-și respirația în semn de ascultare.

Pășind ușor în virful picioarelor ca și cum se temea să n'o simtă nici zidurile chillei, merse înspre fereastră tot mai aproape, atrasă ca într'o mreajă fermecată.

Cu o tremurătoare ușoară de mini deschise fereastra, plecîndu-și cu sfilă fața palidă în răcoarea nopții dinafară.

Cu o mină răzimată de pervazul ferestrei, cu cea-I-altă inlemnită în aer în semn de ascultare și cu gura întredeschisă în semn de admirație, căuta să absoarbă tot mai deslușit armonia concertului pe care liniștea și întunecul nopții o făceau din ce în ce mai fermecătoare.

„Doamne! ce frumos glas!“ îngină ea. Inima îi bătea cu putere și fiori calzi îi străbăteau furtunos tot trupul ei chinuit. Toată firea ei să lăsa prada unei amintiri plăcute și veche, veche de tot.

Cu o încordare mai presus de puterile ei, căuta să absoarbă cu lăcomie un glas ce se desprindea mai lămurit din tot concertul acela, glasul tenorului.

„Ce stranie asemănare!“ șopti ea. Doamne! Par'că e glasul lui Petrică care i-a cântat pentru ultima oară la despărțirea lor. Sint 40 de ani de atunci de când ea, copilă de șasesprezece ani, suflet orfan și oropsit de rude, a simțit pentru întâia și ultima oară sărutarea caldă a dragostei.

În auzul fermecător al concertului, ea își evoca fulgerător și cu o putere uimitoare chipul iubitului de altădată, dragostea lor curată, cântecul acela, sărutarea aceea... Și pe măsură ce vedeniile plăcute de altădată îi veneau în minte mai puternic și mai adoma, pe acea măsură și toată făptura ei căpăta învierea tinereții de atunci. În întunecul ferestrei, chipul ei luminat de aureola dragostei, părea carenăscut din vrajă. Trăsăturile regulate ale feței, puțin oboșite de povara anilor, ochii frumoși încă, cerniți de veghieri în rugăciuni îndelungate par'că-și recăpătaseră acum toată viociunea și farmecul tinereții de șasesprezece ani. Surizind cu lacrimile în ochi, par'că aștepta o minune din cer.

Dar toată această vijelie sufletească n'a durat de cit citeva momente. Armonia concertului, glasul fermecător al tenorului păreau din ce în ce mai tare înghițite de liniștea și întunecul misterios al nopții.

Fiorii de ghiață ce-i cuprinseseră tot trupul, și picăturile de lacrimi ferbinți ce-i picurau pe mina oboșită o deșteptară din visul acela neașteptat.

Cu minile tremurînde, închise repede fereastra, închizînd cu ea în suflet și ultima frază a ecoului îndepărtat: „Totu-i vis și armonie, noapte bună“.

„Doamne! Ce păcat! Ce fuseseasta!” murmură ea ca deșteptată dintr'un vis. Rămase un moment uimită în mijlocul chiliuței; ochii ei căzură rugător pe chipul maicii Domnului mîngîiat de lumina tainică a candelii... Și atunci, dindu-și ea seamă de toată grozăvia păcatului, căzu în genunchi, cerîndu-și iertare: «Dumnezeule milostive, mîntuitorul nostru, cela ce prin prorocul tău Nathan ai dat ertare lui Manase, iartă și pe roaba ta Evghenia de toate păcatele făcute au cu fapta, au cu vorba, au cu gîndul»....

P. Bujor.

Probleme literare

În câteva «Cronici literare» și cu prilejul diferitelor recenzii din această revistă, și mai înainte într'un articol despre d. Sădoveanu, am arătat, fragmentar bine înțeles concepțiile noastre asupra creării operei de artă, asupra raportului acestei opere cu publicul și asupra rolului și datoriei criticii literare. Adversarii însă nu ne-au înțeles —căci nu putem presupune că se fac că nu ne-au înțeles—și, în timpul din urmă și-au serbat un al doilea triumf, sau mai bine jubileul triumfului lor de acum șase luni,—d. Marin Simionescu Rîmniceanu într'un lung articol din „Luceafărul“ (No. 11—12), d. Lovinescu în vol. II al *Pașilor pe Visip...* ceilalți în mici notițe scurte, cuprinzătoare și... definitive.

Vom cânta să lămurim punctul nostru de vedere, aducînd câteva considerații nouă, reeditînd câteva din cele spuse până acuma, dar dezvoltîndu-le și punînd, pe cit va fi cu putință, o ordine și o clasificare în ceea ce am exprimat fragmentar până acuma.

Și pentrucă ceea ce n'a fost înțeles bine se poate cunoaște mai ales din articolele polemice ale adversarilor, care, firește, reprezintă modul de a gîndi al aceloră pentru care scriem—adică al aceloră care nu sînt lămurii încă asupra chestiilor ce tratăm—considerațiilor noastre le vom da forma unor articole de polemică, plecînd dela părerile înaintate de adversari.

Vom pleca mai cu samă dela cele spuse de d. Simionescu Rîmniceanu în „Luceafărul“, pentrucă d-sa este mai complet, căci a adunat cu multă sîrguință dacă nu cu mai mult talent, obiecțiunile aduse... artei teziste sau utilitare, pe care crede d-sa, că am susține-o. Așa dar până la un punct, îi vom face plăcerea de a nu-l amesteca cu ceilalți tovarăși ai săi, căci d-sa cere acest lucru în „Luceafărul“. Dar, în schimbul acestei plăceri, îi cerem și noi o concesie: să ne lase ca, pe ici pe colo, să răspundem cite ceva și celorlalți partizani ai ideii care-i este așa de scumpă, căci, la urma urmei, „teoriile“ lor sînt exact aceleași cu ale d-sale. Ba.—de ce să nu mărturisim?—generozitatea noastră de a nu-l prea amesteca pe d. Rîmniceanu cu tovarășii săi, nu dovedește cine știe ce altruism din parte ne: ne-a fost foarte ușor s'o facem, căci

răspunzându-i d-sale, prin chiar aceasta le-am răspuns și celorlalți. Deosebirea între dinșii este că pe cind d. Rimniceanu, de pildă, e doctrinar și „științific”. d. Lovinescu scrie cu un dulce scepticism, care, fie zis în treacăt, mi se pare că e scepticismul acela ce provine din frica de a se angaja.—iar d. Densușianu, ca un *gros bonnet* ce se consideră în literatura rominească, nu simte nevoia nici de a-și justifica prin argumente „teoriile,” nici a se insinua cetitorilor prin anecdote și scăpărări de spirit: d-sa își decretează, scurt și lapidar, de patru ori pe an, cu aerul unui oracoi, teoriile d-sale asupra literaturii, pe care ceilalți le ilustrează apoi cu un aparat științific de întâia sau de a doua mână, sau prin fermecătoare gaminerii de stil..

«Luceafărul» din Budapesta este cea mai bună revistă a Romînilor din Ungaria și totodată cea mai răspîdită. Fîind cea mai bună, ea, firește, reprezintă, sau trebuie să reprezinte, intelectualitatea Romînilor de dincolo; fiind foarte răspîdită, a spune că această revistă nu este a lui X sau Y, ci a aceloră care o cetesc, este aproape o tautologie.

În adevăr, o publicație cu răsunset, nu este a redactorilor ei, ea este a publicului. Așa dar, socotind, ceea ce avem dreptul s'o facem, că «Luceafărul» e o manifestare a năzuinților poporului romîn din Ungaria, s'ar părea că concepția ce ne-o facem noi despre Romîni de acolo, ca despre un popor luptător și martir, căruia i se pun în față cele mai mari probleme ale vieții, — este o concepție greșită. Poporul romîn din Ungaria, judecînd după revista sa, n'ar fi preocupat de altă problemă decît de cea a artei și, în specie, a „artei pentru artă”... Nu presupuneam că această problemă, și mai ales această concepție, să fie atît de vitale și la ordinea zilei la Romîni de peste mui țî.

Avem și noi, dincoace, o revistă care nu trăește decît pentru „artă” și în special pentru „arta pentru artă”, e *Viața Nouă*, dar aceasta este o revistă personală, nu e a publicului și dela ea nu se poate induce la preocupățile publicului romînesc. Și apoi chiar dacă *Viața Nouă* ar fi a publicului, de, noi sintem aici cam parveniți, ne putem permite și luxul acesta de a lupta numai pentru intangibilitatea frumosului ¹⁾.. după ce am rezolvit, spre deplina satisfacție a tuturor, toate problemele sociale, naționale și morale. Credem însă că *Luceafărul* reprezintă un popor de luptători, cu alte preocupări și idealuri... Cit despre d. Lovinescu, d-sa planează «dincolo de bine și de rău»!

În numărul de pe Iunie al „Luceafărului” d. Marin Simionescu-Rimniceanu, care în această revistă stă de strajă la ușa

1) Adică vorba să fie! Noi, cărora nu ne place Marin Gelea ori d. Karr, nu apreciam „frumosul” ca d. Densușianu, iar d. Densușianu, căruia îi place Marin Gelea și D. Karr și nu-i place Goga, e „senzibil” frumosului, îl apreciază!... Ați băgat de samă că acești campioni ai „frumosului” n'au nici măcar gust literar? Excepție face, până la un punct, d. Lovinescu.

„artei pentru artă”, își publică rezultatul unei munci laborioase de citeva luni, ca să răstoarne cele spuse de noi într'o cronică din *Viața Românească* (No. 2).

A! Insfirșit iată unul care se detaliază. A venit unul care să spună pe larg, chiar prea pe larg, ceea ce numai zăcea dedesubtul afirmațiilor lor! E numai d. Marin Simionescu-Rîmniceanu de la «Luceafărul», dar ne mulțumim și cu atîta, consolidîndu-ne că-i mai putem adăoga și pe d. Lovinescu.

Se cunoștea, din „teoriile” lor, cum concep ei arta, critica și celelalte, dar numai se cunoștea. Am simțit că ei pleacă de la concepția că artistul e o placă fotografică, că-l socot numai ca un receptacol de imagini, căruia psihologia stărilor sufletești mai superioare nu i se mai aplică.—dar n'o spusese încă deadreptul...

Acuma prin pana unuia dintre ei, și cel mai.... sincer, ni se dezvăluie întregă această faimoasă concepție.

S'o detaliem și noi.

Vom scrie cam mult, disproporționat cu importanța atacului. O facem însă, pentru că ni se pare bun orice prilej, care ni se prezintă spre a elucida chestia. Și apoi, ne mingiem că lungimea răspunsului nu este, poate, așa de disproporționată cel puțin cu importanța «Luceafărului», în care s'a publicat «atacul». Dealtmîntrelea și d. Lovinescu a contribuit puțin la această lungime.. O justific și eu cum pot!

Avem o singură părere de rău: că d. Rîmniceanu n'a făcut un articol, în care concepția «artei pentru artă» să fie expusă mai logic și mai conștient și că n'a cules în fișele sale, toate argumentele în sprijinul acestei concepții. (De d. Lovinescu nici nu poate fi vorba: d-sa e sceptic, nu e «d. Sistem», e «conciliant», i-i rușine să aibă opinii hotărîte). D. Rîmniceanu ne-ar fi făcut un serviciu mare, ne-ar fi dispensat pe noi de ocupația pregătitoare de a aduna argumentele teoriei adverse.

Dar, citeva chestii prealabile...

Domnul Rîmniceanu întrebuițează mai multe proceduri greșite.

Mai întăiu citează prea mult. Citațiile nu se fac decit atunci cînd vrei să-ți agrementezi stilul cu floricele, cum face d. Lovinescu, cum prea face d. Lovinescu, sau, dacă ești serios, atunci cînd le comentezi, ori cînd ai nevoie să-ți sprijini părerile. Dar mai întăiu, e clar, trebuie să ai păreri. Părerile îți le faci prin propria-ți cugetare, ajutată de lectură, pe care și-o asimilezi. Citirea și asimilarea autorilor este o chestie cu totul de ordin privat, care nu privește pe cetitor. Acesta cere să-i dai *produsul* gîndirii, lecturii și asimilării ei; el nu vrea să asiste la preparăția, bucătăria (ertați-mi comparația) acestui produs. Ce face însă d. Rîmniceanu? D-sa nu asimilează lectura organismului concepției sale, ne lasă pe noi să *i-o asimilăm*.—D-sa își lipește mai bine sau mai rău, fișele, pe care și-a scos notițe din cărți, ori la curs, și ne lasă pe noi să muncim în locul d-sale, să le mistuim. De aici urmează citeva lucruri, pe care le vom releva mai pe urmă, și care îi vor displace, de sigur.

Alt procedeu greșit al d-lui Rimniceanu este acela că d-sa nu discută cu omul... cu care discută, ci cu niște teorii, pe care i le împrumută cu deasila. Și i le împrumută cu deasila, pentru că d-sa are gata contra-teoriile, și dacă «adversarul» n'ar avea teoriile pe care d-sa a învățat să le combată, atunci ar rămânea fără «adversar», și omul nu poate trăi fără adversar... Și d. Lovinescu împrumută «adversarului» teorii, dar nu pentru că ține la contra-teoriile sale... De ce i le împrumută. nu-mi pot da bine samă.

Și, din cauza acestui procedeu, d. Rimniceanu mai întrebuințează și altul: d-sa, nedumerit de atitudinea adversarului, pe care o simte, instinctiv, că nu e aceea pe care o combate, taxează pe adversar de jongleur, de sofist, de lipsit de logică, etc. Să mă explic: D-sa vrea să combată *arta tezisă, arta utilitară*, pentru că D-sa are un teanc de notițe împotriva acestei concepții. Se întâmplă că «adversarul»—eu—să nu fie partizanul acestei teorii și ca în teoriile lui, «adversarul»—eu!—să se apropie cînd de teoria «artei pentru artă», cînd de cea a «artei utilitare»... Pe d. Rimniceanu îl enervează această pozițiune a adversarului, în contra căreia n'are notițe și atunci declară că nu poate urmări pe adversar—pe mine—care trece «nemotivat» dela teoria «artei pentru artă» la cea a «artei teziste»... D-sa nu poate concepe o altă teorie, care să nu fie nici una nici alta: o a treia teorie și, din nefericire pentru D-sa, teoria «adversarului» d-sale este o a treia. Plictisit de această lipsă de obiectiv a notițelor sale, declară că adversarul face «sofisme», «jonglerii» și altele, ba încă, trecînd dincolo de subiectul tratatului său filozofic, insinuuază cu intenții de cruzime (și cu permisiunea d-lui Taslăuanu?) că poporanismul *Vieții Rominești* e un poporanism «de vorbe»!... De sigur că d. Rimniceanu e un luptător pentru popor, și vorbește de la înălțimea îndeplinirii misiunii sale!... Cu cît e mai simpatic d. Lovinescu în je m'en fichismul său! D-sa ar admite și poporanismul de vorbe goale și pe celălalt, tot ce voii! Ar ști D-sa să le «concilieze!». Dar să revenim, căci voim să i dăm d-lui Rimniceanu un sfat de strategie literară. «Sofisme» și «jonglerii» le face acela care, știînd că spune neadevărul, totuși îl spune și vrea să-l dovedească. Dar acest lucru nu-l face nimene fără un interes. Așa dar d. Rimniceanu trebuia să se întrebe întăiu *ce interes* are adversarul D-sale să susțină ceea ce nu crede? Căci e mult mai ușor de susținut un adevăr și pentru că interes grozav de mare «adversarul» și-ar fi dat gratuit munca de Hercule de a susține ceea ce știe că e neadevărat?

Nu ataca, într'o discuție literară, moralitatea «adversarului». Iar dacă ții cu orice preț s'o faci, deschide-ți ochii în patru, căci riști să te'ncurci pe degeaba!...

Acum să venim la chestie.

Să vedem ce nu știe și ce nu poate înțelege d. Rimniceanu. Și, à propos, o întrebare: «Lucafarul» este o tribună liberă? În acest caz nu e răspunzător de nimic. Ori este o revistă cu un program, cu un ideal, și atunci întrebarea de mai sus trebuie

s'o formulez mai complect: ce nu știe și ce nu înțelege «Luca-fărul» prin pana esteticianului și criticului său d. Simionescu-Rîmniceanu?

Răspunsul e foarte greu de dat, pentru că d. Rîmniceanu face o așa confuzie între notițele d-sale, încît ele se contrazic asupra aceleiași chestii—voiu dovedi. Apoi răspunsul e greu de dat și pentru că d. Rîmniceanu, care, se vede, până acuma a consultat cărți relative numai la *una* din problemele în discuție, întinde considerațiile relative la această problemă la toate celelalte. Așa de pildă, d-sa nu știe să deosebească problema *creării operei de artă* de problema *raportului între opera de artă și societate*,—este ca și cum s'ar confunda problema geologică a apariției munților din Elveția cu problema psihologică a admirației de cătră turiști a acestor munți. Dar d-sa n'ai face și alte confuziuni.

Să punem o ordine în dezordinea fișelor sale.

Crearea operei de artă.

Ce produse ale sufletului pune artistul în opera sa? Ce *răspunsuri* la incitațiile lumii din afară?

Să lăsăm pe d. Rîmniceanu să vorbească.

Artistul, zice d-sa, «redă numai ceea ce-i oferă simțurile», —«să reprezinte imaginea concretă e deci scopul ultim al artistului». (D. Lovinescu numește aceasta: «supunerea desăvîrșită la obiect»). Vorbind de pictură, d-sa zice că «judecarea ei peste marginile *organului perceptiv* și nu din privința acestuia, va trece totdeauna peste ceea ce e pictura, peste scopul ei... va fi nedreaptă. Aprecierea unui obiect din natură variază la fie care pictor după firea sa, unul vede lucrurile ca volum, altul ca linii, altul ca culori și această vedere diferită a fiecăruia hotărăște atitudinea lor față de lumea exterioară...» Pictura e numai pentru ochi», zicea d. Rîmniceanu acum citeva luni, în articolul său despre d. Sandu-Aldea. «Subiectul fiind numai motivarea formei», adăoga d-sa.

Așa dar artistul pune în creațiunea lui numai imagini. Un pictor se deosebește de altul prin felul imaginilor: unul vede culorile, altul volumul, altul liniile (curioasă teorie, a picturii, pe care o emite și d. Lovinescu). A judeca peste marginile organului perceptiv, adică în afară de puterea și exactitatea imaginii, este «nedrept», zice d. Rîmniceanu. Așa dar, a judeca opera, disproporționată, a lui Michel Angelo ca superioară cutării zugrăvirii perfecte de struguri și alte fructe, este «nedrept», căci judecăm din punct de vedere al concepției, al *înțelesului*, nu al organului perceptiv!. Din punct de vedere al «organului perceptiv» un strugure zugrăvit poate fi o operă mai de valoare decît opera lui Michel-Angelo! Și dacă Miichel-Angelo n'a ales ca «motivare a formei», ca subiecte, struguri și portocale, e o pură întimplare.

Dacă d. Rîmniceanu consideră pe artist ca un receptor pasiv de imagini—concepție pe care am numit'o odată concepție de oculist și de optician—este clar că D-sa nu va înțelege fali-

mentul «realismului» și al «naturalismului» și va spune că «Realistii redau viața și opera lor e ca viața inconștientă de moralitate și imoralitate» (așa zice și d. Lovinescu), d-sa va crede pe egoistul și mizantropul Flaubert (iartă-mă, d-le Rîmniceanu, că te plictisesc, și d. Lovinescu îl crede!) care a terfelit atâtea categorii de oameni, cînd acesta va spune că «nu va lăsa să se vadă opiniunea sa asupra ființelor pe care le pune în scenă (deși —nu e o contradicere?—d. Rîmniceanu va emite un «totuși»: «Totuși, felul artei documentare, *impersonale* puita caracterul eului a felului său de a vedea totul și această afirmare a *personalității* artistice o exprimă tot un realist, anume Zola, definind arta drept un colț de natură văzută printr'un temperament»).

O artă «impersonală» prin afirmarea «personalității» este o contradicere între două fișe: în prima fișă era afirmarea superbă de impersonalitate a lui Flaubert, în a doua afirmare neconsecventă a „realistului” Zola; pe d. Rîmniceanu nu l'a lăsat inima să renunțe la nici una din fișe.

În sfîrșit majoritatea fișelor de mai sus (minus acea cu „totuși”) sună că artistul redă realitatea, viața așa cum este ea, inconștientă de moralitate și imoralitate, pentru că artistul transpune realitatea oglindită în imagini. Artistul ar fi o oglindă a realității, în care aceasta din urmă se reflectează (cum zice și d. Lovinescu). Dar, iată că într'o fișă, d. Rîmniceanu afirmă că omul *cult* („Omul cult”, în tot articolul e D-sa) „nu caută realitatea sau copia ei în artă, ci natura preschimbată în expresiunea unui suflet mare”... (ceea ce la d. Lovinescu devine „reproducerea caracteristică, semnificativă și oarecum ideală”. N'ar putea d. Lovinescu să-și lămurească această definiție, care, așa în treacăt dată, e prea «oarecum», adică atît de vaporoasă, că poți să ți-o închipui cum vrei?)

Da, da! Așa e și mă unesc cu seria aceasta a doua de fișe a d-lui Rîmniceanu, căci d-sa a scos notițe și din o sumă de scriitori, care nu mai privesc pe artist ca un aparat fotografic.

Arta este „oglinda personalității artistului” zice și d-sa și așa este. Opera de artă, mai zice d-sa, poartă pecetea neamului, timpului și a „personalității” artistului.

D-sa însă poate să răspundă că prin această „personalitate” înțelege una trunchiată, „personalitatea” din punct de vedere al receptacolului de imagini: unul vede volumul, altul culoarea, etc. Nu însă, d-sa nu scoboară, în alte fișe, pe artist așa de jos, cum îl scoboară în fișele citate mai înainte. D-sa zice într'o fișă: „*Sentimentul* își va imprima și el caracterul său în operă” și aiurea spune că arta se adresează și simturilor și „*sentimentelor*...”

Am mai cîștigat ceva. Avem deja mărturisirea că artistul depune în opera sa, pe lângă imagini, și sentimente. Dar d-sa

merge mai departe: într'o fișă declară că „In arta oricărui timp se cetește și *concepțiunea* lumii aceluî timp“¹⁾.

Vă să zică, într'o operă de artă avem imagini, sentimente și concepțiuni.—imaginile, sentimentele și concepțiunile artistului față cu lumea din afară, față cu „realitatea“. In Madame Bovary avem imagini, sentimente și concepțiuni, ale lui Flaubert....

Dar d. Rîmniceanu își și ilustrează aceste fișe, care sînt, față cu celelalte, niște contra-fișe: D-sa vorbește despre «Supra-spiritualismul evului mediu» care „se manifestă prin...“ prin ce? Prin «o negare a masei... ornamentica capricioasă Ingrămădită pe arhitectura rămasă numai ca un schelet, ca o șchelărie» care toate «**exprimă** *fantezia bolnavă a aceluî timp*...»

He! he! Am ajuns departe de tot: „negarea masei“, „ornamentica capricioasă“, „scheletul“ sînt *imagini*, cetitorule, care «*exprimă*» o fantazie bolnavă, sînt imagini în slujba unui sentiment, a unei concepții, nu sînt imagini pentru imagini. Cum stăm cu «nedreptatea» de a judeca în afară de «organul perceptiv?»

Dar domnul Rîmniceanu este și mai explicit cînd, vorbind de Sf. Ștefan din Viena, spune de el că: «**ca orișice operă de artă** și această biserică *exprimă un sentiment*—spiritualismul evului mediu—care impresionează pe privitor, *dîndu-i o anumită stare sufletească*».

Așadar, în opera de artă, nu e transpusă „realitatea“ prin mijlocirea imaginilor, ci realitatea (imaginile ei) servește numai pentru a exprima un sentiment, a ilustra o concepție.

Realitatea, cum este ea, cum va fi fiind ea, n'a transpus-o nimene în opera de artă. Orice operă de artă este o selecție de imagini de cătră un sentiment, de cătră o concepție, ajutate de organele perceptive, rar, foarte rar o selecție de cătră un organ perceptiv numai, de pildă în zugrăvirea unei portocale. Orice operă de artă e o filozofie asupra vieții ori, cum s'a spus, o «critică a vieții».

Pentru scriitorii—«realiști»—ruși, țăranul e o ființă blindă, poetică, un filosof: *așa văd ei pe țăran, aceste* însușiri îi lovesc, pe acestea *le aleg*. Pentru scriitorii—«realiști»—franceji, țăranul

1) Apoi dacă se „citește concepțiunea lumii aceluî timp“, pentru ce încerci să faci spirit, domnule Rîmniceanu, cînd eu spun că în arhitectura palatelor parvențiilor din București se vede concepțiunea acelor parvenii? Crezi D-ta că dacă bogătașii din București ar avea gust, palatele lor ar fi așa cum sînt? Dar e clar că arhitectul face ceea ce place proprietarului. Toți arhitecții, din toată Europa, sînt la fel? Și dacă ai noștri sînt așa cum sînt, nu se datorește aceasta „concepției lumii noastre“, adică mediului? Dar însuși d-ta nu publici o fișă, în care spui că: „Toate monumentele ei (Renașterii) sînt datorite mîndriei *municipale*, fiecare oraș căutînd să se deosebească de altul și să-l întrecă, a oamenilor care își caută nemurirea în trecerea la veșnicie a numelui lor ca mijlocitori al unei clădiri?“ Și, Taine, pe care-l citezi cu mare plăcere, dar fără nici o prudență, cum explică el arta Renașterii din Italia, prin niște individualități apărute din seoin, ori prin psihologia specială a poporului italian din vremea aceea? Că o societate își are arhitecții, pe care-i merită,—este adevărat sau nu?

e o brută egoistă și ridicolă: așa văd ei pe țaran, *aceste* însuși îi lovesc, pe acestea *le aleg*. Și nu mai dau alte exemple, s'ar putea da cu miile.

Deși, cum ați văzut, în „contra-fișe” (așa voiui numi, pentru ușurința discuției, a doua serie de fișe, față cu prima serie pe care o voiui numi «fișe») d. Rîmniceanu vorbește de exprimarea sentimentelor, a concepțiilor, vorbește de artă nu ca de o imitare a realității, ci ca de expresia unui suflet, a unei personalități, etc — totuși d-sa afirmă aiurea, conform cu „fișele”, că: „Artistul e prezent ca artist și absent ca judecător moral”. În privința aceasta—îți fac cu bucurie plăcerea aceasta, domnule Rîmniceanu—d. Lovinescu nu mai este cu d-ta, dar nici cu mine. D. Lovinescu, sceptic și fin, devine «conciliant». D-sa admite că scriitorul împrăștie o atmosferă de simpatie ori antipatie asupra personajelor, dar nu admite aceasta, pentru că d-sa cam admite, însă nu cam admite aceasta... Mă exprim așa ca să redau perfect concepția d-lui Lovinescu. Căci iată, ca să nu lungesc vorba mult, în ce încurcături mă pune d. Lovinescu. Intr'un loc (*Pași pe Nisip*, vol. II) d. Lovinescu zice că în genul dramatic nu poate fi vorba de atitudinea de simpatie ori antipatie a scriitorului. Dar în alt loc, are pagini întregi, în care arată existența acestei atitudini în opera de artă, dînd exemple—ce neșansă!—tocmai din autori dramatici: Molière, Dumas fils, Ibsen, Caragiale, etc!—Sau, vorbind de d. Brătescu-Voinești, d-sa relevă că o caracteristică a acestui scriitor *simpatia* pentru anume tipuri; vorbind însă de dl. Gîrleanu zice că nu-l privește asupra cui și-aruncă simpatia acest domn!.. Și nu mai insist asupra teoriilor și contra-teoriilor d-lui Lovinescu, căci d-sa n'are «fișe» decît pentru anecdotă și forme de spirit.

Să revin la d. Rîmniceanu! Așa dar, «artistul e absent ca judecător moral»! Curios om și artistul acesta! Noi toți, mai insenzibili decît el, avem, în fața oamenilor și a întâmplărilor, ori admirație, ori dezgust, ori despreț, ori milă, ori ură și el, artistul, n'are! Artistul își pune sentimentele sale în operă, și concepțiile sale, zic „contra-fișele”, dar.. n'are o atitudine morală (aprecierea oamenilor și a faptelor ca bune ori rele), zic „fișele”, parca atitudinea morală și sentimentul față cu opera n'ar fi acelaș lucru!.. Și știți pentru ce „artistul e absent ca judecător moral”? Pentru că d-sa crede pe Flaubert, cînd acesta declară că nu apreciază, pe acel Flaubert, care clocotea de ură împotriva oamenilor. D-sa crede că Flaubert lăsa la ușa cabinetului său de lucru desprețul pentru vulg! Și, în genere, d-sa e victima pretenției «realiștilor» de a se ascunde în dosul operei lor! D sa, credul, scrie cu conștiința senină că: „Toată arta realistă poartă caracterul «artei pentru artă».”¹⁾ D-sa nu înțelege că aceasta

1) Cealaltă artă nu poartă acest caracter?... Dar oare d. Rîmniceanu e măcar convins că realismul poartă această pecetie de „impersonalitate”? În această fișă da, dar acum citeva luni, tot în „Lucașfarul”, spunea, că „realismul poartă pecetea... pesimismului”!! care nu mai e... „impersonalitate”, e o atitudine bine hotărîta!

e numai o chestie de *procedeu*, și că, dacă din punct de vedere al procedenului, prefer procedeu de a se ascunde artistul, a nu-și declara preferințele sale, apoi din punct de vedere al psihologiei artistului, mi-i indiferent dacă Balzac, Zola ori Maupassant s'ar amesteca *direct* în opera lor, *declarînd* că țărani sînt brute ridicole, ori dacă *aleg* numai acele însușiri, *transfigurîndu-le, exagerîndu-le încă*, care prezintă pe țărani ca brute ridicole și egoiste. Și tot așa mi-i indiferent dacă Turghenef ori Tolstoi *declară* direct, *amestecîndu-se în operă*, că țărani sînt sfinți și flozofi, ori dacă *al g* numai acele însușiri, *transfigurîndu-le și exagerîndu-le*, care prezintă pe țărani ca sfinți și filozofi.—Realitatea n'are nici o semnificație, noi îi dăm una; în opera de artă semnificația o dă artistul — «Artistul nu e judecător moral!» El dă persoane, întâmplări, pentru care n'are preferinți morale! Ei ași! Octavian Goga n'are antipatie pentru «stăpînul gliei» și milă pentru «clăcași»? Brătescu-Voinești n'are simpatie pentru Rizescu și antipatie pentru Berlescu? Ați văzut, d Lovinescu, unde-i convine, relevează „simpatia“ aceasta!—Și marele Dickens, un «artist», un «realist», n'are simpatii și antipatii *declarate*? Scoate *declarațiile* din Dickens, care-s de prisos, și, nu-i așa, că o să ai iluzia că Dickens nu e „judecător moral“? Și Ibsen crează imagini? Nu e «judecător moral»¹⁾ — D Lovinescu admite că da. — Dar s'ar putea da mij de exemple, căci toată literatura e o exemplificare.

Că se pot da exemple, foarte rare, de indiferentism moral al artistului față cu personajele sale? Dar indiferentismul moral nu e o atitudine morală, bine caracterizată în etică? De sigur, după cum sînt între oameni unia care se uită la semenii lor ca la niște animale, pe care le confundă într'o masă uniformă de bipede, tot așa, și în aceiași proporție, se găsesc oameni de aceeași și printre scriitorii. Atitudinea față cu o nenorocire, de pildă, poate fi ori plăcerea, dacă ești crud, ori mila, dacă ești bun, ori indiferența, dacă ai simțul moral atrofiat. Concepțiunea „lipsei de atitudine morală“ erijată în dogmă, este o concepțiune neroniană, căci desigur, dacă e adevărat că Nerone gusta «frumosul» arderii Romei, fără „apreciere morală“, el era cel mai che-

1) În același număr din „Luceafărul“, în care d. Rîmniceanu își publică tratatul său filozofic, e publicat și un articol al d-lui Horia Petra-Petrescu despre Ibsen, în care celim lucruri ca acestea: (Ibsen) „În dramele următoare lupta *contra societății și a principiilor ei false o poartă mai departe*... „Au izbucnit din nou neînțelegerile față de *critica* lui Ibsen“... „Încep să privească și conaționalii lui valoarea artistică și etică a lui Ibsen“... „Întocmai cum au fost înțeleși rău toți *regeneratorii spiritului omenesc* la începutul carierei lor... tot astfel și Ibsen“... „În loc de *critica* ușoară de salon... o *satiră* mușcătoare și nemiloasă, o *zbiciuire fără de nici o concesie*“... „*Principiilor* lui Kant și mai cu samă principiului reprezentativ al lui (*imperativul categoric*) le-a dat Ibsen o haină mai plastică“... „Ibsen *combate* cu toată puterea convingerii minciuna“... Învațămintele operei lui Ibsen, zice d. Horia Petra-Petrescu, sînt: „Adevărul trebuie susținut cu prețul singelui, cu îndirjire, dacă e de lipsă („Un Dușman“)!“... „În căsnicie trebuie să existe adevărul. Relația dintre barbat și nevastă să nu fie

mat să facă „artă pentru artă“, fără apreciere morală și, în adevăr, «ce mai artist a pierdut lumea» în el!.. Dar «arta» lui Nerone n'ar fi transpirat o atitudine morală, una foarte infamă?

Ceea ce nu trebuie să cerem unui scriitor este ca să nu se pună *anume, conștient*, să illustreze în opera sa o *temă* oarecare, nu numai morală, dar nici psihologică. Scriitorul să nu fie orator,—asta e toată chestia. D. Lovinescu însă, fiind să fie «conciliant», merge așa de departe, încât admite *tezismul*, *în ta utilitară*. D-sa, prin «tendință» înțelegând «teza», și fiind să fie conciliant, admite tezismul și ne vorbește de „arta“ tendenționistă (= tezistă) a lui Delavrancea, Demostene și Cicero!! Și iată-mă-s, iarăși, în situația curioasă de a apăra «independența și puritatea artei! Unde e, d-le Lovinescu, ca în *oratorie*, combinare de imagini în scop *de a convinge*, în loc de combinare în scop *de a crea viața*, nu e artă, e oratorie! Și e semnificativ că dai exemple de *artă* luate din discursurile de oratorie!

Și, în genere, în volumul său al doilea, d. Lovinescu, fiind să fie conciliant, dar crezind că noi sintem teziști, face compromisuri cu tezismul, în contra cărora ne ridicăm, ne ridicăm în numele purității și independenței artei. Domnia sa admite un „aliaj“, pe care noi nu-l putem admite. Pentru d-sa o mulțime de opere mari sînt «teziste», ceea ce e fals. Ori de cite ori un scriitor vrea să *propage teoria* prin opere de artă, nu face artă. Domnul Lovinescu face ca și un reacționar care, fiind să facă concesii socialismului, ar face ochi dulci anarhismului.—Cetiți articolul d-lui Lovinescu despre d. Gorun și observați cum criticul tezist, adică d. Lovinescu, vorbește de d. Gorun, ca despre un scriitor tezist, laudindu-l!!

ca cea dintre stăpîn și sclavă!.. „Cînd ... nu se înțeleg, soluția cea mai bună e despărțirea („Nora“)!.. „Feminismul a cîștigat prin „Nora“ un adept fervent“. „Cînd contrarii îl atacă, răspunde prin „Strigoii...“... „La întrebarea: să fie omul sincer? Răspunde hotărît: da!“... etc. etc. etc. Apoi d. Horia Petra-Petrescu citează un pasaj din Iohar, biograful lui Ibsen, din care cităm și noi: „El (Ibsen) e poetul *dorului nostru după un timp nou, cu oameni noi*... El e *realistul* (baga de samă, domnule Rimniceanu) cel mai neîmpăcat și cel mai neîmficat și (coșelul la acest și) visătorul cel mai îndrăzneț *al idealelor viitoare*“!.. „Este un călător prin munți care-și întinde minile spre soare, mini curate de *preot și judecător*“.

(Și „judecător“!!)..

È drept că acum cite-va luni, în „Luceafărul“, d. Rimniceanu, după citeva încercări de a arăta că Ibsen nu-l... tezist (d. Rimniceanu combate pe teziști, crezînd că ne combate pe noi), arunca peste bord pe Ibsen, declarîndu-l că nu poate „servi pentru cultura estetică!..“ Va să zică Ibsen e un scriitor mai mic ca d. Aldea!..

Și mă gîndesc la bieții cetitori ai „Luceafărului“. După ce li se dă un articol de fond, în care se apără concepția „actei pentru artă“, li se dă o critică bazată pe concepția tendenționistă!.. Și mă gîndesc la d. Tăslăoanu, la chipul său de a conduce revista, de a ră-pîndi adevărul asupra chestiilor literare, în masa cetitorilor săi!.. Apoi dacă are dreptate d. Rimniceanu, de ce publică d. Tăslăoanu articolul d-lui Horia Petra-Petrescu care, în acest caz, e absolutamente greșit, „nedrept“? Dacă are dreptate d. Horia Petra-Petrescu, de ce publică d. Tăslăoanu articolul d-lui Rimniceanu care, în acest caz, este absolutamente greșit și nedrept? Unul din două trebuie să fie numai de cit o combinație de neadevăruri grosolane!

În discuția cu d. Rîmniceanu, poate exagerez și eu, exagerez în sensul «artei pentru artă», căci, după mărturisirea scriitorilor și, ceea ce este mai caracteristic, din faptul că *arta te-zistă* (tezistă, băgați de samă) a avut cei mai mulți susținători printre scriitori. — urmează că scriitorul nu e tocmai așa de puțin conștient de scopul moral, social, etc. al operei sale¹⁾. Dar, în sfîrșit, chestia, pentru a fi lămurită, ar cere multe dezvoltări psihologice, multe distingeri subtile. O lature a acestei chestii am atins-o în «Cronica literară» din No. 6 al „V. R.” («Ar-tiștii luptători»).

Și dacă scriitorul, vrînd ne vrînd, își exprimă sentimentul său față cu ceea ce zugrăvește, atitudinea sa, — se întîmplă, d-le Rîmniceanu, ca un scriitor să-și exprime un sentiment de plă-cere pîntru un lucru care, în lumea aceasta nu inspiră și nu trebuie să inspire plăcere. Maupassant, în *Une partie de campagne*, zugrăvește *ca un fapt divers și plin de haz*, cum doi tineri își bat joc, într'o pădure la ciți-va metri unul de altul, unul de mamă și altul de fică, după o petrecere, pe cînd soțul-tată și logodnicul fetei, niște „burghezi”, niște „simpli”, sînt ridiculizați de autor. (Întotdeauna, în romanele franceze, bărbații înșelați sînt ridicoli, și comici, *pentruca* sînt înșelați).

Nu este aceasta o atitudine imorală? Ar scrie o așa bu-cată Tolstoi, Dickens, Brătescu-Voinești, Vlahuța, Sadoveanu? Și nu e vorba de subiect²⁾, căci, *cu același subiect*, altul ar face o bucată din care ar reeși infamia faptului și milă pentru bor-ghezul cel „simplu” și „ridicol”. D: Rîmniceanu scrie cîteva rîn-duri, pline de triumf, cînd mă întreabă cum se poate ca *Yvette* a lui Maupassant să fie scrisă și cu „obiectivitate” și să transpire din ea și „triumful” lui Maupassant, împreună cu triumful „go-mosului”. Se poate! „Obiectivitate”, *pentruca* are talent, *pentruca* scena e zugrăvită cu putere, *pentruca* redă viața; „triumf” *pentruca* Maupassant a ales *acele note* — foarte reale — „s'a supus obiectului”, d-le Lovinescu, dar unei anumite părți, selectată din obiect — care-i permit lui, și cetitorului, imoral, să triumfeze, să

1) M'am pus și eu pe terenul că „scriitorul să nu poată răspunde ce scop a avut” cînd a creat opera, cum zice d. Rîmniceanu. Dar exage-res și eu, căci dacă un Flaubert ar alege că nu știe ce scop a avut, ar fi făcînd-o și un Ibsen, un Alexandre Dumas fils etc?

2) Felul cum e tratat subiectul interesează și nu subiectul, zice d. Rîmniceanu. (D. Lovinescu e, și în privința aceasta, așa de „conciliant”, în cit n'are nici o părere holărită) De perfect acord, dar cu multe distingeri, domnule Rîmniceanu — și domnule Lovinescu... căci d. Lovinescu apără în contra noastră, foarte grav, nudul în pictură, descrierea unui omor într'un roman... tot lucruri nouă! — Chestia nu e așa de simplă cum o crede d. Rîmniceanu. Mai întăiu nu știn ce spune „Luceafărul”, al cărui „rominism” consta tocmai în „subiecte”, în zugrăvirea vieții *rominești*. Noi credem — am spus-o odată — că orice subiect, trecut printr'un suflet *rominesc*, va da o operă rominească. Din profesiile însă de credință ale școalei naționaliste, care a anunțat o „primăvara literară” reeșea că subiectul rominesc, din viața Rominilor ne-înstrăinați, ar fi „literatură rominească”. Dar să lasăm pe „Luceafărul” și să abordăm altă chestie. Crede d. Rîmniceanu că un subiect luat din ma-rile probleme ale vieții nu e superior esteticește unuia luat din chițibușu-rile vieții? „Subiectul” situației unui intelectual inadapabil într'o lume de

se bucură că «gomosul» a batjocurit fata. Și Turgheneff și Tolstoi și Maupassant scriu cu «obiectivitate»,—și ce deosebire, în privința țărănilor, de pildă, cum am arătat mai sus!

Dar de aici nu urmează că artistul se pune anume «să propage» idei—cum afirmă de patruzeci de ori d. Rimniceanu, că am susținea noi—d. Lovinescu a priceput. În sfârșit, pe jumătate, că nu *cerem* aceasta—nu urmează că Turgheneff și-a luat rolul și meseria de propagandist în favoarea țărănilor, ori Maupassant în contra lor. Nu! *Așa* vedeau ei pe țăran, *acele* însușiri îi frapau. le rețineau, deci le *alegeau* și apoi le transpuneau în opera lor. Lumea are milioane de aspecte și din ele noi *selectăm* pe acele care ne interesează. Unele ne interesează și din cauza organului perceptiv, altele din cauza sentimentelor noastre. Că pe Turgheneff l'au frapat mai mult *calitățile* țăranului, nu e chestie de organ *perceptiv* (de folul ochiului său), că pe Maupassant l'au frapat mai mult *defectele* țăranului, iarăși nu e chestie de organ *perceptiv*. E chestie de sentiment, de concepție asupra vieții, de simpatie și antipatie. Mi i drag cineva? Văd în el *mai ales* calități. Il urăsc sau îl desprețuesc? Văd în el mai mult defectele: *nu văd* calitățile. Turgheneff iubea pe țărani și avea ca ideal dezrobirea lor; Maupassant, din înălțimea fineței sale de parizian rafinat, îi desprețuia. De ce unul vedea un fel și altul altfel? Desigur că și din cauza temperamentului lor și, mai ales, din cauza condițiilor sociale în care acești doi scriitori s'au desvoltat.

„Propagandă“ nu făceau ei, dar operele lor conțineau și manifestau sentimentele lor; aceste sentimente se transpuneau în cetitor și se adăogau la seria de motive determinante ale voinței. *În acest sens* e vorba de arta moralizatoare și demoralizatoare, cum vom vedea mai departe.

O artă de «propagandă» nici nu concepem ce ar putea fi. Doară atita putem concepe: Un poet liric să ne poruncească: «Fiți huni», «Fiți miloși» etc. Un romancier să pună în gura personajelor sentințe morale! Dar am făcut noi această *cerere*?

ariviști mărgeniți și vulgari („În lumea dreptății“), ori raporturile dintre răzași și ciocoi („Sfaturi vechi“) nu e superior esteticeste unui subiect ca, de pildă, petrecerea la o berărie a unor liniți? Dintre doua opere *scrise cu un egal talent*, una cu un subiect care e în legătură cu soarta omenescă și una care batează un chef între amici, nu vei prefera pe cea dintăiu?—Este vre-o operă, care să înfrunte veacurile, și care să nu li avut un „subiect“ mare, adică semnificativ?—Căci *personalitatea mare* a artistului nu se poate manifesta decit cu ocazia subiectelor mari, adică a acelor acțiuni care, fie ori cit de banale, sînt în legătură cu soarta noastră, cu acele probleme care ni le impune conservarea noastră individuală sau a speciei. În Faust subiectul e banal și trivial, dar e mare însemnătate are pentru noi: e vorba de fericirea omului pe pămînt. Și de ea, în pictură, nudul omenesc e subiectul cel mai înalt și nu strugurii și portocalele? Nu pentru că „omul“ e cel mai interesant pentru om? „Nu subiectul, ci felul cum e tratat“, domnule Rimniceanu? Asta n'are înțeles decit intru cit cineva vrea să spună că, dacă nu e bine tratat, dacă e lăra latent tratat, dacă nu e creație, cel mai admirabil subiect n'are nici o valoare... Aceasta, da!

Dar în criticile noastre, de pildă despre d. Sadoveanu, am cerut așa ceva? L'am judecat din acest punct de vedere? Personajele sale dau sentințe morale?

E ușor a declara pe toate paginile unei reviste că «adversarul» cere «propagandă», trebuie s'o dovedești, dar mai întâiu trebuie să-ți imaginezi măcar în ce ar consta această cerere. E drept că d. Lovinescu își imaginează lucrul. După D-sa, indemnul direct, ca în poezia patriotică, sentințele morale, puse în gura personajelor, ca în Voltaire etc., ar fi morala în artă! Și ne combate, și ne combate!... Și ne va mai combate...

Că «arta» poate fi «imorală», d. Rimniceanu e *silit* să recunoască, vorbind de arta decadentilor, (și d. Lovinescu vorbește de fondul pervers, satanic al lui Baudelaire), dar zice că decadentii *vreau* imoralitatea... Ei, ori fi voind, n'or fi chiar ei imorali! Or fi ei morali, dar *vreau* imoralitatea? Și încă ceva: *toți* decadentii s'a'ntimplat să fie *teziști*, să voiască anume imoralitatea? Nu, *decadentismul* ca concepție estetică este ultima concluzie a «artei pentru artă», decadentii sînt apărătorii cei mai strașnici ai acestei teorii. Am spus'o de mai multe ori: teoria «artei pentru artă» e un subterfugiu, la care recurg acei care au interes să nu se caute «omul» în opera sa. Și tocmai decadentii au mai mult acest interes. Teoria „artei pentru artă” este oprirea de a cerceta idealul artistului, pentru că atunci se deschide marea problemă a *criticii* vieții, prin ajutorul operei de artă, și *toți* aceia care n'au interes să se critice societatea, sînt partizanii „artei pentru artă”. În toate epocile revoluționare, s'a profesat teoria contrară și *toți* luptătorii pentru îmbunătățirea socială au profesat teoria contrară, ajungînd chiar la exagerații, la *tezism*. Și de aceea ne mierăm, dar ne mierăm peste măsură, cînd vedem că „*Luceafărul*” se face partizanul «artei pentru artă.» care nu există, dar care e platforma în chestii de artă, a reacționarismului și a imoralismului ¹⁾. — Nu cred că d. Rimniceanu să

1) O nedumerire: „*Luceafărul*” face mare caz de *caracterul specific românesc* pe care trebuie să-l aibă literatura rominească. Dar *dacă* „*Luceafărul*” e partizanul concepției „artei pentru artă”, nu crede că susține două lucruri contradictorii? Apoi *dacă* n'am drept să socot arta decît ca o combinație *impersonală* de imagini, *dacă* e „nedrept” s'o judec din alt punct de vedere decît al redării „realității”, al „organului perceptiv”, atunci ce însemnează o literatură cu caracter românesc? Există o așa deosebire între organele perceptive (ochiu, ureche, etc.) ale popoarelor, încît această deosebire să producă caracterele specifice ale popoarelor? Românul se deosebește de Ungur prin „organele sale perceptive”? Și *dacă* nu *tot sufletul*—care el se specializează, nu organele perceptive—apare în literatură, atunci de ce vorbiți de *rominism* în literatură? Rominismul ochiului nu al sentimentelor și al concepțiilor asupra lumii? La Fontaine e „francez” și Creangă „moldovan” din cauza „ochilor” și a urechilor, a organelor perceptive *specifice*?—„*Luceafărul*”, *vezi*, e *naționalist* și cere literatura rominească; dar „*Luceafărul*”, în d. Rimniceanu, e reacționar și susține „artă pentru artă”,—încă o contradicție a naționalismului reacționar, cum am relevat altă dată contradicția între „naționalism” și între oroarea de accesul țărănimii în viața politică a țării.

fie un luptător din Ardeal, cu tot stilul său nemțit, care cred că se explică prin traducerea ad litteram a notițelor din cărți și dela cursuri.

Sînt două arte, cu ajutorul cărora crede d. Rîmniceanu că poate să lupte și mai cu succes, decît cu ajutorul celorlalte, împotriva „adversarului“, sînt arhitectura și muzica. Dar tocmai aici—se va vedea—D-sa se încurcă mai rău decît pretutindene.

Ați văzut că în concepția „artei pentru artă“, d. Rîmniceanu se bazează pe «realism», pe clădirea, în opera de artă, a unei „realități“ cu ajutorul imaginilor. D-sa vorbea, la pictură de pildă, că a judeca pe un artist în afară de organul său perceptiv (unul vede culorile, altul volumul, etc.) e «nedrept». În literatură cita pe Flaubert, care nu judecă ființele puse în scenă, etc. Îl întreb: Arhitectură «realistă», care să dea, prin imagini, «realitatea», o «realitate» fără aprecierea artistului, există? Ce «realitate» dă arhitectura? Ce „imagini“ ale lucrurilor din afară combină arhitectul? În catedrala Sf. Ștefan ce «realitate» au transpus arhitecții? Insuș d-sa spune că în Sf. Ștefan vorbește, se exprimă supra-spiritualismul evului mediu. Dar acest supra-spiritualism este o sumă de sentimente și de concepții, izvorite dintr'un anumit mod de viață, și Sf. Ștefan nu este decît exprimarea acelor sentimente și concepții. Și de aceea, în arhitectură, ca și în muzică—asemănarea acestor două e cunoscută—precumpănește sentimentul și concepția asupra «realității». Dacă într'un roman, într'o statuie, ori într'un tablou, mă interesează și reproducerea lumii din afară și aprecierea acestei lumi de către artist, în arhitectură și muzică mă interesează aproape numai aprecierea: imaginile sînt absolut în slujba sentimentului și a concepției, *toată* valoarea lor e dată de scop: de exprimarea sentimentului și a concepției.

Dar d. Rîmniceanu mă întreabă: Este o arhitectură, o muzică imorală?

Și, ca să-mi dovedească că nu există, se pune cine ar crede-o? zic și eu ca ăla—pe terenul tendenționist, părăsindu-și punctul său de vedere, acela al „artei pentru artă“: d-sa vrea „să răstoarne“ și-i e indiferent pe ce se sprijină în lupta sa. D-sa zice: „Arhitectura nu poate reda atitudinea unei personalități *de cît vag* în expresiunea artistică, domeniul ei îndepărtat de imitarea lumii și judecarea acesteia din punct de vedere moral sau imoral nu poate să se intruzeze în operă“. Punct. Trece peste enigma că „domeniul ei îndepărtat de imitarea lumii... nu poate să se intruzeze în operă“—o considerăm ca un lapsus de sintaxă—și reținem ceea ce are un înțeles: „judecarea acesteia din punct de vedere moral sau imoral nu poate să se intruzeze în operă“, pentru că personalitatea se exprimă *vag*. Și d. Rîmniceanu expune și motivele pentru care în *această* artă nu poate

Mai curios e că acum citeva luni și d. Rîmniceanu vorbea de „primăvara literară“, în *Luceafărul*, de naționalizarea literaturii. În ce constă ea dacă subiectul n'are a face și dacă judeci, pe de altă parte, numai din punct de vedere al „organului perceptiv“?

fi o atitudine morală sau imorală: «Nici rapoartele ei cu lumea, nici care e acea lume nu pot fi exteriorizate în arhitectură». ca în celelalte arte—nu i așa?—în care, de oarece acele rapoarte și acea lume pot fi exteriorizate, avem dreptul să căutăm atitudinea morală. Ar: spus mai sus că d. Rîmniceanu *aci* se pune pe terenul concepției tendenționiste...¹⁾.

Dar acest *vag* al atitudinii nu-l oprește să fie o atitudine. «Atitudinea personalității» e *vagă*, dar este, și vagul n'o oprește să fie *puternică*. Și n'o oprește să fie o eclatantă atitudine. În arhitectură, artistul își exprimă sentimentele și concepțiile produse în el de *lume*, nu prin zgrăvirea lumii care i-a produs sentimentele și concepțiile, ci în mod simbolic, prin altăceva.

Sentimentele și concepțiile, izvorite din traiul mizerabil din evul mediu, nu le exprimă artistul-arhitect prin zgrăvirea acelor mizerii, ci prin proporții matematice și linii, adică, în cuvintele d-lui Rîmniceanu, în arhitectură sint exprimate „nu rapoartele omului cu lumea, nici acea lume”²⁾.

Și să facă d. Simionescu din arta care exprimă atitudinea față cu lumea—fără să fie acea lume, „realitatea”—un sprijin pentru o teorie (a „artei pentru artă”) care se bazează tocmai pe concepția că în artă se zgrăvește lumea, «realitatea» și nu atitudinea, este încercarea curajoasă de a face un *tour de force*, mai presus de puterile sale!

Arhitectură imorală! Nu, de sigur, dacă d. Rîmniceanu

1) D. Rîmniceanu e așa de puțin lămurit asupra concepțiilor pe care le îmbrățișează cu entuziasm, încît nu bagă de seamă în ce contradicții amare cade. Vorbînd de domul de la Milano, zice: „Domul de la Milan, care ca exprimare artistică lasă într-o măsură de dorit, se arată de la început ca impropriu de a fi luat ca pildă într-o comparație unde se caută a se arăta ceea ce *veea* arta în afară de marginile ei.” Pentru ce? pentru că: „Greșala acestui dom e lipsa unității concepțiunii, a unei unități artistice, a expresiunii unei *firi* anumite”. Și apoi arată cum a tot fost adăugat, prezentînd azi o combinație de caractere deosebite.—Foarte bine! Va să zică, unde e o „concepție, exprimarea unei *firi* anumite”, se poate face crima de a căuta ce *veea* arta? Pentru ce acolo se poate și aci nu? D. Rîmniceanu nu înțelege *aci* (niurea da, căci nu e d-sa care vorbește de „supra-spiritualismul”, „exprimat” în Sf. Ștefan?), că dezarmoniiile de care vorbește însemnează o sumă de imagini care nu exprimă un *sentiment*, (de pildă „supra-spiritualismul”), că aci imaginile, oricît de frumoase, nu-și îndeplinesc rolul lor de a fi expresia... cui? nu a lor (imagini pentru imagini) ci a *altor* stări sufletești. D-sa știe ce prezidează, în actul imaginației, asocierea imaginilor? Știe că prezidează *sentimentul asociat* cu ele? Și dacă acest dom nu e o asociație de imagini legate de același sentiment (adică „artoonice”), atunci el nu exprimă nimic, sînt bucăți de suflet disparate.—Acolo însă unde imaginile sînt armonice, pentru că toate s'au asociat pe baza unui sentiment, acolo ele exprimă acel sentiment: și odată ce exprimă acel sentiment, se pune problema ce sentiment se pune problema atitudinii artistului în fața vieții.—Dar atunci poate fi vorba, relativ la alte opere de artă, unitare, de acel „în afară de marginile ei”? Judecarea sentimentului nu e în „marginile ei”, ale artei?

2) Și într-o fișă d. Rîmniceanu afirmă că „nu e nimic inexprimabil într-o artă”!..

vrea o clădire pornografică! Și nu, pentru că, cum a spus D-sa, nu se «imitează lumea», dar dacă sentimentul de umilire, de frică, de descurajare, e un sentiment care determină voința în lupta vieții, atunci arhitectura catedralelor gotice poate fi judecată chiar din punct de vedere strict moral! Va spune însă cineva că arhitectura gotică innobilează sentimentele, ne face să ni se tempereze orgoliul, etc.? Foarte bine! Atunci are o valoare moralizatoare, în loc de demoralizatoare, — lucrul rămîne acelaș: are o valoare morală!

Dacă moralitatea veacului de mijloc este în legătură cu sentimentele dominante atunci, și dacă în arhitectura gotică *sînt* acele sentimente, ele trebuie să aibă o valoare și un efect moral!

În muzică, „arta cea mai tendențioasă”, cum am spus în Cronică din No. 2 al «Vieții Românești» lucrul e și mai clar! În muzică se redă „realitatea”? Unii o susțin; atunci, tot după d. Rîmniceanu (care *acuma* e pe terenul tendenționist), putem căuta și găsi atitudinea morală față cu realitatea, tot atîta cit și în literatură ori pictură. Nu se redă „realitatea” (ceea ce cred și eu)? Atunci, ca și în arhitectură, dar mult mai puternic, se redă numai atitudinea față cu realitatea, răspunsul la realitate, — atunci cum se întemeiază d. Rîmniceanu (care chiamă în sprijin „imaginile», «realismul», „impersonalitatea”, pe Flaubert, etc.) pe muzică pentru a susține „arta pentru artă”?

Muzică imorală, mă întreabă D-sa? Dacă muzica este *expresivă*, însemnează că exprimă — e prea banal acest lucru. Ce exprimă? Nu realitatea, zice D-sa. De sigur! Atunci ce? Sentimente, o spune singur. Și sentimentele se judecă din punct de vedere moral. Ce fel de muzică *expresivă* va fi aceea care nu va *exprima* sentimentele imorale ale unei cocote, într'o operetă?

D. Rîmniceanu se încurcă, în privința acestor două arte, din o mulțime de pricini. Mai întăiu pentru că, cum am văzut, își schimbă punctul de vedere ¹⁾ Al doilea pentru că nu înțelege că, dacă nu mi se arată *cauza* sentimentului (realitatea), mi se arată efectul, sentimentul, adică tocmai ceea pe ce ne bazăm noi în teoria noastră. Al treilea, ca și confrății d-sale, confundă tendința și cu moralizarea ori demoralizarea. Dar arta e, mai întăiu *tendențioasă*, adică exprimă atitudinea afectivă a artistului. Uneori acea atitudine e moralizatoare ori demoralizatoare, alte ori nu poate fi judecată din acest punct de vedere.

Sentimentul față de un apus de soare nu poate fi nici moral

1) A mai pălît'o d. Rîmniceanu cu prilejul pledoariei în favoarea d-lui Sandu Aldea. După ce ne imputa că judecăm din punct de vedere moral, d. Rîmniceanu găsea că admirația d-lui Aldea pentru Nița Mindrea era justificată „căci Nița Mindrea „își făcea datoria, apărîndu-și bunul său împotriva hoților de țărani puturoși”.... Apoi de ce te pomeni pe tema morală, domnule Rîmniceanu? De ce catadixei să te scobori la o critică „nedreaptă” — în afară de „redarea impersonală a realității”, în afară de „organul perceptiv”? Iar la sfîrșit, într'o perorație bine simțită și susținută, d. Rîmniceanu vorbea de „Cartea d-lui Sandu, cu seninul curat, cu sănătatea inviorătoare, cu aerul romînesc” etc., tot critici „nedrepte”, compromisuri cu critica „în afară de organul perceptiv”...

nici imoral. Sentimentul față cu suferințele omenеști, de pildă, e numai decît moral sau imoral. Bucuria că altul suferе, ori indiferența față cu suferința lui, sînt sentimente imorale; mila față cu acea suferință e un sentiment moral. Transpunerea, *incorporarea* acestor sentimente în opera de artă, e atitudinea afectivă față cu lumea și, încă odată, cînd e vorba de un răsărit de soare, acea afectivitate nu poate fi apreciată din punct de vedere moral, decît într'un chip cu totul indirect.

Dacă Eminescu zugrăvește poetic numai natura melancolică, înșamnă că el a fost un om melancolic; aceasta e o tendință, e răspunsul său *emoțional* față cu realitatea. Dar să spun că melancolia sa e morală sau imorală, n'o pot face, deși, din punct de vedere mai înalt, pot spune că melancolia e negarea energiei în luptă și deci o atitudine deprimantă pentru voință. Dar cînd Eminescu, față cu luptele vieții își exprimă sentimentul că poți fi un sfînt ori un om pătat de crime, e acelaș lucru,—atunci el își exprimă un sentiment, un răspuns față cu «realitatea» care este imoral.

Până aici am discutat problema *creării operei de artă* din punct de vedere al stărilor sufletești depuse în ea. Am cerut ceva sau am *constatat*? N'am cerut nimic, am *constatat* numai. Dar am constatat lucruri, pe care nu vrea să le constate d. Rîmniceanu și confracții săi. ¹⁾ Așa dar chiar de aci mă deosebesc de d-sa. Înșă, fiindcă nu cer nimic, fiind că declar că „artistul nu scrie pentru nimene“, că „el nu se gîndește la un public“, că el trebuie «să creeze», d. Rîmniceanu zice că pricep perfect „arta netendenționistă“. Ba n'o pricep de loc! Netendenționiștii nu voesc să recunoască, că artistul, atunci cînd crează, crează cu toată personalitatea lui. Ei susțin, ca d. Rîmniceanu în „fișele“ sale, că artistul este un receptacol de imagini, un creator «impersonal» și alte atentate la psihologia elementară.

Dar fiind că nu *cer* nimic artistului, pentru că îl las să spună ce are de spus, după propria-i personalitate, așa cum a rezultat ea din efectele educației asupra eredității, d. Rîmniceanu înțelege că nu-s *tezist*, dar, neputînd eși, ca și d-nii Lovinescu și Densușianu, din greșala d-sale inveterată că cine ru-i *tezist* e partizan al „artei pentru artă“, ne putînd pricepe o a treia concepție, mă declară că sînt, cînd vorbesc de *creație*, «netendenționist» și apoi sar nemotivat la «morală» și «poporanism».

1) Ba le constată d. Rîmniceanu, în unele fișe. Acum citeva luni în „Luceafărul“, cînd d-sa se îndeletnicea cu acea critică „științifică“ a novelelor d-lui Sandu Aldea—d. Rîmniceanu, care apăra tot „arta pentru artă“, vorbea de literatura scandinavă și rusa, imbibată de morală: „De sigur înșă, că arta care oglindește timpul în care s'a născut, va fi imbibată de morală, dacă în timpul creației sale problemele morale aveau prioritate, influințînd pe tot omul luminat“. Apoi atunci? Și cînd „problemele morale n'au prioritate“ (Cînd o fi asta, în ce sezon?), în artă nu se manifestă, proporțional cu puterea cu care se pun problemele morale, fie cit de puțin, acele probleme? Dar d. Rîmniceanu nu le vede, cînd nu se manifestă cu prioritate,—e chestie de miopie psihică....

Va vedea d-sa că nu sar de loc „nemotivat“ ¹⁾).

Dar aceste chestii formează obiectul cu totul altei probleme.

Până aici am studiat cum se produce, din ce se alcătuește o operă de artă, ce stări sufletești se combină într'o operă de artă. E un capitol de științi naturale: e vorba de producerea unui fenomen.

Ce influență are acest fenomen, opera de artă, asupra societății, asupra cetitorului, e altă chestie.

Cum s'au produs munții din Elveția, e o chestie—geologică. De ce plac, cui plac, e altă chestie—psihologică, estetică, socială, istorică etc.

(Va urma)

G. Ibrăileanu.

1) Și va vedea și d. Lovinescu, dară n'a văzut deja, că nu fac nici o „concesie“, că nu ridic „o ultimă cetățue“. Pentru a se convinge mai bine, i-ași pune la dispoziție lucruri pe care le-am scris acum 10—12 ani, în care susțineam *exact* aceeași concepție ca și azi.—Dealtmintrelea d. Gherea, și mai de mult, a vorbit tot așa. D. Lovinescu vrea să ne facă numai decît oameni blinzi și concilianți. Din fericire, ori din nefericire, nu sintem așa.

Badea Cărăbană

I

Astă-vară am călătorit prin ținuturile părinților mei.

Sate românești ascunse în verdeața pădurilor, în galbenul holdelor de aur, în cenușiul stîncilor cu adăposturi de vulturi.

Nu știu cum sînt alții, dar pe mine, de cîte ori se 'ntîmplă să-mi pierd urmele prin țări streine, pe drumurile încilcite ale streinătății, un glas lăuntric începe să mă mustre respicîț: «Străbați orașele și țările altor neamuri, dar neamul tău nu ți-l cunoști indeajuns!».

Așa s'a întîmplat și în primăvara trecută. Drept răspuns mi-am luat traista subsioară, mi-am aruncat mantaua pe spate, am prins toiagu 'n mîină și... p'aci ți-e drumul.

De intram într'un sat, întrebam pe primul trecător: «Bade, unde șade popa vost?», treceam la popa, legam prietenie de la roată cu toți și-mi ziceam plin de bucurie de cîte ori găseam inimi calde și primitoare: «Vezi, ăsta-i neamul tău rominesc!..»

Așa, colindînd dintr'un sat într'altul, am ajuns și în satul, în care a văzut lumina zilei tatăl-meu.

Un prietin, cu care învățasem pe băncile școllei, m-a primit cu brațele deschise. În preumblările noastre am ajuns odată la marginea satului. Aici casele scunde, afumate, înconjurate de garduri neputincioase, încetau deodată. Un cîmp larg, neted ca masa, cu iarbă crudă crescută ca din pămînt după ploaia din zilele trecute se întindea până la poalele pădurilor.

Am poposit pentru o clipită aici.

Abea ne-am așezat și prietinel a început să-mi spună cu farmecul pe care-l avea în vorbă, povestea cîmpului ăstuia. Eu am ascultat uimit.

Indată ce-am ajuns acasă din călătoria mea, m'am apucat

de lucru. Și iată că scriu povestea «badii Cărăbană» a fruntașului din satul nostru din Transilvania, pe timpul anilor furtunoși 1847—48

II

În satu 'ntreg nu era om ca badea Cărăbană.

De-ți puneai ăla mina pe umăr și uitându-se adînc în ochii tăi îți grăia apăsător: „Așa a fi!“, puteai să dormi liniștit.

De se 'ntimpla să se încadreze flăcăii la joc și de vedea badea Cărăbană că se 'ngroașă glumia, numai că mi se avînta—cu toți anii lui—în mijlocul fierbințelii, bătînd pămîntul cu piciorul și făcîndu-și loc cu minile-i noduroase, până cînd păru-i răscolat îi flutura prin vînt, striga din baerile inimii: «Mă, băieți, mă, da astîmpărați-vă odată!» Vorba lui era luată în seamă, iar învrăjbiții doar că mai priveau chiorîș unul la altul, căutîndu-și de drum.—Pasul lui apăsător se cunoștea de departe. Mergea legănat, cu ochii țintă înaintea, ochi vorbăreți, cumînți, par'că ascultau o doină și steteau așa înlăcrămați.

În biserică—Duminică de Duminică și sărbătorile de-a rîndul,—badea Cărăbană cetea cazania cu literele schiloade și șugubețe, de se mira lumea de iscusenia lui,—că pe vremea aia mai rar omul cu cunoștința de carte—nu te lăsa nemeșul să te ridici.

De mergea la Cărăbană cineva și-l ruga: «Bade Cărăbană, uite, îmi degeră plodurile de frig, dă-mi cite-va vreascuri», badea Cărăbană-i tăia vorba din gură și-i aducea vreascuri uscate brațe întregi.—De se milogea altul: «Bade Cărăbană, mi-a dus Murășul tot amarul de bucate, pe care mi l'a lăsat nemeșul», Cărăbană puneă mina 'n hambar și din toată sărăcia scotea cît credea că poate să sară într'ajutorul omului prins cu ușa.

Ajunsesese o vreme de spuneai: «Să fii ca badea Cărăbană», cînd voiai să zici: să fii om cinstit, să-ți vezi de treabă, să-ți fie ortacii os din osul tău.

De cite ori îl vedeau oamenii pe badea Cărăbană în strană la biserică, în haine curățele, în cisme cu turecii împodobiți cu ciucuri, cu o mină pe șerpariul lat, cusut frumos, cu cealaltă mîngăindu-și părul care-i curgea potop pe spate, sau proptindu-se pe bită—cu un firicel de tămîiță în musteața stufoasă—de-atîtea ori își spuneau: «Fie, că bun om mai avem la noi în sat! Halal de el!».

Acuma are cincizeci de ani încheiați. Pe vremurile cînd era el flăcău l-au prins cu arcanul într'o bună dimineată și l-au dus în cătane. Pe timpurile alea te duceau cu de-asila în te miri ce colț afurisit de țară, pe șapte, opt, ba cite-o dată și nouă ani de zile. Cînd plecai din satul tău, nu mai credeai să ți-i vezi pe ai casii, de par'că mergeai pe altă lume.

Badea Cărăbană rîde cu poftă cînd își aduce aminte de toate astea—flutură cu mina prin aer de citeori se uită la cei doi flăcăi ai lui și zice rizînd: «Hei, hei, alea au fost vremuri odată!»

De multe ori îi prinde limbuția. Știe povești multe. Casa toată se așează rotogol în jurul lui,—care pe prispă, care pe marginea cuptorului, care pe lavîțele de pe lingă pereți—și ascultă. Muierile-și prind coatele'n palme și rămîn—duse, flăcăii stau nemîșcați ca niște luminări, Florica, fata badii Cărăbană, urmărește cu ochii pe Lică, care se joacă cu un gătej. Și timpurile trecute se desfășoară cu toată vraja lor, cu toată duioșia vremurilor trăite—cu chiu cu vai—dar trăite. Patimele, care l-au frămîntat se micșorează, sbuciumul de altă dată pare un gînd rătăcit și fără de noimă, oamenii—dușmani de-atunci, par'că n'au fost atît de păcătoși cum îi credea atunci.

Astăzi lumea e mai păcătoasă. Vin păcatele din curtea ne-meșească cu ghiotura. De cite ori n'a molcomit badea Cărăbană sufletele neîndreptățite! De citeori n'a închis ochii amîndoi și și-a călcat pe inimă!

Asupra zidurilor groase, cari se înfigeau în stîncile colțuroase de multe ori s'au îndreptat ochi împăengenți în singe și pumni strînși de durere. Dar toate le potolea badea Cărăbană cu cite o vorbă spusă dela inimă, eu glasul liniștit și plin de durere potolită.

— «Hei, ce să-i faci? Așa ne-a fost soarta, fîrtate! Rabdă și taci!... Așa a vrut D-zeu, să n'avem zi de dai-Doamne... Veacu-i rău... Sintem iobagi și-avem să muncim și să tăcem ca peștele».

Altădată mîngăia pe altul:

— «Lasă, n'o fi cit e lumea așa! 'or veni și alte vremuri pe capul nostru.. Mai curge apă pe Murăș și ne-om desmeteci și noi!»....

Altă dată își scotea fluierul din șerpar, își așeza la loc pletele căzute peste ochi și ncepea să «zică» din fluier de te apuca jalea. Par'că sta să i se spargă pieptul, sînetele ieșeau

sbuciumate și pline de dor neîmplinit, de femeile-și ștergeau ochii pe furiș cu dosul palmelor. Atunci badea Cărăbană o rupea dintr'odată cu cîntecul din fluier și 'ncepea să cînte trăgănat și cu gîndurile bătînd cîmpii :

«Raabdă inimă și taci,
Raabdă inimă și taaci
Ca pămîntul, care-l calci,
Ca pămîntuluul, care-l caa calci!
Fii inimă răbdătoare
Ca pămîntul sub picioare»...

III

Murășul curge de-o vreme 'ncoace mai turbat. Valurile i se sbat pîgînește 'n patul prea strînt. Roșeața soarelui își oglindește războinicia pe picăturile tremurătoare. Geana de cer par'că se cutremură, se sbate năvalnic—e semn că vremea 'n cursu-i domolit de mai 'nainte e gata să-și preschimbe mersul.

Badea Cărăbană stă pe malul Murășului.—Ochii și-i ține în pămînt.—I-e rușine.—Pieptul ii e pîrjolit de jale.—Ochii-i cată țîntă la fricelele de țărîna...

Nemeșul i-a necinstit ieri fata. Pieptul Florichii s'a cutremurat, căutătura ei speriată i-a străpuns inima de părinte.—Cînd s'a împotrivit Florica, nemeșul i-a dat nebun cu pleasna biciului peste obraz.—Pentru ce-a dat nemeșul?—I-a luat-o, i-a rîs în față ca o fiară—apoi i-a călcat-o în picioare. Și gîndind la fața ofilită a Florichii, badea Cărăbană plămădește un gînd, un gînd de răzbunare..

Pentru ce tot injurături și chinuri? Murășul, că e Murăș și dacă-i pui ceva în drum își incoardă brațele și rupe zăgazul și duce toate la vale.—Cînele e cîne și mușcă și se apără cînd îl lovești.—Pentru ce biruri și răsplată 'n spini?—Pentru ce femeile pe mîna lor?—Pentru ce numai: „cîne!“ și „vită!“ și ochi fulgerători—și cîmpurile sămănate și lucrate, și viile culese, și pădurile tăiate și toate—numai pe seama lor!?

Până acuma și-a spus mereu: Așa a vrut soartea!—Da' de ce-a vrut soartea în felul ăsta?—I-a plăcut, iacă, numa-ășa, să pună 'n mîna unuia biciul și 'n grumazii altuia jugul?—In mîna unuia nuiaua și picioarele altuia în butuc?—Pe buzele unuia injurătura și în ochii celuiilalt smeria și jalea?—In ochii nemeșului pofta după Florica lui și-apoi disprețul.—și batjocura—și ura?!

Acum pricepe el mai bine lacrimile satului întreg... Toți au pățimit așa, de câte ori au venit la dinsul și s'au tînguit. El i-a mîngăiat, le-a spus vorbe bune. Acum e rîndul lui s'o scoată la cale.—Dar cum? —Cum?

IV

Podul plutitor se mișcă incetinel. Badea Cărăbană își aruncă ochii dincolo. Un domnișor în haine nemțești.

— «Vino, bade, trece-mă!».

Cărăbană sare 'n picioare. Opincile-i tîrșiesc pe nisipul cald.

— «Bucuros domnișorule...».

Își aruncă pălăria la o parte. Apucă funia de la țărnm, își incoardă brațele suflecate și răzimîndu-se cu putere în picioare, alunecă cu pod cu tot la țărnmurul celalalt.

— «Noroc, bade...»

— «Să dea Dumnezeu».

— «Cum o duceți în sat?»

— «Așa, așa...».

În gîndul lui badea Cărăbană gîndește: «Ce-o mai vrea și neamțui ăsta? Bani, bani și muncă...»

— «Popa D-voastră acasă-i?»

— «Acasă».

— «Ești bun să-mi arăți drumul?»

— «Bucuros, D-șorule».

Amîndoi merg lîngă olaltă. Soarele, care-și aruncă văpaia pe luciul Murășului de pare un ștergar țărănesc, le luminează fețele: una întunecată, dată pradă gîndurilor, alta înfierbîntată de un foc ciudat.

— «Da de unde ești, D-șorule?» se încumetă să întrebe Cărăbană.

— «Dela Blaj, dela școlile ale innalte».

.. Blaj! locul unde învață popia copiii noștri.

Tînărului îi lucesc ochii ca două stele înrouate.

— «Să știi bade... Cum te chiamă?...»

— «Cărăbană, Domnișorule».

— «Să știi, bade Cărăbană, și să spui și la alții, că peste două ceasuri mă găsești aici, la părintele Dumitru. Am să vă spun ceva. Veniți tot satu...»

— «O fi ceva cu adunarea aia la Blaj?»

— «Da, bade Cărăbană, aleargă și spune oamenilor că am venit să le vorbesc de adunare».

În mintea badii Cărăbană s'a făcut un luminîș. Acum era limpede ca lumina zilei ce voia. La Blaj o să le spună nemeșilor osînda ..

Peste două ceasuri gîndul ăsta a încolțit cu tărie, a prins putere și viață, cînd satul întreg stătea în jurul Domnișorului dela Blaj. A început să le spună lucruri, pe cari nu le mai auziseră din gura unui domn. I-a întreat de chinuri, de robotă, de clacă, vorbele-i curgeau ca o apă,—cînd domoală, cînd înfuriată,—ochii lui căutau mulțimea, care stătea ca năucă și nu-și putea crede urechilor de ce aude.

Aveau să se schimbe astea toate?—Ei să vrea, ei să mărturisească, că nu mai sînt vite de jug ?

Vorbele lui erau suliți.—Suliți cari taie văzduhul și se 'nfig în inimi dușmane. Căutătura lui era răscoală, minile lui erau aripi, cari dau semnul plecării—la dobîndirea dreptății și a neatinării....

Lacrimi de bucurie se iveau în ochii tuturor.

— «Cum, nu o să ne mai bată ?

— «Nu o să mai dea cu biciul ?

— «Nu o să ne mai injure ?

— «Și o să ne sămănăm noi singuri cîmpurile noastre ?

— «N'o să dăm dajdie mare?».

Și ca ia un semn dat toți ridică pălăriile și le flutură în aer. Părintele, om cu barbă albă, cu minile tremurătoare, își apropie buzele de fruntea domnului dela Blaj și-l sărută cu ochii plini de lacrimi.

— «Veniți, veniți în duminica Tomii!».

— «Da, venim! Jurăm!» Și întind minile spre jurămînt.

Badea Cărăbană înaintează doi pași. Își șterge cu mîneca dela cămașe o lacrimă din geană.

— «D-zeu, care vede și știe toate, să-ți ajute și d-tale și nouă... 'om merge la Blaj cu toții să ne vedem și să ne cunoaștem. Să trăiești, D-șorule...».

V

Glasurele de pe cîmpul Libertății au răsunit. Din murmurul dumnezeiesc al clopotelor, din ciocotul răsboinic al codrilor, s-a desprins un țipet de jale din mii și mii de piepturi ținute înăbușite amar de timp, s'a deslănțuit o furtună de glasuri, care jură că vor ținea una, că vreau să fie un trup—un suflet.

Ochii badii Cărăbană erau umezi. Căutătura lui sălta dela unul la altul—dela capetele cărunte ale vlădicilor, la țărani cu zechea pe umeri, dela domnii cu lacrimi de dragoste în priviri, la flăcăii țărani cu brațele vinjoase în aier în semn de congelă-suire, în semn de făgăduială că o rup cu trecutul...

După ce s'a împrăștiat mulțimea de oameni—resfirindu-se ceată de ceată asemenea firelor de paiangen—în toate cătunele românești, ducind cu graiu viu vestea deșteptării, badea Cărăbană și ceata în fruntea căreia era, s'au îndreptat înspre casă.

Drumul era lung, cărăle înaintau sprinten pe cărările incolăcite.

Adoua zi, înspre sară, zăriră satul lor, cu casele ghemuite în căciuli de paie, cu lătratul depărtat al cinilor.

Deodată se opresc toți ca stanele de piatră în pragul satului. Crucea dela hotar e doborâtă la pământ, Christos culcat de-a latul peste țărini.

Dinspre pădure s'aude glas prelungit de tulnic. Răsună jalnic, brăzdind văzduhul răsculat, dus de aripăle vântului de sară. Murășul le dă par'că să n'țeleagă că nu-i a bună; cu șopotele sale le spune limpede: «Fraților! Fiți cu ochii 'n patru...»

— «Să știți că Ungurii-s aproape! n'aveți teamă!... Înainte! Și toți pun minile pe ciomege.

Ceata se dă jos din căruțe.

Pe ulițele strimpte nici pui de om. Goale, tăcute. Doar un isvoraș clocotește molcom într'un jghiab de fintină. Doar un cocoș speriat din somn bate din aripi, pe un gard de nuiele.

Opincile ating ușor pământul.

Badea Cărăbană ajunge în ograda casii. Scoate ușa din țini dintr'o smucitură și stă pe pragul ușii. Nimeni în casă. Ochiurile de fereastră deschise larg, velințele de pe pat în neorînduială. Un gând i străfulgeră prin cap: «Au fugit la pădure!» Ese afară. Toți aleargă care 'ncătrău, ca nebuni.

— «Fraților! La pădure, oameni buni! Luați ce găsiți!»

VI

Caii i-au desprins și pornesc în goană nebună spre pădure, pe o costișe de deal, care iese acum—în bătaia soarelui ce apune—mai bine la iveală.

Și de-odată tulnicul se aude din nou. Sună prelung, spăimintător, de te cuprinde groaza. Prevestește moarte de om.

— „Sint ai noștri! La ei!”

O clipeală de foc se zărește într'alt colț, cum își face loc prin întunericul pădurii, apoi se face tot mai mare, mai mare, prinde putere, până ce vîlvătai răsculate vestesc sosirea dușmanului.

Caii au nădușit de alegare nebună. Spinarea le e o sudoare.

Dar iată că se aud țipete surde și răcnete de spaimă.

— «Ungurii! Ungurii!»

Cărăbană șueră odată. Caii stau locului pironiți. Ceata de femei și copii tremură de groază ca în pragul morții. Cîțiva bătrîni sar înaintea femeilor să le apere.

— «Sîntem noi, n'aveți frică! Unde-s Ungurii? Unde?»

S-au recunoscut. Femeile pling și-și smulg cu degetele părul despletit, copiii tremură ca varga și închid ochii speriați. Unii bătrîni stau tăcuți pe mormanele de haine, de lucruri aduse claie-grămadă.

Un moșneag gingăvește:

— «Tinerii-s în pajiște!... Așteaptă pe Unguri. Nemeșu i-a chemat. Ei n'au ascultat. Noi am fugit...»

Un altul țipă: «Popa Dumitru! Popa Dumitru! L-au prins la curte! L-au dus la ei!» și nu mai poate. Cade morman.

Al treilea — o femeie — se vaietă: „Copilașul! copilașul! L-am uitat în leagăn! Vai de mine! și-și bate pieptul cu pumnii. E fata măritată a lui badea Cărăbană.

Toți țipă de se zguduie pădurea. Badea Cărăbană strigă speriat: Popa Dumitru!... copilul? Nepotul? și cît ai bate 'n pâlmi e pe cal.

Ceilalți stau uluiți locului. Nu știu care încătrău. El mină ca turbat. Ce vrea?... E nebunie să mai ajungă în sat... N'auze chihote sălbaticе?... n'auze trîmbițe de răscoală?... nu vede o pară de foc la marginea satului?... Nu-i văd ochii lăcomia flăcărilor ce potopesc casele?... E nebunie! Răcnetele se fac tot mai nebune, armele se înclăștă de ferestre, de uși și le prăvălesc la pămînt, faclele s'aruncă pe acoperișele de paie... E prăpădenia lumii...

Cărăbană mină ca nebun. Copitele calului scapără scintei pe drumuri nebătute. Pălăria i-a căzut în întuneric, părul îi flutură prin vînt, ochii-i caută țintă înaintea, numai înaintea...

O cotitură și e în colțul uliții... Ungurii n'au ajuns încă pe aici... calul sforăie, cade fără puteri la pămînt, se lungeste și-și

dă sufletul.—Cu hățurile în mână lovește Cărăbană în el ca turbat. — Vede că nu mai merge. Descalcă... aleargă în ruptul capului, minile-i tremură, picioarele i se frîng dela incheieturi.—Își vede sfîrșitul.—Își ia toate puterile.—Un pas—e în odaie...—se lovește prin întunerecul ca păcura de leagăn!—Micuțul s'a deșteptat și scincește.—Îi apucă cu minile leagănul—îl ține sus, cu puterile încordate... Tremură din tot trupul...

Ce să se facă acum?—Ungurii se apropie. . Un pas și sînt aici!...

O rupe la fugă, ia ai săi!—O fugă nebună!—Dumnezeu l-a ajuta!... Dumnezeu nu l-a lăsa pradă dușmanilor... să ajungă la ai săi, să ia arma 'n mînă... să se bată ca un viteaz!.. Așa, singur, pe mîna dușmană i-e groază... I-e groază...

Aude pași grăbiți în urmă. Par'că simte răsuflarea grea a cailor.

— «Doamne D-zeule, nu mă lăsa!»

Copilul se sbate în leagăn și țipă speriat de alergarea păgîină.

Nu mai e scăpare.—Il fugăresc dușmanii.—Au cai iuți—un pas și s-a sfîrșit.—Aude casele cum trosnesc din incheieturi,—pe dinaintea ochilor îi trec vilvătăi de foc,—șiroaie de sînge,—nu mai simte nimic, nu mai aude nimic—un singur gînd: copilul!—copilul!—nepoțelul!—și apoi în capul satului!

Aruncă jos leagănul—caută cu minile prin scutece—prinde capul copilului—îl duce la gură de-l sărută—apoi își infige degetele în carnea plăpîndă...

Un țipet scurt—o scînceală...

O larmă drăcească: casele se prăvăl, cimpurile clocotă de mînie, honvezii bat pămîntul în mers nebun.

Dar de-odată, fără de veste, se văd prin întuneric cămeși albe. La para licăritoare a focului aruncă scînteii luciul săcurilor și coaselor.

Badea Carabană prinde putere: Se înalță în staț, apucă cu o smucitură din mîna unui flăcăiandru o săcure și o învîrte deasupra capului. Își umflă pieptul, și strigă cit îl ia gura.

— „Acum după mine! Dați, flăcăi, dați, că destul au dat ei în noi!”

Un măcel groaznic. În jurul badii Cărăbană se ridică trupurile moarte făcînd un lanț de carne.

•Coasele taie în dreapta, în stînga, săcurile trosnesc, paturile puștilor isbesc nebunește. Vaietele umplu văzduhul. Un miros greu de fum și sînge închegat se răspîndește peste cimpie.

VII.

Dacă ți-ai fi îndreptat pașii a doua zi înspre inima satului, dacă ți-ai fi aruncat ochii înspre clopotnița bisericii de altădată, umerii ți s-ar fi cutrenurat, ochii ți s-ar fi închis și ai fi bolborosit: „Doamne, Doamne, mare ți-e răbdarea!”

Vaietele de astă-noapte au pierit, mugetele vitelor cu grinzile aprinse de-asupra capului s-au molcomit, țipetele din întunerecul nopții s-au prefăcut în suspine innăbușite.

Mătăhale negre—grinzi, coperișe, paturi, pluguri de lemn, unelte, așternuturi—toate zac aruncate 'n cădere ne bună.

La ciți va pași, pe livada plină de verdeață își petrec Săcuii. Din căutătura lor poți ceti beția din noaptea trecută, ochii lor orbecăiesc după pradă, gurile lor se schimonosesc și'njură pe cei legați în fiară.

Pe de-asupra capetelor—la o lovitură de pușcă—dau tîrcoale păsări flămînde, ademenite din ascunzătorile lor învecinate cu cerul.

Un săcuiu înalt, smead la față, cu buze roșii, cărnoase, își trîntește pălăria la pămînt, scoate un fluier și'ncepe un cîntec străvechi. Tovarășii s'adună roată.

Pe de-asupra satului romînesc prefăcut în cenușe se ridică și crește, tot crește, jalea unui cîntec strein.

Badea Cărăbană își duce minile îngreuiate de lanțuri la ochi, pletele-i argintate îi cad pe obrazul ofilit, gîndurile-l duc pe alte plaiuri. Cu cît viersul săcuiului este mai jalnic, cu atît gîndurile, cari îl frămîntă pe badea Cărăbană, sînt mai întunecate...

Își vede copilăria, cu părinții inhămați la carul nemeșesc cu oftările ieșite din adîncul sufletului. Își vede tinerețea mîncată prin țări și printre neamuri de altă lege și alte obiceiuri... Își vede satul—la reîntoarcere—chinuit de fie-ce venitură străină. Se vede dînd sfaturi și ajutînd pe ortaci cu fapta, zărește pe nemeș cu biciul cu plesne de foc în mîna, cu zimbetul de dispreț pe buze, apropiindu-se și dînd porunci fără de milă.—Și vede și cîmpul Libertății răsărind ca o minune sub bolta ceriului—și pieptul i se umflă de odată și ochii-i scapără scintei și capul și-l ține mîndru 'n sus.

Badea Cărăbană n'are școli, n'are învățatură—dar știe una: Dumnezeu nu poate să ajute pe cei nedrepți.

Și începe să se roage din baierile inimii pentru neamul lui obidit, și plînge de mila tovarășilor ajunși pe mîna de calău—

dar fața nu-i dă de gol nici un simțimint de umilire, brăzdăturile adinci ale obrazilor rămân drepte, nu se mișcă, doar din cînd în cînd larma cătușelor îl face să tresară și să-și aducă aminte de sfîrșitul apropiat.

Un lucru-l mai roade la inimă. Nu mai poate să imbărbăteze la luptă pe ai săi. Nu că ar avea ei lipsă. Cunoaște el brațele voinice ale flăcăilor, dar așa-i învățat de amar de ani, să le stea într'ajutor cu vorba și cu fapta.

Și una ar mai vrea s'o știe. Ar vrea să se deștepte după o vreme, să-și vadă visul cu ochii, să-și vadă neamul fericit, apoi poate să doarmă mai departe în racla tăcută.

Pentru el și alt-fel n'ar mai fi viața de aici înainte! El e bătrîn. Pentru el viața nu mai are poieni frumoase. Dar tincrii, tinerii... ei vor scăpa de toate piedecile... căci trebuie să scape...

Săcuiul cîntă innainte. Sunetele plîngătoare se prelungesc pe întinsul cîmpiei, se pierd lovindu-se de păretele de munți din apropiere ca iară-și să revină frînte, ca o suflare ușoară, împreunate cu murmurul innăbușit al Murășului.

Și pare-că, pentru o clipită, toată ceata asta războinică e apucată de un plîns fără de hotară, un hohot inlăntuit în piepturi. O clipită... căci abea s'a sfîrșit ultimul ton și-un chihot nebun, sfâșietor rănește văzduhul. E un marș de bucurie, de învingere, de visuri implinite din belșug, de suflete dușmane sugrumate în fașă.

Și pîntenii încep să bată tactul, minile încep să fluture, ochii să se caște și să arunce scintei, gurile să scoată țipete de bucurie, trupurile să se frămînte ca niște valuri inspumate.

Și de odată stau toți ca la un semn dat locului.

Căpitanul își incrunță sprincenele. Buzele-i tremură de minie. Face ciți va pași și-și propteste minile în șolduri.

— „Cum, cine de valah, tu nu joci?” Ochii tuturor a privesc la șirul de zece țărani legați lingă olaltă. Un popă bătrîn, — cu barba mare, albă ca spuma, se clatină fără să zică o vorbă. E popa Dumitru. Și căpitanul dă poruncă să l deslege pe popa Dumitru.

— „Joacă, că de nu-ți taiu barba!”

Toți rid.

Cîntecul incepe din nou. Acum mai turbat.

Țăranii prinși își duc minile la ochi să nu vadă pe popa lor. Popa Dumitru stă ca năuc. Nu face nici o mișcare.

— „Nu? nu?“ întrebă toți. Unul i dă un brinci. Popa Dumitru se clatină și cade în iarba pîrjolită.

— „Să cetească evanghelia“ strigă unul.

— „Da, să cetească evanghelia!“ răcnesc cu toții.

Căpitanul dă și el din cap :

— „Cu ochii scoși! altfel nu!“

Un delir nebun.

Unul face repede un foc. Altul taie o cracă de pom și o ascute. Altul strigă cît îl ține gura:

— „Cini de valah! Sinteți toți de spînzurătoare! Voi ne stați în drum!

Voi ne furați ca hoții!—Libertate?—Voi, libertate?!—Iată libertate! „și împlintă parul înroșit în ochii popii Dumitru.

Un cutremur scurt.—Hohotește cimpia.

— „Aduceți evanghelia!“

I pun o carte în mîni.

— „Celește, cîne!“

— „Popă, cetește!“

— „Uite evanghelia!“

.....

Nemeșul se'ntoarnă către ceilalți în lanțuri.

— „Aștia-s de vină! Pe ei copii!“

Cei zece stau muți—cu ochii țintă la Săcui.

De-odată un țipet surd îi pironește locului. Dinspre curtea nemeșească se văd vilvătăi de foc.—Văzduhul se umple de strigăte.

— „Vin Valahii!“

Stau încremeniți, cuprinși de fiorii morții.

Norul de praf se apropie năvalnic, ca un potop aducător de pierzare. Par'că se aude de departe cum cade o ploaie mărunță, deasă, răpăind fioros. E larma opincilor.

Căpitanul tresare, palid la față ca un strigoiu.

— «Soldați! arma la umăr!»

Badea Cărăbană își vede pe ai săi. Zărește cămeșile albe, brațele întinse prin aier, luciul săcurilor și al coaselor. Și ca într'o clipeală de fulger vede ridicîndu-se din svîrcoleala asta nebună. din încolăcirea asta de brațe, din răcnetele asurzitoare, din loviturile de săcuri, de coase, de puști, un neam întreg primenit, cu mîinile pe frînele viitorului, cu graiul străbun pe buze, în căutătura ochilor, în bătăile inimii.

Abia are timp, să murmure un: «Dumnezeu cu voi!»... Apoi o căutătură plină de ură spre Săcui.

O ploaie de gloanțe îi ia vorba din gură.

— Apoi cade în iarbă cu tovarășii săi laolaltă.

VIII.

Norul se tot apropie. Săcuii au luat-o spre soare-apune. Popa Dumitru stă lungit în iarbă, cu fața către urmăritori. Badea Cărăbană e pe spate, cu mina la inimă. Murășul le ține prohodul și urlă, ca sbiciuit de furtună vrășmașă.

Horia Petra-Petrescu.

Evoluția politică în Bucovina

I. Starea la încorporare.

Prin tratatul din 7 Mai 1775, ținuturile moldovenești Cernăuți, Suceava, Cimpulungul moldovenesc și Cimpulungul rusesc fură încorporate Austriei, formînd o țară nouă, numită Bucovina.

Caracterul țărișoarii acesteia era românesc, limba romînă fiind limba oficială și cea mai răspîdită în țară. Populațiunea însă nu era curat romînă, ci amestecată. Toate știrile contemporane amintesc între locuitori pe lingă Romîni și Armeni, Jidovi, Țigani și Ruși. Numărul Armenilor, Jidovilor și al Țiganilor s'a constatat cu prilejul recensementului făcut de generalul Splény la anul 1776, aflîndu-se între 17601 de familii cu aproape 70000 de capete, 58 de familii armenești, 526 jidovești și 294 țigănești; raportul între Romîni și Ruși a rămas însă neconstatat, numărîndu-se țărani, fără a-i deosebi după limbă. Deosebirea aceasta fu trecută cu vederea în împărțirile generalilor Splény și Euzeuberg, amintind ele numai de Moldoveni, ceea ce a făcut a se crede, că în Bucovina pe timpul încorporării existau numai țărani romîni. În terminologia austriacă însă, termenul „Moldovean” nu are înțeles etnic, ci geografic. Austria oficială și astăzi nu distinge Cehi, Poloni etc., ci numai Bohemi, Moravi, Galifiani etc. Caracteristic este de exemplu, că rapoartele ministeriale vorbesc de o limbă bosniacă, parcă ar exista o națiune proprie bosniacă, peînd Bosniacii sint sau Sirbi, sau Croați, sau Osmani.

Știri mai precise asupra raportului între Romîni și Ruși ne dă numai geometrul Budinszky, însărcinat de împăratul Iosif II cu descrierea țării, care la 1783 raportează că în Bucovina „se vorbește mai mult rusește, și că cam numai a patra parte vorbește romînește”. Relațiunea aceasta neîntemeiată pe date statistice și deci arbitrară, va fi de sigur exagerată. Fapt însă este, că întregul ținut al Cimpulungului rusesc, care formase odată o parte integrantă a Poloniei, era locuit de Ruși. Așîșderea și populațiunea dintre Nistru și Prut, precum ne mărturisește Cantemir în „Descriptio Moldaviae”, era în mare parte rusească. Apoi se aflau în centrul și sudul Bucovinei mai multe colonii rusești, întemeiate

de mănăstirile dornice de brațe muncitoare, precum Liuzii Horecei și ai Hoimorului, Rușii Mănăstioarei, ai Plăvălarilor, ai Moldoviței și de pe Bou, etc. În urmă există și astăzi pe valea Siretului și a Sucevei pînă aproape de orașul Suceava un număr de sate rusești, constatate deja la încorporare. Că populațiunea lor nu se compune din Romîni rutenizați dovedește tipul, portul și numele lor rusesc, precum și faptul, că acest val rusesc își are continuarea sa și în România, unde nu poate fi vorbă de rutenizare. Existența acestor Ruși nu se poate explica altfel, de cît admițîndu-se continuitatea lor cu Rușii aflați în țară la descălicarea Moldovei și cu ceia aduși de Ștefan cel Mare, de cari pomenește cronicarul Urechie. Oricum, momentele amintite indică, că pe timpul încorporării elementul rus era deja foarte numeros în Bucovina.—

Conglomeratul de popoare, aflat în Bucovina, se compunea în privința socială din boieri, preoți și țărani. Recensementul de la anul 1776 a constatat 197 de familii boierești, 501 de familii preoțești, 554 de călugări și călugărițe și 14992 de familii țărănești.

Dintre boieri a rămas în țeară numai un singur boier adevărat, anume Balș. Ceilalți puțini, cari aveau moșii în Bucovina, locuiau la Iași. Restul familiilor numite boierești aparțineau clasei mazililor, lipsită de orice influență politică. Partea cea mai mare din ei era așezată în sate rusești.

Rolul principal îl juca clerul, care se compunea din mai mult de o mie de membri și stăpînea patru șeptimi ale teritoriului Bucovinei. El era incult, lacom și corupt. În fruntea lui se afla episcopul de Rădăuți, Dositeiu Herescul. Mănăstirile însă erau supuse Mitropolitului de la Iași.

Dintre țărani aveau proprietate numai cei din districtul Cîmpulungului moldovenesc, ceilalți erau clăcași și munciau pe moșiile boierești și mănăstirești. Clăcașii dearîndul erau neglijați, săraci și inculți.

Sistemul politic era cel absolutist. Domnul, încunjurat de divanul său, compus parte din Romîni și parte din Greci, administra țara cu ajutorul unor funcționari provinciali, în majoritate greci. Administrația era cît se poate de insuficientă și coruptă și nu avea alt scop, decît a scoate cît se poate de mulți bani din țară.

II. Era absolutismului.

Austria, ocupînd Bucovina din motive strategice, ca să-și asigure o comunicație mai comodă între Galiția și Transilvania, consideră în prima linie momentele militare. În cadrul lor, ea continuă a trata Bucovina ca obiect de exploatare financiară. Ea își dădu însă samă, că efectul exploatării acesteia trebuia să devie cu atît mai mare, cu cît creștea averea țării.

Spre a mări averea, administrația austriacă se îngriji mai întîi de

înmulțirea populațiunii, ca să dobîndească brațele necesare pentru lucrarea pămînturilor, în parte pustii. În acest scop, ea organiză o colonizare sistematică și întemeie în țară succesiv 27 de colonii germane, 5 maghiare, 3 lipovenesti și 3 slovace. Cu drag, ea ar fi adus și coloniști romîni din Moldova; dar încercările respective au rămas zădărnice, deoarece Romîni nu numai că nu vroiau să imigreze din Moldova în Bucovina, ci din contra emigrau din Bucovina în Moldova. De colonii din Galiția și Transilvania nu amintesc actele arhivei de războiu, cari de altfel cuprind toate demersurile administrației militare. Guvernului nu-i conveneau nici chiar imigrările individuale din țările acestea. Căci propunînd generalul Euzeuberg, să se oprească colonizarea oficială, de oarece populațiunea Bucovinei crește de la sine, consiliul de războiu din Viena îi obiectă, că sporul acesta nu urmează, decît pe socoteala Galiției și a Transilvaniei, micșorînd populațiunea, și așa rară, din țările acestea, din care cauză imigrarea ar trebui împiedecată. Totuși continuă mereu imigrarea spontană, îndeosebi din Galiția și în dimensiuni mai mici din Maramureș și Transilvania, mai ales în urma scutirii de recrutare, acordată Bucovinei pe 50 de ani de împăratul Iosif II. Afară de aceea, administrația germană, în lipsă de material băștinaș potrivit, aduse în țară o mulțime de funcționari, învățători, comercianți și meriași străini. Coloniștii și imigranții aceștia sporiră mereu numărul populațiunii bucovinene. Deja la 1786 se constată 125.000 de locuitori, la 1798: 181.076, la 1807: 203.498, la 1827: 270.773, la 1837: 318.412 și la 1846: 370.673, rezultînd deci pentru șase decenii un spor de 197% în locul celui normal de cel mult 77%. Sporul acesta, cuprinzînd în cea mai mare parte străini, schimbă firește raportul dintre naționalitățile Bucovinei în defavoarea Romînilor.

El deveni și mai nefavorabil prin faptul, că maziții romîni, așezați între Ruși, uitară pe'necetîșorul limba rominească, și că în cler străbătura multe elemente rușești. În urmă limba oficială germană strîmtori tot mai mult uzul limbii romine. Rezultatul tuturor acestor procese a fost, că Bucovina în decursul erei absolutismului își pierdu succesiv caracterul expres romîn, pe care-l avuse pe timpul încorporării.—

Structura socială se schimbă numai întru atita, că se formă o clasă nouă, burgheză, compusă din funcționari, comercianți și meseriași, în majoritatea lor covîrșitoare străini. Pe de altă parte vechile clase, boerii, preoții și țărani se menținură.

Boerii profitară de regîmul austriac, dobîndind deja în 1786 drepturile dominicale, afară de jurisdicție și de încasarea birurilor, și cu ele și dreptul lucrativ de propinație, care le asigura venituri crescînde. Înșirarea lor în straturile Galiției îi făcu părtași la rămășițele de drepturi, pe cari le posedau încă staturile austriace.

Clerul fu reformat din temelie. Împăratul Iosif II desfăcu legătura lui cu Metropolia de la Iași, desființă mănăstirile, luă averile lor în ad-

ministrația statului și formă din ele fondul religionar, care garantează preoților mireni mijloacele necesare de existență. Înființarea unei școli clericale, prefăcute la 1827 într-un propriu institut teologic, mijloci clerului o cultură mai înaltă.

Țăranii deveniră iobagi. Iobăgia puse capăt exploatarea colective, uzitate mai înainte, delimitând fiecărui țaran parcela menită pentru folosul său. Sistemul acesta, producând o legătură mai intimă între muncitor și parcelă, avu de urmare o cultivare mai intensivă a pământurilor țărănești. În urmă gospodăria model, introdusă pe moșiile fondului religionar, îi îndemnă pe țărani la o muncă mai rațională.

În privința politică continuă sistemul absolutist. Totuși, cel puțin la început, se consideră întrucâtva și elementele autonome. Așa reforma clerului se făcu în înțelegere cu episcopul Herescu, iar în toate afacerile de organizare se ceru și votul boerului Balș. Poporul ca atare nu se mișca de fel. O amorțeală complectă domnia, ca și în toate celelalte provincii ale Austriei.

Administrația era la început miilitară. Bucovina forma o provincie proprie, administrată de un general ajutat de trei auditori și cincisprezece prefecti de ocol. La 1786 însă, ea, sub numirea de cerc cernăuțean, fu încorporată Galiției și supusă administrației civile a guvernului din Lemberg, exercitate de obicei de funcționari aduși din Vest. Spiritul administrației corespundea timpurilor respective. Oricum, administrația era cu mult superioară celei contemporane din Moldova, îngrijindu-se întrucâtva de binele public. Ea făcu șosele, încurajă cultura pământului, prăsila vitelor și exploatarea minelor, regeneră comerțul, perfecționează meseriile, încercă crearea unei industrii, înființă treizeci și două de școli populare și un gimnaziu împreună cu un institut filozofic la Cernăuți și puse biserica pe o bază trainică.

III. Era constituțională.

Revoluția anului 1848 produse în Bucovina o mișcare puternică. Primul ei rezultat fu curentul național. Frații Hormuzaki și Aron Pumnul deșteptară conștiința Romînismului în boerimea aproape cu desăvîrșire slavizată și în preoțimea infiltrată cu elemente rusești. A o deșteptă și în țărănime, nu era nevoie, pentru că țăranii în conservatismul tenace, propriu clasei lor, își păstrasera intactă limba și legea. Dovadă sînt datele recensămentului de la anul 1880, care pentru prima oară consideră naționalitatea și constată în Bucovina 190.005 Romîni. Numărului acestuia, presupunîndu-se o înmulțire naturală de 10% pe deceniu, pe cînd media înmulțirii acesteia se urcă abia la 7%, i-ar corespunde pe timpul încorporării o populațiune romînă de 71.000 de capete. În realitate însă întreaga populațiune a Bucovinei, în care pe lângă Armeni, Jidovi și Țigani se afla și un număr considerabil de Ruteni, nu ajungea cifra aceasta. Mamele romîne nenăscind de două ori

pe an, iar numărul imigranților romîni din Transilvania și Maramureș fiind neînsemnat și în orice caz mai mic, decît acela al Rușilor aflați în țară, sporul abnorm al Romînilor din Bucovina nu admite altă explicație, decît cea, că procesul romanizării Rușilor, constatat în Moldova de toți istoriografii, a continuat și în Bucovina. Într'adevăr există în jurul Sucevei mai multe sate, în care la încorporare locuiau Ruși, astăzi însă nu se mai vorbește de loc rusește, deși numele, tipul și portul locuitorilor este evident rusesc. Fără îndoială s'au rutenizat și elemente romîne, așezate în nordul Bucovinei în mijlocul Rușilor; dar pierderile respective, cauzate de forța împrejurărilor, s'au compensat cu vîrf prin asimilarea Rușilor din centrul și sudul Bucovinei. Asimilarea aceasta este meritul exclusiv al țărănimii romîne. Ea s'a dovedit deci și în Bucovina tot așa de rezistentă în privința națională, ca în România sau în Transilvania și a fost depozitara principală, ba în era absolutismului chiar unică, a Romînismului în Bucovina. Pe cînd boerimea și preoțimea, sau cu un cuvînt întreaga inteligență de atunci, nedestoinică și plecată puternicilor, își uitase limba și originea, țărănimea nu numai ținu morțiș la ea, ci cuceri încă terenuri noi.

Totuși ea astăzi e învinuită de indiferență națională. Contrastul între caracterul expres romîn al țării pe timpul încorporării și între amestecul babilonic la înăugurarea erei constituționale, dimpreună cu conștiința rea a inteligenței și cu lipsa de cunoștință a datelor relevante din era absolutismului, îngropate pînă nu de mult în arhivele din Viena, dădura naștere părerii greșite, că Romîni, și îndeosebi țărani romîni din Bucovina se rutenizează și se pierd. O literatură întregă s'a scris asupra chestiei acesteia. Azi părerea aceasta a devenit dogmă, iar combaterea ei, ca și odinioară negarea latinității curate a limbii romîne, trece de sacrilegiu măcar că ficțiunea aceasta, ca și orice neadevăr, a cauzat nenumărate rele, sdruncinînd încrederea Romînilor în puterea lor proprie și împingînd politica lor pe o cale de tot greșită. Chiar relele acestea reclamă imperios stîrpirea ei. Pentru atare scop ajung datele nude ale statisticei. Ele dovedesc în mod evident, că elementul romîn în Bucovina a rămas cel puțin intact și că structura națională continuă a fi, precum s'a dezvoltat prin dese colonizări și imigrări în decursul erei absolutismului.

Mai mult se schimbă structura socială. Boerimea romînă dobîndî sub regimul constituțional o putere covîrșitoare, asigurîndu-i constituția colosală privilegii electorale; totodată ea însă dădu constant îndărăpt, pierzîndu-și moșiile, cari trecură în mîni armenesti și jidovești. Astăzi ea în curia proprietății mari abia reprezintă 40% din voturi. Procesul regresului ei continuă și mereu se apropie momentul, în care ea va fi scoasă cu totul din joc de alianța armano-jidovască. Atunci preponderența proprietății mari, favorabilă în trecut elementului romîn, va trebui să-i devie fatală.—

Preoțimea se consolidează mereu și ajunge la o treaptă a culturii,

care o pune în fruntea clerului din toate țările greco-orientale. Pe lângă ea, și în mare parte din sinul ei, se formă cu ajutorul universității înființate la Cernăuți o inteligență română, relativ numeroasă, compusă aproape de desăvârșire din funcționari și institutori.

Țăranilor, era constituțională le hărăzi libertatea și împroprietărirea. Prin ea, ei deveniră proprietari și stăpîni ai parcelelor lucrate de ei. Avantajul acesta însă își avu și relele sale. Căci, pe cînd pe timpul iobăgiei, paralel cu înmulțirea țăranilor, se înmulțiau și parcelele cedate lor de boer, întinderea pămînturilor țărănești rămînea pe viitor constantă. Țăranii se înmulțiau mereu, dară locurile lor defel. Consequența faptului acestuia a fost, că pămînturile țărănești se îmbucătățiră și se îmbucătățesc mereu, încît astăzi 40 la sută din gospodari posedă mai puțin de jumătate de hectar. Firește că țărănimea întreagă sărăci tot mai tare și ajunse la sapă de lemn.

Schimbarea cea mai mare o îndură sistemul politic. Era constituțională redeva Bucovinei autonomia, prefăcînd'o din cerc galițian iarăși într'o provincie proprie. Expresiunea cea mai pregnantă a autonomiei fu dieta țării, înființată la 1861, prin care o mare parte a legislației și administrației trecu din minile fostului guvern absolutist în cele ale elementelor băștinașe.

În dietă, constituția rezervă 11 mandate din 31 proprietății mari. Celelalte 20 se împărțiră după caracterul cercurilor electorale între Romîni (6), Ruși (6) și Germani (8). Elementele acestea fiind dispartate din capul locului, proprietatea mare de la sine deveni pivotul pentru formarea unei majorități. Guvernul, avînd nevoie de o majoritate sigură, care să-i voteze proiectele sale de lege, se văzu deci silit, să apeleze la concursul proprietății mari, iar boerii romîni, stăpîni ai curiei acesteia sollicitară chiar sprijinul guvernului, de oarece dogma pretensei rutenizării îi făcea să creadă, că sunt prea slabi, spre a se apăra înșiși în contra Rușilor, și că din cauza aceasta nu pot izbuti fără de ajutorul guvernului. Situația aceasta produsă la ambele părți interesate tendința de a se alia. Concursul guvernului, în teorie imparțial, nu se putea însă dobîndi pe temeiul unui program expres național. Din cauza aceasta, boierii renunțară la o politică națională pozitivă, se îndestulară cu momentul negativ, de a împiedeca, în cadrul competenței dietei, din răspuțeri progresul Rușilor, și se constituiră drept aceia nu într'un club romîn, ci într' unul conservator, format din proprietari mari. În schimb pentru moderațiunea aceasta, guvernul le garantă majoritatea în dietă, punîndu-le la dispoziție mandatele cercurilor rurale romîne, în care sub ingerința autorităților administrative se alegeau de țărani numai boeri sau aderenți ai boierilor. Dependența rezultată din modul acesta de alegere, slăbind și mai mult poziția boierilor, și așa considerată ca slabă de ei înșiși, paralisă orice acțiune națională. În chestiile naționale, guvernul deveni singurul arbitru, iar preponderența sa o întrebuiță, spre

a sprijini pe terenul administrației statului progresul Rușilor și a împede-
deca progresul Romînilor, ca astfel să restabilească echilibru, alterat
după părerea sa de majoritatea dietală. Dietei îi rămaseră numai afa-
cerile economice. În acestea precumpăneau precum nu putea fi altfel
cu privire la majoritatea boierească a dietei, interesele proprietății mari.
Toate legile votate în era aceasta au mai mult sau mai puțin pecetea
clasei proprietarilor mari. Așa legea domeniilor sustrase moșiile boie-
rești legăturilor comunale și scuti pe boieri de contribuirea la cheltue-
lile comunelor. Legea șoselelor aruncă cheltuelile pentru conservarea
comunicațiilor, prin instituția medievală a barierilor în prima linie în
sarcina mulțimii țărănești. Legea pentru desființarea propinației, pe
lingă că legitimează drepturile ce-și arogaseră în această privință boierii,
le asigură venituri grase pe socoteala consumatorilor țărani, și așa mai
departe. Puținele legi de interes general, precum cea pentru poliția
cîmpurilor și a apelor, pentru învățămîntul poporal, etc. fură votate nu-
mai din inițiativa și sub presiunea guvernului, rămaseră însă timp în-
delungat în mare parte pe hirtie, de oarece dieta nu acorda creditele
necesare pentru aplicarea lor conștiincioasă. Legi speciale în favoarea
țăranilor, precum pentru ameliorarea, arondarea și comasarea pămîntu-
rilor, pentru tocmelile agricole, pentru organizarea creditului țărănesc,
etc., care în celelalte țări se făcuse de mult, nu se votară de fel. De
mărirea pămînturilor țărănești prin cumpărarea și parcelarea moșiilor ce
se vindeau continuu de boerii romîni, nici nu era vorbă. Ele treceau
pe prețuri de nimic în minile Armenilor și Jidovilor, fără să se facă
nici cea mai mică încercare, de a le dobîndi pentru țărani. Tărănimea,
falpa țării, fu neglijată complect și slăbi tot mai mult, iar slăbiciunea
ei—țăranul romîn fiind depositarul Romînismului în Bucovina,—era iden-
tică cu slăbirea elementului romîn. Situația lui deveni cu atît mai pre-
cară, cu cît în decursul erei constituționale, progresaseră și se întări-
seră alît Rușii, cît și celelalte elemente din țară și începuseră a apăsa
tot mai greu asupra Romînilor.

Starea devenise insuportabilă.

Singura cale de mîntuire era, de a părăsi nefericitul conservatism,
așa numit, de a inaugura o sanătoasă politică națională și de a o în-
temeia pe puterile proprii ale poporului romîn din Bucovina.—Forța
necesară pentru transformarea aceasta nu o putea da nici boerimea con-
sumată prin politica ei conservativă și amenințată în tabăra ei proprie,
nici inteligența dependentă (și în total minusculă care formează abea
1 la sută din alegători) ci numai masa țăranilor. Trebuia deci pus în
picioare țăranul. Singurul lui mijloc de a se afirma, politicește, era
buletinul său de vot. Era deci de neapărată trebuință, de a-i asigura
votul liber, înlăturîndu-se pe de o parte ingerința guvernului, înlesnită
prin alegerea indirectă și publică,—pe de altă parte stăpînirea cămăta-
rilor, bazată pe banii dați cu împrumut. Drept aceea curentul nou cul-
mina în postulatele reformei electorale și al băncii țării, Postulatele

acestea fură adresate mai întâi majorității dietii, formate din boerimea și inteligența română, făcându-se astfel încercarea a le îndeplini cu binele. Ambele clase le-au refuzat, de oarece îndeplinirea lor era identică cu trecerea puterii în mâinile țărănești, și nimeni nu dă de bună voie puterea din mână. N'a rămas deci, decât îndeplinirea cu sila prin luptă. Atare luptă s'a dat cu prilejul alegerilor generale din anul 1904. Ea s'a terminat cu izbînda completă a curentului țărănesc.

Sub impresia rezultatului alegerilor, boerimea și inteligența admiseră reformele cerute. În deplină înțelegere, dieta anului 1904 reformă legea electorală în sensul votului liber, votă banca țării, desființă domeniile, barierele și propinația și deschise nouă izvoare financiare pentru alimentarea mai intensivă a învățămîntului rural. Prin legile acestea înlăturîndu-se toate diferențele, lupta și desbinarea încetară și toate clasele romîne se uniră într'un singur partid național.

Banca este deja înființată. Chiar în anul prim al activității sale, ea, parte direct, parte indirect, prin casele cooperative, alimentate de ea, a scăpat din minile cămătarilor particulari mai pe toți țărani romîni și a făcut cu pulînță a se cumpăra și împărți între țărani moșiile situate în Bucovina ale patriarhului de la Ierusalim și moșia Hatna scoasă la mezat. Celelalte legi încă nu sînt promulgate, sancționarea lor trîgîndu-se din cauza mecanismului greoiu al aparatului biurocratic. Nu încapă însă îndoială, că se vor sancționa în curînd. Sancționîndu-se ele, încalcă țăranul și devine stăpîn pe soarta sa. Emanciparea țăranului romîn, stîlpului celui mai puternic al Romînismului, iată rostul ultimelor lupte intestinale și ultima fază în evoluția politică din Bucovina.

Aurel Onciul.

Viața Românească în Ardeal

— Teatrul —

Urmărind viața neamului nostru românesc din Ardeal și țara Ungurească, în trecut nu odată vom găsi elementul românesc și români, la locuri și lucruri de capitală importanță, în istoria țării, dar vom mai găsi destul de cu vreme, încă înainte de începutul veacului XIX, dovezi de conștiința caracterului propriu etnic, deosebit de alte neamuri, a acestui neam din „viță de împărat.“ Vom găsi totodată o energie specifică de validitate a individualității etnice la dînsul, îndată-ce razele din Apus încep să încălzească intelectualitatea lui; dar mai ales vom vedea izbucnind cu multă vioiciune și energie rîvna lui de progres cultural, îndată-ce lanțurile sclăviei cad, zdrobite de revoluția din 1848, de pe brațele lui.

După anul 1848—căci cu acest an se începe istoria contemporană aproape a tuturor popoarelor culte—s'au văzut și *iobagii* români din țara noastră stăpîni pe drepturi omenești,—cu tot absolutismul, care nu pe dînșii avea să-i înfrîngă... (și nici n'a înfrînt pe nimeni !)

În puținii ani de precipitare a evenimentelor timpului, din care a eșit dualismul austro-ungar, nu există teren, pe care Românii să nu caute a munci, pentru a rîdica nivelul cultural și moral al poporului exploatat, asuprit, și umilit pîn' aci veacuri multe.

Astfel, în afară de organizarea bisericilor românești, școalelor (sub scutul și cu ajutorul imperial), Românii se gîndesc la organizarea de societăți literare-culturale, cum este „Asociațiunea Transilvaniei, pentru cultura poporului Român“ (1864) astăzi cu reședința în Sibiiu; „Asociațiunea Națională Aradană, pentru cultura poporului Român“ (1863) (astăzi în somn cataleptic); se discută apoi cu înfocare și se plănuește întemeierea unei „academie de drept“ românești, la Sibiiu; apoi a unei școale de fete; se pun temeliiile unor fonduri pentru gimnazii românești; oameni mai înstăriți fac lăsămînturi de stipendii (burse) pentru tinerime, pentru studii secundare și superioare... și cînd atît de mare e avîntul pentru lumină, de sigur că nici *teatrul românesc* nu putea fi uitat, nu putea lipsi din programul—dacă e permis să-i zicem așa !—programul cultural al generației înaintașe nouă, celor ce sîntem astăzi la rînd.

Dezvoltarea chestiunii teatrului național (romin) la noi, voi căuta să o schițez în cele următoare.

*

Trupele teatrale nemțești sau ungurești, de care vor fi umblat și prin centrele ținuturilor rominești din țara noastră, încă dela sfirșitul veacului al 18-lea, cu greu credem să fi atras public rominesc, care era așa de puțin reprezentat, în acele timpuri, între intelectuali. „Steaua” și „Vifleimul”, la sfintele sărbători din iarnă, vor fi dilectat pe „bătrînii” noștri din țara Ardealului,—pe cînd prin capitalele Principatelor romine făceau turneuri d'alde *Bosco* și trupe de operete și melodramatice franceze și italiene...

Adevărat reveriment sufletesc, adevărată însuflețire, au produs la noi, în societatea noastră rominească omogenă ca origine, sentiment și idealuri, trupele de actori romîni de peste munți, din România.

„Regretatul Pascaly—zice dl. *I. Vulcan* *)—vorbea totdeauna foarte călduros despre entuziasmul cu care a fost primit cu trupa sa la noi; iar neintrecutul Milo, chiar și în cele mai adînci bătrînețe spunea, fericit, colegilor săi tineri : Am fost întimpinat, ca un rege !”

Și cu aceeași însuflețire au fost primiți actorii și trupele venite ani de-a rîndul, nu tocmai prea des ²⁾, prin anii optzeci, a lui Ionescu (cupletist), Petculescu (bănățean trecut în România), etc.

Din România ni-a venit deci impulsul pentru teatru rominesc, adecă ni-a venit dorința, ni-a venit și mai corect—dragostea și sentimentul necesității unui teatru rominesc, după ce am gustat farmecul producțiunilor acestei arte, în graiul de lingă „*Dimbovița apă dulce*”...

Ecou al sentimentului obștesc, se face un tinăr publicist romin, d. *Iosif Vulcan*, care în N-rii 29 și 30 ai tinerei reviste „*Familia*” din Budapesta, dela 1869, face apel la publicul romin : „Să fondăm teatru național !”

De-acî începutul chestiunii teatrului la noi.

*

Pe timpul guvernului lui Déák Ferencz în Ungaria „modernă” dela 1867 încoace, la votarea unui budget al statului fiind vorbă de o subvenție pe seama teatrului național-maghiar, a luat cuvîntul primul-ministru și prin greutatea cuvîntului său a provocat hotărîrea parlamentului, de a refuza o subvenție teatrului maghiar, deoarece nu se poate vota și celui sîrbesc, care de asemenea ceruse un ajutor.

Quantum mutatum ab illis !

Astăzi deputații majorității cer să fie dați afară din „dietă” acei reprezentanți, (Romîni !) cari cer, ca statul să întrețină (conform legii)

1) „Istoricul societății pentru fondul de teatru”, în Anuarul I. 1898. pagina 6.

2) În timpul de față vin cam des, și nu în totdeauna ineseptionabile „persoane”, din România, să facă „artă” la noi.

și școale cu altă limbă de propunere (dintre limbile vorbite în patrie) decît cea maghiară...

Am relevat acest incident numai pentru a arăta, că Ardealul românesc și în afacerea teatrului național, ca în toate ale sale, unde e vorba și dacă e vorba de păzirea și dezvoltarea comorilor naționale și neschimbatei bogății și podoabe strămoșești, rămîne singur cu ale sale puteri și din seul său se susține, cu tot greul, căci :

... la noi în zadar ară plugul,
Străinul ne fură belșugul...

Ș'așa, pentru promovarea cauzei teatrului român, rămîne numai inima și puna românească în—angajament.

Dar glasul d-lui *Vulcan* (Familia)—reluăm firul expunerilor noastre—n'a sunat în pustiu! Publicul românesc și mai ales tinerimea, se însuflește pentru ideia teatrului românesc în Ardeal și această însuflețire nu rămîne fără urmări, fără rezultate pozitive.

După ce chestiunea se discută în ziaristică, iar la discuție vedem fixînd idei conducătoare pe însuși „Luceafărul luminător” pe tînărul *Mihail Eminescu*, apoi inimosul ardelean, inteligentul profesor Ioan Lăpădat (Brașov) și alți tineri romîni din elita intelectuală, cari pe atunci sînt la studii în străinătate, înțelegem temeinicia mișcării pornite pentru întemeierea „Societății pentru crearea unui fond de teatru român”, în care mișcare tinerimea ne pare precursora tendințelor spre unitate culturală, din zilele noastre.

Se știe, că la Buda (Pesta) a apărut calendarul lui Șincai, împărăstietor de lumină; tot acolo știm că exista o societate literară-romînească la începutul veacului al 19-lea; acolo și-a tipărit Carcalechi „Biblioteca”; știm că acolo și-a petrecut marele nostru mitropolit de mai tîrziu, Șaguna, copilăria, între neamurile sale: tot aici trebuiau să înceapă și mișcările culturale romînești, cel puțin temporal și în parte, pentru că fruntașii neamului nostru erau acolo, erau deputați în „casa țării” în Budapesta, acolo se întîlneau.

La sfîrșitul anului 1896 se adună mai mulți romîni fruntași din Budapesta la deputatul George Mocsonyi, pentru a lua o hotărîre în cauza teatrală, care, se vede, că preocupă cu toată serioșitatea pe ferveții săi apostoli și cercurile romînești. Se decide convocarea unei conferințe a coloniei romîne; conferința se ține, la 28 Februarie 1870, și se alege o comisie (*V. Babeș, I. Hodoș, P. Mihaly, Al. Mocsonyi, Ios. Vulcan*), care primește însărcinarea de a „convoca o altă conferință”) pentru desbaterea unui proiect de program (ce va face comisiunea), după ce

1) Proceduri de caracter „administrativ”, cari și pînă astăzi stau ca balasturi pe corpul instituțiilor noastre.

conferența recunoscuse cu unanimitate necesitatea înființării unui teatru național românesc.

La 28 Martie 1870 ¹⁾ se ține adunarea, care decretează înființarea „Societății pentru crearea unui fond spre a înființa un teatru român”, sub care firmă a și fost aprobată înființarea acestei societăți, de guvernul țării, care, astăzi, poate ar fi dispus să împiedece eventuala executivă a înființării unui teatru românesc; căci e aprobată, inaugurarea numai a unui fond de teatru, nu a unui „Teatru național român”.

Adunarea constituantă se ține la 4 și 5 Octombrie 1870, la Déva. Despre adunarea dela Déva dl. Vulcan ne spune următoarele: ²⁾

„Publicul românesc salută cu viuă bucurie această adunare și se întruni în număr mare mai cu seamă din părțile acelea, iar cei din depărtare o felicitară prin depeșe.

„Președinte fu aclamat Iosif Hodoș³⁾, secretar subsemnatul (Ios. Vulcan) și August Horșa. Comitetul de cinci prezintă istoricul chestiunii și *proectul de statute*, constatînd totodată, că s’au și făcut oferte spre scopul acesta și anume 3070 fl. prin subscrieri și 597 fl. 4 cr. în bani gata. Adunarea luă act cu plăcere. Votă statutele și pe temeiul acestora constituie comitetul central conducător astfel: președinte Iosif Hodoș, vice-președinte Alexandru Mocsonyi, cassier Vichentie Babeș, secretar Iosif Vulcan; membri: Alexandru Roman⁴⁾, Petre Mihali și Dr. Iosif Gal. Cu astă ocaziune subsemnatul (adică dl. I. Vulcan) ceti lucrarea sa: *De ce voim s’avem un teatru național*; iar președintele Hodoș ceti o *Relațiune despre teatru în țările romîne*. Viitoarea adunare generală a fost invitată la Abrud, Baia-de-Criș, Oradea-Mare. Se primi invitațiunea dela Sătmar”.

În cele de mai sus am arătat care a fost începutul mișcării pentru a face un teatru românesc în Ardeal.

„Societatea” pentru fondul de teatru ține în urmă—și e în același stadiu și în prezent—an de an, cite-o adunare generală, în diferite centre romînești (orașe, comune mari), la care adunări se fac protocoale și rapoarte; se înscriu noi membri, se înmulțește deci numărul lor și cotizațiunile pentru „societate” se sporesc; se țin prelegeri, reprezentațiuni și petreceri, care toate împreună aduc și folos material și moral; și încă un element important pentru viața noastră socială: cu aceste privilegii, la adunările generale ale acestei „societăți” (ca și ale „Asociațiunii pentru cultura și literatura romînă” se fac cunoșcuți Romîni de pretutîn-

1) „Convorbiri literare” laudă „frumousa întreprindere”.

2) Op. cit. p. 15.

3). Fost membru al „Academiei Romîne”.

4). Fost profesor de l. și lit. romînă la universitatea din Budapesta și membru al „Acad. Rom.”

deni, mai ales din țara noastră, se leagă relațiuni între oameni și familii, se ține cu un cuvânt strâns, în separatismul și mîndria sa, în curățenia sa și idealismul său, elementul nostru românesc.

Urmărind aceste adunări generale, în prima linie, scopul de a înmulți averea „societății”, pentru a putea ajunge odată să înființăm un teatru național român pentru Ardeal, dar avînd a face și cu o mulțime de alte chestiuni folositoare, vom mai releva din acele cîteva, mai importante, pentru a prezenta într'o lumină cît mai potrivită munca „societății” din Cestiune.

„Societatea pentru crearea unui fond de teatru român, în ce privește activitatea sa *pe terenul literar*, pînă la anul 1898 nu-și are organul său oficios de publicitate, ci numai „*Familia*” (înființată la 1865 în Budapesta) din Oradea-Mare, revista literară dirigeată de secretarul, ulterior președintele său d. I. Vulcan, aduce rapoarte, conferențe, etc. de la adunările societății. Care este valoarea literară a acestor publicațiuni și ce influență au avut ele asupra dezvoltării gustului la publicul nostru cetitor e foarte greu de cercetat și de aflat;—dar fapt e, că, poate incidental, acel timp, (pînă la 1895), este perioada de somnolență a instituțiunii din Cestiune.... Și meritul d-lui *I. Vulcan* este, că avînd, deși puțin talent literar, multă rîvnă precum și devotament pentru „societatea fondului de teatru” și însuflețit fiind de ideea de teatru românesc, a ținut-o ca în dinți și a scos-o la zile mai bune,—cu concursul generației acum la ordinea zilei în munca națională și la cîrma ei.

La adunarea generală de la Orăștie a societății (1897) s'a hotărît „să se editeze în fiecare an după adunarea generală un anuar, care să conțină pe lîngă raportul comitetului, procesele-verbale ale adunării generale (Reminiscențe de birocratism austriac!), cuvîntul de deschidere al președintelui, eventualele disertațiuni și alte chestiuni mai momentuoase“... Dela această dată „*Anuarul*” apare regulat, cu material din domeniul ridicat. Sediul Societății se mută din Budapesta la Brașov, un centru românesc (adunarea dela 1895), și începe o „*eră nouă*”: bătrînei societăți i-se nfiltrază sînge nou, din tinerele elemente ale profesorilor dela gimnaziul românesc de-acolo.

Activitatea „Societății” *pentru teatru*, ia o direcție sănătoasă, practică, punctul de vedere literar rămînînd însă, încă vrînd-nevrînd, pe o pantă inferioară...

Până să arătăm însă actuala stare a „Societății”, rezultatele activității ei, și publicarea actuală a chestiei teatrale la noi, să înșirăm, pentru orientare și — „inventar”, lucrările literare din „era” Vulcan, ca apoi să revenim la „era nouă”.

Acele sunt:

Schițe din istoria teatrului, de I. Vulcan (1872); Limba în scenă, de I. Vulcan; Despre datinele populare în literatura dramatică, de At. M. Marianescu; Mîreasa văduvită (poezie alegorică) de Ion Becineaga (1873); Despre însemnătatea botaniceii la poporul Român, de Simeon

Manginca și Saturnalia de At. M. Marienescu (1874); Despre literatura noastră dramatică, de I. Vulcan; Despre necesitatea și datorica de a ne cultiva limba, de Ioan Marcu (1875); Pregătiri la înființarea teatrului național, de I. Vulcan (1876); Teatru ambulant de I. Vulcan (1877); Umorul la poporul român, de I. Vulcan (1879); Despre satira populară română de I. Vulcan (1881); Lăudăroșii (comedie) de Vulcan (1883); Despre frumos și arte, de Aurel Diaconovich și Despre educațiune de Ioan Marcu (1885); Wilhelm Tell (disertație) de A. P. Alexi și Cine a închiriat casa? (comedie) de I. Vulcan (1886); Ștefan Vodă cel tânăr, de I. Vulcan (1887); Chiriașul fugit (comedie) de I. Vulcan (1888); Pesimismul în poeziile lui Eminescu, de Vasile Goldiș (1889).

Dela această dată, adică dela 1890, cinci ani consecutiv iarăși dormitează „Societatea fondului de teatru“; nu ține adunări generale anuale nu se mai continuă deci anualele conferințe, a căror chibzuire puțin sistematică și nu tocmai completă, se învederează din însăși înșirarea lor, a celor mai multe, pe care credem că nu le vor regăsi urmașii noștri în „Analecte literare“ de ale timpului nostru...

Dela 1895 reorganizându-se „Societatea pentru fond de teatru românesc“, sub presidiu d-lui Iosif Vulcan, ajutat de elementele tinere, cultura sistematică și specială a acestora se recunoaște și din disertațiunile ținute la adunările generale ale „Societății“, tipărite în *Anuarele* bine îngrijite și redactate, cu pricepere, la început de d. V. Goldiș, acum de d. Dr. I. Blaga.

„Era nouă“ însă, minată de febrilul dor al progresului, caracteristic întregii noastre vieți publice, dela „procesul Memorandului“ încoace, pornește drept spre ținta: Teatru național românesc!

Pentru împlinirea acestui vis, pentru întruparea acestui gând, însă trebuie să ne creăm o *bibliotecă teatrală* și o *trupă de actori*.

Și pe cînd reprezentațiunile de diletanți ni se sporesc, ca o dovadă că se simte nevoia de teatru, e dezvoltată plăcerea pentru această minunată școală a oamenilor mari,—ba poate tocmai îndemnată de acest fenomen, „Societatea“ pune în lucrare o „*Bibliotecă teatrală*“ și trimite în străinătate, la conservator, cu cheltueala sa, un actor român, pentru perfecționare în arta dramatică.

Să luăm pe rînd, și aceste cestiuți.

*

Adunarea generală a „Societății pentru fondul de teatru“ ținută la 1886 în Făgăraș, a decis a se îngriji comitetul de publicarea unei biblioteci teatrale.

Cum avea să fie acea bibliotecă?

„Nu va avea deci“) teatrul nostru ambițiunea de a se compara și a se întrece cu scenele din Viena, Paris, ori chiar numai cu cea din Bucu-

1) Mișcarea teatrală la noi în anul 1898 de V. Goldiș (Anuarul II al Societății...)

rești, căci avînd ambițiuni de acestea, și-ar perde terenul de sub picioare, ar deveni o enigmă neînțeleasă în viața culturală a poporului nostru. Cî stînd pe temeiul gradului cultural și folosindu-se de elementele firii etnice a poporului românesc din Ungaria și Ardeal, teatrul nostru cu ajutorul acestor elemente ne va presenta prin mijloacele artei scenice adevărul și minciuna, frumosul și uritul, răul și binele, așa cum noi le simțim, cum noi le trăim”.

Cu cîtă pricepere sînt fixate aci cerințele, pentru piesele de teatru ce va avea să publice viitoarea „bibliotecă”, a cărei îngrijire se dă d-lui *Virgil Onițiu*, profesor-director gimnazial, și membru corespondent al Academiei Romîne! Iar „Biblioteca teatrală editată de societatea pentru crearea unui fond de teatru român” publică următoarele broșuri, care foarte puțin răspund trebuințelor „așa cum noi le simțim”:

1. Soare și ploaie, comedie într'un act, de Iosif Vulcan (cu un Prolog) prețul broșurii (editura N. Ciurcu—Brașov.) 40 fil. 2. Idil la țară, comedie într'un act, localizată, după Juin și Flerx, de Maria Baiulescu. 3. Biletul de tramvay, comedie într'un act, de Grigore Măruțeanu (sic!) 4. Un om buclucaș, com. loc. de M. Baiulescu (după Michel și Labiche) și multe localizări,—care absolut nu au prins la diletanții noștri, nici n'au satisfăcut cerințelor vieții „cum noi le trăim”...

În chipul acesta, „Biblioteca” nu a reușit. N'a dat nici materialul cerut nici cel corespunzător, pentru reprezentațiuni teatrale; continuarea publicării ei a fost deci sistată, căci a crea o bibliotecă teatrală corespunzătoare cerințelor publicului nostru, s'a dovedit, că nu putem.

S'a încercat apoi, a se ajunge tot la ținta indicată, prin concurs cu premii; dar dintre opt „lucrări dramatice”, prezentate la concursul din 1903, nici una n'a fost învrednicită de modestul premiu de 500 cor.

În chipul acesta, societățile de diletanți, care la noi, ar avea să îndeplinească un rol cultural-educativ, au rămas tot cu Alexandri (în cazurile cele mai bune) deși—condițiunile noastre de viață ar cere, dacă nu mai mult, cel puțin altfel de piese, ca acele să servească spre educația poporului nostru, avînd în vedere condițiile vieții de azi.

Natural, că această stare de lucruri nu este a se socoti decît ca un neajuns al condițiilor de viață și de dezvoltare a noastră. Dar vedem pentru viitor un bun angor de posibilitatea existenței literaților și la noi în faptul, că nu ca și ceilalți—și o și poate face aceasta—bunăoară Octavian Goga, nu a făcut:

„Și ca tot ce-i mai de seamă,
A plecat la București”...

*

Bursierul trimis de „Societatea pentru crearea fondului de teatru”, ca să-și perfecționeze cunoștințele dramatice în străinătate, reîntors în patrie, nu a fost angajat pentru organizarea unei *trupe ambulante*,—căci

aceasta e prima formă, în care are să se întrupeze teatrul nostru național—iar Societatea a trimis din nou doi bursieri, de astă-dată la București.

Nu cunoaștem un plan precis al lucrărilor ce ar avea să facă „Societatea“ pentru inaugurarea în viitorul apropiat a teatrului nostru ; dar serviciile pe care le aduce fostul bursier al „Societății“, publicului românesc și cercurilor de diletanți deja organizate în unele centre românești, fără îndoială contribuie la dezvoltarea vieții noastre culturale. Lipsește însă acestor fel de reprezentațiuni, că ele nu se fac pentru masele mari ale poporului nostru, și nu se dau nici piese de incontestabilă valoare.... Iar scopul tuturor silințelor noastre și pe terenul cultural și moral, trebuie să fie luminarea țărânului român și întărirea lui în credința cea mai buună.

În această direcție „Societatea“ încă n'a făcut nici un pas, nici nu și-a spus cuvântul. Așteptăm însă ca în apropiatul viitor ea să-și traseze linia de muncă ; și aceasta credem că se va face, îndată ce va dispune de un număr corespunzător de artiști (actori), de oarece starea materială a societății poate să permită cit mai curînd o întrupare a unui vis frumos a generației trecute, a silințelor și jertfelor a 38 de ani de muncă.

Ca o dovadă a duhului de jertfă a publicului nostru pentru instituții culturale, nu pregețăm de a arăta în cele următoare starea financiară și progresul ei, după decenii a „Societății pentru crearea unui fond de teatru :

Anul 1870	fond, la întemiere	6,334	cor
„ 1880	„ total	32,982,36	„
„ 1890	„ „	109,571,18	„
„ 1900	„ „	271,318,74	„

Progresul vădit și capitalul pe care a ajuns a fi stăpînă „Societatea pentru crearea unui fond de teatru“ sînt garanții, că inaugurarea noii instituțiuni, care va fi chemată să fie un factor de mare importanță pentru dezvoltarea noastră culturală și care s'a făcut din sudoarea poporului, nu este depărtată, ci este chiar în calea împlinirii.

Experiențele trecutului și piedecile întimpinate, precum și nehotărîrea în fața unor probleme și momente grele, de sigur vor învăța pe conducători, a căror număr, și sperăm că și energie națională crește, să lucreze la înălțarea viitorului teatru național român din Ardeal și ridicarea lui la rolul unui factor precumpănitor în viața culturală a noastră, căci numai prin aceasta își vor împlini datoria față de neam și vor da întrupare silințelor idealităților lor înaintași.

Nu va fi lipsit de interes, pentru orientarea cetitorilor arătarea tabloului regiunilor unde este mai intensă activitatea teatrală la noi, sau mai bine zis, unde și cite reprezentațiuni teatrale arangează diletanții

români, *)—spre a înțelege, că acolo, unde e mai multă activitate și pe acest teren, este mai multă trezire și mai multă forță de rezistență, în lupta de conservare și dezvoltare a neamului.

Iată tabloul *) :

No. c.	In comitatul (județul)	I N A N U L				
		1904	1903	1902	1901	1900
1	Caraș-Severin (Banat)	37	36	29	17	16
2	Brașov	26	21	14	13	9
3	Alba-Inferioară	15	16	10	10	10
4	Sibiu	15	13	15	14	17
5	Hunedoara	14	19	12	13	8
6	Tirnavă-mare	11	12	5	11	17
7	Timiș (Banat)	10	17	22	8	11
8	Bistrița-Năsăud	10	10	8	5	6
9	Făgăraș	9	9	9	8	11
10	Torontal (Banat)	8	3	2	2	5
11	Arad (Ungaria)	6	7	5	5	4
12	Solnoc-Dobica	6	9	—	—	—
13	Turda-Murăș	5	2	—	1	—
14	Cojocna	5	—	5	2	5
15	Bihor (Ungaria)	3	3	4	2	5
16	Turda-Arieș	2	4	3	3	—
17	Selagiu	2	1	3	1	—
18	Tirnavă-mică	2	—	1	—	—
19	Cenad (Ungaria)	1	1	2	—	1
20	Sătmar	—	—	1	3	4
21	Ciuc (Săcuime)	—	—	1	—	—

Ca ori-ce instituțiune, care poartă pecetea românismului, și teatrul românesc va fi la noi un scut și o spadă a culturii naționale; de-a-ceea, silințele îndreptate pentru statornicirea acestei instituțiuni și rezultatele ajunse până aci, am crezut că nu este de prisos a le face cunoscute în cercurile largi, românești, pentru cari e scrisă această revistă.

Arad 24 Iulie 1906.

S. Secufa

1) Iată cîteva note artistice asupra reprezentațiunilor de diletanți :
 În anul 1898 s'au dat 38 reprezentații cu 55 piese

" " 1900 " " 112 " " 169 "

" " 1902 " " 115 " " 94 "

" " 1904 " " 179 " " 124 "

2) Annar VIII p. 106.

Din Basarabia

— Romîni și chestia agrară —

În Basarabia, ca și în tot Imperiul Rus, centrul de gravitate al vieții publice se află astăzi în *chestiunea agrară*, care acolo ia caracterul unei chestiuni curat *romînești*. Și nu numai pentru că majoritatea covârșitoare a populației e romînească.

În polemicele sale împotriva „Basarabiei“, dl. *P. Crușevan* a afirmat de mai multe ori, că în Basarabia sînt numai vr'o 800,000 de Romîni.

E interesant, socot, să lămurim această chestiune, chiar după datele oficiale rusești.

Ultimul recensămînt general al populației în Rusia s'a făcut în 1897, și atunci s'a constatat că populațiunea romînească se urcă la 1,126,000 de suflete ¹⁾.

Populația totală a Rusiei la 1897 era de 129 milioane. De atunci, Comitetul central statistic al Imperiului, ținînd seama de excendentele nașterilor asupra morților, a evaluat, pentru 1 Ianuarie 1904, populațiunea Rusiei la 144,200,000 ²⁾. Din datele publicate de acest Comitet rezultă, că creșterea anuală a populației în Rusia întrece două milioane, adică este mai bine de 1,5% față de populațiunea totală. (Prin urmare astăzi aceasta trebuie să atingă aproape 150 milioane).

Dacă vom admite pentru Romîni Basarabeni (cari de sigur, nu sînt dintre populațiunile mai puțin prolifică ale Imperiului) același procent de înmulțire,—e vădit, că după *statistica oficială rusă* trebuie să numărăm astăzi în Basarabia cel puțin 1,300,000 de Romîni.

Dar nu trebuie să uităm, că—neexistînd deosebire de credință între Romîni și Ruși, și toate școlile din Basarabia fiind exclusiv rusești—toți cei trecuți prin școală, cei ce au învățat rusește și mai ales toți orașenii,—deși în toate orașele și chiar în Chișinău s'au păstrat încă mahalale curat romînești,—sînt *socoliți ca ruși* în toate actele oficiale.

Și de sigur, sîntem mai prejos de realitate, dacă vom admite că

1) Vezi *Statesman's Year-book* (Scott Keltie) for 1906, p. 1316.

2) *Ibid.*, p. 1315.

numărul Romînilor, ce din această cauză n'a fost înregistrat de statistica oficială, se urcă la cel puțin 300,000.

Avem dar tot dreptul să susținem că numărul total al Romînilor în Basarabia e cel puțin de 1,600,000, adică 73% din populația totală (2,300,000), și, de sigur, în realitate și mai mare.

Dar dacă vom ținea seamă, că, *la țară*, elementele străine nu se găsesc de cît la extremitatea de Nord a provinciei (*Rutenii* din Nordul județului Hotin) și în partea ei de sud (*Nemții* în județele Akerman și Izmail, *Bulgarii, Rușii și Sirbii*, de asemenea în Akerman, Izmail, și puțin în sudul județului Benderi),—atunci ni se va lămuri că *toată țărănimea* în masă compactă, din sudul județului Hotin, peste tot în județele Soroca, Bălți, Orhei, Chișinău, și nordul județului Benderi,—e *curat romîneasă* (puținele elemente străine, răslețite printre ea, sînt romînzate, sau pe cale de a se romîniza).

Mai departe. Chestiunea agrară, în toată ascuțimea ei, nu se pune decît aproape exclusiv pentru *țărani romîni*. Elementele străine sau sînt așezate în orașe, sau formează o populațiune rurală *privilegiată* (afară de Rutenii din Hotin, pe cari stăpînirea rusească i-a găsit așezați în părțile acele).

În adevăr aceste elemente au fost aduse în Basarabia, între 1812—1842, de către guvernul Rus, care a creat acolo diferite colonii în părțile de sud, mai rar populate, înzestrîndu-le cu pămînturi întinse,—până la 60—70 hectare de cap de familie, și scutindu-le, pentru cincizeci ani, de plata dărilor și îndatorirea serviciului militar. Vădit, că pentru aceste populațiuni problema agrară are cu totul altă însemnătate decît pentru populațiunea băștinașă, romîneasă.

Sintem deci în drept să vedem în problema agrară din Basarabia o *chestiune romîneasă*.

Împrejurările speciale, în care ea poate fi rezolvită, îi dau o însemnătate, din punctul de vedere național romînesc, și mai mare încă decît se poate părea din cele spuse până acum.

Întreg teritoriul Basarabiei cuprinde aproape 4 $\frac{1}{2}$ milioane de hectare (4,437,570=4,064,052 *desetine*),—adică cît o treime din România (13 milioane hectare).

Din această întindere aproape un milion (924,569) de hectare formează cuprinsul județului *Izmail*, în care au fost fuzionate cele trei județe romînești, răpîte din nou după războiul din 1877,—iar restul de 3 $\frac{1}{2}$ milioane de hectare se repartizează între cele șapte județe ale Basarabiei vechi. În articolul de față nu ne vom ocupa de județul *Izmail*, în care sînt alte condițiuni, o populațiune mai rară și mai amestecată, și care și astăzi trăește sub regîmul legii *romînești* de împroprietărire, din 1864 (cu deosebire, că acolo la 1894 nu s'a mai prelungit termenul de inalienabilitate a pămînturilor țărănești).

După datele oficiale, această întindere de 3 $\frac{1}{2}$ milioane de hectare

se împarte între diferitele categorii de proprietari după cum urmează (în cifre rotunde):

Proprietatea privată	1,400,000 hect.
Moșii mănăstirești.	180,000 „
Proprietățile statului, județului, persoanelor morale etc.	170,000 „
Proprietăți răzășești	300,000 „
Pământurile țăranilor.	1,450,000 „ ¹⁾ .

La prima vedere aceste cifre desmint nevoea de pământ a țăranului în Basarabia.

În adevăr răzășii și țăranii au împreună, după aceste date, 1,750,000 de hectare; adică—în Basarabia fiind aproape 300,000 de familii țărănești și răzășești—asupra fie-cărui cap de familie cade în mijlociu cite 5, 8 hectare,—un vis pentru țăranul român din Regat!

Mai mult. Să socotim chiar că pentru o gospodărie țărănească sănătoasă e nevoie de acea normă, pe care a admis-o guvernul rus la împrietărirea țăranilor „liberi“ din Basarabia în 1868 (emanciparea țăranilor în Rusia, din 1861, n'a atins Basarabia, decît în ce privește pe țigani, de vreme ce țăranii noștri clăcași nu mai erau atunci „șerbi“, în înțelesul acestui cuvînt pentru țăranii ruși,—dînșii erau socotiți „liberi“), cînd s'a împărțit din cele 744 moșii boeresti 641,000 hectare între 80,555 familii țărănești, adică ceva mai mult de opt hectare de cap de familie.

Atunci acele 300,000 de familii țărănești în Basarabia actuală ar avea nevoie astăzi de 2,400,000 de hectare, adică,—adăugîndu-se la întinderea proprietăților țărănești și răzășești acea a moșiilor mănăstirești, ale statului, etc. (350,000 h.), a căror atribuire clasei țărănești nu ar constitui nici o greutate,—ar rămînea de îngrijit, pentru îndeplinirea normei de 8 hectare, răscumpărarea încă de cel mult a 300,000 hectare din proprietățile private, ceva mai mult de 20% din întinderea totală a acestora.

Chiar această situațiune nu ar fi avut în sine nimic tragic. La rezultatul dorit am fi putut ajunge relativ ușor, prin îmbunătățirea mecanismului Băncii Rurale, chiar fără să fie nevoie de expropriere silită.

Mai mult. În fața acestor cifre brute adversarii reformei agrare în Basarabia au putut susține cu oare-care aparență de succes,—cum de pildă a făcut vestitul „boer moldovan“, ce și-a ticluit un nume în „ov“, d. Semigradov, în adunarea zemstvului Chișinăului în anul acesta;—1) că fie-care creștere a populației nu poate mereu justifica tot noi expropieri; 2) că „pământurile nu se înmulțesc“; 3) că în cei mai din urmă 40 ani intensitatea culturii a crescut și ea, și prin urmare norma de la 1868 trebuie să fie redusă; 4) că dacă am reduce-o numai la *șapte* hectare pentru un cap de familie, toată nevoea țăranului s'ar putea satisface numai prin împărțirea moșiilor mănăstirești etc. (350,000 + 1,750,000 = 2,100,000 hec-

1) Vezi „Material pentru deslegarea chestiei agrare în Basarabia“—în ziarul „Basarabia“ din Chișinău, No. 22 și 26, dia 1906; am socotit însă în hectare în loc de desetine, și am îndreptat cite-va greșeli de calcul.

tare pentru 300,000 de familii), fără să se atingă proprietatea privată,— cel mult s'ar cere repartizarea mai dreaptă a pământurilor *între* țărani.

Din nenorocire toată această argumentație se împrășteie ca fumul, dacă ne uităm mai de-aproape chiar la cifrele oficiale.

Din capul locului, ne izbește faptul, că în județul Akerman proprietatea „țărănească“ are întinderea de 570,000 de hectare, adică 40%^o din întinderea totală a proprietății țărănești, rămânând pentru celelalte șese județe numai 60% ! Și în acest județ țărani au aproape de *patru ori* mai mult pământ, decît ceilalți proprietari (170,000 hectare).

Dacă ne uităm la celalalt județ din sudul provinciei, Benderi,— vedem că acolo „țărani“ încă au 320,000 hectare, adică 23%^o din întinderea totală, și tot cu mult mai mult decît marii proprietari (200,000 hect.)

În aceste două județe, prin urmare găsim 63%^o, aproape două treimi, din proprietatea țărănească totală în Basarabia, pe cînd pentru celelalte cinci județe rămîne numai 37%^o, o treime ! Și adăugăm, în aceste din urmă județe, ca regulă proprietatea țărănească e cu mult mai restrînsă decît cealaltă (în județul Bălți, d. p. care e aproape egal ca întindere cu Benderi, țărani au 200,000 h., pecînd proprietarii mari 300,000 h.)

Cum se explică aceasta ?

Prin faptul, că în statistica oficială sînt cuprinse între pămînturile „țărănești“, și *acele care au fost date coloniștilor străini*, aduși, cum am arătat mai sus, mai ales în județul Akerman, și mai puțin în județul Benderi. De aci situația excepțională a acestor județe.

Dar coloniștii aceștia sînt „țărani“ numai doar după terminologia administrativă rusească, dar în realitate sînt mici „moșieri“ cari mulțumită avantajelor arătate se află în condițiuni cu totul deosebite, și de fapt, de pildă, Nemții din Akerman au reușit să pună mîna pe mai mult de jumătate din moșiile mari ale județului. Necontestabil avem a face deci cu o *clasă privilegiată*.

După datele oficiale pămînturile *coloniștilor* au următoarea întindere ¹⁾ :

Ale Bulgarilor—350,000 hectare ; ale Nemților—150,000 hect. ; ale Francezilor (colonia *Chabot*, jud. Akerman înființată la 1823), Sirbilor, Rușilor împreună—peste 100,000 hectare.

În total ajungem la vr'o 600,000 hectare, cu care trebuie să scădem proprietatea țărănească, și să le socotim împreună cu proprietatea cealaltă privată.

Mai departe. Și din proprietățile răzeșești, s'au format în multe părți adevărate domenii, și dacă, pentru aceste motive vom reduce cele 300,000 hectare răzeșești, numai cu 50,000 hect.,—sîntem, desigur, mai prejos de realitate.

Iată-ne deci departe, nu numai de norma dela 1868, dar chiar de acea redusă, de 7 hectare !

¹⁾ „Basarubia“, No. 22.

În adevăr, făcînd pe temeiul acestor date rectificarea cifrelor oficiale de mai sus, ajungem la următorul rezultat:

Proprietatea privată (cu a coloniștilor)—2,050,000 hectare ;

A statului, mănăstirilor etc. . . . — 350,000

Pămînturile țărănești (răzașești). . . —1,100,000

Cu alte cuvînte, pentru a realiza norma recunoscută necesară la 1868, țărănimea ar avea astăzi nevoie de 1,300,000 hectare, și chiar pentru norma redusă, de șapte hectare,—de *un milion de hectare!* Ceeace înșamnă, că chiar după împărțirea moșiilor mănăstirești și ale statului, ar trebui să recurgem la proprietățile private pentru 950,000 hectare, (în cazul al doilea—pentru 650,000 hect.)—o deplasare de proprietate ce cu greu s'ar mai putea săvîrși numai cu ajutorul Băncii Rurale.

Conflictul de interese economice, între țărani și moșieri, ce se naște din situația descrisă, se complică printr'un conflict de interese naționale.

Din analiza precedentă rezultă, că nevoea cea mare de pămînt o resimt aproape exclusiv *țărani romîni*, din acel masiv romînesc, în care la sate aproape nu se găsesc elemente străine.

În al doilea rînd rezultă, că situația țărănimii romîne s'a îngreuiat mai ales mulțămîta faptului, că politica de colonizare a guvernului rus a înstrăinat peste 600,000 hectare din solul național, creînd o clasă străină de săteni privilegiați.

Și pe cine au țărani romîni în fața lor, chiar în afară de coloniștii străini ?

În cea mai mare parte, pe moșierii tot străini,—(nu vorbesc aci de sentiment național, pe care nu l'au păstrat din familiile vechi boerești decît vr'o patru, cinci, cel mult zece în toată Basarabia),—venetici din toată lumea, dar mai ales Armenii din Galiția, în minele cărora a intrat cea mai mare parte din moșiile boerești. Sînt cunoscute familii de aceea, ca *Demeanovici*, *Șimanovici*, *Ohanovici* etc., cari au venit goi în Basarabia acum trei patru decenii și astăzi posedă moșii de cite zeci de mii de hectare.

Și moșierii basarabeni, în ce privește proprietatea lor se arată tot atît de nemernici ca și cei din Regat: Mai mult de jumătate din întinderea proprietăților mari, 770,000 hect., e arendată pe termene lungi de cinci, zece, cincisprezece și mai mulți ani,—mai ales la evrei; 270,000 h. se arendează cu anul, și în condiții groaznice, cu 60, 80 și chiar peste o sută lei (în Hotin) țărănilor, și numai vr'o 350,000 de hectare, abia 25%, se agricolează de înșiși proprietarii,—și aceștia sînt de obicei Armenii sau Polonezii.

În aceste împrejurări sîntem în drept să spunem, repet, că chestiunea agrară e o *chestiune romînească*, adică ea nu se prezintă numai ca o luptă pentru îmbunătățirea soartei muncitorilor pămîntului, ci și ca lupta elementului băștinaș pentru păstrarea pămîntului strămoșesc, ca lupta înoptriva înstrăinării solului național.

Un popor ce s'ar lăsa desrădăcinat de pămînt e condamnat să

piară. Și în Basarabia măsura, în care reforma agrară ar reuși să mărească proprietatea pământului, ar însemna în același timp și măsura, în care rominismul își va păstra legătura cu străvechia lui moșie.

Și în lupta aceasta, lupta națională, în înțelesul adânc al cuvîntului, moșierii de origine rominească, de nu ar fi chiar atât de înstrăinați sufletește, se coalizează, din interes îngust de clasă, cu toți dușmanii poporului român din Basarabia...

Aceste fapte ne lămuresc pe deplin în privința motivelor, care au îndemnat partidul național-democratic din Basarabia să adopte programul agrar, ce a fost publicat în No. 12 din „Basarabia”. Fără să mai vorbim aci de primejdia, ce ne-ar amenința pe noi, Romînii, dacă în ce privește problema agrară, partidul nostru național nu și-ar fi însușit cel puțin soluțiile, pe cari le făgăduesc țaranilor elementele progresiste *moderate* din Rusia.

„Boerii”, cari ar vrea să servească neamului lor, trebuie să înțeleagă *această* situație și să între în rîndurile partidului național democrat. Pentru aceasta nu li se cer jertfe mai mari decît acele, la cari au *consimțit* proprietarii ruși, din partidele progresiste. Dar până acum în zădar îi așteptăm...

Ast-fel fiind lucrurile, e lesne de înțeles, ce răsunset poate avea în Basarabia predica de înfrățire cu „boerii” adresată peste Prut de către naționaliștii din Regat, pe cari necunoștința desăvîrșită a împrejurărilor locale nu-i împiedică să dea îndrumări de sus, luptătorilor ce, cu jertfa libertății și a vieții lor, chiamă la o viață nouă milioanele de suflete rominești, uitate aproape de un veac, de tot restul neamului...

M. Costea.

P.S. Guvernatorul Basarabiei, d. Haruzin, plănuește editarea la Chișinău a unui ziar *oficios în rominește*, pentru a lupta în potrivea tendințelor democratice și, negreșit, „revoluționare și separatiste” ale „Basarabiei” d-lui Gavriiliță. Se zice, că Ministerul de Interne a primit cu multă simpatie planul d-lui Haruzin și i-a făgăduit un ajutor material, *serios*.

Într'un ceas bun! Considerăm și aceasta ca un triumf al cauzei rominești într'o provincie, unde până acum un an și colecțiunea „Dorului” era considerată ca o scriere „subversivă” și unde copii de școală, care ar fi îndrăznit să vorbească între ei în limba lor, erau nenorociți pentru toată viața.

Deputații congresului preușesc din Basarabia au supus aprobării preasfințitului Vladimir, episcopul Chișinăului și al Hotinului, rezoluțiunea congresului de a se introduce în programul Seminarului din Chiși-

nău, ca obiecte de studiu, învățămîntul limbii românești și al cîntării bisericicești „moldovenești”, după programul elaborat de o comisiune a congresului.

*

„Basarabia”, No. 29, ne aduce vestea tristă, că colaboratorul ei, *Pintilie Cubolteanu*, e greu bolnav. „Boala colaboratorului nostru,—spune „ziarul Basarabean,—se trage dela închisoarea umedă și întunecoasă, unde „a fost nevoit de administrație să stea“...

Dorim tinărului și inimosului confrate dela „Basarabia” însănătoșire grabnică, pentru ca cu puteri nouă să poată lupta pentru ridicarea și luminarea neamului.

Miscellanea

FRAȚII BUCOVINENI IN IAȘI

Intilnirea, pe pământul liber românesc, a mii de Români, din toate părțile Daciei rupte 'n bucăți, este un folos netăgăduit și de netăgăduit, și cel mai mare de sigur, al Expoziției naționale.

Acești oameni veniți din atâtea locuri deosebite, au avut prilejul să ne cunoască și să se cunoască,—și să povestească celor ramași acasă ce au văzut, ce au auzit și ce au simțit aici.

Desigur că ar fi fost și mai bine, dacă ar fi văzut lucruri și mai frumoase, și mai îmbărbătătoare !... Dar să nădăjduim că, cu alt prilej, și nu tirziu, vor putea vedea la noi o stare mai bună, mai normală, cînd strălucirea capitalei Romînismului, buna stare a clasei de sus și „civilizația“ orașelor nu vor mai fi plătite cu prețul mizeriei ce se 'ntinde

„Din munții noștri până 'n vale“....

Noi leșenii, locuitori ai acestei vechi, părăsite și înstrăinate capitale a Moldovei, n'am avut parte să salutăm decît pe Romînii bucovineni, pe cei mai aproape de noi în toate privințele.

Romînii bucovineni au venit în ziua de 30 August și au stat cîteva ceasuri în vechea, foasta lor capitală.

A fost mare fericirea ce am simțit'o, dar duioasă, cu o nuanță de tristeță : I-am simțit aproape, aproape de tot, pe acești oaspeți scumpi, cărturari unia, țărani cea mai mare parte, țărani mîndri ca brazii de pe Plaiurile verzi ale dulcii Bucovine, atît de Romîni, atît de Moldoveni, atît de *ai noștri*, și atît de departe, totuși, de noi, deși frumoasa „țară a fagilor“ e numai la cîteva ceasuri de Iași !...

Fie ca strîngerea mai tare a legăturilor dintre Romîni, datorită vizitelor de astăvară, să fie un început bun și spornic, făgăduința unui viitor care să se îndeplinească !...

GIUSEPPE GIACOSA.

De curînd a murit Giacosa, unul din dramaturgii fruntași ai Italiei, al cărui nume era cunoscut și la noi.

Născut la Colleto Perella în Piemont la 21 Octombrie 1847, a debutat prin 1872 la teatrul din Turin cu un mic proverb „Cinele care

linge cenușa nu-l puneți să păzească făina". Au urmat „Triumful amorului”, „Frații de arme”, „Contele roș”, „O partidă de șah”, piese istorice cu subiecte medievale sau comedii ușoare pline de spirit, sau de fantazie juvenilă. Anii l-au făcut mai serios și problemele morale și sociale ale timpului au început să-l preocupe. În „Amoruri triste” (1888) în care analizează problema adulterului apare ca un discipol, optimist însă, al naturalizmului francez. În „Drepturile sufletului” (1894), în care tratează aceeași problemă, se simte influența cuceritoare a teatrului lui Ibsen. Eroina piesei Anna e o soră mai mică și mai palidă a Norei.

Dar ultimele lui piese „Ca frunzele” și „Cel mai tare”, în care sînt puse teme sociale și probleme mai generale și de-o importanță mai mare, i-au consacrat mai ales reputația și formează desigur partea cea mai trainică a operei sale. „Ca frunzele” („Come le foglie” apărută la 1900), cel mai mare succes contemporan al scenei italiene, e o protestare contra moravurilor detestabile ale unor exemplare din înalta burghezie. Familia Rosano trăiește pe spinarea lui Giovanni Rosano, un negustor bogat, și cînd acesta e ruinat, cînd trunchiul se pleacă, membrii familiei rămîn dezarmați, fără putere de luptă și de reacțiune în fața greutăților vieții, asemeni frunzelor purtate de vînt. Caracterul lui Tommy, fiul, un dandy elegant și estel, ușuratic și slab, menit la cele mai mari căderi nu din cauza unei perversități înăscute, ci din indolență și din trîndăvie; al Nennelei sora lui, suflet sănătos pe care suferința îl oțălește și iubirea îl regenerează; al inginerului Massino, eroul simpatic, omul energic și activ plin de bunătate și de bun simț,—sînt desenate cu un relief uimitor și cu o mare intensitate de viață. Ultima lui piesă „Cel mai tare” (Il più forte) în care a încercat să zugrăvească un aprig om de afaceri din familia lui Turcaret și Mercadet, e mai puțin reușită. Subiectul în care a reușit atât de bine Mirbeau (Les affaires sont les affaires) nu se potrivea cu talentul lui Giacosa, lipsit de putere satirică și de ură, sentimental și blînd.

Scriitor inegal și variat, mai mult delicat decît puternic, sănătos și simpatic, Giacosa a propăvăduit în teatrul lui, care totdeauna te mișcă și îți dă de gîndit, virtutea, bunătatea, indulgența și o rază de idealism luminează toate piesele sale. Suflet generos și optimist, filozofia lui senină, făcută din caritate și milă, formează un contrast izbitor cu aceea a marelui său compatriot cu sufletul păgîn, d'Annunzio, care în operele lui nu privește decît cu dispreț sau cu o curiozitate rafinată și crudă, lumea cea mare și veșnică a suferinței.

CAPITALURILE STRĂINE ÎN... LITERATURĂ

Dupăcum în domeniul economic avem, aci la noi în țară, partizani ai capitalurilor străine, cari cred că fără ajutorul străinilor nu sîntem în stare să ne folosim de bogățiile naturale ale pămîntului românesc, tot așa, și în domeniul literar, există cîțiva „îndrumători”, cari socot că, fără

a ne ținea pas cu pas de literatura franceză, ni e cu neputință să creăm o literatură.

Și, dupăcum tendința capitalului străin de a ne subjuga e reprezentată de o mulțime de oameni de afaceri din țările al căror capital ar voi să fructifice la noi, tot așa și capitalul străin... literar își are reprezentanții săi sub formă de colaboratori la revistele străine, însărcinați cu judecarea literaturii noastre.

Bogăția pe care are să o exploateze scriitorul nostru e sufletul și viața acestui popor, iar capitalul care fructifică și valorifică, *esteticește*, această bogăție e talentul unor scriitori ca—cîțind cîțiva și din cei mai noi—Goga, Brătescu, Sadoveanu, etc.

Partizanul însă al capitalurilor străine în literatură—un d. Densușianu, de pildă—nu va vorbi decît cu despreț de... capitalul nostru național literar, trecîndu-și însă vremea cu lauda capitalului străin—vre-un scriitor sau scriitorăș francez—sau cu lauda vre-unui scriitorăș român, care mănuește un mic capitalăș străin, imitînd și pastîșînd literatura franceză, de obiceiul ce e mai rău în acea literatură.

Iar reprezentantul străin al capitalului străin—un d. Montandon oarecare, de pildă, dela *Mercure de France*, unde ni face onoarea de a ne discuta de cîteva ori pe an—va vorbi de sus, de tot, de un Goga, Sadoveanu ori Brătescu, dacă va vorbi în treacăt de ei, dar va ridica în naltul cerului—mai întăiu pe d. Densușianu, conducătorul în țară al unei agenții de literatură franceză, apoi pe d. Pompiliu Eliade, ambasadorul acelei literaturi la noi, și, în sfîrșit, pe acei „scriitori“ cari fac literatură „romînească“ scriînd, într'o limbă mai mult sau mai puțin încoloră, reminiscentii din banalitățile literaturii franceze,—cînd nu le scriu deadreptul în franțuzește.

Așa, d. Montandon, de care vorbeam mai sus, semnează în *Mercure de France* din luna aceasta, un articol intitulat „Lettres roumaines“, care conține două „elogii considerabile“ ale D-lor Pompiliu Eliade și A. Macedonski.

Deși ce crede d. Montandon de noi nu e așa de interesant, vom rezuma totuși cîteva pasaje despre d. Macedonski.

D. Macedonski este „o incarnație“ desăvîrșită a sufletului românesc așa cum e definit acest suflet în primul număr din revista bucu-reșteană... *Beau Danube Bleu*...

D. Macedonski a vindecat literatura romînească de „dulcegăriile“ Bolintinenilor și Alexandriilor (la plural!)...

D. Macedonski așteaptă cu încredere „dreptatea“ dela posteritate, căci el nu se poate uita decît cu dispreț la întronarea și detronarea pe rînd a d-lor Vlăhuță și...Radu Rosetti (!!!) Iosif și Coșbuc, etc... Aci d. Montandon se sprijină și pe compatriotul său literar, d. Densușianu.

D. Macedonski e un om mîndru și plîș de curaj. El e acela care a îndrăznit să spună contemporanilor săi vorbele curajoase : „In reali-

tate Eminescu rămîne un plagiator, stricător de versuri și de limbă, o rușine a epocii actuale“...

D. Macedonski mănuește limba cum n'a mai mănuit-o nimene înainte de dînsul. E un artist „incomparabil“...

În România renumele fiind „o afacere de coterie și de clică“, zice bunul nostru prieten d. Montandon, sprijinit pe nu știu ce articol al d-lui Densușianu,—d. Macedonski nu și-a putut cîștiga locul întîiu pe care-l merită. Atunci el s'a răzbunat, scriind în franțuzește (*Bronzes, Calvaire de Feu*), și laudele *unanime* ale presei franceze și belgiene l'au pus din nou în vaza compatrioților săi „surprinși“ și rușinați. (Aflați-o, că n'o știți, compatrioților!)...

Și, înșfîrșit—ca să isprăvim—d. Montandon ni face cunoscut,—și aci înadevăr sîntem surprinși—că d. Macedonski este șeful unei școli „neo-latine“, urmaș al lui Eliade Rădulescu, pentru că d. Macedonski vrea ca, prin graiu și prin ortografie, să devină inaccesibil „vulgului“ —grijă exagerată, căci dorința i se îndeplinește și fără asta.

În rezumat, scriitorii *noștri* nu fac două parale față cu scriitorii „romîni“—flășnete ale celor franceji, ori cari scriu deadreptul în franțuzește.

Acum că *influența* celorlalte literaturi asupra celei romînești e necesară și salutară e altă chestie,—transacțiile internaționale sînt fatale. Dar *desființarea* noastră de dragul Franțujilor de aici și din afară, nu!

Să o 'nțeleagă bine d. Hallier și advocații săi din București.

POȘTA REDACȚIEI

Primim scrisori dela multe persoane, care ne-au trimis manuscrise spre publicare și cărora nu le-am răspuns, în nici un chip, despre soarta bucăților trimise.

Rugăm pe corespondenții noștri să aștepte până ce vom ceti manuscrisele adunate în timpul vacanței, spre a putea să ne pronunțăm asupra lor.

P. Nicanor & Co.

Cronica literară

— Critică feminină —

„Poate, zice d. G. I. în recenziunea pe care o face asupra volumului de Versuri al d-nei Farago (Fatma), poate că volumul unei dragoste femeiești nu poate fi criticat cu comprehenziune, de cît tot de o femeie. Atunci nevoia unei „critici feminine“ se resimte mai ales în țara noastră, unde numărul poeteselor este atît de mare“.

Mărturisesc că nu am văzut în aceste rînduri ale d-lui G. I. de cît o provocare indirectă spiritului critic femeesc, sau mai bine zis, o invitare a ne da și noi măsura în judecarea operelor literare după ce ne-am dat'o în producerea lor!...

Critici deosebite în judecarea valorii operelor de artă, după cum ele se datoresc unei femei sau unui bărbat, unui Turc sau unui Chinez, desigur că nu poate admite judecata sigură a d-lui G. I. Rămîne de știut dacă nu cumva... critica feminină ar avea de rîdicat ceva obiecții în potriva măsurii cu care se determină valoarea operelor artistice datorite femeilor.

Provocarea e aruncată la întîmplare, iar eu cred că fac un serviciu femeilor afirmînd, pe cît îmi învoesc puterile, că artiștii și literații de pe toată suprafața civilizată a globului nu pot avea decît o *estetică*, una și aceeași, în ce privește legile sale generale, iar critica estetică numai o măsură, una singură, pentru valoarea operelor de artă, oricare ar fi originea lor. De sigur că sîntem perfect de acord cu d. G. I., așa că nu mai încapе vorbă de polemică în această privință, iar articolul este făcut numai spre a arăta ce crede o femeie despre arta feminină și critica ei!...

Punctul delicat care face grea o critică a artei feminine este suma de prejudecăți, cu care de veacuri s'a căutat a se stînjini activitatea intelectuală a femeii, asociațiile de idei așezate în adîncurile sufletului nostru în jurul acestei chestiuni, ce a devenit în vremile noastre o chestiune arzătoare, chestiunea feminismului.

Iar greutatea stă în aceia că, dintr'o parte și din alta, adevărul luminos eșit din judecata dreaptă și inteligența limpede nu-și poate găsi forma care să nu jignească la unii și la alții vre unul din miile de sentimente legate de aceste prejudecăți vechi...

Cîntarul cu care se judecă deci operele feminine are desigur un defect, o senzibilitate excesivă care-l face mereu se oscileze în plus sau în minus după diferite influențe lăaturalnice, streine de valoarea în sine a operei ce trebuie cîntărită!...

Din această cauză critica superficială și fără scrupule de cinste literară dă cu o ușurință... scandaloasă verdicte categorice fără nici un temei, iar criticul conștiincios se găsește adesea în încurcătură, sfîindu-se parcă a nu părea nedrept apreciind în bine sau prea puțin civil, spunînd fără înconjur adevărul în rău!

Criticul scrupulos și conștiincios se poate îndoi chiar de sine însuși, de propria lui judecată, dîndu-și seamă cit de mult poate fi influențat fără chiar a prinde de veste de acele influențe lăaturalnice de care vorbeam adineaori. Mii de simțiminte legate în constelațiuni de vechile prejudecăți radiază în viața conștientă și inconștientă a sufletului nostru. Judecata le reneagă, dar adesea izvorăsc din adîncurile sufletului nostru prin cine știe ce legături tainice și neașteptate și fac să se plece brusc cîntarul într'o parte sau în alta!... Nu vorbesc numai de țara noastră, unde până acum între multe talente onorabile nu s'a ivit încă o producțiune artistică femeiască de o valoare necontestabilă, covîrșitoare, de și avem și la noi exemple tipice despre ce devine critica în fața operelor literare femeiești. E încă viu în mîntea tuturor zgomotul asurzitor ce s'a făcut de o anume presă în jurul prea cunoscutei Riria. Un ilustru necunoscut, într'o broșură inspirată după propria-i mărturisire de un destul de ilustru cunoscut, merge atît de departe cu mîgălirea, încît închee potopul de laude ce-l revarsă asupra divinei Riria cu următoarele (cum să le zic?...) rînduri rimate?!...

„Dar cîți se gîndesc oare că Riria 'n hîrtie a pus poeziei vechi o nouă temelie!“.

Nici mai mult nici mai puțin!... Și apoi cazul și mai recent al d-nei Bacaloglu, autoarea unui roman de o psihologie atît de adîncă, de subtilă, de extraordinară, încît nici odată n'a fost în jurul vre unei publicații artistice o presă mai „mirobolantă“ decît în jurul acestui roman fără precedent (și probabil fără *urmare*!) în literatura noastră. Mai mult decît atît, e singura dintre *autoarele* noastre literare a cărei operă a fost consacrată capo d'operă de către autorități superioare: sute de volume s'au revărsat în dar dela ministerul Instrucțiunii în bibliotecile școlare alături de operele unui Eminescu și Alecsandri!... De data aceasta Riria a rămas pe jos! În adevăr nu cred că în opera Ririei să se găsească platituduni atît de mari, înșirări de vorbe goale atît de pretențioase și de ridicole ca în cele cîteva pagini pe care d-na Bacaloglu vrea să le treacă în fața publicului drept „Roman psihologic!“ Și apoi greșeli de limbă, de gramatică în adevăr fenomenale. Construcții de fraze, acorduri de subiect cu predicatul care ar exaspera și pe cea mai indulgentă profesoară de romînă dela cursul profesional!... Critica însă ne anunță cu pompă o nouă stea de mărimea întai, în proză, alături de d-na Riria care a îmbogățit cu „cîmori de frumuseță limba Romîneasă creînd o proză nouă“! Pe cînd aceiași critică aproape nu pomenește de d-na Nădejde și nu știu măcar de zice o vorbă în treacăt de d-na Hodoș al cărui talent, de și neegal, e incontestabil. Aceste cîteva nulități feminine,

care au reușit nu știu prin ce mijloace să-și creeze situația falsă de reprezentante ale literaturii feminine în România, nu dispun de loc opinia publică a considera activitatea artistică a femeii ca o activitate *serioasă*, ce merită a fi luată în seamă ca atare.

Talentele reale sufăr din această cauză, activitatea lor cinslită și operele lor cumpănite, cu merite reale, nu înseamnă nimic sau mai nimic în literatura noastră contemporană. Criticul serios și conștiincios, când se găsește în fața unei opere în care pe lângă lipsuri și neajunsuri sînt lucruri de talent, se simte stîngherit să spună adevărul, tot adevărul fără cruțare, gîndind la toate nulitățile cărora așa zisa noastră critică precum și presa nu le refuză nimic. Poate și aceasta eșpică în parte de ce ar fi vrut dl. G. I. să treacă această misiune delicată unei colaboratoare: se gîndea poate că lucrul ar deveni mai ușor de spus sub pana unei femei.

Să ne mîngîiem oare că lucrurile se petrec la fel în Franța? Să ne mîngîiem sau să regretăm mai adînc că nu am ajuns încă la o dezvoltare sufletească destul de înaintată în acest secol de lumină, în cît măcar acolo în apus să se poată pune și discuta chestiunile de artă și literatură fără patimă, fără preocupări și considerații atît de străine și de îndepărtate de artă, adevărata artă!...

În adevăr, iată ce zice Georges Pellissier în „La Revue”, 15 Ianuarie a.c. „...Comment refuser à une femme l'éloge que son livre mérite, et même ou surtout celui qu'il ne mérite pas?—Mais le critique se perd de réputation?! Quelle naïveté! Lorsqu'il s'agit d'une femme, tous les gens tant soit peu avertis savent, ô bon public, que les louanges se mesurent sur la galanterie du critique, e non sur la valeur de l'ouvrage!”

Iată deci toată activitatea literară feminină compromisă, fiindcă dintr'o cauză sau din alta critica „masculină” a ridicat în slavă operele cîtorva nulități dintre femei care au întrebuițat tocul și cerneala ca pretext de a parveni, de a-și face o gloriolă, după cum au întrebuițat altele scena, etc... Și iată-l pe Georges Pellissier năpustindu-se cu furie asupra activității literare a femeii, acuzând sexul întreg de lipsurile și păcatele celor cîtorva *autoare* care au parvenit, Doamne! din cauza păcatelor și slăbiciunii „sexului tare”! Iată-l nedrept cu Marcelle Tinayre care-și are locul său consacrat nu de critică, ci de gustul sigur al unui numeros public cititor din toată Europa, căutînd fel de fel de pricină autoarei romanului *Conquête de Jérusalem*, nevrînd să recunoască femeii autoare nici un merit artistic, tîgăduindu-i posibilitatea de a produce opere de artă de valoare numai și numai din cauză că criticii din slăbiciune și galanterie, din considerații și prejudecați de acele despre care vorbeam la începutul articolului, au cocoțat la locul, unde nu se cuvine să stea decît talentul real și adevărat, pe cîteva dame ce nu au alt merit decît acela de a face parte din sexul zis slab.

Munca, și prin muncă înțelegem și pe acea intelectuală, este un lucru sfînt, ce ne înalță, ne face să trăim prin noi înșine, pentru noi și pentru alții! Nu simt oare cei ce nesocotesc acest prinos sfînt de viață,

acei ce calcă în picioare sforțarea cinstită a unui suflet omenesc de a realiza folosul de care se simte capabil, sforțarea de a trăi prin el folosind allora, nu simt oare că fac o crimă socială, în potriva lor înșiși și în potriva celor din jurul lor, când dau locul de onoare nulițăților din... galanterie!... Căci procedeul acesta este generalizat pentru întreaga activitate feminină. Trebuie oare ca, pe lângă greutățile ce le avem de înlimpinat dimpreună cu bărbații în luptă pentru traiu, să ni se mai adauge una nouă, poate cea mai grea, în tot cazul cea mai umilitoare pentru ei și pentru noi, galanteria?!...

Din galanterie s'a dat Ririei locul întâi în poezia nouă românească înaintea lui Iosif și poate chiar a lui Coșbuc, din galanterie presa care tace sau înjură surugiește când apare vre-un volum de al vreunui scriitor de un real talent, a făcut acea reclamă asurzitoare și fără nici un pic de pudoare, galimatiasului pe care D-na Bacaloglu în naivitatea sa îl botează roman psihologic. Și tot din galanterie se dă abia un locușor, se menționează în treacăt romanele d-nei Nădejde, nuvelele d-nei Hodoș și versurile vreunei naive care crede că prin ceva talent și muncă cinstită poate artistul să-și capete locul cuvenit în lumea intelectualilor.

Și apoi tot bărbații se plîng de concurența nedemnă ce le-o fac femeile! Dar ce sînt de vină femeile dacă bărbații sînt galanți?!

Răul este nu numai în apucăturile femeii, ci mai ales în apucăturile bărbaților, cari caută și apreciază în activitatea femeii altă ceva de cit munce cinstită. În potriva acestui rău trebuie să reacționăm cu putere. Respectul de noi înși-ne, respectul pentru muncă în genere și pentru munca intelectuală și artistică în special trebuie să ne facă pe toți intelectualii fără deosebire a ne ridica în potriva unei stări de lucruri ce pingărește ceva sfînt.

Atît în mintea femeii cit și în mintea bărbatului trebuie stabilit cu tărie adevărul că nu există și nu trebuie să existe criterii deosebite pentru a determina valoarea operei unuia și a altuia dintre cele două sexuri.

În munca fizică, în munca brută pentru pîne, femeia plătește amar inferioritatea ei socială, inferioritatea în care e pusă din cauza înșăși a rolului ei natural: crearea și formarea generațiilor nouă. În profesiile libere, unde neegalitatea ar fi mai puțin apăsătoare, acolo unde cîmpul ar trebui să fie lăsat liber luptei leale pentru ca selecțiunea să se facă pe cit e posibil după valoarea și meritul individului, femeia are de luptat cu alte greutăți. Atunci cînd activitatea ei nu poate fi încăușată prin legi prohibitorii, ea cată să fie înăbușită de prejudecăți sau de porniri căroră, poate din indulgență sau poate în ironie, bărbații le zic... galanterie!

Critica are o datorie de cinste, datorie fără de care nu poate să-și justifice existența: aceia de a aprecia, comenta și analiza opera de artă după valoarea ei intrinsecă, independent de ori ce altă considerație din afară. Condițiunile ce trebuiesc realizate de o operă de artă pentru a produce în noi acel simțimînt deosebit, acea emoțiune înaltă a frumosului, sînt generale, isvorite din natura înșăși a sufletului nostru, deci

ele trebuiesc cerute de la ori ce operă de artă, independent de izvorul din care și-a luat ființă.

O operă de artă feminină e și ea supusă acestor legi ale creației artistice, trebuie neapărat să le realizeze pentru a avea dreptul să fie considerată ca atare.

Creațiunea eșită din frământările conștiente și inconștiente ale vieții sufletești a artistului trebuie să realizeze acea „petite ligne de la vie“ de care ne vorbește Sully Prudhomme, să ne trezească în suflet „acea sonoritate vagă care în acustică se numește armonicile unui sunet“ cum zice dl. G. I. Și aceasta indiferent dacă artistul e bărbat sau femeie, rămânând apoi să cercetăm în urmă nota personală, lumina specială în care artistul ne prezintă colțul de viață în opera sa și în ce măsură e în stare să ne facă să vibrăm, cât de adânc și de întins ne pătrunde raza de lumină din opera sa. Deci eu socot că un om de gust, critic bărbat sau femeie, dacă e pătruns de acea cinste pe care o socot indispensabilă ori cării critici, dacă vrea să merite acest nume, se va putea pronunța ca o egală competență asupra operei unei femei ca și asupra operei unui bărbat.

Mai e însă un punct ce trebuie luat în considerație.— Dacă socotim femeia egală sufletește cu bărbatul, având aceleași drepturi la viață ca și el, având posibilitatea de a crea în artă egal cu bărbatul, nu trebuie să avem miopia intelectuală de a cere *identicul*. Operele de artă de o *valoare reală* ale femeii pot avea calități altele de cât acele ale bărbatului, pot însă în același timp fi lipsite de unele calități ce se găsesc în operele de artă ale bărbaților, fără ca prin aceasta valoarea estetică a operei lor de artă să fie în scădere. Idealul lor artistic poate fi altul fără ca prin aceasta să fie inferior. Caracterele de diferențiere sînt datorite *individualității* lor, alta de cât cea a bărbatului. Greșala în care au căzut adesea atît parlanții cît și adversarii feminismului este tocmai această confuziune între *egal* și *identic*.

Această greșală, am observat-o adesea și în judecata criticii asupra operelor de artă ale femeii, și poate că în această privință o critică feminină luminată ar fi necesară. Criticul fiind și el un artist, înrudirea mai strînsă a sufletului lui cu al artistei creatoare, ar face cu puțință o înțelegere mai adîncă și mai largă a artei femeiești.

Ca încheiere, alături de dl. G. I., socot și eu că o critică feminină e necesară. Aceasta mai întîi pentru a se găsi o voce care să dea o încurajare talentelor ce se ridică fără a fi bănuială de galanterie, apoi pentru că socot că în critică ca și în artă femeia poate aduce o notă personală, un punct de vedere deosebit, apoi în nădejdea că grație influenței ei, critica ar putea deveni și la noi ceea ce e în apus, o discuție calmă, civilă, fără personalități jignitoare și fără trivialități, și în sfîrșit mai ales pentru a da în totdeauna strigătul de alarmă la care să se realizeze toți intelectualii, fără deosebire, împotriva *galanteriei* ca armă de luptă în domeniul artei și al științei!...

Izabela Sadoveanu (Evan).

Cronica Științifică

Foamea și Iubirea

ÎN LUPTA PENTRU EXISTENȚA

Foamea și iubirea sînt două necesități organice de cea mai mare importanță pentru conservarea individului și a speciei. În adevăr, ori ce ființă viețuitoare, fie plantă sau animal, omul chiar, căpătă o dată cu venirea sa pe lume, un dor nesfîrșit de viață. Și pentru a-și îndeplini acest dor în toată plenitudinea lui, ființa viețuitoare trebuie neapărat să-și satisfacă, în prima linie, aceste două necesități organice, foamea care să-i asigure conservarea sa ca individ și iubirea care să-i asigure conservarea sa ca specie.

Dar, pentru satisfacerea foamei și a iubirii, ori-ce ființă viețuitoare trebuie fatalmente să ducă o luptă aprigă atît în contra mediului natural incunjurător cît și în contra altor ființe cu care trăește în atingere. Marele naturalist Darwin, în opera sa nemuritoare, *Origina speciilor și Selecția naturală* a descris în mod magistral întreaga epopee a acestei lupte pentru existență. Inspirat de legea economistului englez Malthus aplicată la om și formulată astfel: că populația unei țări crește într'o progresie geometrică adică mult mai repede decît mijloacele de hrană care cresc într'o progresie aritmetică, Darwin generalizează, stabilind prin numeroase observații că „toate ființele organizate se forțează într'una de a se înmulți după o progresie geometrică și că fie-care din ele, la o perioadă dată a vieții lor și în unele timpuri ale anului în cursul fie-cărei generațiuni sau la unele intervale de timpuri, trebuie să lupte pentru existență și să fie expuse la o mare distrucție.” (pag. 84).

Din complexul luptei pentru existență rezultă selecția naturală adică alegerea sau snpraviețuirea acelor indivizi sau specii care sînt mai bine adaptate la mediul incunjurător și mai bine înarmate pentru această luptă.

Pe principiul selecției și al adaptației la mediul incunjurător Lamarck și Darwin au pus bazele teoriei evoluției sau a transformismului care a deschis orizonturi noi și largi de cercetări în toate ramurile Bio-

logiei. Teoria aceasta, existind în germen de acum 2000 de ani, la Empedocle, ni arată azi în mod științific „că diferitele forme de ființe viețuitoare se trag toate unele din altele; sînt prin urmare toate înrudite și, în ultima instanță, își au obîrșia în ființele cele mai simple”. Toate cercetările Morfologiei și ale Fiziologiei nu fac decît să întărească această origină comună și înrudire între ființele viețuitoare.

Lupta pentru existență, după Darwin, rezultă inevitabil din iuțala cu care toate ființele organizate tind a se înmulți; iar limita extremă a acestei înmulțiri e determinată, în prima linie de hrană și de ușurința cu care o ființă oarecare devine prada altei ființe mai puternice, stabilindu-se astfel un număr mijlociu de indivizi care pot să trăiască în o localitate anumită.

*

Sînt multe cauzele care provoacă lupta aceasta generală pentru existență. Între acestea, *foamea și iubirea* sînt desigur cele mai caracteristice ființelor viețuitoare. Ele constituiesc, în adevăr, două mobile puternice în jurul cărora gravitează aproape întreaga activitate a ființelor viețuitoare, de oare-ce pe tema lor e brodată aproape întreaga luptă pentru existență ca o consecință fatală a instinctului de conservare a individului și a speciei.

Faptul acesta e așa de adevărat în cît se pot cita grupe întregi de animale a căror viață nu se rezumă decît în satisfacerea acestor două necesități organice. Așa d.ex. sînt și Efemerele, acele insecte svelte și gingașe care se văd adesea sburînd, mai ales cîtîră sară, pe marginea lacurilor sau a riurilor. În adevăr, unele din aceste specii de insecte trăiesc în ape, ca larve, aproape trei ani. Toată activitatea vieții lor în cursul acestui timp e redusă în a-și agonisi hrana necesară pentru a crește și a deveni adulte, pentru a se conserva, prin urmare, ca indivizi; iar cînd au devenit adulte, căpătînd aripi și organe genitale în stare de a funcționa, zboară la suprafața, și pe marginea apelor; indivizii bărbați fecundează oule depuse de femeie în apă satesfăcîndu-și ast-fel și cea de-a doua necesitate organică, iubirea, care le asigură conservarea speciei. Și în ziua cînd și-au satisfăcut și această a două necesitate, indivizii adulți mor.

*

Pentru satisfacerea foamei și a iubirii să desiașoară adesea luptele cele mai aprige în întreaga serie a ființelor viețuitoare, începînd dela cele mai inferioare, microscopice chiar, pîn'la om.

Așa: o plantă gingașă pe care înțimplarea a sădit-o în mijlocul altora mai puternice, luptă mereu în contra acestora care îi absorb din pămînt cea mai mare parte din hrană și care o înadușă, luîndu-i lumina și căldura soarelui necesare pentru hrana ei prin urmare pentru conservarea ei ca individ, împiedecînd-o în acelaș timp și de a se reproduce, prin urmare de a se conserva ca specie.

Între animale însă lupta aceasta pentru satisfacerea foamei și a iubirii ia câte odată forme de adevărate măceluri.

În fundul mărilor mai cu seamă se desfășoară neincetat drame sîngeroase pe tema acestor două necesități organice. Dela Rechin, animalul de mare cel mai feroce, numit și leul mărilor și pîn'la animalele cele mai inferioare, microscopice, întîlnim această luptă pentru existență manifestată sub forma de măcel îngrozitor. Rechinul pentru a-și satisface foamea sfășie tot ce-i iese în cale. Peștii mai mici ca el, sînt atacați și sfășiați de el. La rîndul lor, aceștia atacă alți pești mai mici decît ei. Pe lîngă aceasta mai toți peștii atacă și mî-nîncă o sumă de alte animale cum sînt d.ex. scoicele, corali, stelele de mare, caractițele mai mici și o sumă de alte animale asemănătoare cu racii din grupul crustaceelor.—Dar și acestea (scoicele, corali, crustaceii etc.) la rîndul lor ca să se hrănească atacă alte animale mai mici decît ele. Și astfel tot ce mișună în cuprinsul mărilor să devorează unii pe alții în ordinea mărimii și a puterii lor.

Există, atît în mări cit și în apele dulci, cîteva specii de crustacei mici, între care unele numite *Dafnii* sau purici de apă, altele *Copepozi* și *Gamari* cari formează hrana abondentă a celor mai multe animale din ape, și în special a peștilor. Ei bine, am putea afirma, fără să greșim, că în cursul unei zile miliarde de aceste ființe sînt mincate de pești și de alte animale. Și dacă aceste mici vietăți n'ar dovedi cu înmulțirea lor excesiv de mare, ar fi desigur distruse complet.

Nu e nimic mai demonstrativ decît experiența următoare: Să punem într'un vas de sticlă plin cu apă cîteva sute de acești crustacei pe cari îi putem prinde ușor în ori-ce baltă cu un mic filet și introducînd în urmă în acest vas, și un peștișor viu, o știucă mică, d. ex., știuca fiind peștele cel mai vorace din apele dulci, vom vedea cum în mai puțin de două sau trei minute toți crustaceii sînt devorați.

Cei cari au avut ocazia să asiste vr'o dată la pescuitul sardelelor, au putut vedea în mare un astfel de măcel. Cînd sardelele vin în cete enorm de mari pe lîngă coastele mărilor pe unde își fac voiajul lor obicinuit, apar acolo și Rechinii și Marsuinii cari se zăresc adesea din cauza voltelor și săriturilor lor la suprafața mării. Marsuinii sînt mamifere acvatice ca și Balenele însă mult mai mici de cît ele și din aceeași familie cu Delfinii cari trăesc tot în mare. Ei ațin calea sardelelor, înghițindu-le cu duzina, și prin sărituri la suprafața apei, ucid cu sutele cînd cad peste grămada de sardele, înroșind apa cu sîngele acestor pești inofesivi. În cîteva din aceste sărituri, atît Rechinii cît și Marsuinii masacrează și înghit sute și mii de sardele, producînd astfel un măcel îngrozitor. Iar la urmă pescarii, pentru satisfacerea stomacurilor noastre, continuu măcelul mai sistematic, prinzîndu-le în filetele lor cu sutele de mii. E interesant de observat, cu ocazia pescuitului sardelelor, furia și îndîrjirea pescarilor în contra Marsuinilor cari le fac o concurență teribilă, distrugîndu-le vina-tul și de multe-ori spărgîndu-le și filetele de pescuit.

Din aceste cîteva exemple sã poate vedea cît de aprigã și de ne-sfirșitã e lupta pentru satisfacerea foamei în tot cuprinsul apelor.

Pentru a-și cãpãta mai ușor hrana, unele animale acuatice perfecționeazã aceastã luptã, întrebunțînd și oare-care tactice. Așa, între multe exemple, *Toxotes jaculator*, un pește care trãește în riurile din India, pentru a putea prinde mai ușor insectele care rãțesc, sburînd pe foile plantelor acuatice, aruncã din gura lui stropi de apã asupra acestor insecte, care, lovite, cad în apã și sînt astfel ușor prinse de el. Aruncarea stropului de apã se face cu mare dibãcie, așa cã mai totdeauna insectele sînt lovite.

Un exemplu sîngeros de tacticã e și acela întrebunțat în contra Balenei de cãtrã Rechin în asociație cu Espadonu, pește puternic care posedã și o armã puternicã, reprezentatã prin botul lui tare, osos, foarte lung, tãios și ascuțit ca o spadã, format din prelungirea fãlcei superioare. Sã știe cã Balena, cu toate cã e cel mai mare animal care existã azi pe suprafața pãmîntului, e puțin înarmat pentru luptã, de oare-ce în loc de dinți are fanoane cu care nu poate sfãrîma de cît animale relativ mici. Nu e greu de atacat, decît numai din cauza mãrimei ei colosale. Ei bine, Rechinul se asociazã cîte odatã cu Espadonu ca sã o atace.

Prin sãriturile lui repezi la o înãlțime oare-care de la suprafața apei, Rechinul se lasã sã cadã cu putere peste corpul Balenei, turmentînd-o astfel, pe cînd Espadonu îi dã lovituri puternice pe dedesupt cu botul sãu ascuțit ca și cum ar strãpunge-o cu o spadã, însîngerînd-o din ce în ce mai tare.

Dar, dacã în cuprinsul mãrilor lupta pentru satisfacerea foamei e sîngeroasã, nu mai puțin sîngeroasã e și lupta pe care o poartã animalele care trãesc pe pãmînt. Așa, Broaștele, Șerpii ect. ca sã-și satisfacã foamea lor, trebuie sã distrugã viața altor insecte, paseri sau a altor animale cu care sã hrãnesc de obicei. Tot astfel și paserile rãpitoare ca Vulturul, Uliu etc. distrug viața altor paseri mai puțin înarmate decît ei în lupta pentru existență precum și viața multor Șerpi sau a altor animale cu care ele se hrãnesc. Și de multe ori hrana nu și-o pot cãpãta decît în urma unei lupte teribile. Iatã cum descrie Houssay ¹⁾ un colț al acestei lupte între paserea rãpitoare *Gypoggeranus reptilivorum*, numit popular și *șerpar* și între un șarpe veninos: „În sudul Africei, aceastã pasere urmãrește toți șerpii, chiar și pe cei mai veninoși. Șarpele, simțînd pericolul ce-l amenință, cautã mai întîiu sã scape prin fugã. Paserea îl urmãrește din scurt pe jos nescãpînd însã din vedere de a se ține mereu în gardã. Și cînd Șarpele se vede pe punctul de a fi ajuns de pasere, se întoarce în fața ei, gata sã useze de armele lui de apãrare, adicã sã-i înfingã dinții veninoși. Paserea se oprește, își indoaie una din aripele sale fãcîndu-și scut pentru a-și apãra picioarele și pãrțile inferioare ale corpului. E un adevãrat duel care începe. Șarpele se

1) Les Industries des Animaux : pag. 50.

aruncă asupra dușmanului său care la fie-care dată parează atacul, întinzînd virful aripei sale, astfel că dinții veninoși ai Șarpelui nu se pot înfinge de cit în penele cele mari de la virful aripii, și veninul depus acolo n'are nici un efect asupra paserii. În acest timp, paserea dă cu cea-l-altă aripă lovituri puternice peste corpul Șarpelui până îl amețește. Șarpele amețit în fine începe a se rostogoli pe pămînt. Repede atunci paserea învingătoare îi înfinge plîscul în craniu. aruncă victima în aer și o înghite."

Aceleași lupte singeroase pentru satisfacerea foamei să petrec și între mamiferele carnivore cu Leul, Tigru, Pantera, Lupul, Cîinele etc. Mai fie-care din noi cunoaștem din cetit sau din vedere episoade din aceste lupte. Doi cîni flămînzi, ori cit de prietini ar fi ei, se vor bate pîn' la sînge pentru un os.

Dar noi oamenii? La prima vedere ni s'ar părea că facem excepție din punctul de vedere al acestei lupte aprige. Reflectînd însă un moment, vedem îndată că, cînd e vorba de conservarea noastră ca individ, nu eșim din cadrul general al luptei pentru existență. Poetul Gr. Alexandrescu a zis bine: „Gură de om, gură de cîine, cere pîne“. În adevăr, și pentru satisfacerea foamei noastre trebuie neapărat să luptăm și de multe ori să distrugem viața altor indivizi plante și animale.

Un calcul aproximativ, de curiozitate:

Numărul locuitorilor de pe toată suprafața pămîntului e, aproximativ; de un miliard și jumătate. Admișînd că din aceștia numai jumătate, adică 750 de milioane, ar mînce carne; admișînd iarăși că, în medie, un om ar consuma 300 grame de carne pe zi. Cei 750 de milioane de oameni vor consuma zilnic 250 miliarde de grame de carne sau 250 milioane kilograme. Omul, mîncînd carnea diferitelor animale, unele mai mari, ca boul, altele mai mici ca porcul, oaea, epurele etc., apoi carnea diferitelor paseri, pești, scoici, etc. să admitem cifra de 100 de kgr. media de greutate de animal consumat vom vedea că cei 750 de milioane de oameni vor trebui să distrugă zilnic viața a 2 milioane și jumătate de alte animale pentru a-și satisface foamea lor! Un adevărat macel. Nu mai socotim cazuri de acelea cînd un singur om în cîteva minute, mîncînd o farfurie de icre de pește distruge posibilitatea altor indivizi pești, cari s'ar fi dezvoltat, dacă oule lor s'ar fi dezvoltat în apă.

Distrugerea acestor animale pentru satisfacerea foamei noastre a devenit azi fatală, și nu se mai poate înlătura, de oarece specia omenească a evoluat din ce în ce mai tare înspre regimul carnivor, regim care a contribuit desigur într-o cîtva la dezvoltarea inteligenței omului.

Dar cea-ce e plîngător de trist pentru noi oamenii, e, că cu tot gradul, așa zis de civilizație, la care am ajuns azi, cu toată morala religioasă în care am fost crescuți de secole, nu ne-am putut debarasa încă de sălbătăcia moștenită dela animalele feroce de a ne *sfășia unii pe alții din cauza foamei*. În adevăr, manifestarea acestei lupte sălbatice o întîlnim dela antropofagul primitiv pîn' la germanul civilizat de azi.

În timpurile vechi, invaziile barbarilor au dat loc din cauza foamei la măceluri îngrozitoare între oameni. Barbarii asiatici, ne mai puțind să aibă acolo hrana îndestulătoare vieții lor, au trebuit să emigreze în cete flămânde, abătându-se asupra Europei pentru a-și satisface foamea, distrugând popoare în calea lor și punând stăpînire pe pămînturi nouă și mai bogate.—

Dar răsboaale moderne? Au ele oare o altă cauză? Desigur că nu. Sub masca cavalerismului medieval sau a naționalismului modern, popoarele s'au măcelărit unele pe altele tot din cauza foamei. Toate răsboaale, afară poate de acele pornite din exaltarea religioasă a cruciaților, au avut la bază o cauză pur economică. Interesul economic care predomină azi viața tuturor popoarelor sau mai simplu chestia de gură, cum se zice, împinge pe un popor să atace pe altul pentru a-i lua o bucată de pămînt sau pentru a deschide noi debușeuri mărfurilor lor. Nu mai departe de cît acum cîțiva ani am văzut cum Burii, acel mic popor pașnic și muncitor a fost complect masacrat de cătră Englezi pentru a le răpi minele lor bogate de diamant și cum iarăși un popor mic ca Grecii, în urma unei crize economice teribile, s'a aruncat disperat în gura tunurilor întregii Europe. Foamea dă adesea curajul cel mai eroic. Și ce probă mai strălucită am avut în ultimii ani despre cauza răsboaalelor decît măcelul îngrozitor dintre Rusia și Japonia, ambele dispulîndu-și cu înverșunare posesiunea Manciuriei și a Coreei, provincii bogate pe care Japonezii au început deja a le exploata și pe piețele cărora ei găsesc loc îndestulător pentru desfacerea mărfurilor lor.

Dar lupta pentru satisfacerea foamei se manifestă azi și sub un alt aspect: Dacă facem abstracție de deosebiriile de naționalitate, vedem oamenii împărțiți în două clase cu totul protivnice: clasa stăpînitoare care deține bogățiile și puterea politică și clasa stăpînită, muncitoare, producătoare de bogății și care își cere un drept mai larg la viață, după cum i se cuvine. Între aceste două clase a existat și va exista o luptă crîncenă cît timp va exista între ele o neegalitate din punctul de vedere economic și politic.

Iată dar cum se justifică clar faptul stabilit mai sus: că foamea e unul din mobilele cele mai puternice în lupta pentru existență.

Să vedem acum și cel de al doilea mobil—*iubirea*—în lupta pentru existență.

De multe ori și pentru satisfacerea iubirii, atît animalele cît și omul trebuie să înfrunte o luptă cîte o dată sîngeroasă. E în adevăr un spectacol interesant de văzut lupta înverșunată ce se angajază între doi sau mai mulți indivizi barbați de *Sepia* (animale din familia caracatițelor) pentru posesiunea femelei. Putem ușor urmări oare întregi această luptă, dacă într'un basin cu apă de mare punem doi sau mai mulți indivizi băr-

bați și o singură femelă. Vedem în adevăr bărbații dușmani mai întâi urmărindu-se cu înverșunare și în urmă apucându-se la luptă corp la corp, învăluindu-se unul pe altul cu brațele lor puternice căptușite cu ventuze și mușcându-se pân' la sînge cu fălcile lor în forma pliscului de papagal. Cu ocazia acestei lupte, azistăm în acelaș timp și la un spectacol în adevăr surprinzător, vederea noastră e fascinată de schimbările repezi de culoarea pielei lor iritată puternic din cauza luptei, prezintînd la fiecare moment o infinitate de jocuri vii de culori și de deseneuri de toate nuanțele și de toate formele. Ei bine, în urma acestor lupte, cel mai puternic dintre ei rămîne singur pentru a poseda femela.

Tot astfel și în grupul paserilor; lupta pentru satisfacerea iubirii ia cîte o dată caracterul unui adevărat duel singeros.

Bătăia cucușilor noștri domestici și a păunilor de mare pentru posesiunea femeii e clasică. Cît timp n'a sosit încă epoca reproducerii, păunii de mare trăesc în perfectă armonie, îndată însă ce epoca aceasta a sosit, ei se bat mereu. Și această bătae nu se face fără oare-care decor; așa: Combatanții, doi cîte doi, se retrag pe o colină acoperită cu iarbă stufoasă și încunjurați de păunițele spectatoare. Lupta începută prin sbîrlirea penelor și prin mici atacuri de antrenare și de încercare a forțelor, devine din ce în ce mai înverșunată prin ploaia de lovitori ce-și dau reciproc cu ciocurile, cu pintinii, cu aripele pînă ce unul din combatanți, însîngerat, se dă învins, fugind¹⁾.—Lupta isprăvită, învingătorul se prezintă triumfător păunițelor care-l urmează.—Ce copie mai fidelă a acestei lupte decît duelurile cavalerilor medievali pentru iubita lor!—Căci desigur și omul luptă și cîte odată singeros pentru satisfacerea iubirii. Zilnic se petrec în lume drame singeroase din cauza iubirii. Și pe a-această temă sînt brodate adesea scenele cele mai dramatice din operele celor mai mulți scriitori. Întreaga epopee, Iliada lui Homer, e urzită pe tema iubirei prințului troian, Paris, pentru frumoasa Elena.

Din considerațiile și exemplele, citate mai sus, conchidem dar că foamea și iubirea sînt două mobile puternice în lupta pentru existență pentru că de satisfacerea lor e strîns legată, în prima linie, conservarea individului și a speciei. Desigur la animalele care trăesc în societate, mai cu samă la om, lupta pentru existență se mai complică, de oarece la acestea ea e provocată și de satisfacerea altor necesități de un ordin mai înalt, intelectual; dar descrierea acestor necesități ese deja din cadrul acestui articol.

*

Din îngreueră luptei pentru existență a rezultat, atît la animale cît și la om, *Sociabilitatea* care s'a dezvoltat paralel cu dezvoltarea crierului. Doi sau mai mulți indivizi, animale sau oameni, luptă mai ușor

1) W. Tenich-off. L'Activité des Animaux.

pentru a-și căpăta hrana cînd se asociază, proba societățile de furnrci, de albine, de maimuțe și de oameni. Desigur Sociabilitatea a adus o îndulcire a moravurilor în lupta pentru existență. Oamenii țărilor civilizate nu se mai mîncă între ei cum se mîncău oamenii primitivi antropotagi.

Furnicile, care formează o societate aparte de restul celorlalte animale, nu se mîncă între ele. Prin faptul vieții lor sociale s'au mai restrîns caracterul sîngeros al luptei pentru existență. E adevărat însă că furnicile unei colonii atacă pe altele din altă colonie. Noi oamenii, sub acest raport, sîntem la gradul de sociabilitate al furnicilor. Proba răsboaiele între națiunile noastre.

Albinele prezintă aproape același lucru. Viața lor socială face ca indivizii aceleași colonii să trăească în perfectă armonie : nu se mîncă între ei, și nici nu atacă indivizii din alte colonii. E adevărat însă că unii indivizi din colonie, numiți trîntori sînt uciși de albinele lucrătoare, dar aceasta nu în scop de a-i minca, ci în scop de a scăpa de ei. Pare a fi mai mult un act de dreptate, de oare-ce acești trîntori nu fac decît să consume mierea fabricată de albinele lucrătoare. — Și spre umilirea noastră, societatea omenească n'a atins încă acest sentiment de dreptate. Societatea noastră hrănește încă sute și mii de trîntori cari nu fac alt ceva decît să consume bogăția adunată de cei ce muncesc.

Dacă îndrumarea societății noastre s'ar fi făcut de la început pe calea cea bună, căutînd să mențină mereu între toți indivizii raporturile de dreptate și egalitate, desigur chestia foamei n'ar fi existat azi și prin urmare nici măcelurile sîngeroase cauzate de ea. Dar cum se zice : Ce-a fost, a fost. De-acum înainte însă cei cari se interesează mai de aproape de viitorul acestei omeniri trebuie să-și armonizeze toate aspirațiunile și activitatea lor pentru a vedea cît mai curînd triumfînd idea în adevăr dumnezească a dezrobirii acelor cari mai sufăr încă durerile foamei și dezastrele sîngeroase cauzate de ea.

P. Bujor

Cronica Pedagogică

— Tot „o dorință“ —

Articolul d-lui C. Alimănișteanu „O Dorință“, publicat în „Neamul Românesc“ de la 6 August, merită de sigur o atențiune deosebită, pentru că e foarte rar la noi, ca oameni politici, care nu au aproape nici o legătură directă cu universitățile și școala—mai ales cu școala română—să se ocupe totuși de menirea lor și întru cât ele corespund acestei meniri.

Articolul d-lui A. cuprinde, în detalii, multe adevăruri, multe sincerități, care nu strică să fie spuse cât mai des. Ideia principală însă e de nesusținut; dacă ar fi adevărată în totul, școala ar merita puțina considerațiune, ce i se dă în ultimii ani. Tema pe care e țesut articolul e următoarea: „Imensa majoritate a celor ce constituiesc clasa politicienilor, de înveninată speșă, din pricina cărora sîntem de acord că țara suferă, e fructul direct ori indirect al Universităților noastre“). Existența „politicianului de gașcă“, în înțelesul urit al cuvîntului și într'o așa de enormă cantitate cum se constată la noi, *este chiar cea mai serioasă dovadă* că Universitățile noastre nu s'au îndeplinit datoria! În rezumat Universitățile și școala în genere sînt răspunzătoare de pervertirea caracterelor și de grozava zăpăceală, în care să află populația regatului din anul jubilar 1906. Ele au azi la noi cea mai grea răspundere, pe cînd părinții și mediul social, nu pot avea nici o putere.

E grea, dar *din cale afară nedreaptă*, învinuirea ce se aduce școalei, iar sarcina ei ar fi prea covârșitoare. Din nefericire această părere nu e numai a d-lui A. și a păturii sociale, cu educațiune apusană, din care face parte; ea s'a auzit și de mai sus, cînd cu ocazia sărbătorilor jubilar s'a recomandat *numai* profesorii pentru ca să aibă în vedere înainte de toate oțălirea caracterelor; se aude și mult mai de jos, de la părinții care sînt siliți, din lipsa mijloacelor, să-și dea copiii la școlile romîne.—

1) Subliniat de autor.

Nu sînt dintre aceia care sã vadã numai paiul din ochiul altuia. Am avut și eu ocazia sã arãt cã universitãțile romîne nu sînt încã ceea ce trebuie sã fie, într'un stat *normal* dezvoltat. Vina însã am gãsit-o nu atît în Universitãțile în sine cît mai ales în mediul încunjurãtor, cu un nivel de tot scoborit și în care ele trebuie sã-și ducã viața. Dacă acest mediu ar fi în totul produsul—direct ori indirect—al lor, invinuirea ce i se aduce ar fi fondatã.

În realitate acei care dau tonul, personalitãțile care conduc și în jurul cãrorã sã îngrãmădesc sateliți de toate soiurile, *sînt produsul Universitãților strãine*. Deci nu e numai școala care cioplește complect caracterul individual, dupã cum nu e singur maestrul, care dã gata o statuie de valoare; el are ajutoare, care sãvîrșesc opera, dupã normele indicate.

A considera școala numai ca singurul factor de cioplire a firei ome-nești așã de complicate, e a nesocoti unul din cele mai esențiale principii de biologie, dupã care o individualitate organizatã e rezultatul unor factori numeroși, sub influența cãrorã *trebuie* sã se gãsascã.

Presupunem însã cã numai școalei îi este dat sã formeze caractere statornice. În acest caz, ar fi vorba de o școalã apropiatã de ideal, iar nu de școala romîneascã cu cîte 60—100 clevi în clasã, îngrãmãdiți în urma economiilor fãcute în profitul Molochului cu coif în cap, ori al alegerilor așã de dese; ar fi vorba de un educator adevãrat, nu de un profesor romîn, demoralizat și hãrțuit de nevoi și intrigã, hulit chiar de conducãtorii țãrii, considerat ca un leneș ce nu vrea sã munceascã mai mult de 12 ore pe sãptãmînã! În condițiunile în care sã gãsește, școala romîneascã nu ar putea face mare lucru, chiar dacã singurã ar fi stãpinã pe sufletul omenesc. Dar, natural e, ca aluatul suflesc al omului sã fie frãmîntat de multe mîni. Pe lingã școalã, ca factori hotãrîtori, care sã îndrepte purtarea omului adult, trebuie însã, în orice condițiuni, de pus pãrinții și mai ales mediul social. Numai conlucrarea acestora împreunã, în acelaș sens, pot da rezultate bune; în orice caz rãspunderea unei stãri generale rele, trebuie împãrțitã, cãci e nedrept a considera numai pe unul dintre factori și a scoate basma curatã pe ceilalți.

Cã la noi nu e, ca aiurea, un sprijin reciproc între școalã și pãrinți de o parte, între școalã și mediul social de altã parte, reiesã și din articolul pomenit. Majoritatea pãrinților, indiferenți de purtarea odraslei lor în societate ori chiar în cercul strîns al familiei, considerã școala ca o poartã prin care copilul trebuie sã treacã, spre a-și cãpata hirtilele necesare pentru dreptul la viață în mediul social existent, iar pe profesor ca un instrument ce trebuie sã nu se opue dorinții lor. Selecție, cernere serioasã! Dar aceste sînt vorbe goale, la care dacã profesorul s'ar potrivi și le-ar urma cu rigurositate, ar fi în pericol sã umble ca țiganul cu șatra, din țîrg în țîrg, sau de ar sta locului, ș'ar creia o situație socialã de nesuferit. Numai cine a fost profesor în provincie, știe cît e de amarã viața de educator, conștient de misiunea lui! Poate sã fie așã, se poate spune;

dar e vorba de profesorii universitari, care pot avea control, care sînt liberi etc. etc. Un caz concret, întimplat mai acum doi sau trei ani, poate fi un răspuns convingător de libertatea lor. Un profesor universitar, actual mare funcționar la minister, a fost numit președintele comisiunii de capacitate—vechiul bacalaureat—la un liceu din provincie. A căutat să facă o selecție conștiincioasă și a înlăturat un elev „cu spete“, de sigur considerat ca incapabil să fie demn a intra la universitate. Rezultatul a fost că la Septembrie, cînd să repetă examenul și e hotărîtor asupra soartei de un an al elevilor slabi, președintele din Iunie—contrar legii ori a regulamentului—a fost înlocuit prin altul mai blajin.

Eată libertatea de acțiune!

Să întoarcem și altfel. Să ne închipuim pe părinți, mergînd mîna în mîna cu profesorii. Să ne închipuim pe tînărul absolvent de liceu, ajuns la Universitate, trăind într'un mediu identic cu acel din străinătate, în intimitatea profesorului cărui i-ar da mîna să ție casă deschisă și să-l puie în poziție de a cunoaște o viață familiară model; să ni-l închipuim în sfîrșit că esă din Universitate un adevărat om, cum ne trebuie. Intră în vîlmășagul vieții, în mediul social pe care nu-l poate evita și în care vrea să puie în practică tot ce cartea și profesorul au sădit în el. Ce tablou înviorător i se prezintă lui înainte, pentru ca să poată călca cu seninătate și curaj? Cade într'o învîlmășală babilonică, într'un bilciu de conștiinți. Vede cum oamenii pe cari profesorul său i-a ridicat în slava cerului ca mari patrioți, ca binefăcători ai neamului, sînt tratați și uneori chiar dovediți ca talhari, excroci; vede nulități patentate, care cu chiu cu vai, ș'au luat o diplomă dela *școlile străine*, ajunși să dicteze legi, să se amestece în conducerea intereselor vitale ale țării; vede cum simțimintele cele mai înalte ale unui popor, sentimentele de naționalitate, sînt terfelite în noroiul luptelor pentru budget, iar Ștefan Cel Mare și Mihai Viteazul servind drept piedestal pentru săturarea vanității fără margini; vede în fine că munca cinstită e luată în ris, nebăgată în samă; dîndu-se precădere aceluia care nu au un petec curat pe conștiința lor. Și nu e doar acesta un mediu format numai din individualități, trecute prin școlile romîne.

Atunci acest tînăr cu caracter, sau își acopere ochii de rușine, retrăgîndu-se într'un colț, trăind în lumea lui, lumea cărților și a gîndurilor cinstite și curate, sau, de are mijloace, fuge peste graniță într'un mediu potrivit cu individualitatea lui. De ie nevoieș și foamea il biciuește, caută să-și facă o cărare, salvînd măcar în parte din nobilul bagaj ce duce cu el.

Oprît în drum însă, tras de mîncă în dreapta și în stînga, ostent în cele din urmă, cade în brațele unui din acei care-i țineau calea, rămînîndu-i din vechile precepte învățate doar acela din Tatăl Nostru: „Facă-se voia Ta“. Ar fi vroit și el să se urce pe o treaptă, să înceapă de jos, să știe că prin muncă cinstită își poate arăta destoinicia, să aibă seninătatea morală ca să îmbărbăteze și pe alții ca el.

Exemple? Ori unde vrei, ori unde te întorci. Cutare fiu de țaran, moștenind de la părinți o statornicie în muncă, oțelii probabil și de profesorii pe la care a trecut, a încercat să-și croiască un drum pe baza adevărului și a muncii. A mers cît a mers, cu voie bună și curaj, dar de la o vreme nu a mai putut răsbate prin mărăcini. A răbdat nevoia până la o vîrstă la care colegii lui, mai practici, huzureau în bine; s'a făcut că nu aude tînguirile celor din apropierea lui, dar la urmă a trebuit să fie învins.

A căzut în brațele unui partid politic care era la putere, și de o dată nu mai putea dovedi funcțiunile cu care răsplătesc, cei ce se fălesc că au prins un „băet bun“, cu sufletul însă otrăvit.

Cine a stricat caracterul? Școala? Cine dă naștere atîtor politiciani de gașcă? Tot Școala? Se va zice că asemenea cazuri izolate pot fi aduse ori din ce țară, chiar din acele adevărat civilizate. Iată însă un exemplu cu adevărat doveditor. Cred că învățătorii pot fi socotiți ca un produs indirect al Universității.

Moștenind dorul și puterea de muncă, de la acei țărani harnici și cinstiți ce ne duc pe umere, căpătînd învățături bune de la profesorii aleși, crescuți mai toată vremea lor de instrucție în afară de ori ce contact stricător, ei se duc în satul lor cu sufletul curat și inima caldă pentru binele populațiunii sătești.

Cei mai mulți dintre ei își fac datoria în conștiință, făcînd de multe ori și jertfe pentru apostolatul lor. Cine sînt dușmanii lor mai vajnici? Preotul în multe cazuri cu o educațiune insuficientă pentru marea lui menire în țara noastră, apoi notarul și primarul, elementele administrațiunii centrale, adecă o pătură importantă din mediul social. Și în loc ca acești muncitori harnici să fie dacă nu răsplătiți dar cel puțin încurajați, ei sînt pedepsiți pentru activitatea lor extra-școlară, prin intervenirea de sigur a arendașilor și proprietarilor, care capătă sprijinul conducătorilor noștri politici. Cine vrea să se convingă, de aceasta, nu are de cît să deschidă Revista Asociațiunii Învățătorilor din Iunie 1906¹⁾, unde e un pomelnic întreg de învățătorii-mariri, căzuți pradă caracterelor ferme, a celor ce sînt produsele scoalelor străine. Și dacă acești oameni nu vor mai lucra după convingerea lor, cine va fi de vină? Tot școala, tot profesorii? Dacă acești învățători vor sta plini de umilința, cu căciula 'n mină înaintea lui Fischer, Ioanidis ori alt Nabab, vor răspunde cu „Sărut mîna, boerule“ la toate dorințele alegătorilor din colegiul întăi, tot școala i-a învățat așa? Ar trebui odată pentru totdeauna de încetat cu vorbele rele asupra școalei și a profesorilor.

În condițiunile sociale în care s'au găsit și se găsesc, ele au dat roadele cele mai frumoase din cîte s'au cules pe cîmpul activității ro-

1) O parte din aceste pagini, dovada cea mai dureroasă a stării noastre de organizare socială, au fost reproduse în No. 6 din „Viața Rominească“.

mînești. Dacă ne fãlim în ocaziuni solemne cã sîntem o țarã cultã, se datorește numai profesorilor; dacã sîntem independenți, sã nu se uite cã datorim aceasta nu numai marilor generali, care au devenit mari numai prin sîngele scurs din trupurile fiilor de țãrani, dar și multor profesori, care prin meseria lor au pregãtit țara la independență și libertate.

Nu e deci școala pervertitoarea caracterelor; microbul e împorat de aiurea, din acea sferã a mediului social, care are toate mijloacele practice sã îndrume pe calea binelui și a ordinei și a cinstei ori sã tragã dupã ea mulțimea pe calea peirii.

Acelora trebuie de recomandat sã aibã în vedere îndreptarea caracterelor, cãci nu se vor îndrepta nici odatã apucãturile rãle, condamnînd la închisoare pe cel ce a furat, împîns de foame, o pine, dar atîrnînd decorații pe peptul ministrului, care avînd un „proces gras“ și lovindu-se de un articol din lege, îl modificã numai spre a-și mãri averea ori tãmiînd și dînd putere aceluia care în întruniri țipã cit îi ia gura: „țara mea, poporul românesc piere sub strãini“, iar a doua zi își imprumutã numele unor companii strãine, a cãror țintã e sã stoarcã numai bani din pãmîntul românesc.

Nu trebuie sã ne mirãm cã o populațiune de peste 6,000,000 de romîni, nu au putut da 142 profesori universitari, adevãrați, ci mai ușor și mai drept e de mirat cum din aceleași milioane, nu s'au putut strînge grãmadã cite 8 miniștri destoinici, care sã nu aibã în vedere numai traiul bun al linguișitorilor și al susținãtorilor lor îndoelnici, ci sã punã piept contra tuturor vișilor care pervertesc caracterele celor de sus cu culturã apusanã, contaminîndu-se prin aceasta și cei mai de jos cu culturã slabã.

* * *

Drept incheiere aș exprima și eu o dorință, dacã mi-ar fi îngãduit, adresatã nu d-lui A. personal, ci tuturor acelora care, ca și d-sa sunt culți, cinstiți, avuți deci fãrã spaima foamei și care „fac politicã“. Adu-nați-vã fãrã alt imbold de cit îndreptarea relelor, grupați în jurul vostru tot ce e cinstit și curat în țara aceasta—veți gãsi de sigur mulți, chiar dintre aceia care au învățat la universitațile romîne—și apucați-vã de fãiat măracini de ori unde îi gãsiți.

Puneți la închisoare pe miniștrii carora li se strigã în față „pungași“, dacã în adevãr au furat, dați afarã pe toți acei ce nu-și fac datoria pentru care sînt platiți, curațiți, cu un cuvînt, pãmîntul țării noastre de bãltoagele ce împrãștie miasme ucigãtoare în atmosfera socialã, dați școalei considerațiunea ce o are aiurea, în veacul al XX-lea, și atunci veți vedea cã veți gãsi în profesorii, huliți azi și tratați drept leneși, sprijinul cel mai puternic, care va spulbera de la sine pãrerea ce se are acum despre școalã și universitați. Pãnã atunci e bine și drept „a vedea și b.rna din ochiul tãu“.

Hãrșova.

Dr. I Simionescu.

Cronica internă

Obștiile satești pentru arendare de moșii*)

Până azi s'au înființat 53 tovărășii satești pentru arendări de moșii, din ele :

6	au intrat în exploatare în	1903 sau înaintea acestui an.
8	" " " " "	1904
3	" " " " "	1905
29	" " " " "	1906

7 vor intra în exploatare într'un an viitor.

Greutățile ce au avut ele de învins au fost și sînt încă multe și mari, datorite unor cauze de origină foarte deosebită.

Dorința, de pildă, de a avea pămînt, de multe ori nevoia de a scăpa cît mai curînd de învoeli grele a făcut ca sătenii să piardă din vedere măsurile de luat pentru a asigura tuturor parte la moșie și o exploatare liniștită și rodnică.

Înainte de votarea legii asupra obștiilor și din nenorocire chiar azi, sătenii prea încrezători într'unii din ei, dau procură acestora, care fac contractul sau depun garanția pe numele lor. Pe urmă se fac stăpîni de fapt pe moșia luată cu banii altora. Tovărășia de la Comana din Vlașca, fiind-că la înființarea ei nu avea la îndămină legea obștelor, votată mai tirziu, s'a luptat cu moartea timp de 3 ani, și a plătit peste 50,000 lei, fără nici un drept, mandatarilor ei de rea credință.

Sînt obștiile care au fost aranjate conform legii, însă în care nu s'a hotărît dela început cum se va face împărțeala pămîntului. Unii, deși lipsa de pămînt era mare, au luat până la 150 h. pentru ei, pe cînd alții cu nevoi mai mari, nu aveau decît unul sau două. În aceste obștiile dela început—și cu drept cuvînt—s'a așezat vrajba și neîncrederea. Această cauză de greutate se putea lesne înlătura prin înființarea unei cooperative de producțiune după statutul tip al Casei Centrale, statut scos din însăși experiența obștiilor.

În acest statut se prevede mai întii ca moșia să se împartă în tar-

*) Articolul de față a servit ca material pentru o parte din conferința ținută de autor la Congresul Băncilor populare, din 5 Septembrie a.c.

lale mari după calitatea pământului, fiecare membru luind din fiecare din aceste tarlale după puterea sa de muncă și nevoile familiare, însă fără a depăși un maximum, care va varia după moșie și numărul membrilor tovrășiei. Darea loturilor fiecăruia să se facă prin tragere la sorți.

Preutendeni obștiile au de luptat cu mulți vrăjmași, atât dintre săteni, cât și dintre „puternicii pământului”.

La Comana cel ce-a apărat mai tare pe mandatarii de rea credință, care puseseră mîna pe moșie în dauna obștei, a fost primarul satului. La Arsache în Vlașca arendașul interesat să omoare tovrășia a găsit sprijin în receptorul fiscal, din fericire azi destituit. La Pomirla și din nenorocire în întregul județ Dorohoi, unde înflorește trustul fișeresc mai puternic, administrația locală de sus până jos este principala piedică ca obștiile să meargă bine. Tot în acest nenorocit județ prin faptele unora dintre noi, o licitație de moșie s'a amînat de 2 ori pînă azi, fiindcă funcționarul ce trebuia să o prezideze, apărător pe față a trustului de arendași străini, a lipsit fără nici o cauză justificată. A stat la moșie ca licitația să nu se fie și obștea să se descurajeze. Nu am cuvinte destul de tari și nu se pot lua măsuri destul de strașnice contra unor slujbași publici, care au atât de puțină conștiință de datoriile și răspunderea lor.— Toți aceia ce-au făcut apel la Casa Centrală au putut constata ajutorul ce l'au căpătat, ea a făcut singură cercetări, anchete contradictorii, a lămurit pentru alte administrații unde era dreptatea și a izbutit în cele mai multe cazuri ca vinovații să și ia pedeapsa.

În cele mai multe cazuri Casa-Centrală a găsit bună-voința administrațiilor centrale. În deosebi d-l Ministru al Domeniilor, a știut să lase la o parte ori-ce considerație cînd a fost vorba de a sprijini împreună cu Casa Centrală, dobîndirea dreptului călcat al vre-unei obștii.

În situația de azi avem nevoie nu numai de bună-voința autorităților, dar și de ajutorul lor neînterupt și de fapt. Căci pe lîngă acești vrăjmași, de care vorbeam mai sus, este fostul arendaș sau arendașul vecin ; unul se găsește scos din moșie, cell'alt în neputință prin concurența liberă ce se face, de-a specula munca și sărăcia cum făcuse pînă acuma. Aceștia din urmă sînt încă prea puternici și sătenii nu vor putea învinge ori cît de tari ar fi cînd, administrația publică nu le va da ajutorul ei. Numai cu acest sprijin se va putea eși dintr'o stare rea și învechită, în care se luptă de o parte muncitorul istovit și adus la sapă de lemn, iar de alta cel ce are la spatele lui nu numai capital, dar și un întreg sistem de acaparare al pământului, din care face un monopol în folosul lui.

Bună-voința adusă de administrațiile publice s'a arătat prin arădările făcute obștelor :

Din 53 moșii arendate de ele

Statul le-a dat	32
Eforia Spitalelor Civile	4

Eforia Sfintului Spiridon	2
Casa Școalelor	3
Comunele	3
Așezămîntul Nifon	1
Iar Proprietarii	8

O mențiune specială trebuie făcută Eforiei Spitalelor Civile, care a urmat pilda Statului, pildă care din nenorocire nu a fost urmată de Eforia Sf. Spiridon. Din partea unei instituțiuni publice de bine-facere, cu moșii în părțile țării unde arendășia cea mai asupritoare este în floare și țărănul stă mai rău, este neexplicată îndărătnicia pe care această instituție a arătat-o pentru apărarea unui interes general așa de mare ca cel ce ne ocupă.

*

Dar pe lângă aceste greutăți pe care tovărășiile de arendare le înfîlesc pentru a se constitui și a cultiva în liniște și care cu înlesnire pot fi înlăturate, sînt și altele, legate de starea actuală a sătenilor sau de piedicile pe care timpurile trecute le-au adunat până azi.

Mai întîi de toate în ce condiții se găsesc mai mulți din membrii obștii care vrea să arendeze? În afară de cîte-va cazuri foarte rare, dorința de a arenda la dinșii nu este isvorită, cum se înfîmplă de obicei, din nevoia de a și întrebuința economiile ce au sau cunoștințele speciale în ale agriculturii; este în cazul cel mai bun impusă prin lipsa de pămînt de cultură și din nenorocire de cele mai multe ori pentru a scăpa de condițiile sălbatice ce-i impune vre-un arendaș speculator.

Aceasta reiese chiar din împărțeala obștelor pe județele din țară, în Moldova, de o întindere mai mică, unde țărănul este într'o stare mai proastă ca cel din Muntenia și unde are mai puțin spirit de inițiativă, găsîm proporțional un număr mai mare de obștii de arendare. În județele în care învoelile sînt mai grele, tocmai acolo mișcarea pentru arendare este mai puternică.

Aceasta mai reiese și din prețurile oferite la licitație de țărani, cari plătesc cu rodul pămîntului adesea ori, dar mai cu seamă temerea de a nu prelungi starea de robie în care se găsesc cîte-odată.

Să dau cîte-va pilde:

La moșia Trestenicul din Vlașca s'a sporit arenda dela 50,000 la 91,800 lei adică cu 83%.

La Vărești Obedeni (Ilfov) dela 61,000 la 91,220 lei + 20,000 lei ecarete, adică cu peste 50%.

La Tăutești (Iași) dela 10,125 la 15,000 lei cu 50%.

Poposiți (Botoșani) cu 43%.

Andreșeni (Iași) cu 130%, iar pentru cele 27 moșii date de stat obștelor în arendare—cu o îndrumare de 14765 hec. și o arendare de 389,571 lei—sporul arendeii a fost de peste 60%.

Schimbatu-s'a ceva în ceva în acești ani din urmă, ani rei de po-

rumb, care să justifice aceste sporuri de arendă? Sporirea populației nu a fost destul de mare ca să explice aceste ridicări. Drumuri de fer noi nu s'au deschis ca după 1881, terenuri noi de cultură nu s'au deștalat, pământul nu s'a lucrat mult mai bine, piețe noi străine nu s'au găsit, nici prețurile cerealelor peste hotare nu s'au ridicat mai mult. Ridicarea arenzilor s'a făcut mai cu samă de unii speculatori cari își bazează socotelile lor nu pe creșterea producțiunii moșiei, dar pe specularea nevoiei de pământ și lipsei de pășune. Această speculă a fost înlesnită în Moldova mai cu samă prin acaparări de întinderi mari, cari si-lesc pe țărani să treacă prin ori-ce condiție a arendașului.

Dacă multor proprietari particulari le este greu să ceară numai cit face moșia în adevăr, administrațiile publice trebuiesc să dea pildă gândindu-se mai departe. Pe lângă grija ce trebuiesc să aibă de a nu istovi pământul și mijloacele lui de muncă, ele mai au menirea de a ocroti pe cei mai slabi și să îngrijească de aceste urcări fără nici un teimei.

Această grijă a avut-o cea dintâi instituție de cultură românească Academia Română.

Intr'o licitație publică ținută în cursul acestui an, s'a oferit pentru moșia ei, Moara Grecilor din Vaslui 68,000 lei, în loc de 28,000 lei arendă anuală pentru periodul 906/907. Cu drept cuvânt Academia Română s'a îngrijat de această sporire prin nimic justificată, și în unanimitate a respins oferta obținută și a hotărât ca pe viitor și condițiile de arendare să se prevadă:

- a) Întinderea de pământ pe care arendașul este dator să o dea țăranilor pentru hrana și a vitelor lor;
- b) prețul maxim pentru chiria pământului și pentru pășunatul vitelor;
- c) prețul minimum al muncilor agricole făcute în bani;
- d) pentru moșiile unde cultura se face prin învoeli cu dijmă, contractele de arendare să fixeze un maximum al acestor învoeli.

Trebue să menționăm că azi Statul nu are încă întocmit un contract obligator de învoeli pentru moșiile lui arendate.

Arendarea moșiilor statului, după cum se face astăzi, prin licitație,—duce la urcarea tot mai mare a arenzilor, și în același timp, prin toate formalitățile complicate, face adesea cu neputință arendarea obștiilor.

Ar trebui sau ca, dinainte, într'un plic închis, să fie fixat prețul arendeii,—și acordată preferință obștiilor,—sau chiar, și mai bine, admisă arendarea prin bună învoală, când e vorba de obștii. Legea comptabilității se opune? Nu are decit să se modifice.

Primejdia învoelilor directe este pulința relei credinți a funcționarului, dar aci nu mai poate fi vorba de rea'credință când se dă în arendă unui sat întreg, celor stabiliți pe moșie, și cari o muncesc.

Dar să presupunem că prețul a fost bine chibzuit și că obștea or-

ganizată voește să pășească. Ea se lovește adese-ori de neîncrederea proprietarului pentru plată. El cere garanția bănească și plata cișturilor înainte. Trebuie să recunoaștem în aceasta că în această privință din cei șapte proprietari cari au arendat obștiilor moșia lor, au fost mai încrezători decît administrațiile publice și unii din ei n'au avut nici o garanție.

Pentru stat și administrațiunile publice avansul de făcut este valoarea unui cișt întreg, jumătate fiind pentru garanție și altul pentru plata termenelor de 1 Aprilie și 1 Iulie, adică înainte de a recolta. Numai pentru 43 obștii cu un cișt anual de 1,200,000 lei, suma de dat înainte a fost de peste 1,000,000.

Nevoia arendării este destulă,—după cum spuncam mai sus—o dată datorită lipsei de pămînt dar de cele mai multe ori nevoia de a scăpa de noua robie în felul ei. În cele mai multe cazuri dorința de-a arenda vine nu numai după cîți-va ani răi lăsați de Dumnezeu dar și după istovirea făcută de acea moșie de arendașul speculator.

Tocmai în aceste condiții, sau în lipsă de pămînt, acestor oameni li se impune obligația de-a vărsa cîte odată cu 2—3 ani înainte garanția (Darvari, Vărești-Obedeni intră în 1908, garanția depusă 1905 și 1906; în Teleorman se pregătesc depe acuma pentru o moșie a cărei arendă expiră peste 5 ani). De unde se ia acest avans?

Dar să ne întrebăm și la ce corespundea garanția cînd a fost înființată? Ea asigură proprietarului ciștiurile și aplicarea contractului.

Dar garanția depusă de un arendaș adese-ori străin se poate ea compara cu răspunderea solidară și nețarmurită a unui sat întreg, care are case și pămînt lingă moșie, care a zidit Biserica și a îngropat moși și strămoși în cimitirul satului?

Garanția în bani trebuie ea însă suprimată cu totul? Cred că nu, fiind-că ea este un imbold la economie și este încă nevoie de imbold. Avem ca pildă propășirea băncilor populare acolo unde ele s'au ocupat de arendări. Ea trebuie însă transformată.

Cred că garanția cea mai sigură pentru administrațiile publice poate fi în afară de acea de ordin moral de mai sus, uneltele și mijloacele de muncă mai puternice și mai numeroase. Garanția să fie adunată, dar întrebuințată în dobîndirea de instrumente, vite, sămînță mai bună, care să fie întrebuințate și amanetate și care prin urmare să nu poată fi înstrăinate fără a fi înlocuite cu altele în tot timpul arendării. Valoarea lor să garanteze cișturile în cas de complectă insolabilitate.

Se va vorbi iar de legea contabilității?

Este ea oare făcută ca să oprească binele și poporul nostru în loc? Nu, căci tot de noi a fost făcută, ea nu poate să fie o lege neschimbată, cînd sînt atît de schimbătoare nevoile țării noastre.

M'am întins poate mai mult decît trebuie asupra greutăților ce întîmpină o obște de arendare; nu am făcut'o atît pentru cei ce au încercat acest fel de tovărășie, dar mai cu samă pentru cei ce vor încerca în vi-

itor, cît și pentru a reaminti, celor ce vor cerceta starea actuală a acestor obștii, *de multele și marile piedici* de tot soiul ce au avut de întîmpinat apostolii cei d'întăi ai acestei chestiuni. Cînd ei vor judeca slăbiciunile ce vor constata, să nu uite atmosfera în care ele s'au desvoltat.

Din cele 53 de obștii organizate au fost unele care au ajuns la două degele de pieire, unele în care cheltueli foarte mari și trebuincioase s'au făcut, oameni au dat după ce mai dedeseră, au scos de unde n'aveau, și ca undelemnul pe apă, obștea s'a ridicat și a plutit din nou deasupra. Din cele 53 obște, nici una azi nu s'a desființat și toate, ca cea de la Comana, cea de la Pomîrla, au putut să învingă greutățile ce întîmpinaseră, să se vindece de rănile ce avuse prin greșelile ce se făcuseră.

Din obștiile înființate până acum, 16 au mai mult de un an de exploatare. 29 sunt înființate în cursul acestui an și 8 așteaptă, după ce au depus partea să intre în exploatare.

Ele au luat în arendă o întindere de peste 30,000 de ha. cu o valoare a arendei de aproape 1,200,000 lei. Am depus ca garanție peste 500,000 lei (să nu uităm însă că trustul fișeresc are în Moldova numai peste 200,000 ha. 3 milioane arendă). Din toate obștiile care au arendat moșiile statului, numai 2 n'au achitat cîștiul de Aprilie 1906, și mai toate au asigurat plata cîștiului de Iulie și Octombrie 1906. Să nu se uite că ele au trebuit să amortizeze într'un an sau doi toată garanția sau că au de plătit (unele până la 24% dobîndă) pentru această garanție. Și aceasta după 3 ani răi de tot. Mai toate acestea au trecut perioada pe riculoasă.

Asupra mării însemnătăți pe care o au aceste tovarășii atît din punctul de vedere al economiei naționale, cît și din punctul de vedere social și național, romînesc,—vom vorbi altă dată.

Vintilă I. C. Brătianu

Cronica Externă

— Falimentul politicei maghiare —

Din datele statistice publicate de ministerul ungar rezultă, că în primele trei luni ale anului 1906 au emigrat din Ungaria cu 31,000 mai multe suflete de cît ar face sporul natural, nașterile întrecînd cazurile de mortalitate, din acelaș interval ¹⁾.

Înregistrînd aceasta, economistul maghiar dr. Hegedüs Loránt scrie : „Dacă asta continuă, la sfîrșitul anului populația Ungariei va fi scăzut, oficial, cu 90,000 suflete ; dacă i vom socoti însă și pe cei ce pleacă fără pașaport, deficitul înspăimîntător se va putea evalua la 200,000 de cetățeni. Asta e socoteala noastră. Cifrele acestea vestesc departe că ne prăpădim“...

Gravitatea acestor pierderi se va putea cumpăni însă numai dacă vom face puțină comparație. În timp ce în Austria, căci Ungurii vor să-i ia înainte, densitatea populațiunii este 70, în Germania 104 ; iar în Belgia, cu care le place să se asemene, 234 pe kilometru pătrat,—în Ungaria nu sînt de cît 59 locuitori pe un kilometru pătrat.

Nu pentru-că ar fi prisos de oameni, nici pentru-că ar fi lipsă de pămînt pleacă atîția emigranți din Ungaria, ci—după mărturisirea tuturor economiștilor maghiari chiar—din cauza relelor întocmiri economice și politice. Nu-i la mijloc nici lipsă de patriotizm : pleacă mai ales Ungurii (în 1903 s'au dus 23,000), despre cari nu se poate presupune că nu-și iubesc patria, nici că vor fi fost ori sînt întăritați de „agitatorii perversi“ !

De cînd cu inaugurarea actualei politice de stat, politică ce-și are ca țintă unitatea de stat și în ce privește limba, toți ori aproape toți bărbații de stat maghiari se preocupă numai de chipul cum ar putea face Unguri și din pietre. Chestiile economice au fost și sînt neglijate, din care cauză în Ungaria țărănimea e mai apăsată de cît ori unde, administrația e o satrapie de nesuferit și până ce Ungurii fac politică și visează de „imperialism maghiar“,—peste 60% din marile proprietăți (latifundii) au ajuns în minile Ovreilor, comerțul întreg este în minile

1) Au emigrat în anul trecut 101.521 cetățeni ungari.

lor, marea industrie de asemeni, precum și băncile mari din țară sînt tot ale lor. Iar ce nu pot cuprinde Ovrei din Ungaria, vin și cuprind cei din alte țări. În anii din urmă, constată cu durere Hegedüs, antreprenori din Austria și Germania au pus mîna pe cele mai bogate mine de fer din Ungaria: pe cele din Sepuș, Arad și Bihor. Se poate face o socoteală aproape exactă cînd se va face ultima extracție a ferului din aceste mine. „După știința specialiștilor — scrie Hegedüs — peste 38—40 ani nu mai avem de unde scoate fer. Lucrătorilor dela minele de fer va trebui să le dăm drumul, cei 35,000 lucrători din fabricele de fer vor rămîne și ei fără pîine și prin Fiume vor pleca în America. Nu-i vom mai vedea nici pe ei, nici ferul“...

Și nu e vorba numai de pierderea oamenilor săraci. Nu. Emigranții, ori cît de săraci, duc cu ei nu numai brațe productive, ci și sume de bani, mai mici ori mai mari, dar care, după socoteala celebrului statistician Kopp, fac pe an 50 milioane coroane.

Emigrările acestea sînt în creștere.

Astfel, în timp ce la 1901 Austro-Ungaria figura cu 171,000 emigranți, la 1903 numărul s'a ridicat la 206,000, dintre cari cetățeni ungari 100,000. Austria poate însă suporta mai bine aceste pierderi. Pe de-o parte fiindcă are o populație și mai mare și mai spornică, pe de altă parte pentru că și economiceste ea progresează pe fie-care an. După-cum arată ministerul de finanțe austriac, cetățenii cari la 1898 cheltuiau mai mult de cît 1200 coroane pe an, aveau un venit de 2 miliarde și 300 milioane; la 1904 veniturile acestora s'au urcat la 3 miliarde. Un spor de venituri de 700 milioane în 6 ani! Și să se noteze că e vorba de mărturisiri pe urma căroro agenții fiscali stabilesc darea. Cite milioane nu vor face veniturile nemărturisite?!... În Ungaria se pun *dări nouă*, până să se introducă darea progresivă, imobilele îngreuiate ajung la criză egală cu falimentul.

Superioritatea Austriei se mai invederează și din următoarele:

În anii din urmă, va să zică pe cînd fruntașii politici maghiari au scris și declamat mai mult despre „imperialismul maghiar“, cînd s'a purtat lupta omerică pentru naționalizarea (ori mai bine: maghiarizarea) armatei comune și pentru independența vamală, din comitatele apusene ale țării s'au așezat în Austria 250,000 cetățeni ungari, iar pentru articolele industriale mai necesare (28 la număr!), și numai pentru acestea, Ungaria a plătit anul trecut Austriei cu 63 milioane coroane mai mult de cît în 1901. Cee-ce, bine înțeles, nu împiedică pe Unguri să lupte ca centrul politic al monarhie să fie mutat dela Viena la Buda,—al cărei somptuos palat regal stă cu anii închis.

În ce mizerie am ajuns, se poate judeca apoi îndeosebi dacă vom compara Ungaria cu vre-o țară din apus, de pildă cu Germania.

Și Germania a avut într'o vreme gloria tristă să dea mulți emigranți. În anul 1881 a stat chiar în frunte, dînd 220,000 cetățeni State-

lor-Unite. Politica sănătoasă a marelui imperiu a făcut însă ca acest număr să scadă. Dela 1890 pînă la 1900 n'au mai emigrat de cît 530,000. În 1904 au emigrat 47,000, iar în anul 1905 acest număr a scăzut la 20,000, va să zică abia a cincea parte din numărul emigranților ungari, măcar că populația statului ungar este aproape de trei ori mai mică de cît a Germaniei.

Chiar de ar emigra mai mulți din Germania, pierderile nu se pot compara. Aci cei mai mulți Germani emigrează în coloniile germane; în Africa teritoriul ajuns în posesiunea Germaniei face 2 milioane 352,860 kilometri pătrați,—pe cînd Austria mereu frămîntată și slăbită de luptele ce a trebuit să poarte cu partidele maghiare, nu numai că nu și-a putut ocupa coloniile, dar nu a putut nici să-și asigure piețe, nici să-și mărească și întărească influența pe mările unde asista numai la victoria Germaniei și a celorlalte state europene. Emgranții din statul ungar sînt deci pierduți, cei mai mulți, pentru totdeauna.

De cîte ori a fost vorba de vre-o acțiune a marilor puteri, de pildă cînd cu represaliile contra Chinei ori afacerea Marocco, presa maghiară a înregistrat așa zicînd cu plăcere rolul neînsemnat jucat de diplomația și marina monarhiei austro-ungare. Lipsa de succes în politica mare a monarhiei, cei mai mulți bărbați politici maghiari o consideră favorabilă politicii naționale maghiare. O spun chiar pe față: cu o Austrie slabă și fără prestigiu înafară, campionii „imperialismului maghiar“, al căror șef e contele Apponyi, luptă mai ușor !...

În felul acesta greutățile ce fac „imperialiștii maghiari“ Austriei se resimt însă nu numai asupra mersului lucrurilor de peste Leitha, ci asupra soartei întregii monarhii. Întocmai cum nu se gîndesc că politica actuală de stat a contribuit ca țara să piardă în fiecare an mai multe brațe de cît într'un războiu mare, întocmai după cum nu se cutremură cînd oficios li se raportează că, în mai multe comitate de la Nord, locuite de Slovaci, nu s'a putut face recrutare, de oare-ce numai bătrînii, copiii și ologii au mai rămas în sate, ceilalți au emigrat,—întocmai așa pentru limba de comandă ori cel puțin ciucurii tricolori maghiari, șefii politici au fost în stare să pună în joc siguranța întregii monarhii.

Patru guverne d'arîndul—Széll, Héderváry, Tisza și Fejérváry—n'au putut recruta pentru-că Coroana n'a consimțit să lase armata din Ungaria la dispoziția celor-ce printr'însa voiesc să maghiarizeze. Iar unde s'a ajuns prin această politică, lăsăm să ni-o spună tot dr. Hegedüs:

„Armata de muncitori e nesigură (pentru marea industrie), pentru-că muncitorii mai inteligenți pleacă cu grămada în America, iar fabricantul nici-odată nu știe cînd va fi boicotat prin greve.

„Nu e sigură nici poziția vămilor, pe care clădește (marea industrie), pentru-că tarifa vamală autonomă n'avem încă înscrisă în lege și chiar în vara aceasta, marea parte a exportului nostru spre orient l'a lă-

sat „în suspensiune“, adică : exportul german va ocupa piețele pe care așa zicînd cu ghiarele ni le-am săpat acolo pentru fabricile maghiare.

„E nesigură și darea : pentru că ex-lexurile au venit una după alta și în timp ce în altă parte darea, va să zică cheltuelile necesare statului, este absolut sigură, la noi nici pe asta nu se poate compta.“

Abstracție făcînd de chestia națională, pe care n'am atins-o aci și care se agravează pe zi ce trece, credem că se învederează și numai din cele mai sus arătate, complectul faliment al politicii șoviniste maghiare. O nouă îndrumare se impune.

I. Russu Șirianu

—Cum „pacifică“ d. Stolipin Rusia.—

În cronică trecută am spus, că în materie de represie nu se poate merge mai departe ca guvernele lui Trepov și Durnovo.

M'am înșelat.

Prințul Urusov descriînd în Dumă tabloul obicinuit al „progromelor“, ne-a arătat armata și poliția operînd cu „discrețiune“ în dosul bandelor de haidamane, pe cari parcă nu le poate reprima.

În Siedlce s'a operat *franc*, fără nici o făgădnicie inutilă.

Nu se știe cine, nu se știe în ce împrejurări, frage un foc asupra patrulelor militare.

Deputația locuitorilor, ce se prezentase la guvernatorul general, susține că focul a fost tras din greșală, chiar de un soldat ; alții afirmă că au tras niște ordonante și rezerviștii concediați ; dar să admitem, că au tras chiar revoluționarii.

Administrația, cu toată armata ei de jandarmi, polițiști și detectivi de tot felul, nu s'a crezut în stare să descopere ea însăși pe vinovați. Și iată că guvernatorul spune deputațiunii (în care erau și creștini și evrei), că dacă până la un ceas determinat *vinovații nu vor fi predați autorităților*, se va începe bombardarea și devastarea orașului.

Această cerere n'a putut fi îndeplinită pentru simplul motiv că nu cunoșteau pe vinovați, și cu atît mai puțin locul unde s'ar fi ascuns, și nu aveau nici timpul nici mijloacele necesare, bieții oameni cuprinși de groază, să facă ceea ce nu fusese în stare să facă administrația, cu tot aparatul ei,— să pună mîna pe cei vinovați.

Nu putea preveni catastrofa, decît doar jertfa de sine a vre unui martir, cum spune „Russkia Viedomosti“ care ar fi luat asupra sa rolul de Monna Vanna, și ar fi plătit cu viața sa păcatele altora scăpînd astfel pe concetățenii săi de grozăvia administrativă.

Eroi nu s'au găsit, și orașul întreg a fost trecut prin „foc și sabie“ : bombardare, salve de puști, devastarea caselor și a prăvăliilor.

Din cînd în cînd focul înceta, administrația cerea din nou, „predarea

vinovaţilor“, fixînd un nou termen,—şi după trecerea termenului,—noi salve de tunuri şi puşti, din nou curg şiroaie de sînge, din nou ard casele...

Ca rezultat : sute de morţi şi răniţi, prăvălii devastate şi prădate, case arse sau dărămate de lovituri de tun, merinde nimicite sau împrăştiate,—şi populaţiunea unui oraş întreg, care nu e lăsată să părăsească locul dezastrului, înconjurat de trupe, se află în prada tuturor grozăviilor asediului, ce urmează după bombardarea repetată...

În Vienden, un sat de Leţi, din provinciile Baltice, un căpitan cere de asemenea de la locuitori, „predarea vinovatului,“ care ar fi tras în ajun într'un sergent de poliţie ; anunţînd, că dacă în trei oare acesta nu va fi prins, vor fi împuşcaţi trei locuitori ai satului aleşi la întimplare.

Şi au fost împuşcaţi !...

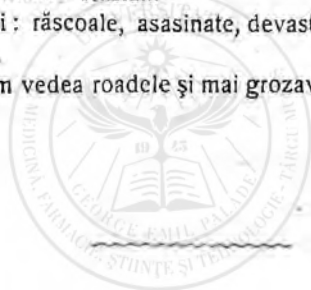
Şi bravul căpitan face cunoscut ţăranilor înspăimîntaţi, că de „nu vor prinde minte“, vor fi împuşcaţi, tot la întimplare, alţi nouă din consătenii lor,—iar de „nu va ajunge, şi atentate se vor mai repeta“—alţi 27,—şi așa mai departe în această progresie...

Dl. Stolipin pacifică Rusia...

Şi pretutindeni : răscoale, asasinat, devastări, ard castelele boereşti, se pradă trenurile...

În curînd vom vedea roadele şi mai grozave ale acestei *pacificări*...

C. S.

RECENZII

C. Dobrogeanu-Gherea, *Din ideile fundamentale ale socialismului științific*, conferință ținută în sala Cercului „România Muncitoare”. București, 1906. Prețul 50 bani.

Broșura aceasta, care n'are nici 50 de pagini, a fost pentru mine un eveniment și o cauză de multe și variate emoții. Un eveniment, pentru că am avut prilejul să cetesc încă odată câteva pagini scrise de acel om, ale cărui învățături m'au făcut mai în-lăun, în anii tinereții, să cogit asupra durerilor și problemelor vieții; pentru că, la noi, e rar acuma să auzi vorbe eșile dintr'un spirit înalt și o cugtare adincă; și pentru că, tot ce scrie d. Gherea, te împaci ori nu cu concluziile sale, îți produce acea plăcere intelectuală și estetică, pe care n'o poate da de cit un om, care, ca d. Gherea, intrunește, în cea mai frumoasă combinație, știința, logica și claritatea expunerii.—și o cauză de emoții—multe și variate—pentru că mi-am cetit crezul din tinereță, pentru că, acuma, nu-l mai pot avea așa ca altădată, pentru că am cogitat cu melancolie la lunga luptă de odinioară, din nenorocire fără rezultat și pentru că mi s'a vădit mai mult, ceea ce de altmintrelea știam, deosebirea de vederi care m'a făcut să n'puc pe alt drum, în concepțiile asupra problemelor sociale, de cit veciul meu dascăl, —mîngiindu-mă doară că în me-

toad, în idealul vieții sînt încă de acord cu el, precum și în chestiile literare, în care nu am decit pretenția de a fi un elev al său.

În conferința sa, d. Gherea expune, pentru popularizare, „cîteva din ideile fundamentale ale socialismului științific”, lucru întotdeauna folositor și de actualitate, pentru că socialismul științific este o doctrină istorică și economică, fără cunoașterea căreia cineva nu se poate orienta în complexul vieții sociale de astăzi, și nu poate prevedea evoluția ei de mine.

Metodul nostru istoric, în linii generale, e acelaș ca al d-lui Gherea—deși, poate, dînd mai multă importanță unei solidarități—cea națională--decît d. Gherea, mai ales cînd e vorba de popoarele mici, veșnic în primejdie de a fi înghițite de altele.—Acuma însă, cînd e vorba de aplicat metoda la diferite popoare, ne deosebim de d. Gherea. După d. Gherea, s'ar părea că azi, pe tot globul pămîntesc, societățile omenești s'ar compune din *aceleași* clase, că modul de producere și împărțire a bogățiilor ar fi *aceleaș*. Așa, d. Gherea, de și vorbește în *România*, zugrăvește „societatea modernă” ca o societate în care stau față în față mai ales clasa capitalistă și cea proletară; arată că cea mai mare anomalie a „societății moderne”, „capitaliste”, e *supra-producția*; explică.

politica, înarmările, războaiele din „societatea modernă” ca rezultând din necesitatea „exportului” mărfurilor pentru a crea o supapă de siguranță în contra „supra-producției” etc. Dar, sint țări pe glob în care nu sint capitaliști și proletari, în care „anomaliile” nu vin din „supra-producție”, în care războaiele n’au ca pricină scurgerea, în afară, în colonii, a „supra-producției”. Cine ar face anatomia și fiziologia unei țări din centrul Africei, chiar înarmat tot cu doctrina lui Marx, ar găsi alte clase, alte antagonisme, alte cauze ale războaelor, decit cele pe care le arală d. Gherea ca fiind caracteristice pentru „societatea modernă”, cum ar găsi, făcînd istoria Ateni ori a Romei, iarăși alte clase, alte antagonisme, alte cauze ale războaelor.

Făcînd anatomia societății noastre rominești, disecînd’o în clase, făcînd fiziologia societății noastre rominești; cercetînd adică modul de producere și împărțire a bogățiilor,—vom găsi oare că analiza d-lui Gherea ni se potrivește? Vom găsi față în față mai ales două clase antagonice, capitaliști și proletari? Anomalii, mizerie din cauza „supra-producției de mărfuri”? Tendinți războinice, înarmări în scopul de a ni păstra ori asigura debușeuri pentru export?

Răspunsul nu poate fi de cît negativ. D. Gherea, în conferența sa, zugrăvește foarte bine „societățile capitaliste” (Germania, Anglia, Belgia etc.), dar societatea noastră nu e de felul acesta.—Nu e aici locul a intra în amănuntele chestiei; se va vorbi, de sigur, altădată în această revistă și cu mai multă competență de cît o pot face eu.

Ajungem la chestia de *ideal*, de ținta luptei, pe care trebuie s’o ducem noi acei care ne simțim datori să ne punem mintea și inima în slujba claselor exploatate, adică, o acelaș lucru, în slujba progresului omenesc.

Sintem gata să admitem că „societatea socialistă”, adică proprietatea colectivă, încetarea antagonismului de clase, cu toate urările lui mizerabile, este un ideal înalt și realizabil. De sigur că în spre acea formă merge societatea omenească. Dar acea formă socială nu poate rezulta din dorința noastră, n’o putem face noi, ea se va naște fatal din alta, premergătoare, pentrucă, cum spune și d. Gherea, Marx a dovedit că organismul social se dezvoltă ca oricare altul, după *legi*, adică prin cauze determinante. O stare produce pe alta.

Dar sint aceste „legi” aceleași pre-tutindeni și în totdeauna? Acest lucru nu l’a putut dovedi dl. Gherea și nici din Marx nu rezultă el.

Noi însă credem că socialismul, dacă se va realiza odată pe acest pămînt, se va realiza pentrucă se va fi realizat mai înainte în Apus.—așa c’ar putem „ocoli” capitalismul; până atunci trebuie însă să vedem care sint *nevoile reale și remediabile* ale clasei desmoștenite—la noi: *țărănimia*—și să luptăm pentru satisfacerea acelor nevoi, spre a păstra neamul acesta, cîci o nație *nu trebuie* să piară de foame și de întuneric și, din alt punct de vedere, spre a-l păstra *în* pentru progres, pentru ca să poată primi odată și formele superioare de viață socială.

Cîci, altfel, dacă „societatea viitoare” nu va mai găsi aici între Carpați și Dunăre, și chiar între Tisa și Nistru, *acest* popor, pentru ce mai trăim, pentru ce să mai luptăm noi, cari nu putem trăi și lupta, decit ca *Romîni*?

În numele dar chiar al științei lui Marx, noi respingem concepția posibilității unui partid *socialist*, în întelesul pe care îl are în Apus, în țara noastră: De altmintețlea, sfîrșitul foastei mișcări, în care n’au lipsit nici spiritul de jertfă, nici cunoașterea doctrinei, este dovada cea mai strălucitoare a celor susținute mai sus.

Dl. Gherea, spirit științific, nu va putea explica acest sfârșit numai prin păcatele sau „poftetele“ citorva din conducătorii ei. Astfel de explicație poate satisface doar numai niște minți primilive, dintre cari nu face parte dl. Gherea.

* * *

Radu D. Rosetti. *Epigrame*, București, Minerva, 1906. Prețul 1 leu 50 bani.

Epigrama nu e poezie, nu e „creație“, nu e produsul sentimentului și al imaginației, așa dar d. Radu D. Rosetti ar fi putut să scrie epigrame bune.

Epigrama e un cuvânt de spirit pus în versuri. Ea cere deci două condițiuni: spirit și o formă lapidară. În privința formei nu e gen literar mai pretențios decît acesta.

Că d. Radu Rosetti e departe de a avea forma lapidară, o știm de mult, dela cele dintăiu și dela „Cele din urmă“. Că n'are spirit, o aflăm acuma din frumosul și elegantul volum datorit editurii *Minervei*.

Ba, d. Rosetti are spirit, dar spirit de un anumit gen, mai bine: de o anumită regiune geografică și socială: D-sa are un spirit prolix de „bel esprit d'arrondissement“, cum s'ar zice în franțuzește. De altmintearea și poezia sa e din acelaș izvor, ceea ce explică oarecarele succs, pe care l'a avut într'o anumită măsură. Nu știu cine a vorbit de domnișoarele de pension care telesc pe Lamartine și pe Radu D. Rosetti...

Dacă și unele din poeziile D-lui Radu D. Rosetti nu puteau fi celte în pensionare decît cu oarecare.... discreție, apoi unele din epigramele sale vor avea nevoie de o discreție absolută.

Ministrul Cultelor însărcinînd telegrafic pe starița Mănăstirii Agapia să facă o anchetă, d. Rosetti îi aplică următoarea epigramă:

Nu cred să mai fi fost ministru,
Pe baza unui paragraf,
Să poată să însărcineze
O stariță prin telegraf!

care n'are numai defectul de a nu fi de spirit, ci și acela de a nu fi original, pentrucă eu am auzit acest „spirit“ exprimat în proză de un „bel esprit“ din Tirgu-Neamț. — în băcănua vestită a D-lui Tomovici.

În materie de spirit d. Rosetti se mulțumește cu foarte puțin. D-sa ar putea să scrie pe cuperta elegantului volum vorbele lui Anton Pann:

De prin lume adunate
Și iarăși la lume date,

căci o mare parte din volumul său e o simplă colecție de vorbe de duh, răsuflate, de prin Tirgu-Neamț și alte orășele. — Așa, D-sa va spune unui „Domu X“ că

Capetele multor oameni
Au produs ceva în viață,
Numai capul dumatile
N'a produs decit... înătreață.

Nu știm dacă pe „Domnul X“ l'o fi usturat „epigrama“ aceasta, dar eu am auzit-o de mult—dela un barbier...

D. Rosetti e foarte crud cu „Politicianii“. Iată cu ce noutate îi face să roșască:

Un cetățean v'a rupt placarda
La colțul unei strazi lipită,
Pentru motivul foarte simplu
Că „Murdăria e oprită“...

O fi multă causticitate în acest „spirit“, dar e banal, pentrucă e „de prin lume adunat... etc...“

Dar D-lui Rosetti toate i se par nouă. Ce spuneți de următoarea epigramă, de care ar ride și Mitică:

I-a tocat atăția capul
Că e desinteresat
C'a'nceput acum de-a bine
A fi des... interesat.

Eu cred că „spiritul“ acesta n'a fost

nou decit în prima zi după cele șaple ale creațiunii...

N'am de gînd să reeditez volumul d-lui Radu D. Rosetti, dar am să mai dau citeva pilde de vorbe de spirit mușcătoare: Un bețiv căruia doctorul i-a spus să nu bea mult lichid, s'a apucat să bea... nu ghicîți?... s'a apucat să bea... solid.—Cînd a venit în Cameră discuția petrolului, „desbateră, pe loc, s'aprînse“,—e clar!—Servitorul d-lui Radu Rosetti, plictisit că poetul îi tot bate capul să-i șteargă ghetetele, i le-a „șters de-al binelea“.—O ascuțime de briciu are „epigrama“: *Unui Mincinos*, pe care nu pot rabda să n'o transcriu:

Se explică foarte lesne
De ce creer tot poezie:
Omului îi place s'aibă
Toldeauna ce-i lipsește.

Ca încheiere a citațiilor, voi transcrie (cerînd mii de scoaze cetitorilor noștri) următoarea „epigramă“, care caracterizează perfect gustul estetic al d-lui Radu D. Rosetti: *Unui Amiral*:

În caz de vr'un rezel (!) te-ai face
Ilustru, printre alte fapte,
C'ai trage tunuri cu lir sigur
Țîntind pe vasele de... noapte.

Asemenea „spirit“ n'am auzit nici la Tirgu-Neamț. Și totuși, nu e original. L'am auzit, de sigur nu adresat unui amiral, ci trecînd pe la vestita cișmea de la hală...

Desigur că cetitorul a rămas convins că am scris un articol *în contra* d-lui Radu D. Rosetti. N'am avut de de gînd să fac acest lucru. Am voit să arăt că d. Rosetti n'are spirit, și aceeași nu e o batjocură. Spiritul nu este una din acele însușiri, fără care cineva ar fi un om necomplet. Din contra, el este un semn de dezecilibru intelectual, în orice caz el este o abatere dela logica normală. Fiînd

că am căzut în aceste considerații, să fac, până la capăt, o pledoarie în favoarea d-lui Radu D. Rosetti.

D-sa este un om echilibrat. Deja poeziile sale ne-au dovedit că d-sa n'are o facultate—imaginația—dezvoltată anormal. La d-sa inteligența, sentimentul și imaginația stau în echilibru. „Epigramele“ d-sale au dovedit că este un spirit logic, incapabil de acele asociații de idei dezordonate și neașteptate, care formează „spiritul“ D-sa se'ncearcă, în „epigramele“ sale, să utilizeze procedeul „jocurilor de cuvinte“, care sînt culmea asociației neologice, dar d-sa, ca spirit echilibrat, nu reușește nicăieri...

Îmi fac o deosebită plăcere de a-l raclama în rîndurile noastre, a muritorilor de rînd.

Încă odată: D. Radu D. Rosetti e un om foarte normal și foarte echilibrat! O singură dată a avut un moment de anormalitate: atunci cînd a scris epigrama *Editorului Volumului meu „Printre Picături“*:

Eu „Printre Picături“, prin viață
Cu chin, cu vai, m'am strecurat;
Dar editorul meu din piață
De sigur va eși... plouat.

Dar zdruncinul, din fericire, i-a trecut îndată, autorul și-a recăpătat imediat frumosul său echilibru sufletesc.

* * *

Tudor Pamfile, *Jocuri de Copii* adunate din salul Țepu (Jud. Tecuci) —Extras din Analele Academiei Romîne, București. Prețul 1 leu. 40 bani.
„Această picătură e scoasă din felurita manifestare a vieții copiilor de țară, zice autorul în prefața sa; ea deschide pas altora care, la un loc, ne vor putea da o înțelegere adevărată a vieții neamului nostru“.

„Scopul culegătorului a fost de a da materialul necesar pentru studiile

etnografiei naționale, celor ce va avea inima și priceperea să le facă sau să le pornească.

„Ostaneala lui au cerut'o atîția de atîta vreme; acum va vedea și va pipăi ori cine, intrucît dorul lor le-a fost pornit din suflet ori din gură“.

„Tot ce urmează e cules, fără ajutorința nimănui, din satul Țepu, mare, răzășesc, ținutul Tecuciului“.

D. Pamfile își împarte colecția în *A. Jocuri de copii*, I jocuri propriu zise, II Sorți, III Jocuri cu păcăleli, IV Joace, V Jucării, VI Diverse.—*B. Cîntec de luare în ris*, I Cătră oameni, II Cătră vietăți, lucruri, diverse.—*C. I Jocuri de cuvinte, spirite, formule de picileli, II Intrebări, probleme, III Frămîntări de limbă*.—și în sfîrșit un *Glosar* bine înlocmit.

Volumul d-lui Pamfile este de mare folos pentru acei care se interesează de obiceiurile poporului, pentru folcloriști și pentru limbști.—Și nu e om care să nu citească cu plăcere acest repertoriu al frumoaselor și nevinovatei jocuri ale „vristei crude și necoaple“, care ne-au încîntat pe toți și care încîntă, mai ales, la țară, vrista, singură fericită, a acelora care se chiuvesc pentru noi, a „oștenilor fără nume ce duc războiul mare al tuturor“...

G. I.

* * *

Const. Giurescu, Contribuțiuni la studiul cronicelor muntene, București, 1906. Prețul 3 lei.

La sfîrșitul cărții sale, autorul însuș spune: „rezumînd rezultatele la care am ajuns prin cercetarea întreprinsă în acest studiu, constatăm ca încheiere că *Radu Popescu* a scris sub titlul *Istoriile Domnilor Țării Romînești* o cronică care cuprinde istoria Munteniei dela *Radu Negru* până la începutul anului 1729. Prima parte, scrisă în ultimii ani din domnia lui Șerban Cantacuzino și terminîndu-se cu moar-

lea *Smarandei Băleanu*, întimplat la 13 Mai 1688, a fost atribuită pe nedrept lui *Constantin Căpitanul Filipescul*. Mai tirziu, între 1719 și 1721, *Radu Popescu* și-a continuat această cronică până la începutul celei de-a doua domnii în Țara Romînească a lui N. Mavrocordat (1719), căruia o și închină, iar cătră sfîrșitul anului 1724 a întregit-o, de astă dată ca cronicar oficial, și cu cele întimplate sub *Mavrocordat*, a cărui domnie este apoi povestită, pentru timpul următor, treptat, pe măsura desfășurării evenimentelor. Se pare însă că această ultimă parte nu s-a conservat în forma ei primitivă.

Dimpotrivă, nu este probabil ca tot el să fi scris *Istoria Țării Romînești dela 1688 încoace*. Cronică aceasta fragmentară, scrisă în două rînduri, la 1709 și 1716, a cărei legătură cu *Istoriile* nu este încă cunoscută și a cărei continuare, dacă a avut vreuna, cea ce nu e sigur, nu este aceia din mss. 441 dela Academia Romînă, se deosebește de Cronică lui *Radu Popescu*, a cărei redactare a doua oară pentru aceiaș perioadă nu și-ar găsi de altfel nicio îndeplățire, și prin spiritul în care e scrisă și prin faptele povestite și prin forma narațiunii“.

Cronică lui *Radu Popescu* are două variante, până acuma cunoscute sub numele de *Cronică Bălăcinească* și *Cronică dela Cluj*. Cea ce-a făcut ca prima parte a cronicii sale să se atribue lui *Constantin Căpitanul Filipescul* este o notiță făcută de *Constantin Căpitanul*, un altul, care a copiat întreg manuscrisul în 1769: „astă carte s-au scris de *Constantin Căp[itu]l[anu]l*. Mai 10 lt. 7269“. Acest *Constantin Căpitanul*, dușman *Cantacuzinilor*, „subscriitorul petițiunii pe care boerii pribegi o dau ministrilor austriaci la începutul domniei lui *Brincoveanu*“, este însă o persoană diferită de

Constantin Căpitanul Filipescu, fiul spătarului Pană Filipescu și ginerele postelnicului Constantin Cantacuzino. În sfârșit, biografia lui Radu Popescu este pe larg expusă într-un capitol special.

Stilul cărții este limpede și curgător, mersul argumentației sigur și convingător. Trecind dela carte la autor, d. C. Giurescu ni apare un om înzestrat cu cunoștinți solide, cu metodă și cu răbdare, și apare adică un adevărat om de știință.

G. P.

N. Dobrescu, *Intemeierea mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară*.—București, Tipografia cărților bisericești 1906.

Studiarea trecutului nostru a avut multe faze până să ajungă la înălțimea cercetărilor de acum, se pare totuși că unele instituții prin conservatismul lor firesc cu greu se pot prinde de curente și vederi noi și așa poate că se explică cum aproape tot ce s'a scris despre trecutul bisericii romine—aceste serii sînt analizate într'un capitol special al cărții de față,—de oameni de ai bisericii, sînt dovezi dureroase de ignoranță, și cea ce e mai dureros, este că chiar acum sub ochii noștri avem un ultiu—să sperăm cel puțin—și cel mai vinovat produs de acest soi (Viața religioasă la Romîni de d. Stănescu).

În mijlocul acestor fel de studii apare cartea d-lui Dobrescu puternic documentată, bine compusă și limpede scrisă.

Intemeierea principatelor ca formațiuni politice cu organizație nouă și independentă trebuia să fie urmată și de organizarea bisericii—e un fenomen care se observă și la statele înconjurătoare, Serbia, Bulgaria—ajutînd astfel la consolidarea unor principate abia născute. Istoria organizării biseri-

cii romine de pela anul 1000 până la sfîrșitul sec. XIV e studiată în cartea de față.

Să vedem acum izvoarele de procedare și rezultatele autorului.

Confuză, neexactă și necompletă, cum e partea primă a cronicii Țării-Rominești, nu are nici o mențiune despre intemeierea mitropoliilor, iar cea ce dă Ureche la domnia Jugai-Vodă despre mitropolia Moldovei nu se poate susține decît cu dificile subtilități de argumentare; avem însă—un adevărat noroc—incontestabile și hotărîtoare actele patriarhatului constantinopolitan (Acta Patr. Const.) și acestea sînt temelie pe care se sprijină o mare parte din lucrarea de față.

După două din aceste acte se poate ști că în Mai 1359 a fost întărit ca mitropolit al Țării-Rominești, după stăruințele Domnului, Alexandru Basaraba, Jacint de Vitzina—Măcinual din Dobrogea după toate invocările filologice și istorice expuse de d. Dobrescu la p. 46 și dintre cari cel mai hotărîtor mi se pare cel dedus tot din actele patriarhatului, cari spun că mitropolitul era din vecinătatea țării.

Nu mult însă după aceasta, în urma unui conflict ivit între boeri și Domn de o parte și mitropolitul Jacint de alta—acesta mi se pare că e motivul de fond, acela cu înmulțirea populației, chiar cu mărirea teritoriului sub Vladislav, cred că trebuie considerat numai ca forma, mai puțin jignitoare pentru Jacint, sub care s'a făcut numirea unui nou mitropolit—la anul 1370 avem un nou mitropolit, pe Antim, la Severin.—Pomelnicele arhierieilor Țării-Rominești cunosc ca prim mitropolit al țării pe Antim; de aici cred că s'ar putea face o conjectură, aceea că pomelnicul a fost făcut într'una din mănăstirile din părțile Severinului (v. p. 47 Nota 1).

Dacă pentru Țara Rominească chestiunea intemeierii mitropoliilor se poate

limpezi ast-fel mulțămila actelor patriarhatului, pentru Moldova însă se poate discuta cu mai puțină precizie și se va vedea de ce.

Organizarea bisericii în Moldova nu urmează imediat întemeierii principatului, avem o perioadă de intensă propagandă catolică, pe timpul lui Lațcu și înființarea chiar a unui episcopat catolic la Siret (1370).—Ortodoxii moldoveni făceau parte sigur—după actul papii Urban V—din diecesa cea mai apropiată a Falcului—prin analogie se poate deduce că cei din Țara-Românească, înainte de întemeierea mitropolilor, erau în legătură cu Vidinul ori Silistra.—După Lațcu a venit Ioga ortodoxul și pe vremea lui spune Ureche că s'a întemeiat mitropolia Moldovei, singurul punct din cele spuse de Ureche pe care îl susține și d. Dobrescu. Numele mitropolitului dat de Urechii, nu se poate susține și rămâne necunoscut.

Așazarea acestui prim mitropolit s'a făcut cu bine-cuvîntarea Patriarhiei de Ohrida, zice Ureche, și acest fapt a fost acceptat până acum mai de toți istoricii noștri; d. Dobrescu într-o pledoarie critică, doveditoare de o minunată pregătire istorică, caută să răspundă această părere și prin analiza situației tuturor Patriarhiilor, dela care putea primi bine-cuvîntarea mitropolitul moldovean, cum și prin analogia unui caz delu Chiev—deși analogia în istorie nu poate avea totdeauna aceiași putere holăritoare ca în geografie—ajunge la concluzia că singurul loc, dela care putea lua bine-cuvîntarea primul mitropolit al Moldovei, e Târnova.—În trecut fie zis, faptul că Ureche a pus în legătură cu Ohrida întemeierea mitropolilor Moldovei mi se pare că se poate explica prin relațiile strînse pe care le-a avut Moldova cu această Patriarhie în sec. XIV.—Un conflict puternic s'a iscat curînd între Patriarhia Constantinopolei

și Moldova bisericească și mitropolia Moldovei rămîne definitiv stabilită numai după aplanarea acestui conflict—studiat în toate amănunțimile lui de d. Dobrescu—și recunoașterea Mitropolitului Iosif de către Patriarhia de Constantinopole.

Organizarea bisericii mai presupune și zidiri de mănăstiri, clădiri de biserici, preoți și călugări, și de aceea toate acestea se cuprind și în cartea d-lui Dobrescu.

Multe puncte rămîn cișligate definitiv, după această carte și cercetările ulterioare nu vor putea decît să le confirme; rămîn însă și amănunte obscure, datorite însă numai lipsei de izvoare și aici însă ipotezele, create cu mult tact științific, de d. Dobrescu, au mulți sorți de izbînda; cartea în total îndeplinește toate condițiile unei lucrări de adevărată valoare științifică.

N. Dobrescu.—*Fragments privitoare la istoria bisericii romîne, Buda Pesta, Institutul tipografic Lucașarul. 1905.*

Lipsa unei reviste speciale obligă pe unii cercetători istorici de a-și aduna în volum materialul împrăștiat prin felurile reviste, chiar dacă acel material nu prezintă totdeauna o unitate.

În parte ast-fel se prezintă și fragmentele d-lui Dobrescu cu un adaos însă de multe inedite.

Arhivele din Buda-Pesta și Viena sînt bogate în documente interesante pentru trecutul nostru, cite-va din acestea privitoare mai ales la trecutul bisericii Romînilor din Ardeal le da d. Dobrescu. Sînt actele de numire ale episcopilor Sara (1607), Teofil de Prislop (1695), Eflimie (1623), Avram (1641), Mihail Molodics; apoi confirmări de vîldicie și diferite donațiuni facute de principii Ardealului; un fragment foarte lămurit despre mișcarea provocată între preoții Ardealului de numirea (la 1682) ca mitro-

polit al lor, a unui grec, care nu ştia româneşte, Ioasaf; situaţia Românilor din Ardeal—mai ales a clerului—inaintea de unire (1687) după un pater iesuit; ultimul fragment să alcătueşte din expunerea conţinutului a douăsprezece scrisori ale lui Ioan Inocenţiu Klein către ministrul Kaunitz între 1757—1764. Era la Roma Klein şi nu primea pensia regulat, şi o ducea greu cu creditorii, şi-l ruga mereu pe Kaunitz pentru „pensioara“ (pensinucula) lui.

Sînt amănunte noi şi interesante pentru ultimii ani ai vieţii lui Klein, care completează şi schimbă întru cît-va cele cunoscute pînă acum. (v. Aug. Bunea. Ion Inocenţiu Klein).—

Intru cît toate aceste fragmente sînt

referitoare la trecutul Ardealului, pot alcătui o unitate. Isolat de acestea se află însă un foarte interesant fragment despre un episcopat al Românilor din sec. XI şi XII, dependent de Ohrida şi pe care d. Dobrescu îl revendică—şi cred că pe bună dreptate—şi pentru Români din nordul Dunării, intru cît în sec. XI şi XII Români, de la nordul şi sudul Dunării nu formau încă unităţi politice separate.

Poate că e o dorinţă a d-lui Dobrescu chiar de a ne da toate aceste fragmente în întregime, noi însă nu putem de cît să-i mulţumim şi pentru forma, cît se poate de ştiinţifică de altfel, sub care ni l'a dat.

E. P.

Revista Revistelor

Luceafărul (No. 13—16), consacrat jubileului M. S. Regelui, conține o materie variată — istoria neamului, bucați literare de scriitorii dintre cei

mai distinși, etc. — și ilustrații minunate. Reproducem admirabila poezie a lui Octavian Goga :

IN MUNȚI

Voi munților, mindri moșnegi cununăți
Cu stelele bolții albastre,
In leagănul vostru de codri și stânci
Dorm toate poveștile noastre.
Alături de șoimii cu ochii aprinși,
Din tainica voastră dumbravă,
Se 'naltă 'ndrăsnete 'n lumina din cer
Și visele noastre de slavă.

Din culmea pleșuvă ru creștetul alb
Privirea mea zhoară departe
Și 'n mintea supusă tresare aprins
Florul măricilor moarte,
Un vaer amarnic se sbate 'n amurg
Și moare în zvonuri de ape,
Al munților vaer mă zbuciumă'n piept
Și-mi tremură plinsu'n pleoape.

In voi își deșteaptă plinsorile ei
Frumoasa mea țară saracă
Cu brațe lipsite de-al luptei flor
Și buze ursite să tacă.
La voi viue jalea-i, cînd vifor păgin
Purcede strigarea să-i frîngă.
In cîntec o schimbă pădurea de brazi
Si 'n lume-o trimite să plîngă.

O vitregă soarte cu palma ei
Pe 'nlînele culmi și poiene,
In vremuri pitice, iubirii de frați
Ziditu-i-a graniți viclene...
A pus miezuine și stavil'a pus
Rupindu-vă creștetu'n două,
Cînd Domnul stăpin pe pămînt și pe cer
Pe voi v'a dat, munților, nouă !

La voi mă îndrumă 'n cărările ei
Si biata mea soartă pribeagă,
Pădurea cea vecinic lipsită de somu
Mi-e sfîntă ș'-alita de dragă.
Cîntarea măiastră din codrii cărunți
Da strunelor mele povață,
Și-o mindră poveste strivită de vremi
Truditul meu suflet învață.

Va arde rușinea din creștet,—ades'
Voi aspră porniți vijelie—
Din sufletu-mi lacom vă soarbe atunci
Napraznica voastră minie !
Din urletul vostru sub ceriul aprins,
Din ploaia de trăznete grele
S'a naște odată, plutind peste vremi,
Cîntarea cîntărilor mele !

Junimea Literară (N-rele 8 și 9, August și Septembrie), cu un sumar bogat, studii și beletristică.—D. George Tofan („Cursuri universitare Feriabile”) propune minunata idee de a se ținea, de către profesori universitari, cursuri—in cursul verii, în vre-un loc de munte, la vre-o mănăstire de pildă, spre a uni plăcutul cu folositorul,—la care să asiste și intelectuali din afară de Regat. E o idee nimerită care va trebui pusă în practică, căci nu se poate un mijloc mai potrivit de a face să se stringă legăturile culturale și sufletești între frați. Și nu putem concepe o vacanță de vară mai plăcută și mai plină în același timp.—Un interesant articol despre „Românii din Serbia” de d. Isidor Ieșan, un articol despre „Infășutul la Români din Bucovina” de D. Dan (această revistă e foarte importantă pentru articolele dese ce le dă relativ la obiceiurile româno-șli), începutul unei conferințe a d-ei Aspasia Luția despre Coșbuc și Goga, schițe și versuri îscălite de d-nii V. Huțon, Liviu Marian, N. Dracinschi, G. Rotică, Leandru, Petru Petrescu, Loichița, Dragoslav, Lucifer, Nalbă, Lili, folklore de d. S. Fl. Marian. Cronică de d. Gh. Crășneanu, Dări de Samă de d. G. Codreanu.—Cum vedeți, e o adevărată mișcare, finară încă, o „junime literară”, care deci făgăduiește mult.

Revista Politică și Literară (Blaj, No. 1, Septembrie.) E o revistă, cum spune și titlul, politică și literară. Programul revistei, exprimat în două articole, „Programul nostru” de d. A. Ciuto și „Idea Romînismului și Politica națională” de d. Dr. I. Maniu deputat, este naționalist activist.—D. Nerva Hodoș („Ortografia romină”) își exprimă dorința ca ortografia academiei, care e o concesie, să fie adoptată de toți, chiar făcînd concesii de principii, spre a se unifica odată scrierea cărturarilor romîni.—D. I. Scurtu

(„Foi răzlete diu istoria noastră ardeleană, neștiută încă”) aduce mari elogi d-lui Iorga, arătînd că d-sa a descoperit, pe niște cărți vechi, câteva însemnări relative la trecutul Ardealului.—Versuri de d. Ciuto, două frumoase schițe datorite d-lor Sadoveanu și Ciura.—Cronică literară. Bibliografie, etc.—Abonamentului 12 fr. pe an, 6 fr. pe 1/2 an. Revista apare lunar.

Revista Idealistă (August).—Tranziem dintr'o bucată a d-lui Artur Gorovei („Prin Țara”) următoarele rînduri care ne desvăluie încă o durere. E vorba de grănicerii de prin părțile Dornei:

„Ce a motivat pe cei mai mari, nu se știe, sau vor fi știind numai ei, de au trimis tocmai aici la marginea țării, grăniceri recrutați de prin mahalalele sau împrejurimile Bucureștiului, oameni cari, în afară de chipul omeneș, nu au nimic comun cu acei pe cari au menirea—asa se zice—să-i moralizeze. Acești papugii, precum îi numese ai noștri își închipuie că ei sînt niște ființe superioare, condamnați de soartă a-și ispăși păcatele strămoșilor între barbarii din nordul Moldovei, pe care-i tratează ca pe niște barbari, sau cel mult, ca pe niște ființe inferioare create pentru distracția lor.

„Una din distracțiile cele mai obișnuite ale grănicerilor de pe aci, este aceasta: dacă vre-un țaran are o femea frumoasă, este pîndit cînd vine de la lucru și oprit pentru a li cercetat dacă nu are ceva de contrabandă. Pe cînd i se răscolește în traislă, unul din grăniceri îi găsește o cutie de chibrituri, ori un pachet de tutun austriac, pe care tot grănicerul are mîiestria să i-l fuzizeze în traislă. Aves-tul, conform cu legea, țăranelu i-o dus la vamă, unde i se încheie cîvenitul proces-verbal, și apoi e trimis, sub escortă, tocmai la Folliceni, departare de 145 kilometri, unde e aruncat în pușcărie. În acest timp, însă, pazi-

lorii hotarelor cercetează și pe la casa creștinului, pentru a mai găsi ceva contrabandă. Se duc, adică, să facă percheziție. Uneori percheziția e anunțată prin impușcături în ușile caselor, pentru a îngrozi pe cei din lăuntru. Apoi ferestrele sînt sparte, ușile doborîte, vandalii pătrund în casă, și primul lucru găsit de contrabandă este nevasta gospodarului, care cade victimă distracției grănicerilor.

„Și încă ie bine dacă se împlință numai atita. Mulți au fost impușcați și au murit de gloanțele grănicerilor, cari au ajuns o ndevărată spaimă a populațiunei. Cred că nici apropierea turcilor nu inspira atita groază”.

Arhiva (No. 7 și 8. Iulie, August), D. A. D. Xenopol și-a ales, ca program al revistei, curățirea limbii de străinisme. Lucrul e laudabil, dar cum înțelege d-sa acest lucru, vezi *Miscelanea* din N-rul trecut al „V. R.” D. Xenopol vrea să reinvie pumnizmul. De ce nu? D. Macedonski nu a reinviat „neo-latinismul”, cum ne asigură d. Montandon în „*Mercure de France*”? D. R. Manoliu susține că Eminescu nu s'a născut la Dumbrăveni și făgăduiește că se va ocupa să slăbilească: Ipotești sau Botoșani?—D. Gr. Trancu („gura ma'alalei”) scrie un articol... cel mai spiritual articol pe care l-am celit vre-odată: judecați după început: „Pentru ca să nu se strecoare vre-un „maala-entendu”, de aceea trebuie să vă atrag atenția că de și sintem pe „maala-urile” Dunărei, nu am întameia'ul (?), d-le Xenopol) gînd de a mă îndoletnici cu „maala-ria”, nici să vă propun constituirea vre-unei societăți pe acțiuni pentru fabricarea sirmei necesare la „maala-cofirile” cucoanelor...” etc. Prea mult... „maala...” d-le Trancu!—În acest număr scrie și d. Caion. De ce lipsește d. Barbulescu?

Statisticu (No. 1. Septembrie). O revistă importantă, mai cu seamă dacă

va da toată importanța cuvenită „mişcării sociale, economice, politice, etc.” dela noi mai mult decît celei „din lumea întreagă”, pe care, la nevoie, o putem cunoaște și de aiurea.

La Nouvelle Revue (Iulie. August, 1906).

Moartea ilustrului dramaturg al nordului a dat naștere unei literaturi foarte bogate asupra vieții și activității sale. Aice (No. pe Iulie) găsim un articol al lui Jean Bayet asupra lui *Henric Ibsen*, în care autorul susține că „Teatrul lui Ibsen” nu-i de cit un teatru de idei, une ori chier de cuvinte. Aceste idei, aceste cuvinte noi le cunoaștem de mult și nu credeam că ne vor fi o dată importate ca produse nouă. Autorul articolului ajunge la această încheiere după ce arată că teatrul lui Ibsen—o dublă luptă a eroului mai întâi contra societății și apoi contra naturii sale fizice—e asemănător cu literatura D-nei Sand și că eroul ibsenian e capătul unei lungi serii de spirite legate unele de altele: de la Reformatorii la Filosofi, de la Rousseau și B. de St-Pierre la M-me Sand, Barbès, P. Leroux, J. Reynaud. Și dacă azi romanele D-nei Sand—cele sociale, idealiste—ne fac să zîmbim, pe cînd Ibsen are alt de mare influență asupra spiritelor, asta se datorește în mare parte progresului pe care știința l'a făcut din timpul D-nei Sand până azi. Eroul lui Ibsen știe că el e victimă, nu numai a societății, ci și a eredității—și acest determinism fiziologic, contra căruia voința sa e neputincioasă, e de un mare dramatism. Apoi succesul lui Ibsen se mai datorește și „deghizării” teoriilor în haină „norvegiană”—un fel de misticism care le-a dat aerul de noutate. Și autorul, care nu e un admirator al lui Ibsen, declară că nu înțelege—adică nu gustă—teatrul lui „confuz și nereal” și sfîrșește articolul închizînd porțile teatrelor franceze acestui scriitor, care—

poate să fie bine acolo în cadrul lui „în țara minunată a fiordurilor, a celțelor și aurorelor boreale”...

Ocupându-se cu progresele mari, pe care le-a făcut, în secolul nostru, reclama comercială, Paul-Louis Hervier dă, în articolul său asupra evoluției publicității, (No. pe August) numeroase probe de reclame, lipărite prin ziare încă din veacurile trecute, dintre care unele sînt foarte interesante nu numai prin modul cum sînt concepute, dar chiar prin lămuririle, pe care ni le dau asupra vieții acelor timpuri. Cel dintâi anunț-reclamă lipărit în ziar a fost, în Franța, acel al unui medic publicat în „Gazette” a lui Renaudot la 1631 și deji de prin 1798 se găsește în „Chronique de Paris” anunțuri de căsătorie, — de care azi gem gazetele. Numai seriosul „Journal des Débats” a refuzat multă vreme de a lipări anunțuri comerciale; abia pe la 1799 a început a primi pe acele ale librarilor, iar mai apoi a fost nevoit să deschidă largi coloanele sale acestui izvor nesecat de bogăția pentru ziare. Așa pe la 1801 se găsește în acest ziar un anunț, care arată că taximetrele de la trăsuri nu s'ceva tocmai nou: e vorba, anume de „o trăsură care calculează”, printr'un mecanism, numărul chilometrilor parcursi. — Toate anunțurile dinaintea de mijlocul secolului al 19-a sînt în genere dilirambice, declamatoare și foarte lungi. De-abia pe la 1815 Emil de Girardin, fondatorul ziarului „Presse”, încearcă, cu cel mai deplin succes, de a da anunțurilor o formă concisă, simplă, rezervată. Dar și acest fel de anunț se modifică în curînd: cînd apar, prin 1890, reclamele-placarde cu desemnuri, care au altă de mare succes, atunci și în ziare textul tînde tot mai mult să dispară pentru a da loc desenului. Astăzi se știe cit de variate mijloace se uzitează pentru reclamă—mai ales în America. Autorul da uște cifre, din care se vede că, în vremea noastră,

se cheltuiesc zeci de milioane de lei cu reclamele. Și totuși, după spusele mai multor negustori mari, pe care autorul articolului i-a consultat, nici o dată nu cheltuiește bani în zadar negustorul care cheltuiește pe reclamă, dacă știe cum s'o facă. ...

Mercure de France, August 1906.

Moartea lui Luther, intimplată în condițiuni puțin cunoscute, a dat în todeauna loc la discuțiuni foarte aprinse între partizanii doctrinelor lui religioase și între dușmanii lui. Pe cînd cei dintâi au căutat să prezinte sfîrșitul marelui reformator ca normal, ceilalți s'au silii să-l arate ca neprevăzut și cumplit. O nouă contribuție la această chestiune aduce Charlotte Chabrier-Rieder într'un articol intitulat: „O enigmă istorică, moartea lui Luther”. Cu toate silințele, pe care și le-au dat discipolii lui, Coelius, Ionas și Aurifaber de a face publicul să creadă că moartea lui Luther a fost liniștită și senină, alcătuiind chiar o dare sană în acest sens despre dureroasa înlimplare, totuși oarecare indicii—învinelirea cadavrului, strîmbarea gurii etc.—cum și mărturisirile fostului său servitor credincios, Ambrosie Kützel, au făcut să se înțeleagă că moartea lui a fost violentă și abnormală. Dacă s'a sinucis strangulîndu-se, după cum spune fostul lui servitor, dacă a merit de apoplexie, în urma unei mese prea imbelșugate în mîncare și băutură, după cum îi era obiceiul, dacă a murit de angină pectorală ori de vre-un accident cardiac,—nu se poate ști sigur, e o „enigmă istorică”; dar că a murit de moarte violentă și că în ultimul timp a fost chinuit de vedenii cumplite, despre asta nu e nici o îndoială.

Le Revue, August 1906.

Un autor, care nu-și semnează articolul, dar care e un bun cunoscător al situației din Rusia, dă interesante lă-

muriri asupra *regimului Trepoff* și asupra mijloacelor prin care un personaj așa de neînsemnat intelectualicește a putut să ajungă la o situație atât de înaltă. Acum, fiind „omul tare”—sincis, bolnav ori asasinat prin otrăvă— a părăsit pentru toldeana lumea în care a sămănat atita durere, socotim nimerit să împărtășim cititorilor noștri câteva din lămuririle anonimului autor al articolului. În ultimul timp majordomul Trepoff devenise un fel de dictator în Rusia: el guvernă mai pre sus de miniștri, de țar, de burocrație, de toate. Cum s'a putut face asta? În chip foarte firesc. Trepoff, coleg de petreceri cu marele duce Sergiu, a fost impus țarului, prin amenințări, de cătră acesta, ca guvernator al Petersburgului, după masacrele din 22 Ianuar 1905. Cind Sergiu a fost numit guvernator general al Moscovei, din care el voia să facă o citadelă a regimului, a fost nevoit, din cauza incapacității sale administrative și de frica responsabilității, să facă apel la amicului său Trepoff. Atunci a început în guvernământul Moscovei o guvernare prin teroare, în contra căreia nimeni nu îndrăznește să deschidă gura și, pe cind din celelalte provincii veneau mereu știri rele de revoluție, Țarul vedea în Sergiu și Trepoff pe funcționarii model, singurii care sînt în stare să salveze autocratismul. De aceea cind în Ianuar 1905 a izbucnit în Petersburg mișcarea revoluționară, Sergiu amenințînd pe țar cu o revoltă de palat—în interesul dinastiei—dacă nu introduce și la Petersburg felul de guvernare de la Moscova, face ca Trepoff să devie guvernator al capitalei. În curînd Sergiu, e ucis de-o hoamă și atunci Trepoff ia pe lingă Țar rolul lui Sergiu de sfătuitor. Mai mult încă, Trepoff ia asupra sa responsabilitatea tuturor eventualităților, ceea ce Țarului îi convine perfect. Astfel

se crează pentru galerie acea legendă care e o scuză pentru toți: Țarul ar vrea să deie libertăți, dar e prizonierul inconștient și neputincios al lui Trepoff și al bandei lui;—Trepoff n'ar fi așa de rău, dar e supusul orb al voinții țarului terorizat de progresele revoluției etc... În realitate Țarul știe foarte bine ce se petrece în Rusia și se lasă a fi „prizonierul lui Trepoff” pentru că așa-i convine. Numai cind Țarul va înțelege că în respectul voinții poporului va putea găsi mîntuirea pentru țară și dinastie, numai atunci liniștea se va restabili în marele imperiu, închee autorul. Iar noi cu durere ne gîndim că în locul unui Trepoff, răsar alți zece pe dată și că cine știe cîtă vreme încă, milioane de oameni vor viețui în groznicile frămîntări, în care se sbuciumă nefericita țară.

Cunoscutul Léo Claretie, care acum e oaspelele nostru cu ocazia deschiderii pavilionului francez la Expoziție, publică un frumos articol despre *calambururile oamenilor serioși*, în care citează numeroase jocuri de cuvinte din Homer, Cicero, Clément, Marot, Emil Augier, Ravine, Boileau, Victor Hugo, etc., cum și unele calambururi celebre de ale unor barbați iusemnați ca abatele Mauray, Lamartine, Clovis Hugues, Richelieu și alții. Autorul caută să explice pentruce chiar spirite alese s'au dedat une ori la acest soi de glumă grosolană și găsește că jocurile de cuvinte sînt un fel de gimnastică a minții.

Revue de Métaphysique et de Morale. (No. 4 Iulie 1906). *Alfred Fouillée*. „*La doctrine de la vie chez Guyau, son unité et sa portée*”. Combătînd câteva critici recente, autorul arată unitatea și importanța filozofiei lui Guyau în cugetarea contemporană. Se unește cu părerea lui Höfding care distingînd în filozofia din ultimul timp trei direcții: una obiectivă și

sistematică, alta bazată pe teoria cunoștinței și alta pe valori sau evaluare (subordonând teoria cunoștinții trebuințelor vieții și ale acțiunii) pune pe Guyau în fruntea ultimei direcții alături cu Nietzsche și William James. Ca și aceștia, Guyau s-a ridicat contra intelectualismului unilateral pornind de la ideea de viață, al cărui sentiment spontan îl pune la rădăcina ori-cărei experienți. Viața era pentru el un principiu mai mult decît psihologic și mai mult de cît fiziologic, ceva original și specific, o spontaneitate internă care nu se confundă cu reflexiunea, ceva care e în acelaș timp principiul realității și scopul ideal al acțiunii. Filozofia lui e unitară, ideea de viață e pentru el primitivă și fundamentală și față de ea ideile de ființă, forță, mișcare, cogitare nu sînt decît noțiuni abstracte. Filozofia lui e un monism bazat pe unitatea vieții, imanent și naturalist. El n-a redus viața la cauzalitatea mecanică cum cred unii, forțele fizice erau pentru el forțe vitale. Viața n-a fost la Guyau o entitate metafizică nici o intuiție poetică și romantică ca la Nietzsche. Doctrina sa a fost un pananimism. El a luat viața în sensul ei psihologic, ca obiect și subiect de experiență imediată, la origina ori-cărui fenomen intern sau extern. Guyau a fost înainte de toate un psiholog și un meditatîv, nu un simplu artist diletant, nici un filozof scolastic. Punctul de vedere sociologic deriva pentru dînsul din cel vital și psihic, societatea era pentru el o expansiune a vieții individuale. Teoria cunoștinții a subordonat-o vieții și valorilor ei. Criteriul valorilor era pentru el intensitatea și expansiunea vieții. Viața extrage din ea însăși puterea și extrage din puterea superioară, datorită, întâi individuală, apoi socială, făcîndu-și însuși propria ei sancțiune prin conștiința pe care o ia de sine și prin

valoarea pe care și-o dă. Această doctrină adevărată și înaltă nu e, după Fouillée, ceva provizor, ea conține o parte însemnată de adevăr și dacă va fi cîndva depășită ca toate doctrinele, în ea nu-i nimic de distrus, viitorul o va desăvirși și o va completa numai.

Revue des Idées 15 Aug. 1906
Léon de Montesquieu *La hiérarchie des sciences d'après Auguste Comte.*

Se știe că Comte clasifică științele în ordinea generalității lor descrescînde și a complexității lor crescînde, astfel: matematica, astronomia, fizica, chimia, biologia, sociologia. Fiecare știință e pentru el sub dependența tuturor științelor care o precedează în ordinea de clasare, dependență directă față de știința ce o precedează imediat și indirectă față de celelalte. Cu descrescerea generalității coincide creșterea în demnitate a unei științi. Combinînd această creștere de demnitate cu creșterea de dependență, Comte a stabilit o lege importantă pe care o rezumă astfel: Cele mai nobile fenomene sînt pretutindeni subordonate celor mai grosiere. Ultima proprietate a ierarhiei pozitivistice e gradul de modificabilitate a fenomenelor care devine cu atît mai mare cu cît fenomenele sînt mai puțin generale și deci mai complicate. În ordinea fenomenelor astronomice eficacitatea intervenției noastre e nulă, ea devine reală în ordinea fenomenelor fizice, crește față de activitatea chimică, apoi față de fenomenele vitale și mai ales față de cele sociale. În „Filozofia pozitivă” Comte considera sociologia ca al șaselea și ultim termen, al ierarhiei pozitive. În „Politica pozitivă” a adăugat al șaptelea termen, morala avînd ca studiu sentimentul ca motor suprem al existenței individuale. Această clasare enciclopedică cuprinzînd șapte termeni e în filozofia lui strîns legată cu legea celor 3 stări prin care trebuie să treacă succesiv fiecare ramură din

cunoștințele noastre. Cu cât ne urcăm pe scara științelor, trecerea se face mai înec. În sociologie explicațiile metafizice domină, de aci vechea diviziune a concepțiilor noastre fundamentale, în filozofie naturală și filozofie morală, una relativă la lumea inorganică, alta la omul moral și social. diviziune pe care Comte a făcut-o să dispară, recostruind unitatea noastră mentală pe baze exclusiv pozitive. Pozitivismul ocupă un loc între materialism și spiritualism, recunoscând că studiile superioare trebuie să fie din cauza subordonării lor preparate de cele inferioare, dar dezaprobind tendința după care acestea sunt dominate de cele inferioare. Concilierea pe care o face pozitivismul între aceste două sisteme e datorită mai ales preponderenței punctului de vedere social. Diversele noastre cunoștințe compun în fond o știință unică, cea a umanității și numai preponderența punctului de vedere social le poate lega între ele, realizând o unitate subiectivă și relativă, dar singura posibilă, căci la unitatea absolută și obiectivă trebuie să renunțăm. Într-o filozofie și religia lui Comte nu-i contradicție cum a crezut Littré și alții, ci o simplă și logică dezvoltare a gândirii. În Filozofia Pozitivă elaborând materialele imensului edificiu pe care vroia să-l construiască, Comte ocupându-se numai de detalii a întrebuintat metoda obiectivă. Dar odată elaborarea terminată, a vrut să puie o legătură între diferitele ramuri, să construiască o sinteză. Pentru aceasta a întrebuintat metoda subiectivă și părăsind observația, a căutat să scoată din spiritul nostru, prin reflecțiune, legătura zadarnic căutată înafară, legătură nu absolută ci relativă, având valoare numai pentru noi. Prin aceasta Comte n-a renunțat la metoda obiectivă legitimă, cînd e vorba de realitatea cunoștințelor, cea subiectivă avînd în

vedere numai considerația utilității lor. Căci pentru ei lucrările de detalii trebuie subordonate vederilor generale după cerințele bunului simț și a moralei.

La Revue Latine (No. 7, Iulie și 8. August).

Cu prilejul apariției cărții lui Ed. Rod „L'affaire Jean Jacques Rousseau” despre care s'a vorbit în numărul trecut al acestei reviste, Fagnol studiază și el această chestie (No. 7), descriind starea socială a Genevei pe atunci și insistînd asupra rolului meschin pe care l'a jucat Voltaire în această afacere, înțelînd poporul contra lui Rousseau, prin publicații anonime pline de venin și negînd mereu prietenilor săi din Paris amestecul său. Cu prilejul afacerii Rousseau, guvernul aristocrat al Genevei și-a pierdut autoritatea morală și cea materială. Marele democrat Rousseau, care trebuia să contribuie atât de mult la răsturnarea aristocrației de pretutindeni, a contribuit întâi la ruina ei în propria lui patrie.—În No. 8, Fagnol publică notele lui Sainte-Beuve scrise pe marginile unui exemplar din Montaigne, care a servit marelui critic, în 1851, la lecțiile sale dela Școala Normală din Paris.—În numerele acestea celîm o polemică foarte... aprinsă între René Doumic și Léon Séché asupra faptului dacă amorul între Lamartine și „Elvira” a fost platonice ori... nu!

La Revue Socialiste (August), publică o anchetă interesantă—răspunsurile multor personalități marcante socialiste din Franța, Anglia, Germania, Italia, Rusia, etc.—asupra „Dreptului de vot pentru femei”.—Fiind că în cel mai recent număr al acestei reviste, pe care l'am primit chiar acum, se publică o altă anchetă—răspunsuri ale unor femei feministe și anti-feministe—asupra „Casătoriei”, vom da, în numărul viitor, alături cu darea de samă despre „Casătorie” și acca des-

pre „Dreptul de vot“, ambele chestiuni făcînd pînă la un punct, din aceiași ordine de idei.

Revue internationale de sociologie, No. 6, Iunie 1906.

Gabriel Prévost publică prima parte a studiului său „La famille et la patrie devant la philosophie“— asupra familiei (rămînînd ca despre patrie să urmeze în N-rul viitor).

Autorul susține, că familia nu s'a născut odată cu omenirea, care la început a trăit în promiscuitate. Rezultînd din raporturile primitive dintre „procreatori și procreați“, familia numai cu încetul s'a constituit ca o grupare socială deosebită, și înăa bazele ei au variat și variază adînc dela popor la popor, sub înfrîncarea climii, moravurilor, temperamentului, stării sociale, religiunii și a legislației; și desigur această instituție va fi supusă și pe viitor multor schimbări.

Autorul prevede, de pildă, că suprimarea principiului de moștenire a averilor va aduce o schimbare radicală,—și ca dovadă arată cit de mult se deosebește familia franceză de cea engleză sau americană, mulțumită libertății testamentare;—„o simplă deosebire, spune G. Prévost, în concepția proprietății a creat astfel o prăpastie între familia saxonă și familia latină“.

În trecut, Codul Civil a revoluționat familia, admițînd intervenția justiției—ca organ al societății,—în raporturile între soț și între părinți și copii,—ceea ce înainte ar fi revollat pe „autoerații familiali“. Putem prevedea evoluția și mai departe în această direcție,—spre o tot mai mare egalitate și libertate a femeii, și spre o ocrotire tot mai energică din partea societății a drepturilor ei și ale copiilor.

Revue scientifique (No. 9) 1 Septembrie 1906). Dr. A. Calmette, Director al Institutului Pasteur din Lille, scrie un articol interesant, intitulat:

„Căile de pătrundere ale infecțiunii tuberculoase și apărarea organismului“.

Chestia tuberculozei, zice autorul, trebuie să intereseze pe tot omul. Tuberculoza fiind una din boalele cele mai răspîndite și mai periculoase. Dacă cercetările făcute pînă în prezent asupra tuberculozei n'au reușit se ne dee mijlocul sigur de a învinge complet, cel puțin ele au precizat, după cum s'a exprimat și D-rul Rome¹⁾, punctele importante care așteaptă dezlegarea definitivă și asupra cărora trebuie să se îndrepte aceste cercetări. Și unul din acele puncte importante e și acesta studiat de D-rul Calmette în articolul de față. În adevăr, după cum se exprima D-rul Calmette, „Cunoașterea exactă a căilor de pătrundere a bacilului tuberculozei în organism e de o importanță capitală, căci ea trebuie să servească de bază la determinarea măsurilor de combatere pe care trebuie să le adoptăm cu folos în contra răspîndirii tuberculozei. Așa, pînă în ultimele timpuri Clinicienii și bacterologii erau de acord pentru a admite că molipsirea tuberculoasă se efectuează mai cu seamă prin praful încercat de bacili care pătrund în plămîni cu aerul inspirat.“

Von Behring însă, a emis la, 26 Septembrie 1903, idea că tuberculoza pulmonară a adultului n'ar fi de cit o manifestare tardivă a unei infecțiuni intestinale căpătată la etatea tinăra.

Doctorul Calmette, bazat pe experiențele diferiților savanți și pe ale sale proprii, făcute în colaborație cu C. Guérin, stabilește următoarele concluzii teoretice și practice asupra căilor de pătrundere a infecției tuberculoase:

1. „Că virusul tuberculos pătrunde de cele mai multe ori în organismul omului și al animalelor prlu căile di-

1) Viața Rominească No. 6. August 1906 pag. 518.

gestive și mai cu seamă prin intestin.

2. Ca bacilii tuberculoși, introduși în tubul digestiv, pot fi absorbiți și pătrunde mucoasa intestinală fără a lăsa acolo vr'o urmă; că, imediat ajunși în vasele chilifere ei, sint învăluiți, prinși de unele globule albe de singe numite leucociți polinucleari, însoțind astfel acești leucociți în toate voi-jurile lor prin organele limfatice și prin vasele de singe.

3. Că localizațiile pulmonare, ganglionare, seroase, viscerele, articulare sau osoase ale tuberculozei, rezultă din oprirea, în vasele capilare ale acestor diferite organe, a leucociților cari, învăluind bacilii tuberculoși virulenți, sint distruși de celulele care căptușesc pe dinăuntru vasele (macrofage) producindu-se astfel leziuni tuberculoase incopătoare (celula gigantică și granulația cenușie).

4. *Toate localizațiile interne de infecțiune tuberculoasă sint de origină intestinală*, afară de unele întâmplări rari cînd virusul tuberculos e inoculat sau introdus întâmplător în piele sau în unele peliți (mucoase) atinse mai dinainte și unde el se instalează, diad naștere la forme de tuberculoze locale cum sint d. ex lupusul, tuberculozele naso-faringiene, oțitele tuberculoase etc., mai mult sau mai puțin susceptibile de a se propaga prin vasele limfatice.

5. Că prafurile uscate sau umede murdărite de bacilii tuberculoși sint, în general, incapabili de a produce infecțiune directă a plămînilui.

6. Că, în imensa majoritate a cazurilor, molipsirea omului rezultă din pătrunderea, în căile digestive, a bacililor proaspeți și virulenți de proveniență umană (scuipat); că astfel se explică înlinderea și gravitatea molipsirii în familie și în locurile unde oamenii trăesc în colectivitate ca în ateliere, biurouri etc.

7. În fine că bacilii tuberculoși de

origină bovină sint capabili de a infecta pe om mai cu seamă la etatea tinăra, însă această infecțiune nu e așa de deasă și de gravă ca aceea produsă prin bacilii tuberculoși de origină umană.

Ca concluzii de ordin practic, D-rul Calmette mai stabilește:

1. Bazele de căpitenie în combaterea tuberculozei sint pedecoparte lupta în contra scuipatului, iar pe de altă parte educația igienică atit a persoanelor atinse de tuberculoză cît și a persoanelor care sint obligate să trăescă în contact cu cei atinși. Afară de aceasta, să nu se scape din vedere că și *surmenajul*, *locuințele nesănătoase*, *alcoolismul* și *mizeria* sint cauze principale care contribuesc la slăbirea rezistenței organismului, cînd e vorba de infecțiune tuberculoasă.

2. Că lupta contra tărului favorabil tuberculozei e desigur mai eficace de cît lupta în contra bacilului. Acei cari se încopăținează de a răspîndi greșala că unii oameni sint tuberculizabili și alții nu, trebuiesc condamnați în public. Adevărul e că toți oamenii sint expuși de a fi tuberculizați ca și maimuțele, ca și boii și ca și toate celelalte mamifere. În adevăr, și oamenii și animalele cele mai rezistente, adică mai viguroase, contractează cu siguranță tuberculoza, dacă sint expuși într'un timp suficient la o serie de reinfecții succesive, și nu pot fi definitiv *cruțați* de cît acei care au avut norocul de a fi vaccinali prin o atingere vindecală.

În fine pentru a suprima orice ocazie de molipsire prin lapte și prin derivatele sale ca smîntina, untul brînză etc., D-rul Calmette expune dorințele congresului din Nancy formulate în urma propunerii sale și anume: Ca nimeni să nu aibă dreptul de a vinde laptele destinat pentru consumația publică dacă n'a făcut mai întîi o declarație prin care să se angujeze:

1) De a nu ține în grajdurile sale de cîl vaci care au fost supuse de mai puțin de două săptămîni la proba tuberculei și care n'au reacționat.

2. A supune de două ori pe an toate aceste vaci de lapte la proba tuberculei sub controlul unui veterinar sanitar anume însărcinat pentru aceasta.

Ar fi de dorit ca aceste măsuri, propuse de Congresul din Nancy, să fie serios aplicate și la noi unde această boală face atîtea victime.

Nuova Antologia. (1 August, Roma). *Emilio Salari.* „Spiritul instituțiilor elvețiene“. Autorul, locotenent în oștirea italiană, după ce declară că articolul său este rezultatul unei observări mai îndelungate făcute la fața locului și după ce relevă că obiceiul de intensă iubire de patrie a Elvețienilor, iubire de patrie care e strîns legată de cultul pentru instituțiile democratice ale țării, ne dă următoarele amănunte asupra organizației militare șvițerene. Serviciul militar este obligator pentru orice elvețian de la vîrsta de 17 ani pînă la 50; recrutarea însă are loc după împlinirea a 20 de ani. Armata se împarte în: *activă* (timpul serviciului 12 ani), *landwehr* (timpul serviciului 13 ani) și *landsturm* (în care se pot înrola toți linierii dela 17 pînă la 20 de ani și toți oamenii dela 45 la 50 de ani, care au servit deja în armata activă și în landwehr). Este izbitor numărul cel mare al scutiților de armată ca neapți: în 1901, 49% au fost scutiți, în 1902, cifra a crescut. Aceasta se explică și din rațiuni bugetare: fiecare canton poate înrola un număr anumit de liniari, iar restul este găsit ca neapți pentru serviciu; astfel Statul obține două folosuri: menține un număr limitat în școlile de instrucție și în același timp își mărește venitul prin taxa pe care o plătesc cei scutiți. Corpul

ofițeresc se recrutează din soldați și subofițerii mai culți; gradul se acordă după urmarea timp de 40 ori 60 de zile a unei anumite școli preparatoare. O singură excepție se face cu absolenții secției militare a politecnicii din Zürich, care sînt înscrși dreptul ca *premiers lieutenants* în artilerie și geniu. Ofițerii de stat major se recrutează din ofițerii care au urmat timp de 10 săptămîni școala specială de stat major din Thîn. Forța oștirii șvițerene atinge următoarele cifre: armata activă 153,000, landwehr 88,000, landsturm înarmat 46,000, landsturm neînarmat 237,000. În fiecare an se instruesc recuți și se rechemă 70,000 de oameni pentru cursurile de instrucție. Cheltueala anuală pentru armată se ridică la 30 de milioane. În corpul ofițeresc elvețian sînt astăzi două curente: unul personifică școala națională, celălalt școala germană. După unii soldatul trebuie să fie numai un bun mergător și un bun trăgaci, pe cînd alții vor ca să stabilească o disciplină mai riguroasă și să deprindă soldații cu ordinea strînsă, cu mișcările de masă.

Rivista d'Italia. A. *Margheri.* „Dreptul de vot femeilor“. Este o conferință pe care autorul, deputat în parlamentul italian, a ținut-o la cercul filologic din Neapole. Fuță cu cererile femeilor de a fi înscrise în listele electorale, în Italia, cereri care, în unele localități au fost admise, autorul declară dela început că legea în vigoare astăzi, se opune și, dară e vorba ca femeile să capete dreptul de vot, atunci trebuie schimbată legea actuală. După o scurtă enumerare a drepturilor pe care femeile le-au căpătat deja în alte țări, autorul mărturiseste că „nici un om cu rațiune n-ar putea să-și asume responsabilitatea de a socoti femeile în general ca neapte de a exercita dreptul de vot politic“

dar adaugă imediat că „nu poate să fie niciun om cu rațiune care să gîndească sau să voiască ca acest drept să-l aibă toate femeile”.—Părerea sa e că „în anumite limite determinate” femeile ar putea să-și exerciteze dreptul de vot, fără ca societatea să aibă a se teme. Ca partizani ai dreptului de vot politic pentru femei citează—în afara de John Stuart Mill—pe Gladstone, Lord Biconsfald și Lord Salisbury. Țara în care s-a luptat mai consecvent pentru acest scop a fost Anglia. Cea dintâi propunere în Camera Comunelor a fost făcută în 1867 de către Stuart Mill, apoi la 1870 de către Dilke și apoi consecutiv în 1871, 72, 73, 75, 76, 78, 79, 83, 84 și 1892. Propunerea lui Mill din 1867 a fost respinsă cu 113 voturi contrare, pe cind ullaia propunere din 1892 a lui Woodal a avut 335 voturi favorabile și niciunul în contra; Camera lordilor însă a fost aceea care a respins propunerea largirii dreptului de vot. Celor care se declară în poitriva acordării dreptului de vot politic femeilor pe motivul inferiorității intelectuale, autorul le spune că „oricît de inferioară ar fi capacitatea femeii față cu a bărbatului, va fi totuș suficientă pentru acest scop”. Dar autorul care e în poitriva introducerii votului universal în Italia, pe motiv că numărul de analfabeți e prea mare, se-nțelege că nu admite votul universal nici pentru femei. Ba, cere și mai multa restricții decît pentru bărbați: „Nu e suficient, zice, pentru admiterea femeii la vot, condiția cerută bărbatului: aceea adică de a ști a celi și scrie. Trebuie un oarecare element care să ne dea siguranța că femeia care aspiră la dreptul de vot aparține unor clase sociale care să constituiească cea mai mare garanție posibilă, nu numai de interesul său material și moral de a vota, dar și de cultura și onorabilitatea sa”. Și în consecință cere dreptul de vot pentru:

1. femeile măritate sau nu, care au anumit cens; 2. negustorițele au acele care conduc industrii și fabrici; 3. laureatele; 4. diplomatele, care au 5 ani de slujbă; 5. literatele și femeile de știință; pentru toate să se ceară vrsta de 25 de ani. Cum se vede autorul ține mult la drepturile clasei sociale din care face parte.

Deutsche Rundschau (August, Berlin). *Albert Pfister* „Din America”. Autorul însărcinat ca reprezentant al regelui Württembergului să rostescă discursul festiv la serbările care au avut loc în Chicago în onoarea lui Schiller în Mai 1905, s'a folosit de acest prilej pentru a studia universitățile americane. În Germania, ne spune el, universitățile s'au format prin voința principilor sau a orașelor și numai mai tirziu au ajuns să se unifice cu trebuințele poporului; în America însă ele s-au născut deodată din însuși sinul poporului. Statele-Unite, ca stat unitar nu întretine nici o universitate și chiar nici o școală afară de Academile din Westpoint și Annapolis pentru armată și marină; toate scolile și universitățile sint întretinute de fiecare din cele 33 de state în parte precum și de contribuția oamenilor privați. Universitatea din Chicago (statul Illinois) de pildă se datorește lui Rockefeller care a făcut întâi o donație de 12 milioane de dolari; dar afară de el s-au mai găsit și alți 3000 de donatori. În acelaș stat Illinois se mai află o universitate privată la Evanston precum și o alta întretinută de statul Illinois, care n'are decît 5 milioane locuitori. Numai Universitatea din Chicago, are 4000 de studenți și o avere de 18 milioane dolari. ocupînd deci în ce privește bogăția al treilea loc între universitățile americane: Harvard, Columbia, Chicago. Nu toate universitățile din America însă au aceeași însemnătate chiar din punct de vedere al corpului pro-

fesoral; cele cu o mai mare influență sînt: Harvard (Cambridge), Yale (Connecticut), Columbia (New-York), Cornell în orașelul Ithaca (New-York), Johns Hopkins în orașul Baltimore și Universitatea din Chicago. Ca și în Anglia, în jurul fiecărei universități se află așa numitele *College*, care servesc ca școală pregătitoare pentru specializarea în Universitate. La Harvard și la Johns Hopkins se cer patru ani de cursuri de *College* după care se capătă titlul de Bachelor of Arts (A. B.) care permite urmarea unei specialități la Universitate. Viața academică se poate rezuma în trei cuvinte, zice autorul, locuirea un loc a tuturor (house system), sport și club. Acela dela activitatea căruiă depinde soarta Universității este Presidentul ei, numit pe viață de către consiliul comunal.

Deutsche Revue (August, Stuttgart). *Dr. Karl Max Giessler*. „Insemnătatea visurilor”.—Pentru popoarele vechi însemnătatea visurilor sta în valoarea lor profetică. La Egipteni mai ales domnea o adevărată epidemie de explicare de visuri: oamenii frecventau anume templul zeiței Isis pentru a visa și a căpăta explicarea; la Asirieni visurile regilor influențau chiar politica lor; chiar și Biblia conține multe visuri profetice, ca inspirații a unei directe revelații. Și Grecii își explicau visurile ca trimise de zei și cel mai vestit loc de tâlmăcire al lor, era Oracolul lui Trophonios în Bööția. Evul mediu credea de asemenea în puterea profetică a visurilor, dar cu explicarea lor se ocupa numai clerul de jos pe cînd Biserica le ignora cu desăvîrșire. Cu timpul însă importanța acordată visurilor fu căutată aiurea și anume: unii le considerau ca o ridicare a sufletului pe o treaptă mai înaltă, iar alții le acordau numai o valoare prognostică și diagnostică pentru anumite boale.

Astfel s-a stabilit că pentru anumite afecțiuni organice ca furunculii și cancer, visul poate servi ca un semn prognostic. De asemenea epilepticii au deja în viscrize epileptice. Visurile histericilor sînt însă mai puțin caracteristice. În multe cazuri visurile pot prevesti și viitoare deranjări ale minții. În timpurile din urmă s-a căutat a se stabili și alta legătură între vis și trezie: Radestock, Griesinger și Freud, explică visul ca împlinirea dorințelor ce n'au putut fi satisfăcute în realitate. Vinz însă, mai aproape de adevăr, consideră visul ca „un fenomen în toate cazurile netrebuincios, în multe cazuri morbid. Autorul face un pas mai departe și consideră visurile ca „o stare de degenerare psihică, o reînnoire atît psihicește cît și fiziologicește spre epoci anterioare ale vieții individului și a speciei”. Degenerarea se arată prin faptul că pe cînd în starea de trezie notele importante ale unei reprezentări sînt necă pe cele neimportante, în stare de vis se întimplă tocmai contrarul. Chiar și reprezentările corpului nostru, se descompun în starea de vis, precum chiar și reprezentarea personalității noastre; astfel se poate întimpla ca în vis corpul nostru să ne apară dedublat, iar personalitatea schimbată și anume în sensul unei fase anterioare a evoluției noastre: ne visăm copii, liniari etc., cu ideile și sentimentele din acele epoci trecute. Visul deci nu numai că arată o degenerare psihică, dar conține și multe elemente patologice care se găsesc de obicei la persoanele atinse de alienație mintală.

Sozialistische Monats-Hefte, No. 8, August, 1906.

James R. Macdonald, în „Sozialismus oder Arbeiterpolitik”, — explică pentru ce majoritatea socialiștilor Engleji au intrat în „partidul muncitorilor”, care nu și-a însușit doctrina so-

cialistă; motivul: necesitatea de a se uni cu sindicatele profesionale (Trade-unions), cari sînt refractare formulelor socialiste. „Socialismul fără sprijinul „sindicatelor e condamnat să rămînă „o mișcare de critică sterilă și abstractă, neputincioasă; *Trade-unions* „nîl fără socialism e o luptă inutilă, „obositoare și nici o dată hotărîtoare”.

Astfel se opune socialismului abstract o reală *politică muncitoare*.

Eugène Fournière,—în „Die Stellung der Sozialisten im französischen parlament”,—recunoaște că în vestitul duel parlamentar între Clémenceau și Jaurès, acest din urmă a fost învins—chiar o parte dintre socialiștii „independenți” (între cari și vechiul tovarăș al lui Jaurès, Viviani) au votat pentru afișarea discursului lui Clémenceau. Autorul crede că intransigența socialiștilor „uniți” va da roade și mai rele.

Contemporary Review (London, August).—D-l *J. A. Spender*, în „*Primele Șase Luni*”, analizează activitatea guvernului dela venirea lui la putere: „Luna August, spune autorul, găsește noul guvern în mijlocul celei mai arzătoare sesiuni din timpurile moderne”. Dacă noului guvern i se poate imputa lipsă de strălucire, nu i poate imputa însă, nici de cei mai acerbii opozanți, lipsă de harnicie. Nici odată n'a fost o activitate mai mare în Birourile, Comisiunile și Subcomisiunile înaltei Administrații.—„Bilul Educației”, la ordinea zilei încă dela 1902, „Reforma Armatei”, care azi nu mai poate îngădui trăgănare, vor fi mulțamitor și definitiv rezolvate și vor da o nouă lărie Imperiului Brit nic. În sfîrșit, legenda, că guvernele liberale sînt mai puțin abile în afacerile externe decît cele conservatoare, a fost complect spulberată prin atitudinea ce a știut să aibă *Sir Edward Grey* în conferința dela Algeciras și prin izbînda ce a avut guvernul în relațiile

cu Sultanul. Raporturile cu Germania sînt azi din rele mai bune, fără să se atingă susceptibilitatea Franței, și speranța unei bune prietenii cu Rusia nu pare exclusă după încetarea tragicului război civil care astăzi binlue marele Imperiu. Tăria și prevederea guvernului, calități care i-au asigurat deplin succes în afacerile externe, îl vor pune desigur în stare să rezolvească și marea chestie a Transvaalului din Africa de Sud.

North American Review (New-York, August).—D-l *Jacob H. Schiff*, după o călătorie de studii prin Japonia comunică observațiile sale în „*Japonia după Război*”. Autorul amintește faptul că dacă Anglia nu s'ar fi înțeles cu America pentru a realiza împrumutul Japonez în cursul războiului, Japonia s'ar fi ruinat înainte de a se termina războiul. În adevăr, azi Anglia și Statele-Unite nu au nici un motiv să se îngrijească de împrumuturile din 1904, dar siguranța de aram nu era atunci. Anglia și Statele-Unite au riscat financiarmente pentru că războiul punea în primejdie civilizația lumii întregi, nu numai existența Japoniei. Pentru Japonia, stăpînirea asupra Coreei era o chestie de viață; înaintarea Rusiei pe teritoriul coreean trebuia sigur să provoace războiul—era, pentru Japonia, o adevărată încălcare de teritoriu. Astăzi Rusia e alungată din Coreea, chestia războiului nu mai preocupă pe nimeni. Partida Militară deși încă are mare influență în politica țării, totuși marii oameni de stat, „intelveetorii Japoniei moderne”, văd o primejdie în programul Partidului Militar și nu admît lupta Japoniei decît pe calea dezvoltării comerciale și industriale. Nici un popor nu e atît de harnic și atît de frogal și iubitor de învățătură ca cel japonez. Țara e săracă în bogății naturale și cu toate că Japonia importă cea mai mare parte din ma-

terile prime, ea reușește, mulțămită calităților extraordinare ale locuitorilor ei, să concureze prin estințate și calitate produsele industriale ale celorlalte țări. E o prudență exagerată faptul că Statul a ținut ca mai mult de jumătate din datoria publică de 1,250.000.000 dolari să fie plasată în țară. Autorul conchide că tot viitorul Japoniei constă în dezvoltarea industriei.

Positivist Review (London, August). — D. S. H. *Swinny* se ocupă de situația morală a Angliei în Egipt. De când Anglia a încet să se mândrească cu rezultatele administrației ei în Indii, Egiptul îi servea totdeauna ca o dovadă a talentului ei de a administra o țară străină sămănând progres și culegând simpatia autohtonilor. Ultima stare de lucruri din Egipt pare a fi de natură să convingă Imperiul Britanic că administrația engleză în Egipt nu e de loc iubită și ca Anglia trebuie să se aștepte la altceva de cât la recunoștința populațiilor indigene de acolo. În Egipt clasa cultă a indigenilor începe să protesteze împotriva sistemului englez de administrație, cu toate că acest sistem a mărit prosperitatea economică a țării, a răspândit cultura și a asigurat împărțirea justiției. Care e cauza acestei nemulțămiri? Poate fi numai fanatismul islamic, care necontenit crește în tot nordul Africii? Fără îndoială ultima neînțelegere cu Sultana asupra delimitărilor a încurajat populațiile mahomedane din Egipt, dar fanatismul acestor populații nu esplică singur atitudinea patriotică naționalistă a clasei culte egiptene. Altele sînt cauzele: Anglia a căutat sistematic să impedeze formarea oamenilor de stat dintre indigeni. Treptat, treptat toate locurile din administrația superioară au fost date numai în mina Englezilor. Anglia urmărește atrofizarea însușirilor de *self-governement* în sinul poporului pe care *voaște* să-l adminis-

treze. Această concepție nu poate să convie acelora în care a început deja să mijiească sentimente de mândrie națională; pentru ei Anglia poate să administreze Egiptul în modul cel mai echilabil, totuși o justiție împărțită de străini e mai rea de cât injustiția însăși.

Russkoe Bogatstvo, Iulie, 1906.

S. *Elpatievski*, în schițele sale „Din Duma“, arată efectul *revoluționar* al acelor ședințe ale Dumei, la cari luau parte miniștrii. Aceștia în ochii mulțimii totdeauna aveau prestigiul puterii și al inteligenței, întru cât ei conduce acest mecanism imens, care este statul Rus. Luptele parlamentare cu oameni ca Petrunkevici, Herzenstein, Rodicev, etc. — i-a *desgolit*, și arătat căva ce „au e nici puternic, nici frumos, nici curat“.

„Aceasta a produs o impresie amănunțită asupra țăranilor-deputați. La început am fost chiar uimit, că discursurile D-lor Stišinski și Gurco, tocmai în mijlocul acestor țărani-deputați, n'au provocat vr'o indignare, ci o imensă veselie, un ris cu nu'l puteau stăpini.

„— Iată, mă! — îmi spunea în culcare unul din ei, — și, primblindu-se, tot poceva din mîni de șolduri, rîdea, și vorbea cu sine însuși:

„— Și noi la țară credeam! Mă! Iată-ți mi-niștri!... He!..

„Însămnătația discursurilor miniștriale pentru revoluționarea straturilor de jos, e atât de imensă, încît nici n'o putem calcula astăzi. Mult folos a adus în această privință Stolipin, mult au ajutat Stišinski, Pavlov, Kokovlev și Șeeglovitov, însă cu deosebire a îmbogățit tezaurul revoluționării ruse d. „Gurco. Mai fericit decît t-ți ceilalți dinsul a dăruit iluziunea binelui public și a concepțiilor de stat, ce investea pe oamenii de guvernămînt în ochii mulțimii: — țăranii au văzut pe niște oameni mici, fără multă „minte“...

Mișcarea intelectuală în străinătate

FILOZOFIE

Alessandro Levi, *Per un programma di filosofia del diritto*. Torino Bocca 1905.—Autorul tratează chestiunile de metodologie ale filosofiei juridice punând-o în legătură cu chestiunile generale de filosofie. Incepe cu teoria cunoștinții, și dela raporturile între filosofia generală și filosofiele particulare, trece la raporturile dintre aceste din urmă cu științele pozitive și în special cu științele sociale, cu sociologia, filosofia economică, juridică și etică.

Lucien Arréat, *Art et Psychologie individuelle*. Alcan. 2 fr. 50. O culegere de articole și studii ale cunoscutului scriitor francez asupra condițiilor de viață ale artistului, asupra influențelor diferitelor medii, asupra eredității și asupra concepțiilor lui asupra frumosului.

Jean-Paul Nayrac: *Physiologie et psychologie de l'attention*. Evolution, dissolution, rééducation, éducation, cu o prefață de Th. Ribot.—Alcan.—

Arată problemele, experiențele ratiive la ele, precum și teoriile, indicându-și și preferințele sale.

Dr. Ed. Claparède: *Congrès international de philosophie*, a 11-a, sesiune. ținută la Geneva în 1904, rapoarte și dări de seamă.—Geneva, Kundig.—Comunicări de *Boutroux* („Rolul istoriei filozofiei în studiul filozofiei”), *Gourd* („Definiția filozofiei”), *Windelband* („Problemele actualmente puse

logice și teoriei cunoștinții în materie de științe naturale și morale”), *Paréto* („Individual și Social”) *Reinke și Giard* („Neovitalismul și finalitatea în biologie”) etc. etc.

Léon Totstol, *La foi universelle*, traduction de Halpérine Kaminsky. Fasquelle, 3.50.

Marele romancier studiază problema veșnicului conflict între știință și religie, folosindu-se de toate datele ultime ale științii.

P. Lacombe: *La psychologie des individus et des sociétés chez Taine, historien des littératures*. Alcan.—Autorul vorbește numai de Taine istoric al literaturilor. El interpretează într'un chip interesant temperamentul intelectual al marelui critic, Analizează mai cu seamă *Histoire de la littérature anglaise*.—Autorul combate adesea pe Taine.

A. Schopenhauer: *Sur la Religion* (Parerga und Paralipomena), traducere franceză. Alcan.

Jean Lahor: *Le bréviaire d'un paillêriste et le pessimisme héroïque*, Fischbacher.—E interesantă această operă, în care pasionatul poet al „Iluziunii” își exprimă filozofia sa, pe care o cunoaștem deja din poeziile sale.—Titlul spune el însuși care este concepția poetului-filozof.

F. Pillon: *L'Année philosophique* Alcan, 5 fr. Conține: Brochard: *La Morale de Platon*; Rodier: *L'Evolution de la Dialectique de Platon*; Hamelin; *L'Opposition des concepts*

d'après Aristote ; Pillon : Un ouvrage récent sur la philosophie de Renouvier ; Dauriac : La Philosophie de G. Tarde ; Bibliographie française de l'année 1905.

Aliotta : *La Misura in Psicologia sperimentale*. Firenze, Galetti.

Are mai multe părți, în care tratează deosebitele probleme ale acestei științe nouă : psicronometria, psihodinamica, psicostatica, etc.

ISTORIE. ETNOGRAFIE.

O. Nachod, *Geschichte von Japan* Bd. 1. „Urzeit“ („Geschichte der ausser-europäischen Staaten“. Herausgegeben von K. Lamprecht. Allgemeine Staatengeschichte. Zweite Abteilung) Gotha, F. A. Perther. 1906. Acest volum cuprinde istoria veche până la 645 p. ch. Prof. Lamprecht spune despre această lucrare : „este înlăina istorie științifică a Japoniei în limba germană“.

Immanuel, Hauptmann und Kompagniechef im 1. Nass. Inf. Rgl. Nr. 87 und Lehrer an der Kriegsakademie, *Der russisch-japanische Krieg*. Berlin, R. Schröder. Sînt două fascicule : înălăina conține istoria întîmplărilor dedînainte de războiu și o descriere a forțelor ruse și japoneze. A doua se ocupă cu primele lupte pe mare dela Port-Arthur și Pchemulpho, cu luptele dela Jalu și Kintschou.

Cyrus Thomas și W. J. Mac Gree : *The Indian of North America in historic times*. Philadelphia, G. Barrie and sons, 6 dollars.—Autorii, membri ai biroului de etnologie din Washington, arată crimele „civilizației“ împotriva *Indienilor* și importanța, pentru dezvoltarea economică a Statelor-Unite, a acestor populații.

H. Thédénat : *Pompéi*. Renouard 8 fr.—2 volume. Viața privată și publică din Pompei. Conține 200 reproduceri fotografice.

René Viviani : *La Restauration*

(1814—1830), al VII-lea volum din *Histoire Socialiste*, publicată sub direcția lui J. Jaurès. 3 fr.

Eugène Fournière : *Le Règne de Louis-Philippe* (1830—1848), al VIII-lea volum din aceeași publicație. 7 fr. 50.

Emile Roca, *Le Règne de Richelieu*.—o carte utilă pentru acei care voesc să priceapă pe Richelieu din faptele lui mărunte și ca determinat, în activitatea sa, de împrejurările societății în care a trăit.

SOCIOLOGIE, STUDII SOCIALE, DREPT.

E. Durkheim : *L'Année Sociologique* Alcan. 12 fr. 50. Conține : A. Meillet : Comment les noms changent de sens ; M. Mauss et H. Beauchat : Essai sur les variations saisonnières des sociétés eskimos, étude de morphologie sociale.

Anadoli, *L'Empire du travail*. Plon. Un tablou interesant și instructiv asupra vieții în Statele-Unite. Autorul susține că până acum nici un stat n'a știut, ca Statele-Unite, să unească cea mai mare prosperitate cu cea mai mare lipsă de suferință omenească.

Emilio M. Pagliano, *La Costituzione del Montenegro*, Roma, E. Voghera 1906. Se știe că prințul Nichita la 6 Dec. 1905 a dat o constituție Muntenegrului. Autorul în partea înălăi se ocupă cu dreptul public a fostului regim, apoi studiază natura, cauzele, izvoarele actualei constituții.

Dr. E. Houzé, *L'Argent et l'Anthropo-Sociologie*, Misch et Thron, Bruxelles. Un studiu critic asupra chestiunii Arilor și asupra greșelilor școlii antropo-sociologice.

R. Petrucci, *Les Origines naturelles de la Propriété*, Misch et Thron, Bruxelles.

Un studiu asupra formării proprietății chiar din stadiile cele mai primilive ale omenirii. Autorul caută să dovedească cum că proprietatea e o

urmare firească a activității vieții și apare odată cu ea.

E. Waxweiler, *Esquisse d'une Sociologie*. Misch et Thron, Bruxelles.

O încercare de a da cercetărilor sociologice o bază mai pozitivă, adică o bază experimentală.

Marc Hély, *A travers le féminisme suédois*,—interesantă mai ales prin redarea lipului de femei emancipată. În senzul bun al cuvântului, așa cum se găsește numai în țările nordice și protestante. Această carte ne luminează unele din lipurile de femei din Ibsen.

Dr. S. Jankelovitch: *Nature et Société*, Alcan.—Între fenomenele sociale și cele naturale e o deosebire nu numai de grad, dar de calitate; un fenomen social e mai mult decât o rezultantă a forțelor naturale, e un fapt *sui generis*, omenește, în care se manifestă înainte de orice dorințele și credințele oamenilor reuniți într-o colectivitate,—idealul lor moral; fenomenul social, supus și el cauzalității, realizează scopurile omenești, prin și în care oamenii adesea își manifestă rezistența lor la jocul oricăror forțelor naturii,—acestea vrea să le dovedească autorul.

CRITICĂ LITERARĂ ȘI ARTISTICĂ, ISTORIE LITERARĂ, BIOGRAFIE

Scipio Sighele: *Lettérature tragique*, Fr. Treves, Milano.—Autorul analizează, din punct de vedere psihologic și psihiatric, personajele principale din D'Annunzio, Eugène Sue, Zola, etc.

R. le Brun: *Corneille devant trois siècles*. Sansot, 3 fr. 50. Opiniile principalelor scriitori din veacurile XVII, XVIII și XIX.

Judith Cladel, *La Vie de Léon Cladel*. Lemerre.

Viața fecundului scriitor povestită cu multă precizie și cu simțire de către fiica lui.

Eugène Gilbert, *Les Lettres françaises dans la Belgique d'aujourd'hui*, E. Sansot, Paris. Un studiu comparativ asupra diferiților scriitori mai însemnați belgieni: Verhaeren, Maeterlinck, Rodenbach etc. scris cu pricepere, tact și claritate.

Henri Mazel: *Ce qu'il faut lire dans sa vie*. „Mecur de France“. Autorul împarte viața omului în mai multe perioade și recomandă operele de celuilalt pentru fiecare din aceste perioade,—acelor care nu voesc să-și cheltuiască fără soroculă vremea.

Henrik Ibsen, *Lettres de Henrik Ibsen à ses amis*, traduite par M-me Martine Rémusat,—serisori de o importanță extremă pentru cunoașterea și caracterizarea extraordinarei personalități a dramaturgului scandinav.

Louis Thomas, *Les dernières leçons de Marcel Schwob sur François Villon*, édition de Psyché. Publicarea celor mai însemnate descoperiri asupra lui Villon, făcute de către Schwob, care prepara un studiu asupra lui Villon și a societății de pe vremea sa,—studiu întrerupt prin moartea autorului.

Edmond Rod, *L'Affaire J. J. Rousseau*. Perrin. Lucrarea criticului francez asupra căreia noi am dat un rezumat, după un articol din „Nuova Antologia“, în No. 5 al „Vieții Românești“.

Marcel Raymond, *Verrochio*. Librairie de l'art ancien et moderne. Un studiu bine documentat asupra pictorului și a sculptorului Verrochio, profesorul marelui Leonardo da Vinci, și precursorul renașterii italiene.

Henri Davignon: *Molière et la vie*. Fontemoing. Autorul arată că teatrul lui Molière nu place femeilor, fiindcă, conform și vremii lui, el nu pune pe scenă femeia de 30 ani pasionată,—ei fetele a căror psihologie e prea simplă pentru femeile moderne

trecele de 25 ani. În această carte mai e vorba despre *Molière și Burghesia*, *Drama în Molière*, etc.

Jacques Langlais, *Alfred de Vigny critique de Corneille, d'après des documents inédits*,—un nou aspect al marelui poet, acela de critic al operei literare a altora.

ȘTIINȚĂ.

Dr. Emil Deckert, *Novilamerika*, Zweite Auflage. Leipzig und Wien, Bibliographisches Institut. O descriere a Americii de Nord în ce privește solul, apele, clima, flora și fauna. La urmă o schiță de geografie politică și economică.

G. Gerlaud, *Immanuel Kant, seine geographischen u. anthropologischen Arbeiten*. E o analiză mai întinsă despre, *Naturgeschichte des Himmels*, căutând să stabilească rolul geografiei în opera lui Kant și rolul lui Kant în istoria geografiei.

Dr. Eug. Bilancioni, *Dizionario di botanica generale* Hoepli, editore, Milano 1906. Cuprinde istoria, anatomia și fiziologia plantelor. Opera e completată de tablouri sinoptice și bibliografie, dar în apendice se dă biografia celor mai însemnați botaniști.

G. Feuzia, *L'evoluzione biologica e le sue prove di fatto*. Palermo, Remo Sandron edit. 1906. Este un manual din colecțiunea Piccola enciclopedia del secolo XX-a. Conține o scurtă expunere a tuturor problemelor strinse dela Darwin încouă în favoarea teoriei evoluției, apoi într'un capitol special, se discută principalele obiecțiuni aduse. Alte capitole se ocupă cu importante lucrări mai nouă și la fine o bogată bibliografie.

Russel Wallace, *Il porto dell'uomo nell'universo*. Traduzione dall'inglese di Giacomo Lo Forte. Rem Sandron edit. Palermo 1906. Este cea mai recentă sinteză a rezultatelor tuturor științelor fizice și biologice. Prefața lui Lo Forte care o precedează, completează volumul relevând diver-

gențele dintre ideile lui Wallace și acele ale altor biologi.

FOLK--LORE

Paul Sebillot: *Le Folk-lore de France*, tom. III, La Faune et la Flore. E. Guilmoto. 18 fr.—

Cum arată titlul, se vede bine că autorul studiază toate chestiile ce interesează pe folk-lorist, relativ la plante și animale.

Arnold van Gennep: *Mythes et Légendes d'Australie*. E. Guilmoto, 10 fr.—Importantă prin faptul că studiul semi-civilizațiilor este de un interes special, pentru că problemele ce se pun relativ la viața și concepțiile lor, sînt probleme relative la „începuturi“, relative la „origini“.

LITERATURA.

Ferdinand von Hornstein, *Mohammed*, Drama în trei Akte.

Stuttgart, Greiner & Pfeiffer, 1906. *Fühlung*, Psychologische Dichtungen. Zw. Ausgabe. Ibidem.—Cea dintăi operă amintește mult drama cu acelaș nume a lui Voltaire. Fanatismul lui Mahomed este explicat de autor în „Introducere“ ca o autosugestie.

Al doilea volum e o culegere de poezii care se disting prin simțire adincă și descripții epice.

Kurt Martens: *Kreislauf der Liebe*, roman. Berlin, E. Fleischel u. Co., 2 mărci.—Autorul pare că a venit să scrie satira acelei stări susleșli, care se cheamă Gemüth.

Gerolamo Rovetta, *Il giorno della cresima*, comedia în trei acte. Milano, Treves, 1906.

Este o satiră mușcătoare la adresa societății aristocratice.

Nicolas Léskov, *Gens de Russie* Perrin et C-ie. O colecție de nuvele, traduse de Denis Roche, de-ale humoristului rus,—în care sînt înfățișați în chip foarte viu, tot felul de indivizi, din toate clasele sociale și de toate categoriile.

Bibliografie

(Asupra unora din cărțile de mai jos vom reveni la recenzii).

- O. Carp** (G. Proca), *Rîndunel. poezii*. București 1906, stabilimentul de arte grafice Albert Baer. Prețul 2 lei.
- C. Rădulescu-Motru**, *Psihologia Martorului*, studii filosofice. București, 1906, Librăria Sococ et Co. Prețul 50 bani.
- Tudor Pamfile**, *Jocuri de copii*. București, ediția Academiei Romine. Prețul 1 leu 40 bani.
- Anuarul Societății Turisților Romini** vol. III, 1905, București.
- Zoc Verzea**, *În lumea de azi*. Comedie de moravuri în 4 acte. București, Tipografia „Munca”. Prețul 3 lei.
- Mihăescu-Nigriu**, *Constantinopol*; București, Librăria Sococ. Prețul 1 leu.
- Costin Oprescu**, *Din sfaturile și poveștile lui Moș Savu*, Ploești. Stabilimentul de arte grafice „Progresul”.
- Serisoare de la cițiva dascăli plecați în străini către colegii lor din țară**, București.
- Dr. N. Lapteș**, *Conferinți de igienă și medicină populară*, Galați. Prețul 50 bani.
- Ion Birseanu**, *Primele Cinturi*, Budapesta, 1906.
- Emil A. Chișu**, *Din Primăvara Vieții, Poezii*, Bistrița, Tipografia G. Matheiu, 1905.
- Dr. Iuliu Maniu**, *Discursuri Parlamentare, 29 Maiu—31 Iulie 1906*, Blaj, 1906 Tipografia Seminarului Arhidiecezan.
- Gh. Tulbure**, Ierodiacon, *În Școală*, Conferințe literare, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1906, Prețul 1 leu.
- Eugen Lovinescu**, *Pași pe Nisip...* Vol. II, București, Librăria Națională, 1906, Prețul 2 lei.
- N. Iorga**, „*Domnul Tudor*” din *Vlădimiri* București, Biblioteca Societății „Steaua”, 1906. Prețul 15 bani.
- Const. Giurescu**, *Contribuțiuni la Studiul Cronicilor Muntene*. București 1906.
- Jean T. Ghicu**, *La Propriété Littéraire et Artistique en Roumanie*, Bucarest, 1906, Prix 3 fr. și 50.
- Petru Rîșeanu**, *Istoricul Învățământului Secundar*, Iași, Tipografia Națională, 1906.
- Gheorghe Rîșeanu**, *Istoricul Învățământului Particular în România*. București, Minerva, 1906.
- Ministerul Finanelor**.—Serviciul statistice generale a finanelor. Birourul statistice comerțului interior, Comerțul exterior al României și Mișcarea Porturilor în 1905 (1 Ianuarie—31 Decembrie st. v.). București 1906.
- Radu D. Rosetti**, *Epigrame*, București, Minerva, 1906. Prețul 1 leu 50 bani.
- Dr. Elie Miron Cristea**, *Cuvîntare Funerară*, rostită la 15/28 Martie 1906 la înmormintarea parohului *Ioan Vițelariu* din Ocna de sus, Sibiu, 1906.
- Mihail Mora**, *Silvia*, București, Tip. Dor. P. Cucu, Prețul 1 leu.
- Dr. I. G. Săbiera**, *Contribuțiuni pentru o Istorie socială cetățenească religioasă bisericască, și culturală literară a românilor dela originea lor încouce până în Iulie 1504*. Vol. I Cernăuți 1905.
- Mateiu Voileanu**, Asesor conzistorial, *Cuvîntări ocazionale*, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1906. Prețul 2 coroane.

TABLĂ DE MATERII

	Pag.
<i>I. Al. Brătescu-Vomăști.</i> Conu Alecu (schiță)	5
<i>N. Volenti.</i> Lui X.... (versuri)	9
<i>G. Bogdan-Duică.</i> Scrisori de Grigorie Alexandrescu	10
<i>I. Agîrbiceanu.</i> In Luptă (nuvelă).	24
<i>V. Loichiță.</i> Versuri	44
<i>P. Bujor.</i> Sufilete Chinute (schiță)	46
<i>G. Ibrăileanu.</i> Probleme Literare	49
<i>Horia Petra-Petrescu.</i> Badea Cărbănană (nuvelă)	67
<i>Aurel Onciul.</i> Evoluția politică in Bucovina	80
<i>S. Secula.</i> Viața Romînească in Ardeal.—Teatrul	88
<i>M. Costea.</i> Din Basarabia.—Romîni și chestia Agrară	97
<i>P. Nicanor & Co.</i> Miscellanea.	104
<i>Izabela Sadoveanu (Evan).</i> Cronica Literară (Critica feminină)	108
<i>P. Bujor.</i> Cronica Științifică (Foamea și Iubirea in Lupta pentru Existență).	113
<i>Dr. I. Simionescu.</i> Cronica Pedagogică (Tot „O Dorință“)	121
<i>Vintilă I. C. Brătianu.</i> Cronica Internă (Obștiile Sătești pentru Arendarea de Moșii)	126
<i>I. Russu-Șiriani și C. S.</i> Cronica Externă (Falimentul Politicei Maghiare.—Cum pacifică d. Stolypin Rusia)	132
<i>Recenzii :</i>	137
C. Dobrogeanu—Gherea : „Din Ideile fundamentale ale Socialismului Științific“, Radu D. Rosetti : „Epigrame“, Tudor Pamfile : „Jocuri de copii“.—G. I. Const. Giurescu : „Contribuțiuni la Studiul Croni-celor Muntene“—G. P.; N. Dobrescu : „Intemeierea Mitropoliilor și a celor dintai Mănăstiri din țară“, „Fragmente privitoare la Istoria Bisericii Romine“—E. P.	
<i>Revista Revistelor :</i>	145
Luceafărul, Junimea Literară, Revista politică și Literară, Revista Idealistă, Arhiva, Statistica, La Nouvelle Revue, Mercure de France, La Revue, Revue de Métaphysique, Revue des Idées, Revue Latine, Revue Socialiste, Revue de Sociologie, Revue Scientifique, Nuova Antologia, Rivista d'Italia, Deutsche Rundschau, Deutsche Revue, Deutsche Monatsschrift, Socialistische Monats-Hefte, Contemporary Review, North American Review, Positivist Review, Ruskoe Bogatstvo.	
<i>Mișcarea intelectuală in străinătate</i>	159
<i>Bibliografie</i>	163

Pentru Autori

Autorii, cari doresc ca manuscrisele nepublicate să le fie înapoiate, sînt rugați a le însoți de mărcile postale necesare.

De asemenea rugăm ca, odată cu trimiterea manuscrisului, să ni se comunice și onorarul dorit. In cazul contrar onorarul se va fixa de către Direcțiunea Revistei.

Pentru tot ceea ce privește redacția : manuscise, reviste, ziare, cărți etc., a se adresa d-lui **G. Ibrăileanu, strada Romîna, 4, Iași.**

Pentru tot ceea ce privește administrația : cereri de abonament, mandate, inserare de anunțuri, etc., a se adresa d-lui **I. Botez, strada Manolescu, 2. Iași.**

Persoanele, care doresc să se aboneze la *Viața Romînească*, sînt rugate să înștiințeze administrația prin o cartă poștală.

LE COURRIER EUROPÉEN

ZIAR HEBDOMADAR INTERNAȚIONAL

280, Boulevard Raspail.—Paris XIVe

Comitetul de Direcțiune : *Gabriel Séailles*, profesor la Sorbona, *Charles Seignobos*, profesor la Sorbona, *G. Sergi*, profesor la Universitatea din Roma, *Bj. Björnson*, *Nicolas Salmeron*, fost președinte al Republicii Spaniole, profesor la Universitatea din Madrid, *J. Novicow*.

Redactor șef : Louis Dumur.

Abonament pentru România : un an 15 fr. ; șase luni 8 fr. ; trei luni 4 fr.—Se poate cere un număr de probă gratis.

Pretul 1 leu 50 bani

De la 24 Maiu 1906 apare la Chișinău (Basarabia)

B. A S A R A B I A

GAZETĂ NAȚIONAL-DEMOCRATICĂ

Sub direcția d-lui **Em. G. Gavrilița**

PREȚUL ABONAMENTULUI PENTRU ROMÂNIA :

Până la 1 Ianuarie 1907	4 ruble (10 lei 80 b.)
Pe trei luni	2 ruble (5 lei 40 b.)
Pe o lună	1 rublă (2 lei 70 b.)

Gazeta are de scop să apere interesele Românilor din Basarabia, să lupte pentru ridicarea lor culturală și pentru deșteptarea conștiinței naționale.

Redacția și Administrația : CHIȘINĂU, ULIȚA ARMENEASCĂ, 30.